GRADED READER

FOR

CLASSES IN SWEDISH

GRADED READER

FOR

CLASSES IN SWEDISH

COMPILED BY

JULES MAURITZSON

WITH COMPLETE GLOSSARY

BY

ERNST W. OLSON

COLLEGE AND HIGH SCHOOL SERIES

AUGUSTANA BOOK CONCERN

ROCK ISLAND, ILLINOIS

[Printed in the United States of America]

ROCK ISLAND, ILL.
AUGUSTANA BOOK CONCERN, PRINTERS AND BINDERS
1921

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Märket * betecknar stycken i bunden stil.

I. BLANDADE STYCKEN.

II. SVERIGES FOLK I ÄLDRE OCH NYARE TID.

III. FRÅN AMERIKA.

LÖSNING TILL GÅTORNA:

1. Ekot. 2. Läs ut bokstävernas namn i fläck. 3. Ett trådnystan. 4. Sparven äter inte hästar.

AUGUSTANA COLLEGE OCH TEOLOGISKA SEMINARIUM.

I. BLANDADE STYCKEN.

1. Skyddsängelns röst.

Minns du den ängel vit och god,
som fordom vid din vagga stod?
Han följer än i dag din stig,
han varnar och beskyddar dig.

Hör du hans röst? Så säger han:
Mitt barn, var alltid ren och sann,
väx upp för Gud och mänskor kär,
och blygs ej, att ett barn du är.

Som du en gång så liten var
den störste hjälten, jorden bar,
den visaste var barn som du,
och du kan bli som de ännu.

Och älska hem och fosterbygd;
väx stark i arm, väx stor i dygd;
väx rik i ädelt vett, och giv
för rätt och sanning glad ditt liv!

2. Snöklockans sång.

Då gubben vinter hade härskat en lång tid över jorden, sade våren till honom: "Gå din väg nu och tag snön och isen med dig, jag vill låta blommorna växa upp ur marken." — "Tror du inte, att jag också kan göra blommor?" svarade vintern. — "Det vet jag nog, att du kan; du brukar ju måla isblommor på fönsterrutorna", genmälte våren. — "Jag vill strax visa dig, vad jag kan göra", sade vintern då, och så skapade han en riktig liten blomma.

Men den hade måst växa under snötäcket; därför var den alldeles vit; stängel, blad och krona: allt var vitt. Blomkronan var mycket vacker, den såg ut som en liten klocka.

"Jaså, detta är den blomma, som vintern gjort!" utropade våren. "Ja, den är verkligen vit som vintern själv. Men man kan ju knappast se henne. Jag skall giva henne en annan färg." Strax färgade våren stängel och blad gröna. Blombladen lät han vara vita och målade endast gröna strimmor på dem. Men de små ståndarna i mitten strök han med en skinande gul färg. Nu såg blomman helt annorlunda ut, och så kysste våren henne och ropade: "Snöklocka, snöklocka, vak upp!"

Då vaknade snöklockan och sade: "Snön går bort, och solen skiner varmt. Det är skönt att leva. Bara jag inte vore så ensam!" Men våren svarade: "Du måste ringa, kära snöklocka, så skola dina syskon vakna." Och den lilla snöklockan började ringa:

"Lilla blomma, bing, bång,
vakna vid min sång!"

Och se! Knappt hade ringningen börjat, så vaknade den lilla violen och ropade: "Vad är det, jag hör? En klocka, som ringer; då kommer våren." Även blåsippan i skogsbacken hörde sången, och den granna tulpanen bröt fram ur jorden och började taga på sin brokiga klänning. Strax vaknade också den gula påskliljan och den vita narcissen.

Efter en tid kom det fram en annan liten vit blomma, som hade många klockor på sin stängel. Det var liljekonvaljen. Men då hade snöklockan blivit så trött, att hon sänkte sitt huvud och slumrade in igen. Och så fick liljekonvaljen ringa i stället.

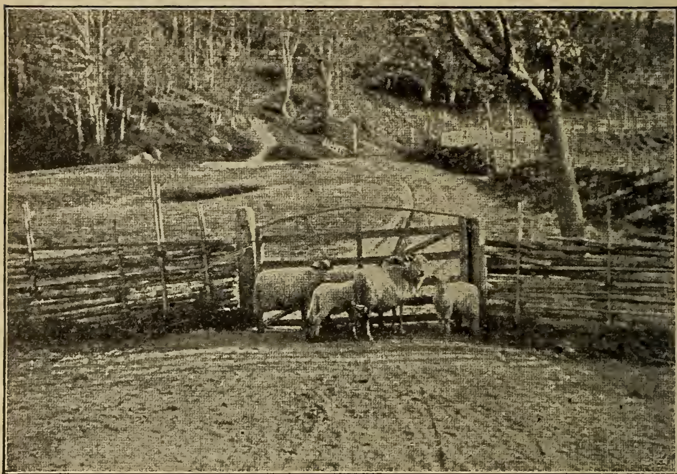
3. Nu blir det vår.

I skog och mark vad liv och prassel!
Av snö och is finns ej ett spår,
och redan knoppas björk och hassel —
jag tror bestämt, att det blir vår!

Det susar uti trädens toppar,
det kvittrar i de täta snår,
det klingar uti daggens droppar:
"Nu blir det vår! Nu blir det vår!"

I boet hos en liten siska
har trasten kommit på visit
och börjar kvittra smått och viska,
att våren visst har kommit hit.

Och sippan, litet blek om kinden,
till rädda systrar viskar så:
"Visst är han kylig, nordanvinden,
men, flickor, kom! Det går ändå."

Och lärkan lyfter snabba vingar,
kanhända hennes fröjd är störst,
hon drillar, när mot skyn hon svingar:
"Jag var den första! Jag kom först!"

4. När bina vaknade.

Det var i maj månad. överallt trängde gräset upp i mjuka, gröna spetsar, och på träden svällde knopparna, så att de nya bladen lyste igenom. Då vaknade ett litet bi ur sin långa sömn. Det gnuggade sig i ögonen och väckte sina kamrater, och de öppnade dörren för att se, om isen och snön och nordanvinden hade gått sin väg. Och se, överallt lyste solen vit och varm. Då smögo de ut ur bikupan, putsade sina vingar och frestade på att flyga igen.

Så kommo de till ett äppleträd och frågade: "Har du någon mat åt oss? Vi ha knappt ätit någonting på hela vintern." Men äppleträdet sade: "Nej, ni kommer för tidigt till mig. Mina blommor gömma sig inne i knopparna, och något annat har jag inte. Gå bort till körsbären." Då flögo bina dit och sade: "Snälla körsbärsträd, har du någon mat åt oss?" Men körsbärsträdet svarade: "Kom igen en annan dag. Nu äro alla mina blommor slutna, men när de öppnat sig, är ni mycket välkomna." Då flögo de till tulpanen. Han hade en stor röd krona. Men där fanns varken doft eller sötma, och bina kunde inte finna någonting.

Nu blevo de ledsna och tänkte vända om hem lika hungriga, som de kommit. Men då fingo de se en mörkblå blomma vid en häck. Det var violen, som stod där och väntade så tyst och blyg, tills bina kommo. Då öppnade den sin kalk för dem, och den var full av doft och sötma, och bina fingo själva både äta så mycket, de ville, och taga med sig hem.

I den gården, där bina hade sin kupa, bodde en liten gosse, som hette Nils. Han brukade springa omkring i trädgården och leka och var mycket nyfiken på allt, som hände. När han fick se bina komma till blommorna och krypa in i dem och surra i väg igen med gula kakor om bakbenen, så undrade han mycket över den saken.

En dag tog han mod till sig och sade till ett av bina: "Snälla bi, säg mig, vad har ni för er i de här blommorna?" "Jo, det ska jag tala om för dig", svarade biet. "Mitt i blomman står det upp långa trådar, och överst på dem finns det ett fint mjöl, som kallas ståndarmjöl. Det mjölet skrapar jag av och bär det med fötterna hem till vår bikupa." "Men

vad gör du med det, när du kommer hem?" frågade gossen. "Av mjölet gör jag vax", svarade biet, "och av vaxet bygger jag en liten kammare, som stora människor kalla cell. Och den lilla kammaren fyller jag sen med honung."

"Men varifrån får du honungen?" frågade Nils. "Jo, den får jag också av blommorna här runt omkring. Jag är god vän med dem allesamman, och när jag kommer till dem, får jag sticka mitt sugrör ned i deras kalkar, där det finns en liten droppe söt saft. Den suger jag upp och bär hem till kupan och tömmer ut i den lilla kammaren. Och när en kammare är full, sätter jag lock över den och börjar göra en ny. På samma sätt arbeta också alla mina tusen syskon, och så dröjer det inte länge, förrän hela bikupan är full med honung."

"Men vad blir det av honungen, när bikupan är full?" frågade gossen. "Det skall jag också tala om för dig", svarade biet. "Då komma de stora människorna och ta vaxet och honungen. Av vaxet göra de vaxljus för julgranar, och honungen använder mor på många sätt. En del breder hon på bröd, och då få barnen honungssmörgås. En annan del lägger hon i degen, när hon skall baka honungskakor. Och ibland händer det, att hon häller några droppar honung i en sked och kokar den över lampan. Det få barnen för ont i halsen." — "Javisst", sade Nils, "honung har jag ju ätit många gånger. Det är så gott, så gott. Det är nästan det bästa, jag vet."

"Tänk då på oss, när du får honung av mor nästa gång", sade det lilla biet och flög sin väg.

5. Morgonvinden.

Från havet steg vinden i lekande lopp
och sade till dimman: "Giv rum! Jag vill opp."

Han svängde kring skeppet och ropte: "Slå ut,
du sjöman, ditt segel, ty natten är slut!"

Och hän inåt landet han gjorde ett slag
och manade bonden: "Stå upp! Det är dag."

Han sade till åkern, de fattigas hopp:
"Nu buga dig, guldax, för sol, som går opp!"

Han minde på tuppen vid gården i byn:
"Upp, härold, och hälsa den ljusnande skyn!"

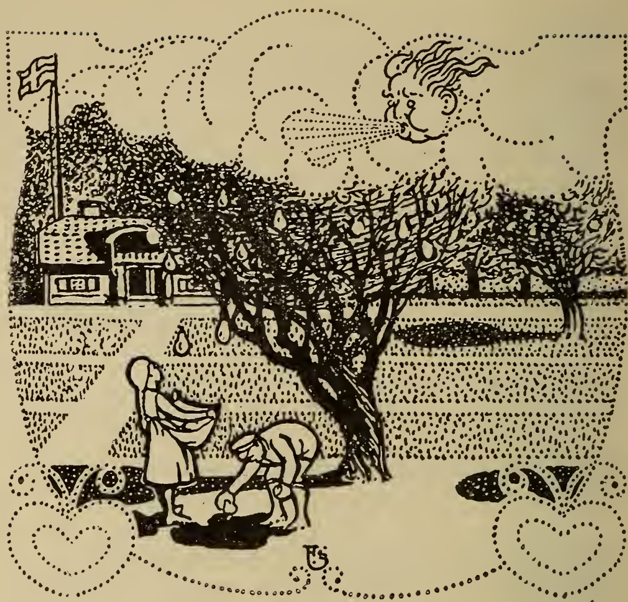
Han sade till blomman: "Ur blånande loft
drick morgonens dagg och giv himlen din doft!"

Med näbb under vingen satt fågeln och sov.
"Sjung, sångare," sad' han, "din Skapares lov!"

Han sade till klockan i tornet: "Hur skön
är dagen, som randas! Ring samman till bön!"

6. Vad vinden gjorde.

Hela natten hade vinden sovit i en skog. Då han vaknade på morgonen, såg han sig strax om efter arbete. Han blåste ett litet stycke framåt och kom in i en trädgård. Där fann han ett par duktiga barn, som hade varit uppe tidigt och hjälpt sin far att arbeta. Men nu voro de under ett stort päronträd och lekte. "Här måste jag spela ett litet spratt",

tänkte vinden, när han såg det stora trädet, där det hängde fullt med mogna frukter. Strax rusade han emot päronträdet, och bum bum bum! ramlade flere stycken mogna päron ned och träffade barnen i huvudet och trillade utefter ryggen. Hej, vad barnen fingo brått med att nappa åt sig de söta frukterna. "Snälla herr vind, en gång till, en gång till!" ropade de. Men vinden var redan långt därifrån och hade just tänkt ut ett nytt spratt.

Han hade kommit in på en gata, där det gick en pojke, som var på väg till skolan. Pojken hade inte många böcker att bära, och ändå gick han så långsamt, som om han hade släpat på en tung börda. Nu tänkte vinden: "Om den late gossen går så långsamt, kommer han för sent till skolan. Men vänta, jag

skall sätta fart på honom.” Och vips! blåste han hatten av huvudet. Pojken rusade efter den det fortaste, han kunde, men vinden drev på med snälltågsfart och stannade ej, förrän de voro framme vid skolhuset. Pojken tog upp sin hatt och sprang in i skolan, och just då slog klockan åtta. Så nu var han glad att vara framme, för eljest hade det ej gått honom väl.

Ett litet stycke från skolan bodde en glasmästare. När vinden for förbi, hörde han glasmästaren klaga: “Om jag ändå hade något arbete. Sedan lång tid har det ingenting varit att göra här i staden.

Snälla vind, blås ut
stadens fönster på en minut!”

“Dig också skall jag hjälpa”, tänkte vinden. Och klirr klirr! hade han slagit ut några fönsterrutor och en lykta vid gathörnet. Då fick glasmästaren genast arbete, och han skrattade för sig själv åt vindens spratt.

Men vinden blåste vidare och kom till en bäck, där några tvätterskor höllo på med att spola tvätten. En av dem sade: “Nu ska vi strax hänga upp tvätten. Då måste det blåsa bra, så att den snart torkar.

Snälla vind, torka ut
våra kläder på en minut!”

“Här ha ni mig redan”, sade vinden Och när tvätterskorna hängde upp sina kläder på linorna, måste de kläm-

ma fast dem ordentligt, för vinden slet dem hit och dit. Länge dröjde det ej, förrän vinden var färdig med klädtorkningen, och nu ville han se sig om ute på åkrarna. Där stodo blommorna och säden och suckade: "Ack, vi arma varelser! Vi äro så törstiga, och jorden har ej en droppe mer åt oss. Snart orka vi inte längre stå på våra ben.

Snälla vind, pumpa ut
molnens regn på en minut!"

"Skall ske", sade vinden och virvlade upp i luften och började driva ihop de små, fina fläckarna till stora, tunga regnmoln. Men det behagade inte molnen. De mullrade: "Vad ha vi gjort dig, efter som du jagar oss på det här viset. Låt oss bara vara i fred!" Och för att skaffa sig respekt sköto de ut fräsande åskviggar och skarpa blixtar åt alla håll. Men vinden svarade: "Kom med mig bara. Här finns en plats, där det inte har regnat på länge. Där sucka de stackars blommorna, för att de aldrig få något att dricka, och människor och djur förgås av törst. Ni moln kan hjälpa dem alla." När molnen hörde detta, ville de gärna vara med och hjälpa. De läto vinden driva sig över det törstiga landet. Och när de kommit rätt över det, släppte de ned ett stort, stilla regn.

Då skulle ni ha sett livet där nere! De små blommorna rätade ut sina sloknade blad och drucko kalkar och knoppar fulla med de stora dropparna. Träden sträckte upp sina kvistar igen, och fåglarna flögo dit och jublade. Bäckarna började sorla och porla med dubbel fart, och dit kommo alla djur för att dricka: rådjur och hjortar från skogen och kreaturen från ängarna. Människorna skyndade sig

med sina spannar till brunnarna, och ut på gårdarna kommo barhuvade barn och började leka. De grävde kanaler och gjorde sjöar och floder med vattenfall och kvarnar.

Men vinden fick bara en kort stund vila sig och se på all glädjen. Snart måste han resa vidare. Då kom han till en äng, där det hängde fullt med små frön i blommorna. Han tog dem med sig till en liten trädgård, där det just inte växte någonting. "Här bor fattigt folk", sade vinden, "här skall det också växa granna blommor." När vinden hade farit fram en stund över ängen, fick han höra någonting brusa och surra på afstånd. Han skyndade dit och såg, att det var en stor flod, som forsade ned för ett fall och drev runt väldiga kvarnhjul. "Ser man på", ropade vinden. "Ja, det där kan jag också göra." — "Låt oss då pröva vem som är starkast, du eller jag", svarade floden. "Inte här", sade vinden, "men där uppe på berget skall jag låta dig se, att jag också kan driva runt kvarnhjul. Se nu på bara! Jag är strax där." Och därmed var han borta och virvlade upp till väderkvarnen, som stod överst på kullen. "God dag, herr mjölnare", sade han, "har du mycket arbete i dag?" — "Ja visst", svarade mjölnaren, "vi vänta bara på dig.

Snälla vind, veckla ut
kvarnens duk på en minut!"

"Skall ske", ropade vinden och stormade löst på kvarnvingarna och drev dem runt det fortaste, han kunde.

Här uppe på berget hade vinden en härlig utsikt. Han såg åkerfält och ängar och skogar runt omkring. Och igenom slätten ringlade sig den stora

floden fram som en jätteorm. Längst borta blev floden bredare, och till slut var det som en enda stor, blank skiva, som räckte ända bort till det ställe, där himlen synes komma ned till jorden. Det var öppna havet, och där gick ångbåtar med svart rök efter sig och segelskutor, som hade sina vita segel uppe. Men för skutorna ville det inte gå bra att komma framåt. "Dem måste jag också hjälpa", sade vinden, och strax stormade han ut på sjön som en svart kåre och drev upp skummande vågor. Nu fylldes med ens seglen, så att skutorna sköto fram med vitt skum i fören.

Men till slut saktade vinden av och sade: "Nu är jag trött och måste vila ut en stund." Och så stannade han och lade sig till ro på andra sidan havet.

7. Sommarens första ros.

Det var en liten flicka, som hette Lisa. En morgon steg hon upp mycket tidigt och sprang ut i trädgården. Hon tänkte plocka blommor åt sin mor, för det var namnsdag, och hon hette också Lisa. Helst skulle Lisa velat ha rosor, men hur hon än sökte, så kunde hon inte hitta någon, som var utslagen. Då blev hon ledsen och satte sig ner i gräset bredvid en rosenbuske, som stod full med knoppar. Och rätt som det var, somnade hon.

Då kom en fjäril och flög dit, och om en stund kom en annan fjäril, och de talade med varandra. "Om en timme skall den första rosen slå ut", sade den ena. "Jag hörde det, när jag drack min frukostdagg på rosbladen. En härlig ros blir det, stor och röd och fyllig." — "Det måste vi strax tala om för alla blommorna, så att de hinna göra sig i ordning",

menade den andre fjärilen. Och därmed gåfvo de sig av och kommo först till liljorna. "Den första rosen skall snart slå ut här i trädgården", viskade de. "Gör er i ordning!" Och så flögo de till lövkojorna: "Den första rosen skall slå ut!" Och sedan talade de om det för förgät-mig-ej och resedan, och snart visste alla blommorna i hela trädgården, att den första rosen skulle blomma.

Nu blev det en iver och ett viskande och ett susande och ett tittande! Liljorna tvättade sina vackra, vita blad i morgondaggen och blickade nyfiket över

till rosenbusken. Styvmorsblomman kunde inte själv reda sig utan ropade till de förbifarande bina: "Snälla bin, borsta mina blad, så att de bli som sammet igen!" — "Varför vill ni bli så fina?" frågade bina. "Den första rosen skall slå ut i dag, och vi vilja vara med och gratulera." — "Det måste vi tala om för alla våra kamrater", sade bina och skyndade sig att borsta blomman med sina håriga fötter. Sen flögo de bort.

Lövkojorna ströko sina blomblad släta. De hade nyss vaknat, hade därför skrynkliga kläder och voro mycket nyfikna.

Men förgät-mig-ej började gråta av glädje, när fjärilarna kommo till henne och talade om den stora nyheten, för hon hade ett vekt hjärta och var snar till att fälla tårar. Därför glömde hon att göra sig fin som de andra. Men det gjorde ingenting, hon var så vacker ändå med sina blå ögon.

Men den, som var flitig, det var resedan. Som en riktig husmor städade hon först hela våningen, och sen gjorde hon sig själv fin och talade om för alla, hon såg, att i dag skulle den första rosen slå ut. Då frågade de: "Äro spelmännen redan där?" Och när de hörde, att ingen var där, sände de strax Marie nyckel-piga efter spelmännen: syrsorna och gräshopporna. Och även några getingar, som voro på besök hos resedan, blevo ombedda att spela. Alla sade "ja" och började stämma sina instrument.

Men just som de höllo på som bäst med att gnissla och brumma och surra — för bi och humlor voro också med — kom plötsligt en tjock, stor skalbagge och damp ned på rosenbusken. Spelmännen blevo förskräckta och blommorna darrade av ångest. Alla kände den gulgröna, glänsande skalbaggen. Det

var en guldbagge just av den sorten, som brukar tycka om att hugga sina skarpa käkar i de vackra unga rosorna, så att de måste dö. Och nu ville han döda deras första ros!

Ett ögonblick tvekade de, därpå rusade alla emot fienden och drevo bort honom. Men sen började musiken, och gräset reste på sig och sträckte sina smala blad rätt upp i höjden och bredde ut en grön, mjuk matta. Så var äntligen hela trädgården smyckad till festen. Blommorna stodo redo och doftade, syrsor, gräshoppor, bin, humlor och getingar visste precis, hur de skulle spela, men rosen öppnade inte ännu sin kalk, utan de måste stå där och vänta.

Då steg solen upp högre på himlen, och när hon fick se, att rosen stod i skuggan, sände hon ned en stråle, som jagade undan skuggan och kysste rosenknoppen så ömt, som en moder kysser sitt lilla barn. Då drogs sakta, sakta den gröna slöjan från ansiktet och — så var sommarens första ros utslagen.

Nu blev det en glädje och ett jubel! Blommorna nego ända till jorden inför sin drottning, och insekterna stämde in med sin konsert. Det surrade och visslade och brummade så vackert och så starkt, att — lilla Lisa vaknade. Hon gnuggade sig i ögonen och tittade sen upp emot rosenbusken. Och se! Där var en ros utslagen. En röd, vacker ros! Hon skyndade sig att taga av den, och så sprang hon in till mor med sommarens första ros.

Gåta: 1. Jag har varken kropp eller själ
men kan både tala och svara,
vem kan jag då väl vara?

8. En farlig väv.

En vävare sitter så tyst i en vrå,
han väver, men garnet han spinner också,
det finaste silke så fint ej kan bli,
som tråden han spinner och hänger uti.
Nu hastigt från taket han släpper sig ner
på tråden så tunn, att man knappast den ser.
Så fäster han den uti mörkaste vrå,
och sedan så spänner han väven därpå.

Då kommer en danserska svävande fram,
där vävaren sitter i mörker och damm.
Hon sjunger och dansar, hon ger sig ej ro,
att väven är farlig, det vill hon ej tro.
"Fru mygga, fru mygga, dig akta jag ber!
En snara är väven därborta, du ser."
Men myggan hon dansar och svarar så trygg:
"Den väven kan visst inte fånga ett mygg.
Jag bryter igenom den i en sekund
och sliter den sönder i trasor på stund.
Jag fastnar visst ej i en vävnad så skral,
den är ju så gles, och jag är så smal."

Men stackars fru mygga, din fröjd blev ej lång!
Nog såg man dig sprattla med vingar och ben,
men då var du fångad i väven alltren,
och vävaren tog dig i samma minut,
och både på sång och på dans blev det slut.
Ja, stackars fru mygga! Så alltid det går,
när envis man är och ett råd man försmår.

9. Den fula ankungen.

I.

Det var så vackert på landet. Det var sommar. Kornet stod gult, havren grön, höet var stackat på de gröna ängarna, och där gick storken på sina långa, röda ben och pladdrade egyptiska, för det språket hade han lärt av sin mor. Runt omkring åker och äng voro stora skogar och mitt i skogarna djupa sjöar. Ja, det var riktigt vackert ute på landet. Mitt i solskenet låg ett gammalt herregods med djupa kanaler runt omkring. Och från muren och ned till vattnet växte stora kardborrblad, som voro så höga, att små barn kunde stå raka under de största. Det var lika vilt bland dem som i den tjockaste skog, och där låg en anka på sina ägg. Hon skulle ligga ut sina små ankungar, men började nästan ledsna på det, därför att det dröjde så länge och hon högst sällan fick något besök. De andra ankorna tyckte mer om att simma i kanalerna än att vanka upp och sitta under ett kardborrblad för att snattra med henne.

Äntligen knakade det i det ena ägget efter det andra. "Pip pip!" sade det. Alla äggulorna hade blivit levande, och små huvud stucko ut. "Rap rap!" sade hon, och de rappade sig, allt vad de kunde, och tittade åt alla håll under de gröna bladen. Och modern lät dem titta så mycket de ville, för grönt är hälsosamt för ögat.

"Så stor världen är!" sade alla ungarna. De hade nu en helt annan plats att röra sig på, än när de låga inuti ägget. "Tror ni, att det här är hela världen?" sade modern, "den sträcker sig långt på andra sidan

trädgården, ända in på prästens ägor. Men där har jag aldrig varit. — Ni äro väl här allesamman!" — och så reste hon sig upp, "nej, jag har inte alla, det största ägget ligger ännu kvar. Hur länge skall det dröja? Jag börjar ledsna vid det!" Och så lade hon sig igen.

"Nå, hur går det?" sade en gammal anka, som kom till henne. "Det dröjer så länge med det ena ägget!" sade ankan, som låg. "Det vill inte gå hål på det; men nu ska du få se de andra, de äro de vackraste ungar jag sett. De likna allesamman sin far, det nötet, han kommer inte och ser om mig!"

"Låt mig se ägget, som inte vill rämna!" sade den gamla. "Var säker, att det är ett kalkonägg. Jag blev också en gång narrad med ett dylikt. Och jag hade min sorg och bedrövelse med ungarna, för de äro rädda för vattnet, skall jag säga dig. Jag kunde inte få dem ut, jag naggade och nöp dem, men det hjälpte inte. Låt mig se ägget! Jo, det är ett kalkonägg. Låt du det ligga och lär dina barn att simma!" — "Jag vill ligga på det ännu en tid, när jag legat så länge", sade ankan. "Gör som ni finner för gott," sade den gamla ankan och gick.

Äntligen rämnade det stora ägget. "Pip pip!" sade ungen och vältrade ur; han var så stor och ful. Ankan såg på honom: "Det där är en förfärligt stor ankunge", sade hon, "ingen av de andra ser så ut, det måtte väl aldrig vara en kalkonkyckling? Nå, det få vi väl snart se, i vattnet skall han, om jag också själv måste sparka ut honom!"

Dagen därefter var det ett utmärkt vackert väder, solen sken på alla de gröna kardborrarna. Ankmodern kom med hela sin familj ner till kanalen. "Plask!" sprang hon i vattnet. "Rap rap!" sade

hon, och den ena ankungen efter den andra plumsade i. Vattnet slog dem över huvudet, men de kommo genast upp igen och flöto så lätt. Benen gingo av sig själva, alla voro ute, och till och med den fula grå ungen simmade.

“Nej, det är ingen kalkon!” sade hon, “se, hur kvickt han brukar benen, hur rak han håller sig! Det är min egen unge. Han är till och med vacker, när man rätt ser på honom. Rap rap! Kom nu med mig, så skall jag föra er ut i världen och presentera er i ankgården. Men håll er alltid tätt efter mig, så att ingen trampar på er, och akta er för katterna.”

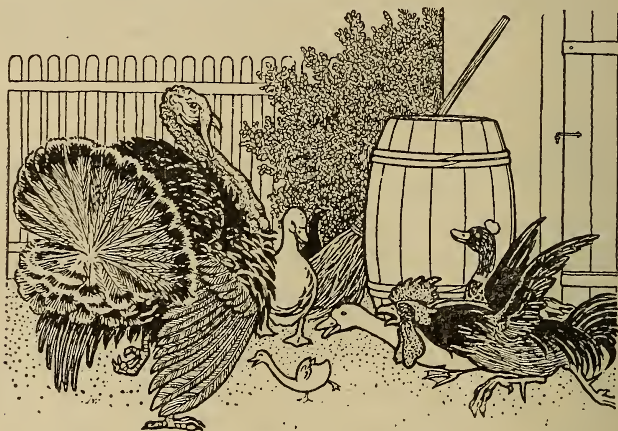
II.

Så kommo de till ankgården. Det var ett fasligt väsen, för två familjer slogos om ett ålhuvud, och under striden knep katten det.

“Se, så går det till i världen!” sade ankmodern och slickade sig om näbben, för hon ville också gärna ha ålhuvudet. “Bruka nu benen”, sade hon. “Se till att ni rappar er, och nig med halsarna för den gamla ankan därborta. Hon är av spanskt blod, därför är hon så tjock, och ser ni, hon har en röd klut om ena benet. Det är underskönt och det största utmärkelsetecken någon anka kan få. Det betyder så mycket som, att man inte vill mista henne och att hon skall aktas av både djur och människor. Rappa er nu — inte in med fötterna! En väluppfostrad anka sätter ut fötterna långt ifrån varandra liksom far och mor. Se så, nig nu med halsarna och säg: rap!”

Och de gjorde det. Men de andra ankorna tittade på dem och sade helt högt: “Se så! nu ska vi ha det

patrasket med, liksom vi inte redan vore många nog! Och fy, så den ena ungen ser ut, honom kunna vi inte tåla!" — Och strax flög en anka och bet honom i nacken. "Låt honom vara", sade modern, "han gör ju ingen för när!" — "Ja, men han är för stor och ovanlig!" sade ankan, som bet honom, "och därför skall han nypas". — "Det är vackra barn, mor har", sade den gamla ankan med kluten om benet, "allesamman vackra, utom ett. Det är inte lyckat, jag ville önska, att ni kunde göra om det igen".

"Det låter sig inte göra, ers nåd!" sade ankmodern, "han är inte vacker, men han har ett så innerligen gott hjärta och simmar så väl som någon av de andra. Ja, jag törs säga det, ändå litet bättre än de. Jag hoppas, att han växer till sig eller blir något mindre med tiden. Han har legat för länge i ägget, och därför har han ej fått den rätta skapnaden!" Och så pillrade hon honom i nacken och glättade hans fjädrar. "Han är dessutom en ankbonde", sade hon, "och då betyder utseendet så litet. Jag tror

nog, han får goda krafter, och då slår han sig nog ut”.

“De andra ungarna äro söta!” sade den gamla, “låtsa nu som om ni vore hemma här, och om ni hittar ett ålhuvud, så kan ni bära det till mig”. Och så voro de såsom hemma. Men den stackars ungen, som kommit sist ur ägget och var så ful, blev biten, knuffad och ett åtlöje både för ankorna och hönsen. “Han är för stor!” sade de allesamman. Och kalkontuppen, som var född med sporrar och därför trodde, att han var kejsare, svällde upp sig som ett fartyg för fulla segel, gick inpå honom, grälade och blev helt röd i huvudet. Den stackars ankungen visste varken hur han skulle gå eller stå, han var så bedrövad över att han var så ful och ett åtlöje för hela ankgården.

Så förgick första dagen, och sedan blev det allt värre och värre. Den stackars ungen blev jagad av dem allesamman, till och med hans syskon voro onda på honom och sade alltid: “Om katten ändå ville ta dig, ditt fula spektakel!” Och modern sade: “Gud give, att du vore långt härifrån!” Och ankorna beto honom, hönsen höggo honom, och pigan, som skulle mata djuren, sparkade honom. Då sprang han och flög över gärdesgården; de små fåglarna flögo skrämda från buskarna upp i luften. “Det är därför, att jag är så ful”, tänkte ankungen och höll ihop ögonen men sprang lika väl framåt, ända tills han kom ner i den stora mossen, där vildänderna bodde. Här låg han hela natten, han var så trött och sorgsen.

Om morgonen flögo änderna upp och sågo den nya kamraten. “Vad är du för en?” frågade de, och ankungen vände sig åt alla sidor och hälsade, så gott han kunde. “Du är vederstygglig!” sade änderna,

"men det kan göra oss detsamma, bara du inte gifter dig inom vår familj." — Den stackaren! Han tänkte visst inte på att gifta sig. Han ville bara ha lov att ligga i vassen och dricka litet dyvatten.

Där låg han i hela två dagar. Då kommo två vildgäss, eller rättare sagt vildgåskarlar, för det var hannar. De hade nyligen kommit ur äggen, och därför voro de så pojkaktiga. "Hör på, kamrat!" sade de, "du är så ful, att vi ganska väl kunna tåla dig, vill du driva med oss och vara vår lockfågel? I mossen bredvid bo några söta, förtjusande vildgäss, allesammans fröknar, som kunna säga: 'rap!' Du är i tillfälle att göra lycka, så ful du än är."

"Piff paff!" small det i detsamma, och bägge vildgässen föllo döda ner i vassen, och vattnet blev blodrött. "Piff paff!" knallade det igen, och hela skaror av vildgäss flögo upp ur vassen, och så knallade det åter. Det hölls stor jakt. Jägarna lågo runt omkring mossen, ja, några sutto till och med uppe i trädgrenarna, som sträckte sig långt ut över vassen. Den blå röken drog liksom skyar mellan de mörka träden och hängde längs vattnet. Jakthundarna kommo i kärret, "plask plask", vass och rör vajade åt alla sidor.

Det var förskräckligt för den stackars ankungen, han vände huvudet för att stoppa det under vingen, och i detsamma stod en stor, förfärlig hund bredvid honom. Tungan hängde långt ute ur halsen, och ögonen skeno så grymt fula. Han öppnade gapet mot ankungen och visade de skarpa tänderna — och "plask!" gick han igen utan att taga honom. "Gud ske lov! jag är så ful, att till och med hunden inte vill bita mig," suckade ankungen. Och han låg helt stilla, medan haglen susade i vassen och skott på skott knallade.

III.

Först långt fram på dagen blev det tyst, men den stackars ungen tordes ännu inte resa sig. Han väntade ännu flere timmar, innan han såg sig omkring, och skyndade därpå, så fort han kunde, från mossen. Han sprang över fält och ängar. Det var en blåst, så att han hade svårt att komma fram. Mot aftonen kom ankungen till en liten torparstuga, som var så usel, att den själv inte visste, åt vilken sida den ville ramla, och därför stod den ännu. Blåsten ven omkring ankungen, så att han måste sätta sig på stjärten för att hålla emot. Men vinden blev starkare och starkare. Då märkte ankungen, att dörren gått av ena haken och hängde så snett, att han igenom springan kunde smyga sig in i stugan. Och det gjorde han.

Där bodde en gammal gumma med sin katt och sin höna. Och katten, som hon kallade "pojken min", kunde skjuta rygg och spinna, till och med ge eldgnistor, men då måste man stryka honom mot håren. Hönan hade helt små, låga ben, och därför hette hon "kycklingabena". Hon var flitig med att lägga ägg, och gumman höll av henne, som om hon hade varit hennes eget barn.

Om morgonen märkte man genast den främmande ankungen, och katten började spinna och hönan kackla. "Vad är det för slag!" sade gumman och tittade omkring sig, men hon hade svag syn och trodde därför, att ankungen var en fet anka, som hade gått vilse. "Det var en rar fångst!" sade hon, "nu kan jag få ankägg, bara det inte är en ankbonde. Det skall jag se efter!"

Och så blev ankungen antagen på prov i tre veckor,

men inget ägg kom. Och katten var herre och hönan fru i huset, och alltid sade de: "Vi och världen!" för de trodde, att de utgjorde halvparten och ändå den bästa delen. Ankungen trodde, att man också kunde ha en annan mening om den saken, men det tålde inte hönan.

"Kan du lägga ägg?" frågade hon. — "Nej!" — "Ja, vill du då hålla munnen!" Och katten sade: "Kan du skjuta rygg, spinna och gnistra?" — "Nej!" — "Ja, då ska du inte ha någon mening, när förnuftigt folk talar!"

Och ankungen satt i vrån och var vid dåligt lynne. Då kom han att tänka på den friska luften och solskenet. Han fick ett oemotståndligt begär att flyta på vattnet, slutligen kunde han inte avhålla sig från att säga det åt hönan. "Vad kommer åt dig?" frågade hon. "Du har ingenting att göra, därför plågas du av nycker; lägg ägg eller spinn, så går det över!" — "Men det är så skönt att flyta på vattnet!" sade ankungen, "så skönt att få det över huvudet och dyka ner till botten." — "Jo, det måste vara ett särdeles nöje!" sade hönan. "Du har visst blivit vriden! Fråga katten, han är den klokaste, jag känner, om han tycker om att flyta på vattnet eller dyka, jag vill inte tala om mig själv! — Fråga vårt herrskap, den gamla gumman, klokare än hon finns ingen i världen; tror du, att hon har lust att flyta och taga sig vatten över huvudet?" — "Ni förstår mig inte!" sade ankungen.

"Om inte vi förstå dig, vem skulle då göra det. Du vill väl aldrig vara klokare än katten och gumman för att inte tala om mig själv. Tag dig inga höga tankar om dig, barn, och tacka du din skapare för allt det goda, man gjort för dig. Har du inte

kommit i ett varmt rum och har sällskap, som du kan lära något av. Men du är bara en skrävlare, som det inte är roligt att umgås med. Tro mig, jag menar väl med dig, jag säger dig sanningen, och därpå känner man sina vänner! Se nu till, att du lägger ägg och lär dig spinna eller gnistra!" — "Jag tror, att jag hellre går ut i den vida världen!" sade ankungen. "Ja, gör det!" sade hönan. Och så gick ankungen; han simmade på vattnet, han dykte ner; men av alla djur föraktades han för sin fulhet.

Nu kom hösten. Löven i skogarna blevo gula och bruna, blåsten lekte ta fatt med dem, så att de dansade, och uppe i luften såg det kyligt ut. Skyarna hängde tunga av hagel och snöfjun, och på gärdesgården sutto korparna och fröso och skreko: "Aj aj aj!" Ja, man kunde riktigt frysa, bara man tänkte därpå, och den stackars ankungen mådde inte för väl.

IV.

En afton — solen gick så härligt ned — kom en hel flock stora vackra fåglar ur buskarna. Ankungen hade aldrig sett några så vackra, de voro glänsande vita, med långa smidiga halsar — det var svanor. De utstötte ett besynnerligt läte, utbredde sina präktiga, stora vingar och flögo bort från de kalla nejderna till varmare länder, till öppna sjöar.

De stego så högt, och den lilla fula ungen blev så underlig till mods. Han vände sig runt omkring i vattnet som ett hjul, sträckte halsen upp i vädret efter dem och gav till ett rop, så högt och ovanligt, att han själv blev skrämd därav. Ack! han kunde inte glömma de vackra fåglarna, de lyckliga fåglarna. Och så snart han inte längre kunde se dem, dök

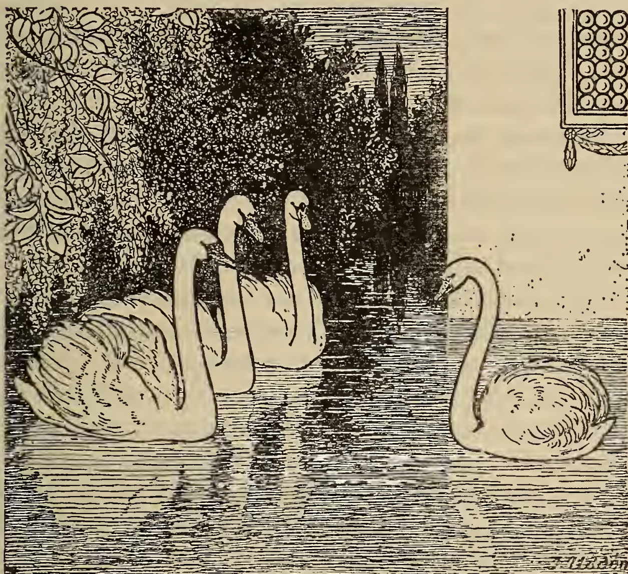
han ner till botten, och då han kom upp igen, var han alldeles utom sig. Han visste inte, vad fåglarna hette, inte vart de flögo, och likväl älskade han dem så, som han aldrig förr älskat någon. Han avundades dem inte, hur kunde det falla honom in att önska sig en sådan skönhet, han, som skulle varit glad, om ankorna velat tåla honom ibland sig, — det stackars vanlottade kräket!

Och vintern blev så kall, så kall, ankungen måste simma i vattnet för att hindra det att frysa till; men var natt blev öppningen trängre och trängre, det frös, så att det knakade i isskorpan. Ankungen måste beständigt bruka benen för att hindra vattnet att isläggas, men slutligen tröttnade han. Han låg stilla och frös fast i isen.

Tidigt på morgonen kom en bonde, fick se honom, gick ut och slog isen i stycken med sin träsko och bar ankungen hem till sin hustru. Där blev han upplivad igen. Barnen ville leka med honom, men ankungen trodde, att de ville göra honom illa, och flög i förskräckelsen upp i mjölkfatet, så att mjölken skvalpade ut i rummet. Hustrun skrek och slog med händerna i vädret, och då flög han i tråget, där smöret låg, och så ner i mjöltunnan och upp igen. Vad han såg ut! Hustrun skrek och slog efter honom med eldtången, och barnen sprungo om varandra för att fånga ankungen, och de skrattade och skreko. — Lycka var, att dörren stod öppen, och han for ut mellan buskarna i den nyfallna snön — där låg han liksom i dvala.

Men det skulle bli alltför bedrövligt att omtala all den nöd och det elände, han måste uthärda under den stränga vintern — han låg i mossen mellan rören, då solen åter började skina varmt. Lärkorna

sjöngo —det var härlig vår. Då lyfte ankungen på en gång sina vingar, vilka susade starkare än förr och buro honom upp i luften, och innan han rätt visste det, var han i en stor trädgård, där äppelträden blommade, syrenerna doftade och hängde på de långa gröna grenarna ända ned mot vattnet. O! här var så vackert, så vårfriskt, och mellan de täta

strandhäckarna kommo tre vackra, vita svanor, som susade med fjädrarna och simmade så lätt på vattnet. Ankungen kände igen de präktiga djuren och fattades av ett underligt svårmod.

"Jag vill flyga till dem, de kungliga fåglarna. De skola hugga ihjäl mig, därför att jag, som är så ful, törs närma mig dem. Men det är detsamma, det är

bättre att dödas av dem än att nypas av ankorna, huggas av hönsen, sparkas av pigan, som sköter hönsgården, och lida nöd om vintern." Och han flög ut i vattnet och simmade till de präktiga svanorna. De sågo på honom och kommo med resta vingar emot honom. "Döda mig inte!" sade den stackars fågeln och böjde huvudet ner mot vattenytan och väntade döden. — Men, vad såg han i det klara vattnet? Han såg sin egen bild, och han var inte längre en klumpig, svartgrå fågel, obehaglig och ful, han var själv en svan. Det gör ingenting, att man är född i ankgården, bara man har legat i ett svanägg.

Nu kände han sig riktigt glad över all den nöd och det förakt, han hade utstått; nu förstod han att sätta värde på sin lycka och all den glädje, som väntade honom. — Och de stora svanorna simmade runt omkring och ströko honom med näbbarna.

Några små barn kommo ner i trädgården och kastade korn och brödbitar i vattnet, och det minsta ropade: "Där är en ny!" och de andra barnen jublade med: "Ja, där har det kommit en ny!" och de klappade i händerna och hoppade omkring, sprungo efter pappa och mamma. Och bröd och kaka kastades i vattnet, och alla ropade: "Den nya är den vackraste, så ung och så söt!" Och de gamla svanorna böjde på halsarna för den unga.

Då blygdes han och stack huvudet under vingarna, han visste inte till sig, han var så lycklig; men inte det minsta stolt, för ett gott hjärta blir aldrig stolt. Han tänkte på, hur han varit förföljd och hånad, och hörde nu alla säga, att han var den skönaste av alla de sköna fåglarna. Och syrenerna böjde sina grenar ända ner till honom i vattnet, och solen sken så varmt och gott. Då susade hans fjädrar, den smidiga

halsen höjde sig, och han jublade av fullt hjärta: "Så stor lycka drömde jag inte om, då jag var den fula ankungen".

10. Gammelgäddan i Vassviken.

I.

"Och det säger jag, och det står jag vid, att den dag, Gammelgäddan stiger till väders, ställer jag till fest, och det ska, vore det ock aderton metkrokar, bli en fest, som sjön aldrig har sett maken till". Det var Silverling, mörten, som talade, och en gammal abborre, som hörde på. Abborren stod och latade sig utanför risvålen i Vassviken, och Silverling kilade runt omkring honom, arg och med lysande röda ögon.

"Jag har redan börjat samla ihop matvaror", fortsatte Silverling, "har en hel hög maskar i en skreva därborta. Det är för resten ett sant nöje, men det begriper inte ni rödfenor; ni slukar hela masken, och så sitter ni där och sprattlar med kroken i magen. Nej, man ska vara kvick. Man ska komma kilande och nypa en liten bit i taget, tills kroken hänger där ren och dinglar. Så här ska det gå till!" Han slog ett par slag med stjärten och sam bort till en lång mask, som ringlade sig i vattnet strax ovanom vålen. Han bet av en bit, släppte den i förbifarten framför abborren, gjorde en lov och vände om till masken på nytt. Men nu kom han inte igen; abborren såg honom med ens försvinna i höjden, han vred och kastade sig, så att det lyste och blixtrade genom det grågröna, strimmiga dunklet

"Tack för bjudningen", ropade abborren efter honom. "Det gör mig ledsen, att värden själv inte får

vara med på kalaset”. Så dök han hastigt in i risvålens svarta snår — han hade sett en väldig mörk skugga komma glidande tyst och lömsk genom vattnet. Det var Gammelgäddan, som var ute på rov. Hon strök sakta runt vålen ett tag, så ställde hon sig i skuggan och väntade; hon slöt ögonen till sju åttondelar för att inbilla folk, att hon sov — hon såg alldeles tillräckligt med den återstående åttondelen — och rörde inte en fena.

Gammelgäddan var ganska storväxt. Säger man, att hon vägde tjugo kilogram och höll dryga två meter från sin horniga käft och till yttersta stjärtspetsen, så skarvar man inte mycket. Glupsk var hon också och svår att ha i maten, det behöver nog inte sägas. Hon var Vassvikens buse och utövade ett riktigt skräckregemente i hela denna del av sjön. Det hade hon hållit på med i åtskilliga år; de äldsta abborrarna där i trakten mindes henne från sin barndom, och hon var ren gammal då. Åtskilligt hade hon också varit med om; när hon någon gång händelsevis var mätt och följaktligen vid gott lynne, kunde hon ställa sig i vasskanten och berätta. Då kommo de simmande i stora glittrande stim från alla håll, abborrar och mörtar, lakar och sikar, löjor och

snorjärsar och småfisk av alla slag. De ställde sig runt omkring henne och lyssnade, och hon drog den ena spännande historien efter den andra; hur hon hade snärjt in sig i nät men krånglat sig lös igen i sista minuten; hur hon hade fastnat på drag och svirvlar men slitit sig oppe i själva båtkanten; hur hon en solmorgon i lektiden jagat en grann och smidig hona — "även jag har varit ung!" sade Gammelgäddan och smällde med käkarna —; den tokan hade flugit ända opp på torra land, på ett långgrunt ställe med sandbotten, och blivit liggande mitt framför fötterna på en pojke, som också passade på och högg henne med bara händerna. Men Gammelgäddan hade kastat sig ut i vattnet igen med ett finare hopp, ett hopp, som en flygfisk kunnat avundas, sade Gammelgäddan och spritade ut alla sina fenor. Och hur hon en annan gång slukat en jättestor abborre, som satt på en långrevskrok; betet var en mört, den hade slukats av en abborrkrake, knappt längre själv än mörten, han i sin tur av den stora och denna av Gammelgäddan. Tafsen brast förstås som en silkestråd, bara hon vände på sig, och hon seglade lugnt därifrån med alla tre fiskarna i magen. Det var en billig och bekväm festmiddag.

II.

Hon hade många sådana minnen att förtälja; men de bästa voro historierna om katten och svalan. Den första tilldrog sig en kväll. Gammelgäddan kom simmande utefter stranden; hon hörde pojkröster på land, och då och då kom en sten plumsande. De kastade smörgås och bundo näcken. Men slutligen kom något ramlande, som inte var en sten; det hade

ben och kravlade och sparkade och sjönk endast helt obetydligt under vattenytan. Gammelgäddan sam närmare och såg då, att det var en kattunge; han hade en tyngd bunden om halsen, men den var inte tung nog, utan där stod stackaren och trampade vatten och kunde varken komma opp eller ner. Men Gammelgäddan hjälpte honom, tog honom i svansen och drog honom ut på djupet; han lugnade sig snart och smakade inte oävet.

Historien om svalan berättade hon ännu hellre, alltid med något nytt tillägg. Det var en klar solskensdag, men man väntade regn; svalorna flögo lågt. Gammelgäddan stod i vattenbrynet och glodde på dem; de kommo singlande som pilar utefter vattnet, doppade sig ett tag och sköto opp mot skyn igen. Och rätt som det var, kom en skjutande rakt emot henne, doppade sig tätt framför hennes huvud — och blev kvar därnere; Gammelgäddan hade bara behövt sträcka på sig, öppna gapet och smälla ihop det igen. Det var en läckerbit. Kramsfågel! — När hon sålunda berättat en stund, var hon åter hungrig, småfiskarna visste det, och ett tu tre, innan hon kommit till slutet på den sista historien, var det tomt omkring henne. Hon snurrade runt och såg sig om; inte ett liv, de voro som bortblåsta varenda en. Hon fick ge sig ut på jakt igen, och det dröjde inte länge, förrän hon i alla fall fick sig en trind och trevlig abborre.

Men det går, så länge det går, och sen går det åt skogen, som ordspråket säger. Det kan också uttryckas så, att gäddan går så länge i vatten, tills hon spricker.

Det var några mörtar, nära släktingar till Silverling. De hade sammansvurit sig att störta envålds-

härskaren, och de hade kokat ihop en plan, som hade alla utsikter att lyckas. Den var byggd på en ryssja, som nyligen lagts ut längst in i Vassviken, och på en sträng befallning till alla traktens fiskar att hålla sig väl gömda ett par dar. Gammelgäddan skulle att börja med ställas på svältkur och göras riktigt glupsk och vild.

Det tycktes gå efter beräkning. De sammansvurna följde henne troget på vederbörligt avstånd, vart hon for; och hon for vida omkring, hälsade på i närbelägna vikar, strövade bland holmarna, gick opp i bäckar och åar, stod i timtal och väntade vid grund och vålar. Men i den natten fick hon intet; överallt var det lika dött och tomt. Hon magrade och blev nervös, vilket hjärtligt gladde mörtarna. Så en midnatt stod en av dem, det var Silverlings bror, i närheten av ryssjan — han hade sett, att hon höll till därinne i vassen. Och snart såg han henne närma sig — han låtsades om ingenting, stod bara och såg omedveten ut. Allt närmare kom hon — nu var hon knappt ett par alnar borta — då satte mörten i väg, vek av utefter landgångsnätet och rusade rakt in i ryssjans gap. Och Gammelgäddan efter för full maskin; under vanliga förhållanden skulle hon nog ha saktat farten, men nu varken såg eller tänkte hon utan lät det gå. Hon törnade emot nätet, vände och gled in i struten, och sen kunde hon inte komma längre.

Någon mört fanns inte därinne, han hade kilat ut genom en maska, men det var inte nog glest för Gammelgäddan. Hon stod, där hon stod. När hon kom underfund med det, vart hon arg, som man i allmänhet plär bli, när man fastnar i en ryssja. Hon snodde runt och rusade av och an, men någon utgång

hittade hon inte på; hon piskade omkring sig med stjärten och körde så kraftigt, hon orkade, mot nätväggen, men den höll; hon vältrade sig och vände buken opp, men ut kom hon inte ändå.

Hon lugnade sig och stod och hämtade andan ett tag. Då prasslade det i vassen. Det var Silverlings bror, som kom simmande; men han var inte ensam — han hade tvärtom ett stort sällskap. Först var det de sammansvurna, och sen var det alla vikens övriga invånare. Från alla håll och kanter kommo de, gamla och unga, abborrar och mörtar, lakar och sikar, löjor och snorjärsar och småfisk av alla slag. Där funnos till och med ett par smågäddor, ett par av hennes egna blodsförvanter. Och en blanklax och en bred braxen hade förirrat sig ända hit från sina avlägsna hembygder. Och runt omkring ryssjan samlade de sig alla, tätt utanför nätet. Gammelgäddan anade, vad det skulle bli av, men beslöt att hålla sig stilla och varken höra eller se.

III.

Det var Silverlings bror, som började. "Vi kommo för att få höra några trevliga historier", sade han. "Det var så länge, sen vi hade det kära nöjet. Men nu ha vi tyckt, att tillfället skulle vara det lämpligaste, man gärna kan önska sig. Eller vad säger ni själv?" Han tystnade, och de väntade, att Gammelgäddan skulle svara på ett eller annat sätt. Men hon stirrade stelt, rakt fram, sköt fram underkäken och teg. "Å, va' inte kitslig nu", sade en mindre löja. "Ni brukar ju vara så livad för saken annars, och ni berättar ju så bra!"

"Hör", tyckte en äldre abborre, "dra den där om

långreven, va'! Det är alltid en sann glädje att höra om en fisk, att han reder sig och kommer lös, det må vara från en krok eller ur en ryssja." Den där tog; Gammelgäddan blängde till och visade tänderna ett tag men blev strax lugn och kall igen. "Hon ilsknar till", viskade en snorjärs, och det gick en fnissning genom stimmet. "Hör nu, gäddfar", fortsatte han högre, "hur var det med den där svalan?"

Ett par kviddor, de minsta i hela hopen, summo till hälften in i ryssjan. "Gammelgädda", ropade de, "vill du ha frukost?" "öppna gapet, så komma vi!" skreko löjor och snorjärsar efter och stucko in nosen genom maskorna. Och Gammelgäddan gapade; alldeles ofrivilligt skedde det, men gapade gjorde hon. Då blev det ett jubel, de summo ut och in i ryssjan, de stimmade runt omkring henne och snuddade till och med ibland vid stjärtfenan. Och nu kunde Gammelgäddan inte styra sig längre; hon vart vild och rasande, virvlade runt och spärrade ut fenorna och högg efter småkräken, men de räddade sig alltid ut genom nätet, hon kom inte åt så mycket som ett fjäll av dem, och desto vildare och ursinnigare vart hon.

Det var redan ljust oppe i luften, vattnet började bli varmare och genomstrålas av gula strimmor och strålknippen. Dämpade ljud började höras däroppifrån; en tupp gol någonstans på strandsluttningen, en vällingklocka ringde, och en vind dansade fram över vattenytan; vågorna skvalpade och gnolade, och det susade i vassen. Allt det där gjorde småfiskarna ännu skämtsammare och kvickare i både mun och stjärt; de kilade hit och dit, de sköto blixtsnabbt mellan Gammelgäddans gapande käkar,

och de hoppade ända opp över vattenbrynet, så det stänkte och gnistrade om dem.

Men med ens blev det stilla och tomt omkring Gammelgäddan. De smeto bort i vassen allihop och försvunno — liksom förr, när hon berättade historier för dem.

Hon undrade och lyssnade. Och hon hörde ett plaskande i vattnet — det närmade sig, och hon såg något stort, svart komma glidande över vattnet som skuggan av ett moln.

Det stannade bredvid ryssjan — så lyftes den opp i luften, så hörde Gammelgäddan ett dånande hurrarop ur två pojkstrupar, och strax efteråt låg hon på botten av en båt och kippade efter andan.

Något vasst och kallt stacks in i nacken på henne, hon hörde ett knastrande och tyckte, att hon klipptes mitt av, och så domnade hon bort. Genom dvalan kände hon ändå, hur en pinne trängdes in genom ena gälöppningen; den skulle ut genom munnen, men Gammelgäddan knep ihop käkarna, varför visste hon inte riktigt klart själv. En av pojkarna sökte bända isär dem, men det skulle han aldrig ha gjort; Gammelgäddan hade präktiga tänder och en bit kraft kvar än, och den använde hon; när pojken drog ut fingrarna igen, voro de tämligen trasiga. Det var Gammelgäddans sista bedrift. Sen blev det mörkt och tyst omkring henne. —

Det hittades en hop småsaker i Gammelgäddans mage. Någon katt fanns där visserligen inte men i stället åtskilliga metrevar och flöten, en större svirvel, ett par dussin metkrokar, en barkbåt med master och segel och unionsflagga, en tennsoldat och en slät guldring, allt i tämligen oskadat och användbart skick.

11. Just på timmar tjugufyra.

Just på timmar tjugufyra
runda jorden svänger kring.
Kring vår sol, den sköna, dyra,
på ett år hon gör sin ring.
Lilla månens lopp, det trånga,
på en månad kring oss far;
men planeterna de många
ila runt kring solen klar.

När som solen börjar dagen,
man i öster henne ser;
men är kvällens timme slagen,
sjunker hon i väster ner.
Där som middagssolen lyser,
man det varma söder har.
Men i norr — hu, vad man fryser,
mer, ju mer mot norr man far!

Januari börjar året,
februari kommer näst;
mars, april ha knopp i håret,
maj och juni blomma mest;
juli, augusti och september
sköna, ljuvliga framgå;
men oktober och november
och december äro grå.

Sönda'n börjar veckans dagar,
bästa dagen är ock den.
Om hans goda dig ledsagar,
bliver varje dag din vän.

Måndag, tisdag, onsdag driver
dig till flit allt mer och mer,
torsdag, fredag gå med iver,
tills du lördag återser.

12. Guds godhet.

Vem gjorde skyn så klar och blå
och ängens mark så grön?
Vem lärde blomman dofta så
och le i skrud så skön?
Vem har väl fågeln vingar skänkt
och lärt den sång så klar?
Vem har de rika färger stänkt
på fjärilns vingepar? —
Det var vår Fader och vår Gud.
Till honom höje sig vår lovsångs ljud!

Vem lät i himlens höga sky
den sköna solen le,
som strålar varje morgon ny
och gläder allt vi se?
Vem skänkte månens milda glans
åt nattens dunkelhet?
Vem gav den gyllne stjärnekrans
en sådan härlighet? —
Det var vår Fader huld och god.
O, sjungom då hans pris med nyfött mod!

Vem gjorde berg och kullar små
och källor i vår dal
och hjordar, som på fälten gå,
och vinden ljuv och sval?

Vem har väl skapat dig och mig?
Vem skänkte kropp och själ
att i hans godhet fröjda sig
och vinna evigt väl? —
Det var vår Gud, vår Fader blid.
Ske honom tack och lov till evig tid!

13. Sagor om björn och räv.

1. När björnen och räven skulle ha lantbruk ihop.

Björnen och räven hade kommit överens om, att de skulle ha ett litet lantbruk ihop, för då skulle de ha sin säkra utkomst, sade räven, och leva riktigt i lugnet. Nå, björnen han fällde träd, och mickel räv brände, så att det blev en liten vret, och där sådde de råg i askan. När de nu skulle skörda, sade räven: "Nu ska vi dela som rätt är, hälften var: vill du taga roten, så tar jag toppen." Ja, det var björnen nöjd med, men det gick så, att räven fick alla axen och björnen roten med litet halm till.

Nallefar blev mycket förargad över detta, men räven sade, att det var ju så, de kommit överens om. "I år har jag vinsten", sade han, "nästa år blir det din tur: då får du toppen, och jag får vara nöjd med roten — det blir ju också hälften var, inte sant?" Jo, det måste björnen medge, och så fick det vara som det var. Men när våren kom och de skulle så, frågade mickel björnen, om han tyckte om morötter. "Det är min bästa mat, det", sade nalle. "Nå, då så vi morötter", sade räven och var så fin i målet och så medgörlig så. Men när de skulle skörda, tog räven morötterna, och björnen fick hålla till godo

med den gröna blasten. Ja, björnen blev ond, han, men vad ville han göra? Det var efter överenskommelse, påstod räven, och det var det ju också.

Men så mycket gjorde björnen ändå, att han sade upp kontraktet med mickel och bestämde sig för att han aldrig skulle hava något lantbruk ihop med någon, utan skulle han odla jord, skulle han vara ensam om den. Men det blev inte något av med det lantbruket heller.

2. Varför björnen är stubbsvansad.

En gång möttes räven och björnen i skogen. Det var vinter och smällkallt, men räven hade en knippa fisk, som han stulit. "Var har du fått fisk nu, när det ligger is överallt?" sade björnen. "Jag har fiskat", sade räven; "ett sån't där litet isfiske." — "Hur går det till?" frågade björnen och blev nyfiken. "Å, det är inte svårt", sade räven. "Du går bara ut på isen och hugger ett litet hål och sticker ned svansen däri, så kommer fisken och biter sig fast i den. Men du får allt hålla den bra länge. Och bry dig inte om, att det svider litet; det är när fisken biter, det. Ju längre du kan hålla, desto mera fisk får du. Och rätt som det är, skall du rycka tvärt upp."

Ja, björnen trodde på mickel, fast han blivit narrad så många gånger. Och så satt han både länge och väl med svansen i vaken, tills den blev riktigt fastfrusen. Då ryckte han tvärt upp, men då gick svansen också tvärt av, och därför är björnen stubbsvansad än i dag.

14. En tam björn.

Den här berättelsen har omtalats av en svensk jägare, som lyckats fånga en späd björnunge: Efter hand som nalle växte till, blev han alltmera odygdig. Hushållerskan började klaga över, att han förstörde allting i trädgårdslanden, att han slog sönder fönstren till drivbänkarna och tog allt, han kom åt i köket. Stryk fick han också överallt, både i köket och i drängstugan och på kontoret. Jag började därför låta honom följa mig ut vid mina besök på arbetsplatserna. Åka var hans förtjusning. Han hade sin plats på fotsacken i kärran, och när så behövdes, höll han sig fast i skärmen. Föll han någon gång åt sidan, äntrade han genast upp och satte sig igen. Han brukade då vrida huvudet och ge mig en talande blick, som om han ville säga: "Det gjorde ingenting, nu sitter jag bra igen."

Då vi vandrade utefter vägar eller skogsstigar, sprang han ofta före men blev det oaktat alltid efter: än skulle en myrstack rivas ut, än skulle ett humlebo uppgrävas, eller ock skulle han klättra upp i ett träd. Då han vid sådana tillfällen

kommit ur sikte och inte såg eller hörde mig, började han skrika, varvid jag alltid svarade med att vissla. Det dröjde då ej länge, förrän nalle kom springande i galopp och gav sin glädje tillkänna med att slänga huvudet hit och dit. Var han vid mycket gott lynne, brukade han komma fram och tassa till mina ben ett slag och så bort igen.

Jag tog honom ibland med ut på hedarna, där det fanns gott om myrstackar. Och jag behövde inte lära honom att riva ut stackarna eller äta myror, för det gjorde han av sig själv. Och rätt egendomligt var att se, huru han tåligt väntade, tills myrorna samlade sig, och då genast med sin långa tunga upphämtade dem så väl, att intet enda barr följde med. Sedan snön smält undan och marken blivit bar, företog nalle på egen hand utflykter till skogs för att äta lingon, för sådana var han mycket begiven på.

För sitt begär efter lingon råkade han en dag i en svår klämma. Man hade glömt skafferidörren öppen, och nalle, som alltid passade på tillfället, smög sig strax in och hittade där bland annat en kruka med lingonsylt. Genast sänkte han nosen ner i denna och började äta, men allt efter som innehållet minskades, körde han också ned huvudet allt djupare i krukan. Och till slut blev det sittande fast, så att nalle själv omöjligen kunde draga upp det igen. Emellertid fick jag höra ett besynnerligt dovt läte samt rop och skrik av pigorna. Jag anade, att något åter var på tok med nalle, och skyndade ned i köket. Där mötte mig en sorglustig syn. I en vrå av skafferiet satt nalle i högsta grad uppretad och grymtade vresigt och sökte med framtassarna befria sig från krukan. Men den satt så hårt fast, att alla försök voro fullkomligt fruktlösa.

Jag skyndade därför fram till nalle och försökte att helt varligt draga krukan av honom, men det var till en början alldeles omöjligt. Jag måste taga till med alla mina krafter, innan jag äntligen lyckades få honom lös. Och nu visade han sig i all sin glans med krösamoset ända upp över öronen. En sådan smörjelse hade han aldrig fått förr, och min kära nalle såg också betydligt snopen ut. Han tog snart sin reträtt ut på gården, där ett par byttor kallt vatten sköljde bort krösamoset och därmed även gav nalle tillbaka hans goda lynne.

Nalle försökte sig på alla möjliga sysslor. Om vintern skulle han skjuta kälke men kunde aldrig hålla vägen, om sommaren skulle han dra en skottkärra, som likväl alltid stjälpte för honom. En morgon gick jag förbi kontoret, som var under reparation, och fick då höra, att där rådde stor munterhet, varför jag tittade in. Jag såg då min snickare sitta grensle över en hög bräder och hyvla. Mitt emot honom satt nalle och höll i hyveln med båda ramarna, under det han med mycket allvarlig uppsyn skötte sitt arbete.

En dag höll hans vän bagargumman på att koka kaffe, och under det pannan stod på elden, gick hon och sysslade i rummet. Nalle låg och såg på, men då gumman en gång vände ryggen till, fick han det infallet att lyfta den kokande pannan från elden, vilket han också gjorde. Men det bar ej bättre till, än att han vände pipen åt sig, och det kokande kaffet rann över nalles börst och mage. Genast släppte han pannan i golvet och kröp därefter bort i en vrå och flåsade och jämrade sig. Där låg han en god stund, men i ett nu rusade han fram till spiseln och slog med hela sin kraft till kaffepannan, så att den

blev platt som en pannkaka. Så fort detta var gjort, satte han av ut genom dörren och bort för att gömma sig.

Nalle växte mycket fort, och hans böjelse för odygder tilltog alltmer. Så såg jag honom en gång av okynne tassa omkull ett barn. Visserligen gjorde sig barnet inte något ont, och ej heller menade nalle den gången något illa, men vem kunde veta vad som kunde ske i framtiden? Då jag några dagar därefter rustade för en skogsresa, tillsade jag min gamle skogvaktare att skjuta honom. Av nalle togs ett ömt farväl genom ett kraftigt famntag, och sedan återsåg jag ej mera denna ödemarkens son, som så länge varit min vän.

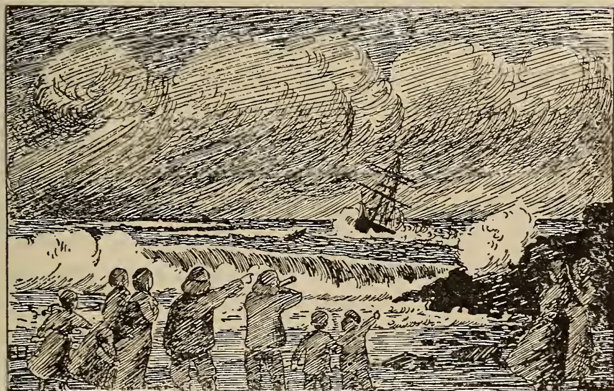
15. Kom, hör min vackra visa!

Kom, hör min vackra visa,
som fågeln diktat har.
Guds godhet vill jag prisa
i alla mina dar.
Om honom susar bäcken,
om honom talar skyn;
i röda rosenhäcken
han blomstrar för vår syn.

Och himlen är hans höga,
hans underbara hus;
och stjärnan är hans öga,
och solen är hans ljus.
Och vida världen glädes
att honom prisa få;
och Gud är allestädes
och här hos mig också.

16. "Det är Vilhelm".

En stormig höstkväll väcktes folket i en by, som låg vid havet, av ett kanonskott. Alla visste, vad det betydde, och männen sprungo skyndsamt ned till stranden. Där sågo de ett skepp, som strandat på klipporna. Besättningen hade klättrat upp i masten för att ej spolas bort av vågorna. "Ut med räddningsbåten", ropade en av de djärva strandborna. Båten sköts hastigt ut, och några av de modigaste hoppade ner i den. Men den raske båtföraren var ej närvarande, och man kunde ej vänta på honom, för var minut hotade vågorna att slå skeppet i spillror.

Det var åtta man, som rodde ut i den rasande stormen. De kommo lyckligt fram till vraket och fingo ned de skeppsbrutna i båten — utom en, som satt högt uppe i masten, nästan alldeles stelfrusen. Ho-

nom vågade de inte hjälpa ner, för båten bar inte flera, och stormen ökades. De började ro mot stranden och kommo välbehållna i land. Nu hade båtföraren kommit tillbaka. Hardy — så hette han — frågade, om alla voro räddade. Då han hörde, att en ännu var kvar på vraket, ropade han: "Jag skall ut efter honom. Går ni med?" Ingen ville följa honom. "Det är omöjligt att rädda honom", sade alla. "Då går jag ensam", sade Hardy och sprang ned i båten.

I samma ögonblick kom hans mor och bad honom stanna hemma. "Tänk på din mor", sade hon. "Och kom ihåg, att din far drunknat i havet och kanske också Vilhelm." Vilhelm var hennes yngste son. Han var ute som sjöman, och på åtta år hade ingen hört något av honom. "Än han därute", sade Hardy, "är du säker på, att inte också han har en mor?" Den gamla teg, och fyra man sprungo i båten. De arbetade sig fram till vraket, fastän det gick långsamt att komma igenom de väldiga brottsjöarna.

Skeppsskrovet var redan under vatten, när båten kom fram. Hardy måste själv klättra upp i masten och hade mycken möda att få ned den stelfrusne. Men det lyckades till slut, och så roddes det skyndsamt mot stranden igen. Så snart båten kommit i närheten av land, ropade Hardy med stark röst: "Säg mor, att det är Vilhelm!"

17. Mors varghistoria.

Då jag var gosse, var det en historia, som mina syskon och jag aldrig blevo trötta av att höra mor berätta. Det hände bara en halv kilometer från vår egen dörr, och vår egen mor var berättelsens hjäl-

tinna. Många gånger åkte vi kälke i samma backe och skridskor på samma damm, som var skådeplatsen för äventyret.

Jag minns så väl ännu, huru vi barn de långa vinteraftnarna, när snön låg djup på marken och vinden tjöt, samlades omkring den öppna spiseln i vardagsstugan och bådo mor berätta för oss, om hur farligt det var under den första nybyggaretiden härute i Amerika. Till slut sade en av oss: "Berätta för oss ännu en gång, om hur du åkte från vargarna därborta i backen!" Då slöt mor sticka på sin strumpa, och så drog hon på mun och sade, att hon nog redan talat om den hundra gånger. Men för så uppmärksamma åhörare skulle hon berätta om den ännu en gång. Och så kröpo vi tillsamman i en hög närmare hennes stol, och hon tog åter till med sin strumpa och begynte:

"När er morfar kom till den här trakten, var jag bara 13 år. Om våren flyttade vi in i vårt nya hus, och om hösten hade vi det i ordning på bästa sätt. Vintern, som följde efter, var mer än vanligt sträng. I november månad föll det en meters djup snö, och den låg kvar till det mesta hela vintern. Det blev präktiga kälkbackar för oss barn. Far gjorde en utmärkt kälke, som var stor nog för två, och den fick jag. Jag säger ännu i dag, att jag tror, det fanns inte i hela världen en kälke, som hade en sådan fart på sig." — Och mors ögon formligen tindrade vid tanken på den gamla, kära kälken.

"På den tiden var landet runt omkring mycket tunt befolkat. Vår närmaste granne var Jakob Lund, och han bodde på andra sidan om den stora backen. Jakob Lund hade en liten flicka, Anna, som var ungefär i min ålder. Och vi båda blevo snart

goda vänner. När det var gott före, foro vi alla till backen, så snart vi fingo lov därtill av far och mor. Antingen kom Anna och hämtade mig, eller gick jag till henne. Och så bar det av till backens topp. Anna hade inte någon kälke; men vi sutto bägge på min utför backen, och så drogo vi kälken uppför igen var sin gång.

Den första veckan i januari blev det ett stort töväder och sedan stark köld. Det blev en tjock, hård skare på snön, så att den lätt kunde bära en mans tyngd. Vattnet från den smälta snön rann ned till foten av backen, och där bildades en bred, djup damm, som det snart blev is på. Nu var det hela en ren mönsterbacke för kälkåkning. Nedför den kunde vi fara med blixtens hastighet och så ned på isen och tvärs över densamma. En lördagsafton fick jag löfte att gå till Anna och få henne med på en liten åktur. Far bad mig vara försiktig och komma tidigt hem, för vargarna, som den tiden fanns överallt i landet, hade blivit mera närgångna, i synnerhet sedan det blivit mörkt. Det hade till och med hänt, att hungern drivit de gråa bestarna ned i bygden, och där hade de dödat hästar och kor. Ja, även människor hade blivit överfallna. Jag brydde mig inte så mycket om fars varning, och dessutom skulle ju inte jag ut på vargjakt. Jag skulle bara ut på en åktur, och jag trodde inte, att någon varg kunde

vara så dum och anfalla en liten flicka, då det fanns så gott om höns och kor att få.

Jag klädde på mig bra och vandrade glad åstad. Högst uppe på backen lät jag kälken stå, tills jag skulle komma tillbaka. Men då jag kom till Anna, var det så, att hon hade förkylt sig och låg till sängs. Hennes mor ville naturligtvis inte låta henne gå ut och åka. Jag tog av mig ytterkläderna för att stanna en stund hos henne. Anna hade två stora gummidockor, och det var så roligt att leka med dem, att jag inte lade märke till, hur fort tiden gick, tills Annas mor sade: 'Kom nu, min vän, nu är det på tiden, att du går hem.' Hon hjälpte mig på med kappan, gav mig en kopp varmt kaffe och följde mig en bit på hemvägen.

Solen närmade sig den västliga himmeln, jag kastade en blick på den och skyndade på. Första delen av vägen gick genom en stor skog; så var det en öppning, och mitt i den var kälkbacken. Det var ingen egentlig landsväg utan bara en gångstig.

II.

Jag hade kommit ungefär halvvägs genom skogen, då jag plötsligt fick se en stor, lurvig varg framme i vägen. Han stannade och såg så glupskt på mig ett ögonblick, men sen sprang han in mellan träden igen. Ett ögonblick därefter hörde jag det tjuta ett stycke bakom mig. Till min outsägliga fasa hördes ett nytt tjut, så ännu ett och så ett tredje, ända tills det för mina förskräckta öron lät, som om hela skogen vore full av vilddjur. Ingen behövde säga mig, vad detta betydde. Jag var gammal nog och även förtrolig nog med vargnaturen för att förstå,

att den första ropade på sina kamrater för att få dem att komma och hjälpa sig med att slå ned sitt byte.

Ett ögonblick stod jag stilla och lyssnade och skälvde av ångest för de fruktansvärda tjuten, så fattade jag mod och satte till att springa. Det var, som om jag haft vingar, fötterna tycktes knappt beröra snön. Och ändå hörde jag i nästa minut vargarnas snabba fötter mot den hårda isskorpan bakom mig och visste, att de snart skulle hinna upp mig. Just som jag kom springande ut ur skogen och till öppningen, såg jag mig hastigt om. Flere stora, glupska vargar voro litet bakom mig. De sträckte halsarna och lupo i långa skutt. — Jag var nog ganska stor för min ålder och rask till att springa, men vargarna sprungo än fortare, och då jag kom upp på krönet av backen, kunde jag höra deras pustande andedräkt.

I en hast kastade jag av mig mössan och min tjocka kappa. I samma stund fick jag syn på kälken, som jag hade lämnat kvar. Den stod lyckligtvis vänd med framänden emot backsluttningen. Hann jag bara fram till den, innan vargarna fingo tag i mig, så kunde jag kanske ännu räddas. Mössan och kappan uppehöll dem ett ögonblick; men de voro strax åter inpå mig, då jag utan att stanna farten grep tag i kälken och kastade mig ned på den.

Då jag plötsligt förändrade ställning, just som de voro på vippen att springa på mig, måtte de ha blivit förvirrade för ett ögonblick. Innan de hunnit sansa sig, var jag i susande fart nedför backen. Vargarna löpte och tumlade, tjöto och gläfste. Backen var brant och snön hård och blank som is. Kälken flög fortare och fortare, och snart förstod jag till min

outsägliga glädje, att vargarna blevo längre och längre efter. Långt nere såg jag den blanka isen på dammen.

Omkring halvvägs i backen saktades farten, och vargarna begynte åter vinna på mig. Här fanns intet, som kunde skaffa kälken större fart. Mitt öde syntes beseglat. Äntligen nådde kälken den sista lilla avsatsen ned mot dammen och for med ökad fart ut på isen. Plötsligt hörde jag det brista och knaka under mig. Men antingen min fart var för hastig eller min tyngd för liten, var det så, att jag kom över och slungades lätt hän över isen. Jag hörde vargarnas skarpa klor slå mot isen, och så hörde jag ett brak. Jag kastade en hastig blick bakom mig och såg en förvirrad hög huvuden och kämpande framfötter. Vargarnas samlade tyngd hade varit för stor, och nu lågo de där allesamman och plaskade i vattnet. Då kälken stannade, sprang jag upp och hem och föll avsvimmad i min mors armar.

Ja, barn, där har ni alltså historien om er mor och vargarna. Och det vackra vargskinnet, som hänger på väggen där borta, satt på kroppen på en av de sex stora bestarna, som far morgonen därpå fann drunknade och drog upp ur dammen."

Och så brukade vi barn taga det vackra vargskinnet ned från sin plats på väggen, breda ut det på golvet framför spiseln, sätta oss på det i en tätt sluten ring och med låga stämmor tala med varandra om mors fruktansvärda äventyr med vargarna.

Gåta: 2. Läs dessa två rader, så att det blir rim:
Vad har du fått på rocken då?
Ack, en f-l-ä-c-k.

18. Förtröstan.

Jag vet, vem som föder var fågel i skyn
och kläder på marken var lilja;
jag lämnar mig trygg åt hans milda försyn
och säger: "Ske, Fader, din vilja!"
Ej lust eller nöd,
ej liv eller död
mig då från hans kärlek skall skilja.

19. Den underbara gröten.

Farbror Robert kom en dag till oss och bjöd oss på middag. Han sade, att han skulle bjuda oss på gröt, som mer än ett tusen människor hade fått arbeta på att få i ordning. "Gröt, som det behövts ett tusen människor för att laga till! Då måtte den väl vara så stor som ett berg!" — "Ni får väl se", svarade farbror Robert, "i morgon middag kommer den på bordet."

Knappt hade vi ätit frukost nästa dag, förrän vi gjorde oss i ordning att gå till farbror. När vi kommit dit, undrade vi över att allting där var lika stilla och lugnt som vanligt. Äntligen sutto vi då till bords. Vi hade ätit den första rätten, och tallrikarna buros ut. Våra ögon stirrade oavvänt på köksdörren — och in kom gröten. Men det var risgrynsgröt av den gamla välkända sorten, inte en bit större än vanligt! "Det här kan omöjligen vara den gröten, farbror lovade oss", sade min bror. "Jo, det är det visst", svarade farbror. "Men farbror sa ju, att mer än ett tusen människor hade måst hjälpa

till med att laga den?" — "Ät nu litet av den först, och tag sedan papper och penna, så ska vi hjälpas åt att räkna efter, hur många arbetare det behövts", sade farbror Robert.

"Nåväl", sade farbror Robert om en stund, "för att laga den här risgröten måste vi först och främst ha risgryn. Och hur mycket folk har fått arbeta för att skaffa dem, tror ni? Åkerfälten måste vattnas och gödas och sås och skördas. Till allt det behövs en mängd folk. Och de ska ha redskap att arbeta med, och för att göra dem ha gruvarbetare och smeder och skogsavverkare måst arbeta. Vidare måste lädret i hästarnas seldon tillverkas av sadelmakare. Och tänk sen på allt annat, som finns i risgröten utom risgryn: socker, kanel och andra kryddor. De ha också en gång blivit planterade och skördade liksom riset. Och sen måste alltsamman föras hit till oss från främmande länder, som ligga långt, långt bort. Till det behövs skepp, skeppsbyggare, segelsömmare, sjömän, handlande och mycket mera. — Dessutom finns det ägg och mjölk och smör också i gröten."

"Stopp, farbror, stopp nu!" ropade jag. "Jag är säker på att det är mer än ett tusen människor nu." — "Ännu har jag inte räknat upp alla på långt när", svarade farbror. "Vi ska koka gröten också, och därtill behövs ved och tändstickor och spis, och då måste vi också räkna med vedhuggare och vedhandlare och tändsticksfabriker och järnarbetare. Men det är inte slut än. Vi ska ha panna att koka i och tallrikar att äta på och bord och duk och bordsservis och mycket annat dessutom. — Men nu kanske jag inte behöver hålla på längre." — Nej, det behövde han inte, vi trodde fullt och fast, att mer än

ett tusen människor hade måst arbeta för att få i ordning denna gröt.

20. Tre gyllene regler.

Flitig var! Då skall du vinna
hälsa, munterhet och bröd;
vägen till din hydda finna
då ej ledsnad eller nöd.

Men låt *ordning* taga vara
på vad fliten samlat har!
Var betänkt en skärv att spara
för din sena ålders dar!

Och var *from!* Det är det sista,
första utav alla bud,
ty om världen all vi mista,
hava vi dock allt i Gud.

21. Ett nytt träd i skogen.

"Nej titt, nej tittili, nej tirrilititt!" ropade en drillsnäppa, som kom hoppande med darrande vingar över vattnet i Sandviken och slog ned på en sten vid stranden.

"Vad är det om?" frågade en stor gädda, som stod och sturade under vattenytan.

"Tirrilititt, det har kommit ett nytt träd i skogen" svarade drillsnäppan. "Och där borta står ett likadant — och titt, där på andra sidan står också ett. De funnos inte här i går. Tänk, att de ha skjutit upp och blivit fullvuxna på en enda natt!

"Det angår mej inte", sade gäddan, vände stjärten till och seglade bort utefter stranden.

"De ha inte vuxit upp här", upplyste en gammal gran uppe på land, "det stod en tät dunge tallar och granar där ovanom strandens sandbank och alsnår. De ha planterats."

"Det kunde jag nästan tro", tyckte drillsnäppan. "Men vad i all världen kan det vara för slags träd, aldrig har jag sett sådana förr."

"Inte jag heller", sade en tall. "De ha rak och reslig stam, nästan som tallar. Men de ha ingen bark, se ju alldeles hudflängda ut."

"Fullkomligt skinnlösa", instämde en annan. "Och ingen krona ha de heller", tillade han och skakade sitt yviga, mörka hår.

"Fula träd", sade en gran och bredde ut sina täta, vida grenar. "Nakna, magra och spinkiga äro de."

"Riktiga stackare till träd", ansåg en ekorre. "Inga kottar ha de, och inte kan man bygga bo i dem."

"Men larver måtte det väl finnas i dem", skrek en gröngöling, som kom farande och högg fast klorna i stammen. Knack knack — "nej, inte ett liv. Och hör, en sådan död och torr klang" — knack knack!

En sork stack upp nosen ur ett hål i marken.

"Inte ha de rötter heller", mumlade han. "Konstiga träd — de höra inte hit, de ha intet fäste i jorden. De blåsa nog ikull vid första storm. Och hur skola de få saft och kunna växa, när de inga rötter ha? Uschla träd!"

"Men de ha vackra, vita blomklockor i toppen", sade en liljekonvalje vid det nya trädets fot. "Riktiga jätteklockor, en hel klase."

I detsamma kom en humla svävande rakt fram till konvaljen.

"Struntblommor", surrade den, "alldeles doftlösa äro de och hårda som sten, och varken honung eller frömjöl finns det i dem. De äro troligen redan vissna. Inte kunde jag heller upptäcka några gullkläppar i deras klockor som i dina, Maja-Lisa lilla!"

Så kröp han in i en konvaljeblomma, och stängeln vaggade och gungade, så att alla de vita pinglorna ringde.

"Den här musiken kunna de där jätteklockorna inte göra efter", surrade humlan.

Drillsnäppan hade under tiden gjort en utflykt, en stor båge över den krusade vattenytan. Nu kom hon tillbaka och slog sig ned på stenen igen.

"Nej, titt tirrilitt!" ropade hon. "Äro inte spindeltrådar spända mellan vartenda träd, titt, så de glitt-glitt-glittra!"

"Åja", svarade en spindel, han satt mitt i sitt cirkelrunda silverhjul, vilket var skickligt och prydligt upphängt mellan två enbuskar. "Men sådana långa, dinglande trådar — dem sliter ju minsta vindpust av som ett intet. Undrar i alla fall, vad det är för en jättespindel, som spunnit dem."

Då kom en skock sparvar dragande och satte sig på trådarna, och dessa höllo gott.

Och en vindpust kom susande, och trådarna svängde och gungade, men de brusto ej. Och en storm kom brusande, den skakade stolparna och satte än starkare fart på trådarna, men stolparna stodo säkert, och ej en tråd slets av.

"Det här var en kilig gunga", kvittrade sparvarna. "Här sitter man utmärkt."

"Här ändå bättre", sade en annan fågel, som flu-

git upp på högsta toppen av en stolpe; en främmande fågel med en egendomlig teckning på bröstet — en blodröd fläck, från vilken några gyllenglänsande, blixtlika streck utstrålade. Ingen kände honom eller visste ens, vad han hette.

"Och vill ni veta, vad det är för en jättespindel, som spunnit de här trådarna", fortfor han, "så kan jag berätta det; det är människan. Och lyssnar ni, så skall ni höra, att det är klang i de här träden också — levande klang, inte torr och död. Hör, hur det tonar både i stammar och trådar och klockor! Det gnolar och mumlar — det spelar som orgel och fioler och sorlar och talar. Hör — det är ett dämpat ackord av många tusen toner. Det är en avlägsen sång av många tusen röster."

Han teg, och alla lyssnade och förundrade sig storligen.

"Jag skulle nog också kunna tolka den sången för er", vidtog den främmande fågeln. "Jag kan människornas språk. Hör — nu ljuder det varmt och fullt; jag hör en mors stämma långt i norr och en klar gossröst långt bort i söder."

"Ja minsann", pep en sparvhona. "Det låter riktigt varmt och vackert." Se, det där förstod hon, hon hade själv en hel hop småttingar.

"Men hör nu", sade främlingen. "En mörk och tung klang som en sorgmarsch. Det är berättelsen om ett dödsfall, som drager fram genom trådarna."

"Hemskt", susade en tall. "Det brusar, som när nordan kommer rusande om hösten och bryter grenar och vräker ikull stammar."

"Och det kvider och jämrar sig", gnällde en strandpipare, som satt på en stock i vattenbrynet.

"Det brusar och klagar", upprepade fågeln på

stolpen. "Men nu kommer en annan visa. Hör — det är, som om tonerna trillade fram genom trådarna utan uppehåll och utan hejd."

"Tjä-tjä-tjänis, den låten kä-känner jag igen", skrattade en skata i en grantopp.

"Jojo", sade främlingen. "Det är nog ett par gamla skatfröknar, som hålla i var sin ända av tråden nu. Och de skulle troligen aldrig släppa, om man inte ryckte tråden ifrån dem. Hör, de hålla på än."

"Det var ett fasligt pratande och tjatande", tyckte en allvarsam och tystlåten domherre inne i gransnåret.

"Nu är det slut", sade den okände. "Det var allt någon, som tog från dem tråden. Jag hör en arg, knarrig och obehaglig röst, och en annan svarar, ödmjuk, ängslig och ynkligt gnällande. De säga något om pengar."

"Pengar, vad är det?" frågade en sparvjänta.

"Ett slags flugor eller frön eller något annat matnyttigt, tänker jag", svarade en sparvyngling.

"Ingalunda är det något matnyttigt", sade han med blodfläcken. "Men ett slags flugor är det; spanska flugor, dem människorna äro vurmiga på att samla — se, de inbilla sig att dessa flugor skola suga ut sjukdom och sorg ur kroppen på dem, men de suga i stället liv och själ ur de stackarna och förgifta och förlama dem så småningom alldeles. Ett slags frön är det också, trätofrön, vilka hastigt gro och växa, och vilkas blommor heta hat, avund, mord och elände. Ni hör själv — de här båda rösterna ha ingen glad eller vänlig klang."

"De ha en falsk, ful och oren klang", sade en gran.

"En sådan klang ljuder aldrig i levande och växande trädstammar."

"Det kommer en annan tonart nu", avbröt främlingen. Hör — den skulle jag tro är äkta och ren och klar. Det är två röster nu också, den ena tillhör en ung man och den andra en ung kvinna. De äro skilda åt av skogar och berg, av höga murar och långa, långa vägar. Men de äro ändå samman och talas vid."

Alla lyssnade, och de hörde en hög och sällsam musik, en enkel och entonig men stark och jubelfylld melodi i dur.

"Kilit, kilit!" ropade sparvarna. "Så det sjunger i trådarna, så de dallra och glittra och gunga!"

"Jag misstog mig", surrade humlan och flög upp på en av de vita blommorna. De här klockorna kunna verkligen också ringa. Hör huru grant och ljuvligt det klingar!"

Gröngölingen kom åter flygande och slog fast vid stolpen.

"Knack knack", sade han. Så lade han huvudet intill stammen och lyssnade. "Underligt! En sådan sång har jag aldrig hört i ett riktigt träd, varken gran eller tall."

"Nej nej", sade den främmande fågeln. "De äro nog underligare än gran och tall, de här nya träden, så nakna och fula de än äro."

Härmed lyfte han och flög bort över sjön, ner mot bygden.

"Uschla träd är det i alla fall", muttrade sorken. "De ha inga rötter. Uven tage mig, om de inte blåsa ikull en vacker dag." —

Träden stå kvar än, och har inte uven redan tagit sorken, så gör han det nog, vad det lider.

22. Den giriga ekorren.

En ekorre bodde inuti en stor ek. Ingången till hans bostad var mycket trång, men den, som väl kom dit in, fick se ett stort rum. Ekens stam var nämligen ihålig från det ställe, där de första grenarna sträckte ut sig i rymden, och ända ned mot roten. Det var ett präktigt förrådsrum för nötter och ekollon, men det behövdes också väl, ty ekorren, som bodde där, hade fått i sitt sinne, att ju mer han kunde samla, dess större glädje skulle han till sist få njuta i livet.

Runt omkring eken växte en hel skog av hasselbuskar med de allra präktigaste nötter. Med skäl kunde man därför tycka, att ekorren hade de bästa utsikter att kunna taga sig fram i världen, och att han gärna skulle unna andra att plocka av det rika förrådet. Han tyckte dock icke, att det var nog ens för honom ensam. Det riktigt skar honom i hjärtat, när han fick se någon annan ekorre komma till hasselskogen och taga någon nötklase. Då skyndade han alltid att jaga bort inkräktaren. Ensam ville han vara om skatterna.

Från den stund, då ekorren lämnade far och mor, som bodde på andra sidan ängen, började han draga till sitt bo. Allt, som han ansåg hava något värde, tog han vara på och gömde i ekens stam.

"Du arbetar på din bosättning, kan jag se", kvittrade en liten domherre, som satt på en av ekens kvistar och med huvudet på sned betraktade ekorrens flitiga arbete. "Ånej", sade ekorren. "Det är gott, om jag kan skaffa mig, vad jag behöver för att äta

mig mätt." "Å", sade domherren och klippte med ögonen, "du har allt mycket smått och gott där inne i eken." "Det är ej sant", ropade ekorren ivrigt. "Jag har ingenting. Sprider du ut om mig, att jag äger något, skall jag bita huvudet av dig, om jag får fatt på dig." "Nå nå, inte så häftigt, kära granne!" svarade domherren. "Jag trodde, att du arbetade så flitigt, emedan du tänkte hålla bröllop snart." "Jag fattiga stackare har inte alls råd att gifta mig", sade ekorren. "Men, kära vän", återtog domherren, "om du skaffar dig en bra maka, skall hon hjälpa dig och göra livet glatt för dig." "Nej, nej", ropade ekorren, "det vore en olycka för mig. Jag kan ju knappt reda mig själv." "Säg icke så!" sade domherren, som med glädje tänkte på maka och ungar i sitt lyckliga bo. Emellertid sprang ekorren sin väg och började åter sitt arbete.

När den tiden kom, att nötter och ekollon voro mogna, arbetade ekorren från solens uppgång och till sena kvällen. Han unnade sig icke någon ro utan sprang och hämtade den ena nöten efter den andra och kastade ned den i sitt visthus inne i eken. Ofta smakade han icke en bit mat på hela dagen, och då kvällen kom och han satt där inne på hela nöthögen, nändes han ofta ej taga sig ett gott mål utan gick ut för att stilla sin hunger med några frön och annat ätbart, som han kunde komma över. När han sedan trött och matt kom åter till hemmet, kände han sig rätt belåten, då han märkte, att han redan ägde så mycket, att han skulle behöva dagar endast för att hinna räkna alla nötterna. — "Riktigt lycklig blir jag dock icke, förrän jag får boet fullt", tänkte han, där han satt och såg på sina rikedomar, till dess han somnade. Men rätt lugnt kunde han ej sova. Han

vaknade ofta för att se efter, att ingen skulle komma och taga något ifrån honom.

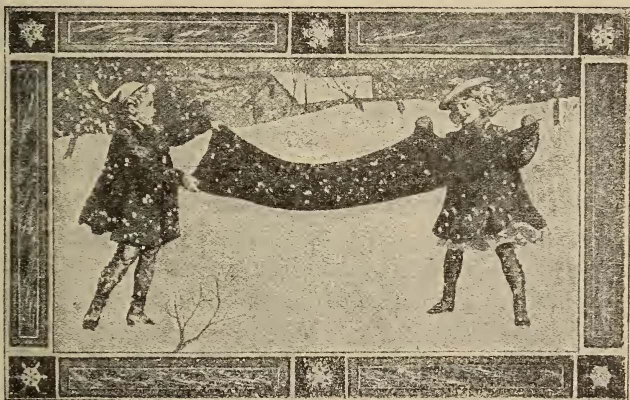
En dag på senhösten kom på besök till honom en gammal ekorre, som hade blivit biten av en hund, så att han icke längre kunde hoppa i träden för att skaffa sig föda. Därför gick han omkring till alla ekorrar i skogen för att bedja om hjälp till den kommande vintern. Alla gåvo den gamla krymplingen något. Men när han kom till den rikaste av dem alla, som hade nästan hela förrådshuset fullt av de präktigaste nötter, fick han blott snäsor. "Jag", sade den rika ekorren, "har trälat och släpat för den lilla smulan, som jag nu har, men den räcker dock ej på långt när till åt mig. Jag kan visst icke slösa bort något åt tiggare och landstrykare." Den stackars krymplingen måste gå utan att hava fått någon hjälp, och den rika ekorren kände sig riktigt glad, när han var borta.

Frosten kom, och ännu rastlösare arbetade ekorren. Han hade nu endast så stort utrymme kvar, att han själv nätt och jämt kunde få plats i tomrummet. Men också detta ville han fylla. Så bar det av ut igen uppför gren och nedför gren, bort och hem igen. En kväll, just då vintern stod för dörren, hade han boet fullt ända upp till ingången, ja, så fullt, att han själv måste sitta utanför.

Nu var alltså den stund inne, då den rika ekorren hoppades få känna sig riktigt lycklig. Han försökte också att göra det, men det ville icke lyckas. Visserligen kände han en viss belåtenhet inom sig vid tanken på de många tusen nötter, som lågo inne i trädstammen, men han frös, så att han skakade, ty det var bistert kallt på kvällen. Fram på natten blev han nästan alldeles stel. Gärna skulle han hava

velat krypa in i boet, men för att få rum måste han kasta ut något av nötterna, och det nändes han icke. Han kände sig sjuk och i behov av hjälp, men ingen levande varelse fanns i hans närhet, ty han hade skrämt bort alla med sin snålhet. Kölden tog till, och ekorren blev allt sjukare och sjukare. Slutligen ville han offra något av sina skatter för att få rum i boet, men nu var han för svag att krafsa bort nötterna. Han måste sitta kvar på sin plats utanför boet, och där dog han i den tidiga morgonstunden.

Dagen därpå flög domherren till den rika ekorrens släktingar och omtalade, vad som skett. Dessa skyndade genast till den gamla eken och delade mellan sig ekorrens skatter, vilka de snart förslösade.

23. Vita blomster.

I vintras föllo många små vita flingor ju,
de föllo ned från himmelen — var äro de väl nu?

Gå ut i lund och backar, dem våren gröna klär,
se, tusen vita sippor likt flingor glimma där.

Men när som hösten kommer, och alla blommor dö,
o, säg, var då den finnes, den vita blomstersnö?

När mörka hösten kommer, o, se mot himlen då:
likt vita blommor glimma de tusen stjärnor små.

24. Haren.

Haren låg under en gran i ungskogen och tog sig en middagslur. Den granens lägsta grenar nådde ända ner till marken, breda och täta och bildade en riktigt hemtrevlig kammare runtom stammen, ett tält med tjocka, präktiga väggar och tak.

Haren låg bra därinne. Det var varmt och någorlunda skyddat, men ändå njöt han ingen lugn sömn. Han hade onda och oroliga drömmar, som han för resten alltid hade den här tiden på året. En hemsk tid; marken och skogen voro ännu mörka, jorden var grön, brun och svart — men själv hade han redan för längesedan ömsat färg och fått på sig sin kritvita vinterpäls. Det var rakt på tok att själv vara bländande vit, när allt omkring var mörkt. Det var som om hela jorden bara fanns för att vara en bakgrund, som skulle framhäva honom och göra en stackare högfärdig. Men det gjorde en också dödligt ängslig och vettskrämd vid minsta ljud. Och vad hjälpte då all högfärd i världen?

De där tankarna surrade i harens halvdomnade hjärna, där han låg i granriskammaren. Han tyckte, att det hela var så nedrigt dumt och orättvist. Om man nu verkligen skulle byta om färg, varför kunde man då inte få göra det på samma gång som marken? Nu hade man ju ingen nytta av hela bråket — tvärtom bara skada och obehag.

Och han tyckte plötsligt, att han satt i kanten av en kolbotten och gnagde barken av en aspstam. Runtom stod skogen dunkelgrön. Bottnen var täckt av kolsvart stybbe och omgiven av mörkt brunröda tuvor och ormbunkar. Och där satt han nu och lyste som en vit prick i denna mörka skott-tavla, synlig på flera mils håll, tyckte han. Han visste inte, vart han skulle vända sig. Han hörde prassel runtomkring, såg ögon i alla snår och hörde steg från alla håll. Han vågade inte röra sig, knappt se sig om. Tyst! smög inte någon närmare på stigen söderåt? Troligen var det en räv... Och rörde det sig inte däruppe i tallen, gnistrade inte ett par loögon där i dunklet...? Huj, vad var det? Vingslag — en stor hök säkert. Han hade väl fått syn på harpalten högt uppifrån rymden, så högt, att ingen kunde se mördaren här nedifrån.

Haren tänkte just med ett långt skutt kasta sig in på stigen norrut. Då hörde han ett tjut uppifrån en skrevig brant, mitt framför. Hu, en berguv! Så snurrade haren om och skulle kila bort på den tredje stigen, åt väster. Men den var också stängd. Den gick snörrät ett bra stycke, och långt därborta skymtade ett par figurer. Var det inte en hund och en karl med bössa. Redan hade de förstås upptäckt den arma vita pricken. Här gällde det livet. Nästan från sansen av skräck rullade han bort som en stor snöboll på stigen söderut.

Han hann inte tänka under flykten, men han kände en oredig härva av förtvivlan och ångest och hat i skallen. "Vit, vit, vit!" skrek det i honom, "otäcka vita päls!" ropade det, "usla vita liv!"

Och han sprang för sitt arma liv och önskade det långt, långt bort. Och han hörde vingslag och tjut

och hundskall och steg allt närmare med var sekund. Och till slut stöp han och vart liggande under en tät gran och kände klor och näbbar och tänder överallt i sin fattiga kropp.

I detsamma vaknade han. Han låg kvar under granen, hoppade högt i luften, när han kom underfund med, att han bara drömt. Han såg sig yrvaken omkring. Det var så underligt ljust, ljusare nästan än när han somnat, fast det måste vara åtskilligt senare på dagen. Han kikade ut genom barrverket och stirrade ut en god stund. Sen kröp han sakta igenom grenarna och satte sig upprätt för att skåda och fundera.

Det var inte längre svart och mörkt omkring honom. Det var vitt. Luften, skogen, marken, allt var vitt. Luften var full av stora, stilla sjunkande lappar. Granar och tallar svepte in sina svartgröna gestalter i allt tätare, vita mantlar, och markens mörka stenar och snår försvunno alltmer under ett jämt och tjockt snölager. En varm våg av stilla glädje böljade genom harpaltens frusna kropp. Han satt orörlig och lät flingorna falla över sig. Han kände sig smälta in i allt detta vita, kände sig modig och glad och fri, som om han sluppit ut ur en bur.

Han satt ju och såg på, hur jorden själv skiftade färg liksom han och drog på sig sin vita vinterpäls. "Härliga vita liv!" tänkte han, tumlade runt i drivan ett par vilda kullerbyttor och lade i väg över snötäcket med långa skutt. Och han tänkte inte på, att hans spår syntes bättre nu än förut, och visste inte, att en räv gick och nosade i dem en bit bakom honom.

25. Tores julgran.

En berättelse från Sverige.

I.

Tore hade ej fyllt åtta år. Han hade ej gått i skolan mer än en termin. Men mycket hade han ändå att tala om, var gång han kom hem, i synnerhet nu, när det led mot jul. På kvällarna brukade han berätta för småsyskonen om Jesus och herdarna och de vise männen från österland. Han talade om, att det är till minne av Jesu födelse, vi fira jul med alla våra ljus och julgranar.

"Mor", sade Tore en afton, "få vi ha en julgran?" Och Elsa och Greta och Olle — hans små syskon — sade på samma sätt. Mor svarade ej strax; men till slut kom det riktigt sorgmodigt: "Nej, små barn, det blir nog ingenting av. Pengarna behövas till mat och kläder, och jag har inte tid att ställa med någon julgran. Tyget, som jag syr på, måste snart vara färdigt, eljest blir det en fattig jul för oss allesamman. Tore får nog i alla fall se en julgran i söndagsskolan." — Men det var ju ej detsamma som att ha en hemma, menade Tore. Och så var det Elsa och Greta och Olle och lilla Anna, som bara var tio månader gammal, — de fingo ju inget gott av den då. Men när det inte gick an, så... Ingen av dem tog till att gnälla; de sågo nog, att mor hade det tungt ändå.

Men det gick ej bra för Tore att komma ifrån tanken på julgranen. Och rätt som det var, sade han sakta: "Men, mor, om jag själv kan tjäna, så att jag kan skaffa både gran och det, som skall vara på den." — Huru skulle det gå till? — Jo, han kunde

ju bära saker åt sådana, som handla på torget, då han blef fri från skolan före jul. — Hm, det fick han fråga far om.

II.

Den första dagen, Tore var fri från skolan, gick han ut på torget, där bönderna komma med kött och fläsk och potatis och andra matvaror. Ja, nog såg han många, som tingade gossar till att bära hem det, de hade köpt. Men alltid var det andra gossar; honom tittade ingen åt en gång. Han var ju så liten; ingen bärskylt och ingen korg att bära i hade han heller. Då han försökte att hålla sig framme, där någon handlade, knuffade de stora gossarna honom tillbaka. Det såg inte bra ut detta, det var nästan, så att gråten satt i halsen på honom, men stå här och gråta kunde han då omöjligt.

En af de stora gossarna, som bodde på samma gata som Tore, sade till slut till honom: "Du kan väl se, att det inte lönar sig för dig att stå här. Gå ned till torget vid ån, där de sälja julgranar och julkärvar. Kanske du kunde få något sådant att bära." Så gick Tore dit.

Men å-å så många granar! Det var ju nästan en hel skog utefter ån, och julkärvar fanns där i stora högar. Men han såg inte många, som köpte något. Och ingen bad honom bära. Snart voro alla granar och kärvar borta. Handeln var slut för dagen, och Tore fick pulsa hem lika rik, som han gick ut på morgonen. Då var det ej roligt att heta Tore. Men mor tröstade honom: "Bättre lycka nästa gång. Än är det många dagar till jul."

Nästa dag såg Tore granskogen igen på torget. Men det var ej många, som köpte, och de buro hem

sina granar själva för det mesta. Jo, äntligen fick han följa en fru hem med en liten julgran och en julkärve. För det fick han 25 öre. Hurra, det skulle bliva till en julgran! Han hade allt sett ut

ett litet träd, och han var inte sen att springa dit och köpa det. Mannen begärde 30 öre för det, men han lät det gå för 25 öre, och nu skyndade Tore strax hem med sin skatt och gömde den väl i vedboden. — Den här gången var han munter och glad.

Nästa dag skulle det nog bli något att kläda den med. Det kunde de lita på.

III.

Ja, han tjänade 45 öre den dagen, lilla julafton, och det var inte litet det, tyckte han. För penningarna köpte han glanspapper: rött, blått, gult och grönt samt förgyllt och försilvrat. På kvällen satt han så flitigt och gjorde flaggor, strutar, pappersnät och påsar av glanspapperet. Lärarinnan hade talat om och visat dem, huru de skulle göras. Elsa och de andra syskonen hjälpte också till en stund, i synnerhet med att laga klister av kokt potatis. Men så kom John Blund och tog dem. Han nappade i Tore också — det går så lätt, när man har varit ute hela dagen. — Ja, nu fanns det mycket att hänga på granen. Men ännu fattades godsaker och julljus. Det skulle han skaffa i morgon, på själva julafton.

I god tid var Tore på torget, färdig att bära julgranar både i norr och söder, öster och väster. Men det såg ut, som om de små granarna ville gå utan honom i dag också. Klockan blev elva, och ännu hade han icke fått något att göra. Nu var det svårt att låta bli att gråta igen.

Då kom det en herre med en hel hop paket. Han köpte två julkärvar. Men när han skulle till att bära dem, gick det icke, huru han än försökte. Först föll den ena kärven ned, så föll käppen, så föll ett paket. Han såg rent av olycklig ut. Tore sprang fram och tog upp sakerna och gav honom. "Tack, det var en rask gosse", sade mannen. Kanske du kan följa med mig hem och bära?" — Ja, nog kunde Tore det. — Och så bar det av genom staden.

På vägen gav mannen sig i samtal med Tore, och

så fick han veta alltsamman. "Det är rätt", sade han, "man skall inte giva sig, om det också går galet i början."

När de voro framme fick Tore 50 öre för bärningen. Och frun i huset gav honom kaffe och julkakor. Och barnen kommo ut med en stor ask, full med rara saker att hänga i granen. Det var karameller och pepparnötter och glaskulor och flaggor och glitter och en stor blank stjärna att hänga i toppen. Tore var så glad, att han knappt visste, vad han gjorde. Men han glömde ej att tacka ändå.

IV.

Sen bar det av på hemvägen. Men först gick han in i en butik och köpte 12 ljus: tre gula, tre blå, tre röda och tre gröna. Och så köpte han karameller och russin och nötter och fikon och en stor julbock. Det blev så mycket, så Tore tyckte nästan, att han kunde behöva hjälp till att bära nu. Men han klarade sig ensam.

När han kom hem, hade mor gått ut med sitt tyg, och far hade gått för att möta henne. Det stod mat för Tore i skåpet, men han gav sig knappt tid att äta. Han stängde in syskonen i kammaren och tog in granen. Greta och Olle kommo flera gånger och knackade på dörren. Och Elsa var inte mycket tåligare hon heller. De visste, att något ovanligt var i görningen och tyckte, att det tog lång tid. Men Tore bad dem lugna sig och se efter lilla Anna snällt.

Värst var det med ljusen, som skulle bindas fast med tråd. Det gick ej bra för Tore; när han trodde, att de voro riktigt fastsurrade, så tumlade de över i alla fall. Då var det ingen råd, de fingo vara, tills mor kom hem.

Och mor kom och far med, och mor band fast ljusen; hon hade handlag hon. När sedan barnen blivit tvättade och fått sina bästa kläder på, gingo far och Tore ut i köket och tände på ljusen. Och far bar in granen med stark arm.

Det blev stort jubel. Jag vill icke en gång försöka tala om Elsa och Greta och Olle, för de buro sig åt, som om de icke voro riktigt kloka. Och lilla Anna sprattlade och skrek och tittade och försökte klappa samman händerna. Naturligtvis träffade hon icke; men det var lika väl menat ändå. "Se, där är en julgran i båda ögonen på Anna!" ropade Greta. — Tore tog det naturligtvis med ro, men han var nog inte den, som var minst glad.

Så togo de i ring, far och mor, med Anna på armen, och alla barnen. Och så sjöngo de:

Nu är det jul igen, och nu är det jul igen,
och julen varar intill påska.

Sen kommo far och mor fram med paket och delade ut julklappar till alla barnen: en ny mössa till Tore, en kjol till Elsa, en ylleväst till Greta, skor till Olle — precis det var och en bäst behövde — och en guttaperkagubbe med bjällror på till Anna.

Och barnen tackade far och mor; men både små och stora tackade och klappade Tore. Han var överlycklig, gossen.

Ännu ett jubel. Några av påsarna tömdes, var och en fick sin del, far och mor också.

Men nu voro ljusen halvbrända, så nu fick man lov att släcka dem. De skulle ju tändas ett par gånger till under julhelgen.

Till slut kom gröten fram på bordet, den präktiga, vita risgrynsgröten och mycket annat gott för resten. Och sen fick man skynda sig i säng och somna för

att hinna upp tidigt nästa morgon, ty då skulle man till julottan och se alla de vackra ljusen och sjunga: "Var hälsad, sköna morgonstund!"

26. Ödemarkens jul.

På mon därborta är hemskt i kväll:
kring ljungen sveper sig vinterns fäll,
där virvlar bister en snötung storm,
och drivorna byta ständigt form.
På flera mil är ej väg, ej spår.
En ensam vandrare, vinden, går.
Hans fjät kan dock ingen märka.

Is ligger fast över bråddjup sjö,
på isen tornar sig famnshög snö.
På stranden ensliga furan står
och skakar sitt toviga, mörka hår.
Den rytande vinden far förbi,
han slår sin giriga klo däri
och strör dess barr uti rymden.

Vems är det klagande skri på mon,
den genomträngande, dystra ton?
Är det förvillade barnets gråt?
En sörjande moders klagolåt?
Nej, öknens irrande ulv det är.
Han söker byte, han blod begär.
Han hungrar, han och hans ungar.

Tätt vid den ensliga skogssjöns vik,
på fattigdom och på fromhet rik,
står låg en koja, och på dess häll
en brasa sprakar i julekväll.

På halmen leka de kära små,
och modersögon se hult därpå.
Dit skåda visst ock Guds änglar.

Ty aftonvarden är slutad nyss
med fadersbön och med moderskyss,
och grånad farfar med stämma blid
ur bibeln läser om julens frid:
hur Jesusbarnet i denna natt
vart fött; hur änglarna sjöngo glatt,
och Betlehems stjärna lyste.

Det lyssnade liten pilt uppå.
Det blev så varmt i hans hjärta då:
han såg genom rutan stjärnans blick,
han tyst betagen ur stugan gick,
och under klarnade himlens valv
han undrade, där av köld han skalv,
var Jesu stjärna månd' vara.

Då — vild, blodlysten, av hunger tärd,
kom öknens ulv på sin mördarfärd.
Hans rovblick spanade barnet snart,
han störtade sig mot det med fart. —
Men stilla, undrande, from i håg
mot Jesu stjärna den lille såg —
och ulven hejdade språnget.

Och endast Han, som i natten ser
på ödemarkernas fasor ner,
Han, som lät hungriga lejon stå
som lamm vid Daniels fot också —
Han ensam vet, vad i denna stund
slöt till den blodiga ulvens mund.
Och Han var den lilles harnesk.

Men gossens moder vid brasans sken
förgäves sökte sin älskling ren.
Hon kom, av sin ångest jagad ut.
Hon fann sitt älskade barn till slut:
då stod den hotande ulven trygg,
orörlig, tätt vid den lilles rygg,
och gossen log emot stjärnan.

Och modern ryckte sitt barn till sig
och prisade Gud så innerlig:
"Förvisst den kvällen är helig nämnd,
när öknens ulv är till mildhet stämd.
Du arma, hungrande gäst, du må
mitt enda, slaktade lamm dock få
för Herrens röst i ditt hjärta!"

27. Bibliska bilder.

1. Samuel.

I staden Rama bodde en man, som hette Elkana. Hans hustru hette Hanna. De höllo mycket av varandra och skulle varit lyckliga, om de blott hade haft några barn. I synnerhet Hanna sörjde mycket över att de voro barnlösa.

En gång när Elkana och Hanna voro i Silo för att i tabernaklet offra åt Gud, bad Hanna innerligt till Gud, att han skulle giva henne en son. Och hon lovade, att om han ville höra hennes bön, skulle hon giva barnet åt Herren för alla dess livsdagar. Hennes son skulle få bliva en Guds nasir, en man som från födelsen bleve helgad åt Herren till att alltid tjäna honom.

Hannas bön blev hörd. Innan ett år gått till ända,

bar hon ett litet gossebarn i sina armar. Hennes glädje var outsäglig. Och visserligen skulle hon hålla sitt löfte till Israels Gud och giva honom till Herrens tjänst. Så snart den lille Samuel — så hette gossen — kunde förstå sin moders ord, berättade hon om sin bön och sitt löfte i helgedomen och sökte göra honom förtrogen med det stora värv, vartill han från födelsen blivit utkorad. Och gossen lyssnade med undran och barnslig glädje. Han böjde det mörklockiga huvudet tillbaka och såg på sin moder med ett sällsamt uttryck i de klara ögonen, som lyste och tindrade som stjärnor i det lilla vackra och själfulla ansiktet.

En dag föra Elkana och Hanna sin son med till Silo. Rika gåvor medtaga de som tackoffer. Och när de återvända, lämna de den lille Samuel kvar hos Eli.

De två blevo snart oskiljaktiga vänner. Ofta kunde man få se barnet sittande vid den gamles fötter och begärligt lyssna till hans ord. Aldrig kunde Samuel höra sig mätt på Elis berättelse om Mose och Aron, om träldomslandet, om ökenvandringen och Sinai, om hedningarnas besegrande i Kanaan. Och den gamle talade gärna. Han tyckte om att glömma den närvarande tidens sorger och bekymmer och drömma sig tillbaka till gångna tider.

Samuel hjälpte också Eli med arbetet i tabernaklet. Han fyllde olja på lamporna och tände dem, öppnade dörrarna och gjorde i ordning rökelsen, som skulle brännas vid gudstjänsterna. Detta var till så mycket större hjälp och glädje för Eli, som hans egna söner, vilka voro präster, hade vuxit upp till ogudaktiga människor, som endast gjorde sin fader sorg.

En natt, då Samuel låg i sitt tält ute på förgården till tabernaklet, tyckte han, att någon ropade på honom. Han sätter sig upp och lyssnar.

"Samuel, Samuel!"

"Här är jag."

Han tror att det är Eli, som kallat på honom, var-

för han skyndar in till den gamle i dennes tält, som stod strax bredvid, och säger ännu en gång:

"Här är jag. Du ropade ju på mig."

Men Eli har ej ropat. Ynglingen måtte ha drömt.

"Jag har icke ropat. Gå tillbaka och lägg dig."

Samuel är högeligen förundrad — han hörde ju, att någon ropade. Likväl går han strax tillbaka och lägger sig.

Länge har han emellertid ej legat, förrän han åter hör sitt namn ropas. Det förekommer honom, som om rösten hörts från helgedomen, men där finns ju ingen. Visserligen måste det ändå vara översteprästen, som ropat.

Han står upp och går åter in till honom.

"Här är jag. Du ropade ju på mig."

"Jag har icke ropat, min son. Gå tillbaka och lägg dig."

Samuel lyder, men all lust att sova har försvunnit. Han ligger med vidöppna ögon och lyssnar. Då höres rösten för tredje gången:

"Samuel, Samuel!"

Han skyndar ännu en gång in till Eli och upprepar samma ord som förut, och då förstår översteprästen, att Herren kallat på Samuel och nu har något att säga den fromme ynglingen. Därför säger han:

"Gå och lägg dig! Och om Herren vidare ropar på dig, så säg: 'Tala, Herre, din tjänare hör'."

Samuel går ännu en gång tillbaka till sin bädd. Han gripes av aningen om något nytt och stort, något underbart, som han aldrig förr erfarit, och han lyssnar med glad och helig bävan.

"Samuel, Samuel!"

"Tala, Herre, din tjänare hör."

"Se, jag skall i Israel göra något, som kommer att genljuda i båda öronen på var och en, som får höra det. Jag har sett Elis söners ogudaktighet, och jag har sett, att deras fader icke straffade dem, när de gjorde illa. Sannerligen, Elis släkts missgärning skall icke någonsin kunna försonas vare sig med slaktoffer eller med någon annan offergåva."

Den unge Samuel är skakad i sin själs innersta. Herren har talat — men huru? Orden äro domsord

över den man, han älskar och vördar som överstepräst och fader. Ej sover han mer den natten, men han ligger dock stilla, till dess tiden är inne att öppna dörrarna till helgedomen.

Också Eli har vaknat. Han anar, att Herrens ord till Samuel gälla även honom, och då han hör ynglingen vara uppe, ropar han på honom.

"Samuel, min son!"

"Här är jag."

Samuel kommer. Hans ansikte bär spår av djupaste sinnesrörelse, men han säger intet. Det är honom för tungt att upprepa Herrens ord.

Men Eli vill veta sanningen.

"Vad var det Herren talade till dig? — Tala, min son!"

"Låt mig slippa att säga dig det."

"Vad var det han talade till dig? Dölj det icke för mig. Gud straffe dig nu och framgent, om du döljer för mig något enda ord av det han talade till dig."

Då Eli på detta sätt uppmanar honom att tala, har Samuel ej rätt att tiga. Under stor rörelse upprepar han alla Herrens ord och döljer intet.

Och Eli, översteprästen, böjer ödmjukt sitt gamla huvud. Han är beredd att mottaga Herrens rättfärdiga dom. Och han svarar undergivet:

"Han är Herren. Han göre vad honom täckes."

2. Herdegossen.

Det är en underbart härlig afton. Över höjderna vid Bet-Lehem gjuter den nedgående solen sina milda strålar, och i dalarna förlängas skuggorna alltmer.

På västra sluttningen av en kulle står en herdegosse omgiven av sin hjord. Hela den ungdomliga gestalten badar i den gyllene ljusfloden. Det vackra och själfulla ansiktet är riktat något uppåt. Ögonen äro strålande av livslust, och dragen i sin helhet återspegla den innerligaste förtröstan och renaste glädje. Med vänstra handen stöder han sin harpa, och med den andra glider han lätt och lekande över strängarna. Det är som söker han i sitt inre efter en melodi, som svarar mot hans tankar och känslor.

Nu — nu har han funnit vad han sökt. Ur harpan framlockar han underbart härliga toner, och snart klingar också sången ut över höjder och dalar, gripande, fängslande och lyftande.

"Herren är min herde, mig skall intet fattas.

Han låter mig vila på gröna ängar, han för mig till vatten, där jag finner ro.

Han vederkvicker min själ, han leder mig på rätta vägar för sitt namns skull.

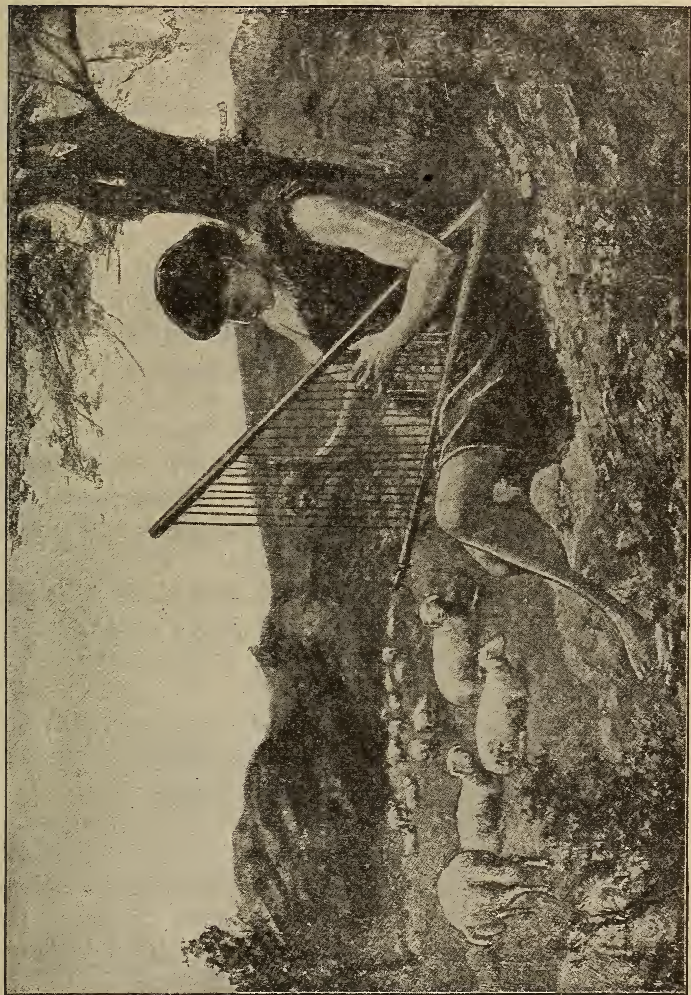
Om jag ock vandrar i dödsskuggans dal, fruktar jag intet ont, ty du är med mig. Din käpp och stav trösta mig.

Du bereder för mig ett bord i mina ovänners åsyn. Du smörjer mitt huvud med olja och låter min bägare flöda över.

Godhet allenast och nåd skola följa mig i alla mina livsdagar, och jag skall åter få bo i Herrens hus evinnerligen."

Hela naturen har stilla lyssnat till sång och melodi. Varje annan tunga måste i denna stund förstummas, ty ett Gud hängivet människobarn i sin levnads vår har tolkat det högsta skapelsen känner av förtröstan och jublande glädje.

Under det sången varat, ha fåren stått som fast-

vuxna vid marken. Det är som hade en osynlig makt hållit dem bundna, men i samma ögonblick, som de sista tonerna förklinga, uppstår en häftig oro ibland dem. Somliga tränga sig ängsligt bräkande kring sin herde, andra sprida sig åt olika håll i vildaste flykt.

David, herdegossen, vaknar upp som från en ljuvlig dröm och ser sig hastigt omkring.

"Vad fattas väl fåren?"

Å — se, där kommer skogens herre, en jättestor, brunsvart björn. Han har vågat sig fram ur skogarnas dunkel för att skaffa föda åt sig och de sina. Nu kommer han i upprätt ställning, och de små svarta ögonen gnistra av lystnad.

Nu gäller det, om herden skall kunna skydda sin hjord. Nu gäller det, om den Allsmäktige skall uträcka sin käpp och stav, eller om dödsskuggans dal skall öppna sin famn för Herrens smorde, den blivande konungen av Juda stam.

I första ögonblicket glider en dödlig blekhet över ynglingens ansikte, men strax därpå färgas hans kinder av en högröd rodnad, och i ögonen glöder en sällsam eld.

David fattar sin slunga och svingar med kraftfull arm en stor sten mot den objudne gästen, som just fällt ett årsgammalt lamm med sin ram.

Stenen träffar björnen i pannan, men föga synes detta bekomma det väldiga djuret. Det fnyser blott till, gör en kastning med huvudet och ser ilsket och prövande bort mot den djärve, som vågat uppta strid mot skogens vilde son. David möter blicken, under det han gör sig redo att slunga ännu en sten.

Tydligen finner björnen det säkrast att försvinna med det byte, han redan erhållit. Han lyfter fåret

mellan sina ramar och vänder sig om för att gå samma väg, som han kommit, men i ett nu susar ännu en sten genom luften och träffar björnen i ögat, så att det krossas. Vrålande av smärta, tumlar jätten omkring, men plötsligt reser han sig på nytt till sin fulla höjd och störtar mot sin fiende.

David står stilla och iakttar med skarp blick varje rörelse hos sin motståndare, och när björnen är alldeles inpå honom och lyfter sin jätteram till dråpslag, gör han ett vigt hopp åt sidan, fattar med ena handen i den långhåriga pälsen och stöter med den andra sin järnskodda stav i vilddjurets öppnade gap.

En våldsam brottning uppstår. Visserligen skall ynglingen komma till korta i den ojämna striden, om ej den gudomlige herde, varom han sjungit, nu kommer honom till hjälp. — Men han kommer. Isais son kämpar ej allena. Osynliga makter skydda honom och förläna honom övernaturlig kraft. Inom kort ligger björnen livlös utsträckt på marken, och David står flämtande bredvid och ser på sin slagne fiende. — —

Följande dag är han åter ute med sin får. Dock för han dem nu åt ett annat håll än föregående dag.

Oavbrutet står gårdagens händelse för honom, och i hans hjärta jublar det åter och åter: "Herren är min herde, mig skall intet fattas." Harpan är med även i dag, och då och då avbrytes den kvava stillheten i naturen av dess silverklara toner.

Värmen är mer än vanligt tryckande, och luften är tung och stillastående.

Men äntligen nalkas aftonen. Tunga molnmassor hopa sig vid horisonten och skymma den nedgående solen. Det har med ens blivit något dystert och hotfullt i stämningen. David förstår att ett häftigt

oväder är i annalkande, och han vill gå hem tidigt denna dag. Han sätter händerna för munnen och lockar med jodlande toner på sina får, och från alla håll höras deras bräkande svar.

Plötsligt uppstår dock samma oro och förskräckelse bland hjorden som föregående afton. Är väl åter fara på färde? Vill Herren sätta sin unge tjänares förtröstan på ännu hårdare prov?

Se, uppför den långsträckta sluttningen kommer öknens konung långsamt krypande. Kroppen nästan släpar mot marken, svansen är i oavbruten rörelse, ögonen lysa av rovlystnad och mordbegär, och i de kraftiga käkarna framskymta de vita tänderna, som vänta att färgas i blod.

Ett ögonblick står David som förstenad. Skall han väl fly och lämna hjorden åt sitt öde? — Nej! — Herren, som räddat honom från björnen, skall nog också rädda honom från lejonets mun.

Hastigt gömmer han sig bakom en buske och lägger en sten i sin slunga. Han kastar — men i samma sekund, som stenen viner genom luften, tar lejonet språng och griper ett får mellan sina käkar.

Stenen har ej träffat. I sin jaktiver har odjuret icke ens lagt märke till den. Fåret är ännu ej illa skadat. Lejonet fasthåller det lätt med sina väldiga framtassar och synes njuta av offrets jämmerliga bräkande och fruktlösa ansträngningar för att göra sig fritt.

Denna syn kan David ej uthärda. Ännu en sten viner genom luften — och så åter en.

Nu träffa båda sitt mål. Öknens konung släpper för ett ögonblick sitt byte och ger till ett rytande, som kommer marken att darra.

Glömsk av sin egen fara störtar David fram från

sitt gömställe. Denna gång har han en stor kniv i sitt bälte — han stöter den blixtsnabbt i lejonets hals.

Det släpper sitt rov och reser sig rytande av smärta och raseri. Blodet strömmar ur såret, men ännu äro ej den väldiges krafter uttömda. Lejonet störtar sig mot sin fiende, men David är vigare och lättare. Han hoppar åt sidan men stöter i språnget sin stav i odjurets bröst och släpper ej taget.

Liksom föregående dag begynner nu David en brottning på liv och död, och utan tvivel skulle den unge hjälten, ättlingen av Juda, snart hava varit förlorad, om ej Herren ånyo kommit honom till hjälp genom sin änglavakt. Nu kämpar ynglingen med övermänsklig kraft, och snart ligger öknens konung slagen vid hans fötter.

Dock pärlar svetten från segrarens panna, och kinderna blossa. Kläderna äro rivna och blodiga, och alldeles oskadad är han ej heller, ehuru såren äro ofarliga.

När David hunnit hämta sig något, kallar och lockar han sin skingrade hjord, och när den unge herden äntligen lyckats samla sina får, lyfter han det av lejonet sargade och bär det på sina axlar mot hemmet, under det blixtarna korsa molnen och åskans dunder blir allt starkare.

3. Änglavakt.

Över Nebukadnessars en gång så mäktiga rike äro nu meder och perser herrar. Konungen heter Darejaves. Han har hört talas om den underbare profeten bland de judiska landsflyktingarna och kallat honom till sitt hov. Så får Daniel ännu en gång

tillfälle att för världens mäktiga vittna om den ende levande Guden. Han vinner konungens förtroende och denne upphöjer honom i högt stånd och ger honom stor makt och inflytande. Detta uppväcker mångas avund och för att störta Daniel övertala de konungen att utfärda ett påbud, att vilken som helst, som under 30 dagar vänder sin bön till någon annan, vare sig Gud eller människa, än till konungen, han skall kastas i lejongropen.

När Daniel får kännedom om konungens befallning, förstår han genast, hur den tillkommit.

Nå väl! Hans avundsmän skola få sin önskan uppfylld. Den gamle profeten skall ej svika den himmelske konung han älskat och tjänat under hela sitt långa liv. För sin tro och sin bekännelse vill han gärna offra sitt liv.

I det hus han bebor finns en sal, vars fönster vetta mot Jerusalem. Där plägar han tre gånger om dagen nedfalla inför sin Gud med den fjärrskådande blicken riktad mot det avlägsna Sion, den levande Gudens stad. Och ingalunda hindrar honom härskarens förbud att fortsätta med sin gamla sedvänja.

En afton ligger Daniel åter på sina knän. Fönstren äro öppnade på vid gavel, och dörren är oläst. Vem som vill må komma in. Han är försänkt i brinnande bön, den gamle gudsmannen, och hans ansikte strålar av himmelsk frid.

Plötsligt ryckes dörren upp, och några av hans avundsmän inträda. Deras plan har lyckats väl. Här ha de nu ertappat sin fiende på bar gärning. Skadeglädjen talar ur deras ögon, och med illa låtsad förvåning stanna de vid dörren och betrakta den bedjande.

Daniel reser sig upp, vänder sig om och ser på

dem med ett underligt leende. De känna sig ej rätt väl till mods och försöka att framstamma en förklaring över sitt opåkallade inträdande.

Daniel avbryter dem:

"Jag vet väl, vad I haven i sinnet. Gören vad eder gott synes. Men det skolen I förvisso veta, att jag icke fruktar lejonens mun. Den Gud jag tillbeder skall ej svika mig i dödens stund. Jag är redo."

Stormännen skynda ut. De förmå ej längre uthärda Daniels ögon, men sin plan vilja de ej uppge, och snart stå de för andra gången inför konungen.

"Har du icke låtit uppsätta ett förbud av det innehåll, att vilken som helst, som under 30 dagar vänder sin bön till någon annan än till dig, o konung, han skall kastas i lejongropen?"

"Ja, och det påbudet står fast efter Mediens och Persiens oryggliga lag."

"Daniel, en av de judiska fångarna, aktar varken på dig eller det förbud, som du har låtit uppsätta, utan förrättar sin bön tre gånger om dagen."

Darejaves blir förskräckt. Med ens blir det honom fullt klart, att han fallit i en skickligt utlagd snara och att det är avund mot Daniel, som kommit dessa män att framställa sin gudlösa begäran. Under påtaglig misstämning ger han stormännen tecken att avlägsna sig.

Sedan de gått, grubblar han hit och dit på något medel att rädda Daniel. Men ännu vid solens nedgång har han icke funnit någon utväg, och hans oro blir allt större. Men han kan ej återkalla påbudet, ty Mediens och Persiens lag är orygglig. Han måste befalla, att Daniel skall fängslas och nedkastas i lejongropen.

Man är ej sen att efterkomma befallningen. En talrik människomassa är samlad vid lejongropen, där mången livdömd förbrytare funnit sin död. Darejaves själv är där i egen hög person. Han synes ytterligt upprörd och orolig.

Nu framföres den gamle gudsmannen till gropens mynning. De närvarande betrakta honom med undran och beundran. Till och med hans fiender känna sig gripna. Det allvarliga ansiktet är lugnt och fridfullt. Det är, som vore redan hans ande i högre rymder och som skådade hans ögon outsägliga ting.

I samma ögonblick, som gropen öppnas, ropar konungen med skälvande röst:

"Din Gud, som du oavlåtligen dyrkar, han må rädda dig!"

Daniel försvinner i gropen, som åter tillslutes och förseglas med konungens och stormännens signet. Enligt lagen kan den nu ej öppnas utan konungens befallning. Dödsstraff skulle bli följden av ett sådant försök.

* * *

Natten är inne.

Darejaves har gått fastande till vila, och ej en blund kommer i hans ögon. Profetens bild står oavbrutet för hans syn. Han kastar sig fram och åter i en vånda och ängslan, som han knappast själv kan förstå, och ivrigt längtar han, att dagen skall gry.

I lejonens håla åter är djupaste frid. På dess botten knäböjer den gamle, och det förklarade ansiktet är lyftat uppåt. Änglar i skinande skrud sluta en ring omkring honom, och ett strålande ljus fyller vilddjurens boning. Guds tjänare vet ej längre, om han är i paradisets förgård eller på jorden. Blott därom är han viss, att han ej är allena utan omgiven av den Högstes heliga. — Öknens fångna barn tränga sig så långt tillbaka mot hålans väggar, som de kunna, och sluta ögonen för himmelens ljus.

Stilla förflyta så nattens timmar, och äntligen gryr den nya dagen.

Darejaves ropar på sin tjänare och låter iföra sig sina kläder. Häftig och otålig är han i dag; det är som om han ej kunde bli fort nog färdig. Så låter han föra sig till lejongropen.

Bärstolens förhängen dragas åt sidan, konungen skyndar ut och fram till mynningen, varifrån han ropar med ängslig röst:

"Daniel, du levande Gudens tjänare, månne din

Gud, den du så oavlåtligen dyrkar, har kunnat rädda dig från lejonen?"

Nere från gropen höres den gamles stämma, och det ligger jubel i den:

"Må du leva evinnerligen, o konung! Min Gud har sänt sin ängel och tillslutit lejonens gap, så att de icke hava gjort mig någon skada. Ty jag har inför honom befunnits oskyldig. Ej heller har jag förbrutit mig mot dig, o konung!"

Darejaves är på en gång glad och bävande. Han befaller, att gropen genast skall öppnas och Daniel upptagas.

Snart står han där inför konungen, frisk och oskadad och med ett så överjordiskt uttryck i sitt ansikte, att härskaran ofrivilligt ryggar tillbaka för den levande Gudens tjänare.

Nu blir Daniel upphöjd och ärad mer än någonsin, och Darejaves utfärdar åter en kunglig skrivelse — denna gången av helt olika lydelse:

"Till alla folk och stammar och tungomål. Mycken frid vare med eder! — Härmed giver jag befallning, att man inom mitt rikes hela område skall bäva och frukta för Daniels Gud. Ty han är den levande Guden, som förbliver evinnerligen. Och hans rike är sådant, att det icke kan förstöras, och hans välde består intill änden. Han är en räddare och hjälpare, och han gör tecken och under i himmelen och på jorden, han som har räddat Daniel ur lejonens våld."

Gåtor: 3. Trind som ett ägg,
räcker runt om en vägg.

4. En grå sparv äter förr upp en tunna havre än en häst. Förklara det!

II. SVERIGES FOLK I ÄLDRE OCH NYARE TID.

28. Till Sverige.

Från en främmande kust går min vakande dröm
till mitt hem, till mitt fädernesland,
där de växlande ödenas stridiga ström
går i brottsjö på vikingastrand.

Du är sagornas land, dina dalar och berg
ljuda ännu av skogstrollens sång;
utav forntidens glans får din nutid sin färg.
Skall du vakna ur drömmen en gång?

Skall du leva i släktenas växande värv,
skall du fylla din plats som nation
eller möta i slumrande ro ditt fördärv
kring din äras förbleknande tron?

Du är segrarnas land, och ditt gamla banér
med det gyllene korset uppå
talar ännu, I hugstora minnen, om er,
men om framtida plikter också.

Du är frihetens land, ej den frihets, som går
att med stormgny förstöra din ro,
under lagarnas skydd som i forntida år
än de gyllene skördarna gro.

Ej med flygande fanor i stridernas larm
skall du höja som fädren ditt svärd,
men för sanning och ljus skall du kämpa så varm
och besegra som fordom en värld.

29. Ett besök på en svensk storbondes gård på 800-talet.

Sedan så långt tillbaka som över tre tusen år före Kristi födelse ha våra förfäder bott i Sverige. Vid havskusten och vid vattenlederna, floder och sjöar, bröto de först bygd. Under århundradenas lopp hava de höjt sig till en allt högre kultur och lärt sig att ställa det bättre och trevligare för sig. Vapen och redskap hava förbättrats, bostäderna blivit tryggare och bekvämare, de små byarna växt ut till milsvida bygder med åkrar och ängar.

Men mellan dessa utbredde sig väldiga ödemarker, skogbeväxta myrar och bergstrakter, där en färd var både farlig och mödosam. Icke nog med att vägarna — där det överhuvudtaget alls fanns några sådana — voro eländiga, utan den resande fick dessutom vara beredd på överfall av både stigmän och vilddjur. Man föredrog därför att så mycket som möjligt färdas på floder och sjöar. De vägar, som funnos till lands, voro smala och avsedda endast för ridning.

Låt oss nu göra ett besök hos en storbonde en vinterkväll på 800-talet. Efter en mödosam färd på oländiga, uppblötta stigar komma vi äntligen, när det kvällats, fram till gården. Den består av flera hus med blott ett rum i vartdera: köket är ett hus, sovrummet ett annat, skafferiet ett tredje o. s. v. Vi träda in i det största, den s. k. stugan, där familjens medlemmar äro samlade. Gästfritt bli vi mottagna, ty

"Värme tarvar
vandraren, som in kommit

frusen och *k*all om *k*näna;
*m*at och kläder
den *m*an tarvar,
som över *f*jällen *f*arit",

heter det i den berömda fornsången Havamal.*

Vi stå i en långsträckt sal. På de väggfasta bänkarna, som rymma väl hundrade män, sitta karlarna och slöjda, kvinnorna spinna och sömma under sång. Man för oss fram till en hedersplats mitt emot husfadern, som mäktig och myndig sitter i *högsätet* mellan två rikt utsirade pelare med gudabilder — en härskare över alla i sitt hus. *Han* är det, som bestämmer, om de nyfödda barnen skola få leva eller utsättas i vildmarken. Dock ansågs det vanhedrande för den, som ej led nöd, att låta välskapta barn förgås. Nästan alla fingo därför behålla livet, och till tecken därpå tog husfadern barnet upp i sina armar, varpå det vattenöstes och fick namn. — Hustrun hade också mycket att säga i huset. Många gånger vittna forntida berättelser om djup tillgivenhet mellan makar. En ansedd bonde blev en gång innebränd på sin gård. Fienderna erbjödo hans hustru att lämna det brinnande huset. Hon svarade: "Ung vart jag given åt min make. Jag lovade honom då, att samma öde skulle övergå oss bägge." Och så följde hon mannen i en kvalfull död.

På den öppna härden av flata stenar mitt på golvet se vi elden flamma. Röken slingrar sig upp mot det sluttande, av synliga bjälkar uppburna taket och går ut genom en öppning vid takåsen. Därav uttrycket att bo "under sotad ås". Om dagen kommer sparsamt ljus genom gluggar på tak eller väggar.

* Fornsångernas rim är icke, som i vår tids poesi, i *slutet* av versraden utan består i att två eller tre ord i ett verspar *börja* på samma konsonant eller olika vokal.

Nu lyser elden, "hemmets sol", på männens blanka sköldar, stridsyxor och svärd, som de hängt upp bakom sig för att snabbt kunna rycka dem till sig. Ty det är bistra tider.

Vi få veta, att vilken stund som helst kan man vänta ett överfall. Husets son råkade nämligen för några dagar sedan i häftig tvist med en man av annan familj. Det blev vapenskifte utav, och det slutade med att han blev den andres baneman. Nu var det en helig plikt att utkräva *blodshämnd* på dråparen och dennes släkt. Denna plikt gällde för alla män i den dödades familj men gällde även de familjer, som voro närmast besläktade med denna och alltså räknades till samma *ätt*. Ty dråparen hade tillfogat den dödes ätt en förlust i styrka, som måste utjämnas. Det var nämligen en heder och trygghet att tillhöra en stark och ansedd ätt. Blodshämndens plikt kunde ställa ätter i vapen mot varandra under mansåldrar. De unga bidade blott den stund, då de skulle bli stora nog för att kunna hämnas sina fallna anförvanter, de övade sina muskler, brukade flitigt vapen. Så kunde *en* mans fall ha till följd, att hela ätter förödde varandra.

Dörren går än en gång upp — men den, som träder in, är en kärkommen gäst, en gammal vandrande sångare och skald.

Mycket har den gamle sett av världen, mycket vet han. Därför är han vördad:

Ej bättre börda
man bär på vägen
än vishet mycken;
mer än gods och guld
det gagnar en okänd.
Slikt ger den vilsne värn,

säger Havamal.

Även han blir förd fram till en hedersplats och inbjudes att deltaga i kvällsvarden, som nu sättes fram på långa bord, vilka ställts framför bänkarna. Då man förplägat sig, räckes honom ett dryckeshorn, fyllt av skummande mjöd. Så börjar han berätta om mycket, som han sett och hört ute i världen, sjunger sedan om gudar och hjältar, under det alla

lyssna, stilla och tankfullt. Till och med barnen stanna i sina lekar och skocka sig tysta kring den gamle skaldens knän för att höra allt det underbara, han har att förtälja. — — —

Barnen gjordes tidigt förtrogna med faror och strider, de härdades med arbete samt idrotter, som krävde mod och sinnesnärvaro. Flerstädes i bygderna funnos *lekvallar,* där ungdomen samlades till idrottstävlingar, såsom bollspel, vilket dock allra

helst idkades på is, dragkamp och brottning. Även hoppning övade man, helst iklädd rustning. Sålunda tävlade man i halsbrytande hopp från höjder och i dristiga äventyrliga språng över gravar och åar, över hästar, människor och andra föremål. Ett av de ståtligaste hopp, sagorna ha att omtala, var det, som islänningen Skarpheden en gång gjorde, då han i full rustning och med sin yxa i högsta hugg for över en 21 fot bred flod, och det oaktat bräddarna på ömse sidor voro tillfrusna och mycket hala. När han kom över på andra sidans is, som var "glatt som glas", stod han dock säkert på benen och strök fram i glidande fart.

En nordisk pojke fick vänja sig att reda sig själv. Med spänd uppmärksamhet lyssnade den lille till männens berättelser om sina och andras bedrifter, och han tänkte i sitt stilla sinne: "Även om mig skall man ha bragder att berätta, när jag blir stor."

Vanan vid blodsutgjutelse gjorde männen hårda och grymma. Men så kunde de också själva utstå plågor utan ett klagoljud. Hurudan en ypperlig krigare borde vara, säger Havamal:

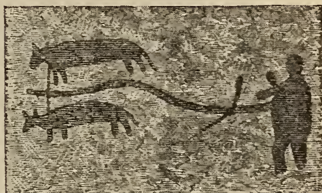
Klok och sluten
vare konungason
och djärv, när strid står,
glad och munter
bland män envar,
medan han sin bane bidar.

De gemensamma farorna knöto många vänskapsband; den nordiska troheten var vida känd. En vacker sed var *fostbrödralaget*. Det ingicks så, att två ynglingar sårade sig själva och läto blodet flyta samman i jorden, varvid de lovade att dela ljuvt och lett och hämnas varandras död.

30. Våra förfäders äldsta skrift.

Var och en av oss kunde rita "gubbar", innan han lärde sig skriva om vad han fått se. På samma sätt med folken i deras barndom. De ha haft samma lust som barnen att teckna av sådant, som de tyckt vara märkvärdigt, innan de ännu lärt konsten att skriva ned, vad som hänt. På det viset ha de ändå bevarat minnet av märkliga händelser åt kommande

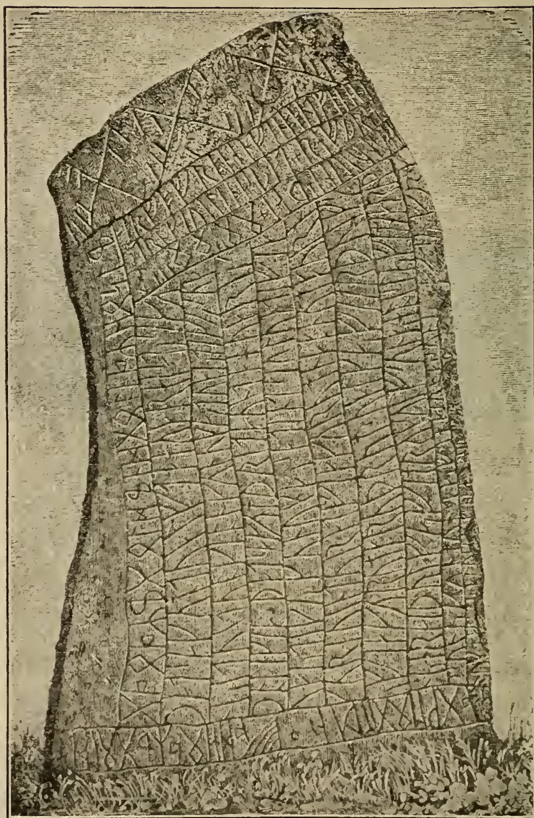

släkten. Flerstädes i Skandinavien finnas sådana bilder inristade på släta berghällar. De kallas därför *hällristningar*. De berätta oss ett och annat både om folkets dagliga liv och om märkligare tilldragelser.

Men berghällarnas tavlor förmå vi blott ofullständigt tyda. Bättre ha våra vetenskapsmän lyckats i sitt mödosamma arbete att läsa våra förfäders äldsta bokstavsskrift, *runorna*.

Några av dessa tecken kan vem som helst förstå, ty de likna de s. k. stora bokstäverna i vårt alfabet. Vi få blott komma ihåg, att runorna ursprungligen inristades i trä. Därför måste man undvika båglinjer, som voro svåra att rista in, och vågräta streck, som skulle sammanfallit med träets ådror och alltså blivit otydliga.

RUNSTEN.

De flesta runinskrifterna finnas på stenar, som rests för att hedra hädangångna släktingars minne. På somliga stenar läser man, att en son "låtit resa stenen till minne av sin gode fader" eller "sin goda moder". Ofta heter det om den avlidne, att han varit "en god bonde" eller "en mycket god man". Eller också prisas

ᚠ	ᚢ	ᚦ	ᚬ	ᚱ	ᚴ :	ᚼ	ᚾ	ᛁ	ᛅ	ᛋ :	ᛏ	ᛒ	ᛚ	ᛘ	ᛦ
f	u	th	o	r	k	h	n	i	a	s	t	b	l	m	-r

De nordiska runorna.

han för att ha varit "rådvis", "vältalig" eller ha ägt andra framstående egenskaper. En runinskrift i Södermanland slutar med dessa ord: "Ingen föder klokare son".

31. Odalbonden.

Å bergig ås, där står mitt hus
högt över skog och sjö.
Där såg jag första dagens ljus,
och där vill jag ock dö.

Må ho, som vill, gå kring världens rund;
vare herre och dräng den det kan!
Men jag står helst på min egen grund
och är helst min egen man.

Mig lockar icke ärans namn,
hon bor dock i mitt bröst.
Min skörd ej gror i ryktets famn,
jag skär den lugn var höst.

Den jorden behärskar har tusende ben
och väl tusende armar därtill,
men svårt är dem röra; *min* arm är ej sen
att föra ut, vad *jag* vill.

Jag tror ej böljans falska lopp,
som far förutan ro.
Den fasta jord, hon är mitt hopp,
hon visar evig tro.

Hon närer mig ur sin hulda barm
den tid, som mig ödet gav.
Hon fattar mig säkert, hon håller mig varm,
då jag dör, uti djupan grav.

Ej buller älskar jag och bång;
vad stort sker, det sker tyst.
Snart märks ej spår av stormens gång,
av blixten, sen den lyst.

Men tyst lägger tiden stund till stund,
och du täljer dock icke hans dar.
Och tyst flyter böljan i havets grund,
fast regnbäcken skrålande far.

Så går ock jag en stilla stig,
man spör om mig ej stort.
Och mina bröder likna mig,
var en uppå sin ort.

Vi reda för landet den närande saft,
vi föda det — brödet är vårt.
Av oss har det hälsa, av oss har det kraft,
och blöder det — blodet är vårt.

Var plåga har sitt skri för sig,
men hälsan tiger still.
Därför man talar ej om mig,
som vore jag ej till.

De väldiga herrar med skri och med dån
slå riken och byar omkull;
tyst bygga dem bonden och hans son
som så uti blodbestänkt mull.

Mig mycken lärdom ej är tung;
jag vet blott, vad är *mitt*.
Vad rätt är, ger jag Gud och kung
och njuter resten fritt.

De lärda, de rika de bråka sitt vett
att röna, vars rätt som är god.
Mig ren är den rätt, som man värvt med sin svett,
och som man värjt med sitt blod.

Jag går ej stadigt stugan kring,
ty blir mig hågen varm,
jag vandrar upp till Svea ting
med skölden på min arm.

Med mång' ord talar vår lagman ej
för kungen i allmän sak.
Men kraftigt är allmogens ja eller nej
under vapnens skallande brak.

Och om till krig han uppbåd ger,
så gå vi man ur gård.
Där kungen ställer sitt banér,
där drabbar striden hård.

För älskade panten i moderns famn,
för fäder, för hem vi slåss.
Och känner ej ryktet vårt dunkla namn,
sveakonungar känna oss.

*

Så sjunger glatt vid sprakande spis
i den kalla vinterkväll
den gamle man uppå bondevis
med söner sin' i sitt tjäll.

Han sitter och täljer sin ålders stav.
Må hans ätt ej i Sverige se slut!
Väl bondens minne sänks uti grav,
men hans verk varar tiden ut.

32. Sagan om Hjalmar den hugstore och Ingeborg.

På en ö i sjön Bolmen i Småland bodde fordom kämpen Arngrim. Han hade tolv söner, som alla voro grymma och väldiga vikingar. Ibland kunde sådant raseri komma över dem, att de dråpo sina egna män och gingo löst på träd och stenar, beto i sköldarna och tjöto som vilda djur.

Den tiden var det sed att på julafton offra en galt åt guden Frej. Den, som ämnade utföra någon bragd under det kommande året, lade då handen på galten, avgav högtidligt löfte om bragden och tömde en löftesbägare. En julafton, då bröderna sutto hemma hos sin fader, gjorde Arngrims son Hjorvard det löftet, att han skulle äga den skönaste och mest prisade kvinnan i Norden. Hennes namn var Ingeborg, och hon var dotter till konung Yngve i

Uppsala. Hjorvards bröder häpnade över ett sådant löfte, ty det tycktes dem omöjligt att uppfylla. Men de lovade likväl att hjälpa sin broder i detta företag.

Våren därpå foro alltså Arngrims söner till konung Yngves hov i Uppsala. De blevo väl mottagna, eftersom de voro berömda män. När Hjorvard framförde sitt ärende inför konungen, reste sig Hjalmar den hugstore, den bäste och trognaste bland konungens hövitsmän. Han påminde konungen om att han länge varit honom ett stöd och vunnit åt honom både ära och byte. "Det vore därför bättre", sade han, "att du unnade skön Ingeborg åt mig än åt någon av dessa främmande män, som vunnit sitt mesta rykte genom missdåd."

Konungen hade nu råkat i svår förlägenhet, men slutligen svarade han: "Ingeborg må själv välja." Då sade hon: "Den man vill jag hava, vars dygd och ädla bedrifter jag väl känner." Så blev skön Ingeborg trolovad med Hjalmar den hugstore. Häröver vredgades Arngrims söner och stämde Hjalmar till envigeskamp på Samsö vid Jylland. Sedan foro de sin väg.

* * *

På denna tid var det brukligt bland kämpar, att två män, som prövat varandra i strid och funnit varandra jämngoda, ingingo ett förbund, som kallades fostbrödralag. De lovade att vara vänner för livet och hämnas varandras död. Hjalmar hade en sådan fosterbroder i den tappre vikingen Orvar Odd. De hade mången gång troget kämpat sida vid sida och utrustade nu två skepp för att möta Arngrims söner på Samsö.

På utsatt dag voro alla envigeskämparna samlade

på ön. Arngrims äldste son, Angantyr, var huvudet högre än de elva bröderna. Han bar svärdet Tirfing, som ej kunde dragas utan att bliva en mans bane. Men Orvar Odd hade en pansarskjorta, på vilken intet svärd bet. Han erbjöd sig därför att gå mot Angantyr. Men det ville Hjalmar icke tillåta, utan striden fördelades så, att Orvar Odd gick mot de elva, men Hjalmar gick mot Angantyr.

Striden började. Där skiftades väldiga hugg, och före aftonen lågo alla Arngrims söner slagna, men Hjalmar hade fått många och svåra sår och satt lutad mot en tuva.

Då gick den trogne fosterbrodern fram till honom och kvad:

"Hur är dig, Hjalmar?
Har färg du skiftat?
Av stora sår
jag ser dig mattas.
Din hjälm är skuren
och brynjan sliten.
Ditt liv ser jag statt
på sista resan."

Hjalmar svarade:

"Sår har jag sexton
och sliten brynja.
Det svartnar för ögat,
jag ser ej att gå.
Skar mig i hjärtat
Angantyrs svärd
med vassa udden,
härdad i etter."

Orvar Odd sade: "Här skulle vi ha vunnit en härlig seger, om jag fått råda. Illa hava dina råd lyckats denna gång. Jag har nu fått den svåraste skada jag kan lida i livet."

INGEBORG MOTTAGER UNDERRÄTTELSEN OM HJALMARS DÖD.

"Envar skall en gång dö", var Hjalmars svar. "Nu skall du sätta dig ned, och så vill jag kväda en sång, som du skall föra hem till Sverige." Därpå kvad Hjalmar:

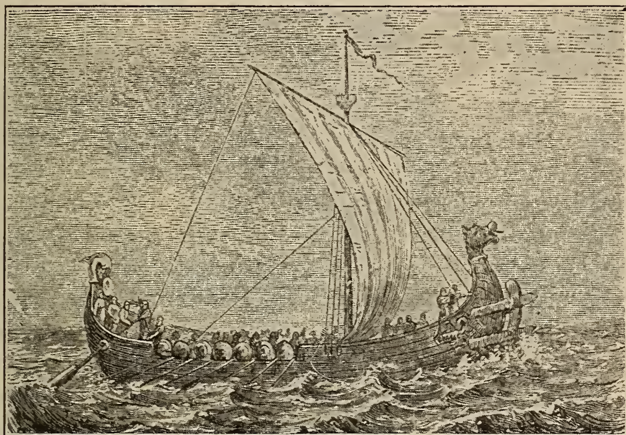
"Bär nu till kungssal
brynjan och hjälmen,
dem du för alla
där skall visa.
Hugen lär välvas
hos konungadottern,
när brynjan hon ser
för bröstet huggen.

Drag mig av handen
guldringen röda;
giv den min unga
Ingeborg åter!
Han skall hos henne
hugfästa sorgen,
när hon mig aldrig
mera skall se!"

Så dog Hjalmar den hugstore. Orvar Odd begrov sina fallna fiender på Samsö och uppkastade minneshögar över dem. Men Hjalmars lik lade han på skeppet och förde det till Uppsala. Där gick han in till Ingeborg, som satt och sömmade en mantel åt Hjalmar. Han framförde Hjalmars sista hälsning och gav henne ringen. Ingeborg tog emot den, såg på det kära minnet utan att yttra ett ord och dignade död ned. De båda älskande fingo vila i samma gravhög, och än i dag lever sagan om deras trogna kärlek i folkets minne.

33. Vikingatågen, den nordiska folkvandringen.

Det är en vårdag i början av 800-talet. I en av Upplands vikar ligger en flotta, färdig att avsegla. Männen ha nyss lastat in pälsverk och andra varor, som de skola handla med i främmande länder. Men där man kommer åt och där landet är rikt, ämnar

VIKINGASKEPP.

man med våld taga egendom. Ty handeln förbindes denna tid ofta med röveri; det säga flera samtida berättelser. Så heter det om två berömda nordmän: "De seglade till Kurland, överenskommo där med inbyggarne om en halv månads frid och hade härunder handel. Men när denna var slutad, började de att härja." Röveri ansågs som ett lovligt näringsfång likaväl som jakt eller fiske — och det kunde ge

den djärve mycket rikare vinst än det dagliga slitet där hemma. De nordiska länderna voro fattiga och föga uppodlade. Åkerbruket drevs mycket ofullkomligt, ty jorden bearbetades föga. Därför drabbades folket ofta av missväxt. Det var svårt, stundom omöjligt, att lägga upp tillräckligt vinterförråd för den snabbt tillväxande befolkningen. Rov och plundring måste tillgripas. Utanför eget land var styrkan högsta lag — är det icke så mången gång än i dag?

Männen ombord hoppas komma åter med en rik last av födoämnen och vapen, av sådant, som kan höja prakten vid gästabud, såsom smycken och präktiga tyger, dryckeskärl av guld och silver, sydländska viner. De fångar man tager skola säljas som trälar. Det är äventyrsälskande män, som tumla om i dessa strider, män som "vilja ut i världen". En av de trotsiga hövdingar, vilka ej vilja lyda under Uppsalakonungen, anför deras färd ut på det fria hav för att där vinna ära och bli en mäktig sjökonung. Guld vill han vinna, ej så mycket för guldets egen skull som för att kunna samla kring sig än större skaror av följesmän, genom vilka hans ära skall ännu mer växa — ty detta är högsta målet för nordbons åtrå. Till hövdingen ha slutit sig storbönder, som bemannat fartyg med sina söner och huskarlar. Sådana sjörövarfärder kallas *vikingatåg.*

Svenskarnas vikingafärder gällde mest *Östersjöns* södra och östra kuster samt landet innanför — helt naturligt, då deras eget land låg vid detta hav. Man kallade dessa färder "i österväg". Den mest befarna vägen gick genom Finska viken, uppför floden Neva och över sjön Ladoga. Därifrån förde en ny flodfärd söder ut till sjön Ilmen. Här grundade

nordmännen bland de underkuvade slaverna ett rike, vars huvudstad kallades *Holmgård* (nu Novgorod). Men nordmannaskarorna seglade vidare på floder åt söder. Genom att draga sina lätta fartyg långa

EN HÖVDING.

sträckor på rullstockar kommo de till Dnjepr-strömmen, som de beforo ned till Svarta havet, grundande nya välden på den slaviska slätten. Av slaverna benämndes dessa svenskar *rus* eller *ros,* därför att

de flesta kommo från svenska östersjökusten. Denna kallades nämligen *Rodslagen*, emedan den var indelad i roddarlag, vilka skulle i krigstid utrusta ett visst antal fartyg med roddare. Nu är Roslagen namn blott på Upplands östra kusttrakt och skärgård. Det av rus behärskade landet kallades rusland. Härav har sedan uppstått namnet Ryssland, vilket alltså betyder *svenskarnas land.*

34. Till Miklagård!

Oleg hette en av de hövdingar av svensk stam, som omkring år 900 härskade över Holmgård och slaverna i trakten däromkring. Oleg är det svenska namnet Helge på ryska. Han samlade en vikingaflotta på 2,000 skepp, bemannade dem med svenskar och slaver och seglade utför Dnjepr. Hans mål var den grekiske kejsarens rika huvudstad, Konstantinopel, som vikingarna för dess väldighets skull kallade *Miklagård*, vilket betyder "den stora borgen".

Dess skatter hade länge lockat de rovlystna nordmännen, och det var icke första gången, som staden var i nöd för dem. Men därför hade grekerna också rustat sig till försvar. En rad av krigsskepp spärrade sundet, så att vikingaflottan ej kunde slippa fram. Då drog Oleg upp sin skepp på land och förhärjade fruktansvärt den närmaste trakten omkring staden. Hans män dödade många greker, plundrade palatsen och brände upp kyrkorna. Men Oleg var ej nöjd med detta; han ville komma in till själva Miklagård och betvinga det. Därför fann han på att sätta skeppen på hjul. När så en frisk vind blåste upp, lät han hissa seglen, och skeppen gledo hastigt fram på torra landet.

Då grekerna fingo se, hur flottan kom emot dem på land, blevo de högligen förskräckta och skickade sändemän, som sade till Oleg: "Förstör icke vår stad! Vi skola giva dig i skatt allt, vad du någonsin kan önska." Då befallde Oleg, att skeppen skulle hejdas, och grekerna kommo ut till vikingarna med livsmedel och vin. Men Oleg ville icke ta emot något av dessa skänker, ty han förstod, att alltsamman var förgiftat. När grekerna märkte, att Oleg icke hade låtit bedraga sig av deras svek, blevo de ännu mera förskräckta.

Oleg begärde nu, att grekerna skulle betala tolv penningar åt var och en av hans män. Han hade 40 män på varje skepp, så att de voro tillsammans 80,000. Grekerna vågade ej neka utan måste betala den stora skatten.

Nu blev fred sluten mellan greker och nordmän. Grekerna gåvo det löftet, att när nordiska köpmän kommo till Miklagård, skulle de under sex månader få bröd och vin, fisk och frukt, så mycket de ville ha. De skulle få bada, så mycket de önskade, i stadens präktiga badhus, där badkaren voro av marmor och silver. Och när de reste hem igen, skulle grekerna ge dem reskost samt ankare, rep och segel och allt, vad de kunde behöva.

Nordmännen å sin sida lovade att icke plundra, när de kommo med varor, och att icke slå sig ned i själva staden utan taga sin bostad i en förstad utanför Miklagård. Både den grekiske kejsaren och Oleg svuro dyra eder att hålla denna fred. Kejsaren svor på det heliga korset, och Oleg svor på sitt svärd och vid sina hedniska gudar. Sedan hängde Oleg upp sin sköld på en av portarna till Konstantinopel för att visa, att han hade övervunnit staden.

Så vände Oleg hem med guld och silver, frukter, vin och alla slags tyger. Han blev storligen prisad, och man kallade honom "trollkarlen".

35. Ansgar, Nordens apostel.

De förr nästan okända folken uppe i höga Norden hade blivit ett förfärligt plågoris för inbyggarne i mellersta och södra Europa. De olyckliga människorna lågo på knä i kyrkorna och bådo: "För nordmännens raseri bevara oss, milde Herre Gud!" Dessa folk hade fått den kristna tron från det romerska riket. Och det vart nu bland dem ett allmänt hopp, att Nordens vikingar skulle bli mildare till sinnes, om de fingo höra Jesu kärleksrika ord. Det fanns ock män, som med glädje ville offra sitt liv för hedningarnas omvändelse. En sådan man var Ansgar.

Han var född i norra Frankrike. Mycket tidigt blev han fader- och moderlös och kom i en klosterskola för att uppfostras. I början var han så ivrig med lekar och självsvåldiga upptåg, att han skötte sig illa i skolan. Så fick han en natt i drömmen se en skara sköna, vitklädda kvinnor vandra fram på en grön äng. En av dem var skönare än alla de andra och hade en krona på huvudet. Han förstod, att det var Jungfru Maria. Bland de andra igenkände han sin moder. Jublande glad ville han skynda i hennes famn. Men han kunde icke röra sig: han satt fast i dy, och ju mer han ansträngde sig, desto djupare sjönk han. Då började han bittert gråta. Men Jungfru Maria talade till honom: "Vill du gärna komma till din moder?" — "Ja", snyftade den lille. "Då måste du", sade hon, "överge all få-

fänglighet och alla barnsliga upptåg, ty ingen, som älskar sådant, får vara i vårt sällskap."— Från den stunden blev Ansgar ett allvarligt barn. Han slutade ej blott med skälmstycken utan även med alla lekar, läste flitigt och bad mycket. Lekkamraterna häpnade över hans förvandling.

Redan vid tretton års ålder blev Ansgar *munk:* han iklädde sig kåpa, rakade sin hjässa och lovade ägna sitt liv åt Guds tjänst under försakelse av denna världens glädje. Vid denna tid hände något, som häftigt uppskakade honom: han fick höra, att kejsar Karl den store, en av de väldigaste härskare, världen skådat, var död. Ansgar hade en gång sett kejsaren i all hans glans, då han sträckte sin spira över nuvarande Tyskland, Frankrike, Schweiz, Österrike och större delen av Italien. Det syntes honom, som om kejsaren rådde över allt och visste allt. Och nu var han borta, för alltid borta, han som nyss varit den mäktigaste på jorden. Starkare än förr kände han, hur förgänglig all världslig makt och härlighet är. Han tänkte på sin egen död och ängslades för sin själs salighet.

Så skedde honom en dag en ovanlig heder: han blev kallad till kejsarens hov. Kejsaren, som var Karl den stores son, hette *Ludvig den fromme.* Han ville verka för utbredning av kristendomen och befria sina kuster från härjningar. Nu frågade han, om Ansgar ville fara upp till Norden och förkunna Jesu lära för de vilda danskarne. En sådan färd ansågo många bära mot en säker död. Men Ansgar fylldes av en outsäglig fröjd.

I några år förkunnade han nu fridens ord för dessa stridens män. Han visade en underbar förmåga att undervisa så, att alla förstodo hans tal.

Det var flera, som läto iföra sig vita kläder och döpas i den ende Gudens namn.

Den kristna religionen var ej alldeles okänd för nordborna före Ansgars ankomst. Under vikingafärderna hade de i söderns länder med beundran sett de kristnas praktfulla gudstjänst. Av kristna fångar, som förts upp till Norden, fingo de höra underbara ting om "Vite Krist". Många nordbor voro fyllda av längtan att få höra mera om de kristnas Gud och vara med om hans dyrkan. Även i Sverige var det så. En dag omkring år 830 kommo svenska män som sändebud till kejsar Ludvig och bådo honom skicka goda missionärer till deras land. Deras konung ville hålla med de kristna lärarna. Kejsaren blev mycket glad. Men var finna mannen, som ville göra den farliga färden långt upp i de vilda vikingarnas land? Åter föllo hans tankar på Ansgar. Denne kom med glädje på kejsarens kallelse och svarade frimodigt, att han var beredd till allt för Jesu namns skull.

Då följde Ansgar och en annan munk med de svenska sändebuden på ett köpmansskepp över Östersjön. Allt gick lyckligt, tills de vid svenska kusten plötsligt överföllos av vikingar. Med knapp nöd lyckades de rädda sig upp på land men förlorade skeppet med alla de skänker, som kejsaren sänt med till den svenske konungen för att göra denne vänligt stämd, och dyrbara böcker, som de hade medtagit för gudstjänsten. *Detta var Ansgars första beröring med det folk, som han ville rädda ur hedendomen!*

Några av följeslagarna rådde honom att vända om. Han svarade: "Jag vänder icke åter, förrän jag sett, om det är Guds vilja, att det heliga ordet

skall predikas i landet.” Så vandrade de mödosamt fram genom dystra skogar, som aldrig tycktes taga slut, och foro i båtar över sjöar, så stora, att de liknade hav. Men Ansgar *skulle* fram. Och slutligen kommo de till den stora handelsstaden *Birka* på Björkön i Mälaren, Sveriges förnämsta stad på den tiden, omkr. 830.

Här träffade Ansgar sveakonungen Björn, som vänligt mottog honom och efter överläggning med sina rådgivare gav Ansgar tillåtelse att predika. Så förunnades det honom då efter stora vedermödor att även här uppe i höga norden samla andäktigt lyssnande skaror kring korsets tecken. Outsäglig var de kristna fångarnas glädje. Aldrig mer hade de hoppats att få fira gudstjänst. Och bland hedningarna läto många döpa sig, däribland en av konungens förtrognaste rådgivare.

Efter ett och ett halvt år vände de båda missionärerna tillbaka och medförde till kejsaren ett brev från konung Björn, skrivet med runor. Nu blev Ansgar av påven i Rom, som var kyrkans högste styresman, utnämnd till ärkebiskop över de nordiska länderna och högste ledare av deras omvändelse, med säte i norra Tyskland. Han var ovanligt ung för detta höga ämbete, blott trettio år.

Ansgars liv var ytterst enkelt. Några brödstycken utgjorde hans vanliga föda, hans dryck var vatten. Han var outtröttlig i att giva allmosor och hjälpa de olyckliga. Hans högsta glädje var att kunna lösköpa kristna trälar. Så mild och kärleksfull han än var, kunde dock hans ögon ljunga av helig vrede, så att till och med jordens mäktige darrade inför den blicken, när han förebrådde dem ogärningar. Men alltjämt plågade honom hans egna

synder och brister, och han sade ofta, att han skulle vilja gråta hela sitt liv över dem. På dödsbädden sörjde han över att han icke fått lida martyrdöden. Men hans vänner tröstade honom med att ju hela hans liv varit ett martyrskap. Han avsomnade i frid med en maning till dem, som hade makten, att sörja för kristendomen i Norden. Men när sorgebudet nådde upp till Mälartrakten, ringde den lilla kyrkklockan ut över bygden församlingens djupa sorg — och hoppet om seger över hedendomen.

36. Den heliga Birgitta.

På Finstad gård i Uppland föddes, sannolikt 1303, den kvinna, som skulle bli Sveriges första europeiskt ryktbara person, Birgitta. Hennes föräldrar voro mycket gudfruktiga, och själv bad hon redan som liten ivrigt till Kristus och den heliga jungfrun. Ständigt hade hon dem så starkt i sina tankar, att hon till slut tyckte sig se och tala med dem. När hon var sju år, såg hon — berättar en gammal skrift — en natt vid sin säng ett altare; och en kvinna i skinande kläder satt över altaret med en krona i sin hand och sade till henne: “O Birgitta, kom hit!” Då hon kom till kvinnan, sade denna: “Vill du hava denne krona?” “Ja”, svarade Birgitta. Kvinnan satte kronan på henne, så att hon granneligen kände, hur dess rundning berörde hennes huvud. Och genast försvann synen. Men ur hennes minne gick den aldrig.

Några år senare hade hon en annan syn. Det var en afton, då hon icke kunde falla i sömn. Det brann intet ljus i hennes rum, men hon låg så länge

i sin säng och stirrade ut i mörkret, att detta slutligen liksom vek tillbaka. Natten var ljus av snön utanför, och en svag grådager kom in genom fönstergluggen. Hon kunde urskilja det lilla altaret vid fotändan av sängen och krucifixet, som hängde däröver...

Plötsligt såg hon icke annat än detta krucifix. Det blev så stort, så verkligt, så levande. Hon såg tydligt alla de röda gisselslagen över den korsfästes magra armar, blodsdropparna, som sipprade fram under törnekronan och droppade ned i hans förgråtna ögon och gjorde dem blinda. Hon såg det alltsammans, och det var en syn så bedrövlig, att hennes hjärta var nära att brista av sorg och medömkan och harm. "O, min käre Herre, vem har väl gjort eder detta?" sporde hon, nästan utan att veta det — hjärtat slog häftigt i hennes bröst. Då öppnade den korsfäste sina blå, liksom frusna läppar, och en röst, som lät så sorgsen som vindens klagan genom säven i Finstad borggrav, svarade sakta: "Alla de, som glömma mig och förakta min kärlek."

I samma nu var det, som om ljuset släcktes i rummet. Det var samma grådager som förut, och Birgitta kunde knappast urskilja altaret och krucifixet mera. Men hon kunde ej somna, hjärtat fortfor att bulta i hennes bröst, hon hörde dess hårda slag i nattens djupa stillhet, och det var, som om varje slag drivit hårda spikar in i hennes själ. Hon kunde ej bliva liggande i sin säng; på sina nakna fötter sprang hon ut på det kalla golvet och kastade sig ned för korsets fot...

Birgitta greps av längtan att i den tysta klostercellen få leva blott för att tjäna Gud. Men hon fick vänta på sina drömmars uppfyllelse. Blott tretton-

årig blev hon av fadern bortgift med en ung riddare, den adertonårige sonen till en hans vän. Sådana äktenskap mellan barn stiftade föräldrar ofta, för att två släkter skulle förenas och hjälpa varandra. Den unga husfrun blev bekant för sin stränga fromhet; hon späkte sin kropp, fastade och vallfärdade till heliga platser. Men på samma gång var hon en duktig husmoder, gästfri och givmild.

Vid 40 års ålder förlorade Birgitta sin make. Några dagar efter dödsfallet, då hon var i sitt kapell, försjunken i bön, greps hon av hänryckning. Därunder såg hon ett glänsande moln, och ur molnet hörde hon en röst säga: "Kvinna, hör mig!" Hon blev förfärad och flydde flera gånger; men samma röst hördes, var gång hon kom tillbaka. Och till slut såg hon i molnet gestalten av en man, som sade: "Kvinna, hör mig! Jag är din Gud, och jag vill tala med dig. Du är min brud och förbindelsen mellan mig och människorna. Du skall höra och skåda andliga ting, och min ande skall dröja hos dig ända till din sista dag."

Hon hängav sig nu åt försakelser och späkningar. Hon sov i vinterkölden på bara marken med blott en matta och ett hyende under sig och en tunn mantel över sig. Hon bar en tagelklädnad närmast kroppen och om livet ett knutigt rep, som smärtade vid varje rörelse. Varje fredag droppade hon hett vax på armen till minne av Frälsarens lidanden; så ofta ett överilat ord undföll henne, tuggade hon på bittra örter. Det var något underbart med hennes barmhärtighet, ty den tycktes räcka till för alla.

Kristus talade nu dagligen till henne i uppenbarelser. Vid sådana tillfällen föll hon i ett tillstånd av hänryckning, såg intet, hörde intet av vad som

BIRGITTA.

hände omkring henne. Men sedan omtalade hon för sin omgivning, vilka härliga ting hon skådat och hört under samtal med Kristus och med hans helgon. Dessa ord nedskrevos av hennes biktfäder och lästes med beundran inom hela kristenheten.

I en uppenbarelse fick Birgitta av Kristus befallning att vallfärda till Rom. Mitt under digerdödens härjningar i mellersta och södra Europa gav hon sig av. Men Birgitta fruktade den ej, ty hon leddes av stora syften. Hon ville i Vadstena grunda ett kloster. Bland den tidens munkar och nunnor hade lättja och vällevnad alltmer tagit överhand. Mot detta var Birgitta en sträng tuktomästare. I hennes kloster skulle kvinnor och män verka samman till Guds tjänst och för medmänniskors gagn. Här skulle adliga kvinnor uppfostras till goda och arbetsamma människor. Nyttigt arbete skulle omväxla med andaktsövningar, och om söndagarna borde munkarna predika för folket. — Men dessa nya klosterregler måste stadfästas av påven.

Birgitta kom till Rom, den heliga staden, vars mark en gång färgats av martyrernas blod. Nu var där en förfallets tid. Kyrkor lågo i ruiner och vanhelgades, partier slogos om makten, rövarband huserade på gatorna. Roms herde, påven, hade övergivit staden, lockad till Frankrike av dess konung, som på det sättet fick kyrkans överhuvud i sina klor. I Frankrike levde påvar och deras omgivning ett lastbart liv. Nära sjuttio år varade denna nesliga tid; den kallas därför *påvarnas babyloniska fångenskap*".

Birgitta var en av de många, som sörjde över denna kristenhetens skam och såg räddningen i att påven återvände till Rom. Orädd som vanligt, ut-

slungade hon skarpa ord mot fördärvet men länge förgäves. Till slut hade hon dock glädjen att se en påve hålla sitt högtidliga intåg i Rom och fick äntligen stadfästelse på sin klosterorden. Hennes stora livsuppgift var tryggad. Vad hon ville var ingenting mindre än att till slut *göra alla människor goda* och omskapa jorden efter Guds beläte.

Uppenbarelse efter uppenbarelse hade kallat Birgitta till det Heliga landet. Fastän sjuk och svag drog hon nu ut på sin sista pilgrimsfärd. Med hjärtat fyllt av himmelsk fröjd bad hon i Betlehem och vid den heliga graven. En annan färd förestod henne — den, från vilken ingen vänder åter. "Tidigt i gryningen en julimorgon 1373 uppenbarade sig Kristus åter för sin brud för att trösta henne i dödsarbetets plågor. Hon åhörde mässan, mottog sakramenten och utandades sin sista suck, omgiven av sina närmaste."

Efter sin död blev Birgitta under stora högtidligheter förklarad för helgon. I påvliga kapellet, som var prytt med dyrbara vävnader och friska olivkvistar, hölls predikan över hennes underverk och uppenbarelser. Därpå tog påven själv upp en lovsång, öppnade den gyllene bok, i vilken alla helgon voro upptecknade, och inskrev däri Birgittas namn. I Peterskyrkan höllos högtidliga gudstjänster vid skenet av tusentals lampor, och i alla Roms kyrkor ringde klockorna.

37. Den lilla systern.

Barfota och med avklippt hår knäböjde en liten flicka framför högaltaret i Vadstena klosterkyrka. Fast hon bara var nio år gammal, kröntes hon redan

till nunna. Hon påklāddes den grå allvarsdräkten av vadmal, bältet med den simpla träknappen knäpptes om midjan, och ovan det svarta doket fästes en sluten krona av vitt lärft med fem rundlar av blodrött kläde.

Karl Knutsson levde då ännu, och det var en av hans döttrar. Hennes mor låg begraven några steg från altaret, på vilket heliga Birgittas silverskrin nu stod upplyft. Konungen steg fram i full skrud och omfamnade den lilla nunnan för att säga farväl, men fylld av innerlig längtan hade hon redan fått syn på de väntande nunnorna i klosterdörren. Med sina vita kronor sågo de ut både som brudar och drottningar, och det strålade en sådan hög frid från deras ansikten. Hon visste, att när hon nästa gång fördes ut genom den dörren, skulle hon ligga död på sin bår. För att minna henne därom lyfte fyra systrar ut en bår med mull, men hon skyndade förbi den och kastade sig lycklig till abbedissans bröst. "Abbedissa", sade biskopen. "Jag antvardar denna Guds tjänstekvinna i dina händers gömma. När räkenskapens dag kommer, återlämna henne då ännu heligare, än du mottog henne helig!" Och bakom henne slöts dörren för alltid. Nu var hon nunna i Vadstena kloster.

"Är du så gammal", frågade hon och såg abbedissan upp i ögonen, "att du kan minnas, när den heliga fru Birgitta ännu gick bland de levande?" Själv hade hon samma namn som helgonet, och däröver var hon glad och stolt.

"Lilla syster", svarade abbedissan, vemodigt småleende — och sedan kallade nunnorna henne aldrig annat än "den lilla systern" — "så gammal är ingen av oss. Vi nunnor se ändå ibland den heliga i våra

drömmar, men det sker bara, om någon mycket stor lycka väntar oss. Som en god moder går hon omkring och vakar över, att elden är väl släckt till natten och alla ljus utblåsta. Därför kan aldrig Vadstena brinna."

Den lilla systern undrade, om hon någonsin skulle bli värdig att få drömma en sådan dröm. Men de första dagarna var det mycket nytt att tänka på. Hon fick kyssa det radband, som hade tillhört den hundratioåriga nunnan Ramborg Bruddesdotter. Syster Ramborg hade varit en av de första i klostret, och de nämndes alltid med särskild vördnad. Hon fick stryka med handen över de altardukar, som hade sömmats av den konstskickliga Anna Klasdotter. Tyst fick hon också sitta bredvid Botilda Pedersdotter och se på, hur hon präntade den sirligaste skrift på kalvskinn, som hon fått av biskopen i Skara. När nunnan var färdig med ett par blad, gick hon ned till brödernas talport och lade det skrivna i en tunna, som satt i väggen. När så tunnan svängdes runt, stod en munk på andra sidan och tog upp, vad som låg på botten. Ty på andra sidan var ett kloster för munkar. De voro lärda och allvarliga män, men fingo aldrig råka nunnorna annat än vid talporten. De hade en stor sal full med böcker, och de dyrbaraste hängde fastlåsta vid väggen i kedjor.

Roligast var det ändå för den lilla systern att få leka med sin docka, som hon hade bland sina småsaker. Det var en trädocka med kjol av styvt silvertyg. Hon klädde av henne och klädde på henne, kysste henne och bäddade åt henne om aftnarna.

Men när lördagen kom, gick abbedissan omkring och såg efter, att inte nunnorna olovligt hade något i sina skrin. Då måste också den lilla systern öppna

sitt skrin och lämna henne dockan, fast tårarna tillrade. "En Guds tjänstekvinna får ingenting äga", sade abbedissan milt och tog med sig dockan. "Nu skall du sömma och knyppla med oss äldre."

Den lilla systern tänkte på dockan hela kvällen. Tre gånger under måltiden knackade alltid abbedissan med kniven i bordet, och då reste sig alla med orden: "Ave Maria, ave Maria, ave Maria!" Efteråt fingo de förlusta sig i trädgården och samtala utan skvaller och fåfänga ord, men den lilla systern gick modstulen för sig själv och sörjde bittert.

När det blev liggdags, kröp hon upp på sin vadmalsbädd. Men hon hade svårt att somna och låg och stirrade med förgråtna ögon i det grådisiga vårljuset. Försiktigt smög hon sig tillbaka till dörren och vågade en skygg blick mot de andra öppna cellerna. Där lågo nunnorna på sina bäddar i nattkjolar med bälte och dok. När hon såg, hur lugnt de sovo i sina skrudar långt borta från världens stormar, längtade hon ännu innerligare att snart bli som de. Väkterskan kom och slöt till dörrarna, så att allt blev tyst, och den lilla systern drog åter över sig skinntäcket.

Då kände hon, att en god hand lades på hennes hjärta, och när hon såg upp, stod där lutad över henne en gammal fru, som var vackrare och blidare än någon annan människa. Över det vita håret dallrade en ring av klaraste ljus. "Du allra skäraste lilla blomster i min örtagård", sade hon moderligt, "varför bultar ditt hjärta så hårt, när de andra sova? Jag är Birgitta, och jag skall förvandla din första sorg till doftande rosenblad och snart hämta dig till en ännu fullkomligare glädje, där ingen gråt finns."

Den lilla systern grep henne om handen, rädd att drömmen skulle sluta, men då ringde det redan i en klocka. Fast det bara var mellan tre och fyra på morgonen, steg hon upp, huttrande. Hon tände sitt ljus och följde de andra nunnornas tåg ned till läktaren i kyrkan, där de hälsade dagningen med en lovsång. Två och två gingo de så ut till en öppen grav, där abbedissan tog upp mull i handen och talade om döden. Sedan blev det att lyssna till mässor och sömma i en stor sal med lysande vindögon. Då fick ingen tala. Men under klostertystnaden kände den lilla systern sig ännu lika glad i hjärtat, och ingen hörde henne mer klaga.

Ibland hände det nog, att en nunna sänkte huvudet och ängslades av tankar på världen. Då gick det som en våg av oro genom alla sinnen, och den felande blev satt i mörkstugan att bättra sig under bön. När hon kom ut, var hon åter som förr, och vid första kvällsringningen ställde sig alla systrarna framför varann och viskade: "Förlåt oss, om någon av oss har bedrövat er, liksom vi förlåta er av hjärtat gärna!"

Fränder och vänner bultade emellanåt på världsporten, och den lilla systern fick då tala med dem genom ett galler. Allt som dagarna skredo, blev hon dock mer glömd av världsfolket, som hade sina strider att tänka på. Däremot kommo ofta dödssjuka stormän till brödernas kloster. De bäddades på halmen i sjukstugan, lyckliga att in i det sista få höra klockklangen, och kungadottern stod och tvättade de sjukas kläder.

Hon var inte längre nio år, utan blev både nitton och några och tjugu. Ändå fick hon alltid heta den lilla systern, ty hon var så späd och hennes gång så

lätt, och hon var så blek och genomskinlig, där hon skred fram i sin vita krona under almarna. Systrarna undrade inte över, att en så stilla kärlek inte kunde stanna länge på jorden. En morgon funno de henne så svag, att de skickade efter biktfadern, och han satte ett brinnande vaxljus i hennes händer och viskade: "Gud tände för dig det eviga ljuset!"

SAL I VADSTENA KLOSTER.

När hon hade somnat bort, tog abbedissan nunnorna med sig till sitt skåp för att leta fram den undanlagda dockan och gömma den som ett oskyldigt minne efter den döda. Men där dockan hade förvarats, lågo i stället de friskaste rosenblad, fast det var tidigt på förvåren. Hon plockade ned dem i sin mantel. För var gång hon öste med händerna, uppdoftade på nytt en lika rosig kulle inne i det halvmörka skåpet, ända till dess hon inte kunde bära

mer. Hon gick då ned och strödde ut alla bladen över den lilla systerns hjärta.

Om kvällen kommo bröderna och buro henne på en bår ned i kyrkan. Där begrovs hon under nunnornas nattsång, när dagens sista efterglans sken in genom de spetsbågiga fönstren i väster.

38. Engelbrekt och dalkarlarna.

För en tid hade Sverige samme konung som Danmark. Men denna anordning var aldrig tillfredsställande. Konungen var dansk och icke svensk. Han betraktade Danmark såsom sitt fädernesland och Sverige såsom ett lydrike. Utländska fogdar tillsattes att styra det, och dessa lade tunga skatter på folket. Till en början fördrog man det tåligt, men efter ett tjugotal år var måttet rågat.

Den, som nu kom upp till Dalarnes avlägsna bygder, såg snart, att något ovanligt var på färde. På folkrikare platser äro bergslagsmän och bönder samlade till överläggning, kraftiga och härdade gestalter, vana att med svett och möda bryta bergens skatter eller odla sina tegar. Men de flesta ansiktena vittna om hård nöd, alla om långvariga, tärande bekymmer. "Konungen", hör man yttras, "vad ha vi sett av honom? Jo, skatter och återigen skatter, så att många av oss nu måste ut med tjugu gånger så mycket, som gammal god sed varit. Ha inte vi bönder måst låta allt, vad vi skörda, gå till skatterna, så att vi knappt haft föda över vintern! Och när vi ändå inte förmått komma ut med den yttersta skärven, då har fogden kommit som en rövare och tagit våra kor och dragare. Vem vet inte, att han

sålt dem för mycket mer än skattens värde och lagt vinsten i sin egen rika kassakista! Vems är skulden till att vi år efter år måste blanda bark i brödet? Vems är skulden till att så mången redlig man fått gå från gård och grund?" — Och hotfullt mumlas namnet *Jösse Eriksson* — det är fogden över Västmanland och Dalarne, dansk till börden.

Dalkarlarnas lycka var, att de fingo en duktig ledare i frälsemannen *Engelbrekt Engelbrektsson,* en bergsman från Norbergs bergslag. Han var liten till växten men ägde stora själsegenskaper. Till honom vände sig dalamännen i sin nöd. Det harmade honom att se svenska män och kvinnor så hanteras, och han åtog sig att fara till konungen i Danmark för att skaffa rättvisa. Oförfärad trädde den enkle bergsmannen inför härskaren över tre riken och yttrade:

"De fattiga bönderna i Dalarne bedja, att I för Guds skull viljen skilja Jösse Eriksson ifrån dem. Han har, såsom I ofta sport, gjort dem mycken orätt. Hellre än de längre lida sådan vånda, vilja de gå från arv och eget, de lida hellre döden, än de utstå sådan nöd. Och, herre", fortsatte han, "allmogens klagan är sann; jag törs sätta min hals i pant därpå. Låt Jösse Eriksson fara hit, och förvara mig till dess i Ert fångtorn! Låt oss komma tillsammans inför rätta, och häng den av oss, som har orätt!"

Konungen gav Engelbrekt ett brev till de svenska rådsherrarna att undersöka saken men likväl döma så, att de hjälpte Jösse Eriksson. Rådet red upp till Dalarne och fann, att allmogens klagan var rättmätig. Med rådets intyg härom skyndade Engelbrekt till Köpenhamn igen. Men för konungen voro Engelbrekts vältaliga skildringar av undersåtarnas

lidanden, som om han hört sitt eget samvetes anklagelser — den rösten ville Erik icke lyssna till. Han blev vred och bröt ut: "Du klagar då jämt! Gå din väg, och kom aldrig mer för mina ögon!" Engelbrekt gick — men mumlade halvhögt: "Än en gång lär jag väl komma igen."

Dalkarlarna hade fått sitt svar från den, som var skyldig att skipa högsta rättvisa. Nu beslöto de att själva skaffa sig rätt. De gingo man ur huse med yxor och pilbågar. Dalkarlarna voro särskilt berömda för sin skicklighet att med pilen träffa villebrådet i de stora skogarna. Som *en* man reste de sig och valde Engelbrekt till sin hövding, fast beslutna att befria ej blott Dalarne utan hela riket från de främmande förtryckarna.

Ty Jösse Eriksson hade många likar. Eriks tyska fogdar hade i sitt hemland vant sig vid att anse bönderna som ett slags trälar. Där voro dessa nämligen *livegna,* d. v. s. att de måste hela sitt liv stanna och bruka jorden på den herres gods, där de voro födda. Genom denna lag fingo de stora herrarna tillräcklig och billig arbetskraft. Företogo sig de livegna något, som misshagade godsherren, var det denne, som fick straffa dem. Att låta piska bönder och kasta dem i slottstornet var ingenting ovanligt för dessa tyska adelsmän. När de nu sattes att härska över Sveriges allmoge med dess urgamla frihet, kunde de icke förstå, varför bönderna voro så styvsinta, och tyckte, att dessa hade det alldeles för bra.

Midsommardagen 1434 brände dalkarlarna i grund Borganäs' fäste vid Dalälven, där en af Jösse Erikssons underfogdar härskat. Hämndetåget gick från fogdeborg till fogdeborg, dessa förstördes, och

deras herrar fördrevos. Mången fogde, som fordom i sitt befästa slott föraktat de fattiga, värnlösa bönderna, fick nu tigga sitt liv av dem. Var dalahären tågade fram, slöt sig allmogen med hänförelse till den. Nu hade Engelbrekt stor nytta av sin adliga uppfostran hos förnäma män, vilken givit honom goda insikter i krigskonst och lärt honom leda andra.

När Engelbrekt kom till Östergötland, voro rådsherrarna samlade i Vadstena för att besluta, på vems sida de skulle ställa sig. Bonderesningens snabba utbredning och häpnadsväckande framgångar hade slagit dem med häpnad, ja, med skräck. Visst hade de många skäl till missnöje med konungen; men att se bönderna taga makten var allt annat än glädjande för de store.

Mitt under de myndiga herrarnas överläggningar träder Engelbrekt, bondehövdingen, in i salen. I kraftiga ordalag uppmanar han dem att avsätta den konung, som brutit de eder han svurit folket: "att rättvisa och sanning styrka" och "rike sitt styra med inländske män och ej utländske". Rådsherrarna vägra. Men Engelbrekt krusar icke. Han griper en av biskoparna i kragen samt hotar att kasta ut både honom och två hans ämbetsbröder till den förbittrade allmogen där utanför. Nu bli herrarna spaka och göra, vad de som redliga svenskar bort göra strax: de skriva ett brev till Erik med uppsägelse av tro och lydnad.

Engelbrekt fortsatte befrielsetåget genom Götaland, och inom fyra månader var hela riket rensat. Det är en sägen, att under detta befrielsekrig hade ingen bonde förlorat så mycket som en hönas värde. Så god hade ordningen varit i de väldiga bondehärarna.

Nu måste riket ha en regering för fredens tid. Ty det värv, som Engelbrekt åtagit sig, nämligen att befria landet, det hade han fyllt. Sådana viktiga frågor som att bestämma om regeringen hade förut brukat avgöras av de andliga och adliga stormännen på *herredagar.* Men nu visade det sig, vilken makt allmogen åter blivit. Det var den, som befriat Sverige. Därför fordrade den att också få bestämma om Sveriges styrelse. Till det riksmöte i *Arboga,* som skulle avgöra därom, kommo ej blott *andliga* och *adliga* frälsemän utan även *borgare,* en eller flera från varje stad, och några *bönder* från vart landskap 1435. Det var alltså Sveriges första *riksdag.* De, som kommo till riksdag, kallades *ständer.* Det var en stor samling, som möttes i Arboga, och det såg ganska krigiskt ut i den lilla staden med frälsemännens beridna följen. Allmogen genomdrev här, att Engelbrekt skulle fortsätta att styra Sverige såsom *rikshövitsman.* Men snart därefter lyckades herrarna göra den ändringen, att Engelbrekt fick dela makten med en rik och förnäm ädling, den unge *Karl Knutsson Bonde.*

Den oduglige konung Erik blev snart avsatt även i Danmark och Norge. Han slog sig ned på Gottland, levde av sjöröveri och gjorde sina forna undersåtar mycken skada. Till slut blev han fördriven från sitt rovnäste av svenskar och danskar.

39. Frihetssång.

Frihet är det bästa ting,
som sökas kan all världen kring,
för den, som frihet kan bära.
Vill du vara dig själver huld,

du älske frihet mer än guld,
ty frihet följer ära.

Frihet må liknas vid ett torn,
där väktarn blåser i sitt horn.
Det klingar så klart och vida.
Om från det tornet ut du går
och en annan det i händer får,
då fäller du tårar strida.

O, ädle svensk, du statt nu fast
och bättra det, som fordom brast!
Du låte dig ej förvända!
Du våge din hals och så din hand
att frälsa ditt eget fädernesland!
Gud må dig tröst väl sända.

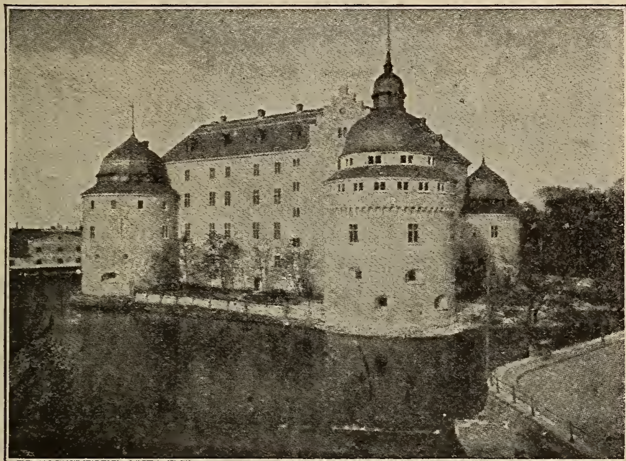
En fågel, han värjer sin egen bur,
så göra ock alla vilda djur.
Nu märk, vad du bör göra:
Gud har givit dig sinne och skäl,
var hellre fri än annans träl,
så länge du kan dig röra!

40. Engelbrekts död.

Engelbrekts alla mödor för Sveriges rike tärde på hans krafter. Han var sjuk och svag, då han på örebro slott fick kallelse till en överläggning med rådet i Stockholm. Men ingenting fick hindra honom. I sällskap med sin hustru och några tjänare skulle han färdas över Hjälmaren i båt, förbi Göksholm. Ägaren till detta slott, Benkt Stensson, hade varit i tvist med Engelbrekt men besökt honom

strax före avresan samt lovat honom frid och säkerhet.

Engelbrekt lät sina svenner landa vid en liten holme för att på den tillbringa natten. Knappt hade han gått i land där, förrän han såg en båt lägga ut från Göksholm och sätta kurs på ön, där han befann

ÖREBRO SLOTT.

sig. "Vi skola få se, att herr Benkt vill bjuda mig hem till sig", sade Engelbrekt och sände folk till stranden för att visa roddaren, var han bekvämast kunde landa. Själv beredde han sig att stödd på sina kryckor gå den ankommande till mötes. Det var herr Benkts son, Magnus Benktsson. Han sprang hastigt upp på stranden och mot Engelbrekt, i det han ropade: "Får jag då aldrig fred för dig i Sverige!" Och utan att akta på Engelbrekts svar: "Din fader och jag äro ju redan förlikta", högg Magnus till honom med en yxa.

Träffad av flera hugg föll Engelbrekt död till marken, men icke nöjd därmed genomborrade herr Magnus hans kropp med pilar och förde hans hustru och svenner fångna till Göksholm. Det var den 27 april 1436 detta skedde.

När bönderna i trakten fingo höra om det dåd, som skett i den sena våraftonen där ute på holmen, rodde de dit och förde under tårar sin älskade hövdings lik till graven.

41. Gustav Vasa i Dalarna.

Nu bredde sig vintersnön över Dalarna, och folket i gårdarna togo vara på de korta dagarna, under vilka solen några timmar lågt gled fram utefter skogsåsarna. De gamla hade bättre ro nu än under sommaren att väva och spinna eller slöjda framför brasan, och ungdomen samlades på logarna och tröskade, ty ännu var det för tidigt att köra ved och timmer från skogarna.

På Rankhyttans gård var trösken i full gång. En dag kom en ung karl med yxan över axeln och tog tjänst bland de andra drängarna. Om aftnarna, när arbetet var slut, fingo de alla sätta sig i ring och äta ur samma grötfat och sedan lägga sig i halmen, var de kunde. Den nykomna drängen gjorde allt som de andra, men de märkte, att han var ovan i arbetet, och en gång, när han svingade slagan, upptäckte en av pigorna, att en guldstickad silkeskrage stack fram under den simpla vadmalströjan. Hon gick då in och berättade, vad hon hade sett, för husbonden, som hette Anders Persson och var en ansedd bergsman.

Nästa morgon blev drängen inkallad i stugan.

Där stod han nu vid dörren med sitt långa, hängande bondhår och tummade sin hatt. Den undersätsiga och prydligt slätrakade bergsmannen fick ett förvånat uttryck, då han betraktade honom. "Livet

är underligt", kastade han fram och såg honom stint i ögonen. "Förr i tiden, när jag låg och läste i Uppsala, träffade jag ibland en ungersven av Vasasläkten. Han hette Gustav Eriksson."

Drängen vände hatten mellan fingrarna, men Anders Persson livades av tanken på gamla dagar och

fortfor: "Ännu kan jag minnas, hur säker och bredbent pilten stod i sina eldröda kläder och dammade på oss andra med snöbollar. Nog blev han satt i skola hos en dansk mäster, men vet du, vad han sade till mäster? Så här sade han: När jag blir stor, skall jag gå upp till Dalarna och få ut dalkarlarna och slå danskarna på näsan."

"Nej, sade han det?" svarade drängen. "Då blev väl mäster varm i sitt danska hjärta?"

"Mäster tog och gav honom stut", fortsatte bergsmannen och gick några slag över golvet. "Men unga herrn högg sin dolk tvärs igenom läroboken och gick sin väg och kom aldrig igen."

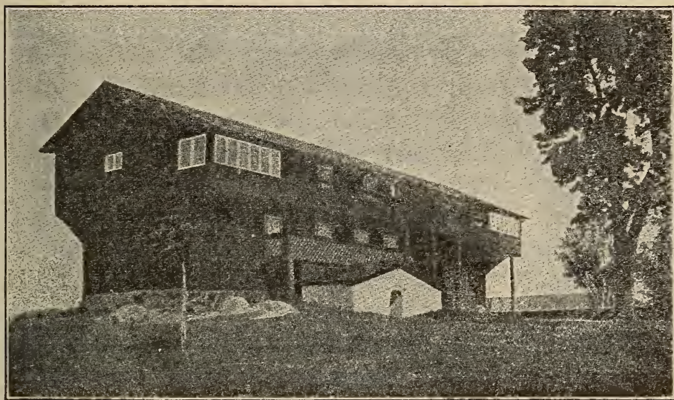
"Har du så väl reda på allting, husbonde", svarade drängen med djupt allvar, "då vet du kanske också, var han nu håller till."

"Jag tänker, att han står här mitt framför mig i stugan", utbrast bergsmannen och tvärstannade. "Hur gammal är du?"

"Kristihimmelsfärdsdagen för tre och tjugu år sedan föddes jag på Lindholmens gård till detta träldomsliv", svarade främlingen. Men i detsamma brusto tårarna ur hans ögon, och hans och den forna vännens händer möttes i ett handslag. "Ja, jag är Gustav Eriksson", snarare framviskade än talade han. "Min far föll i Stockholm för Kristians bödelssvärd. Min mor tynar bort och dör i fängelse. Själv flydde jag i en fåraherdes smutsiga klutar ur fångenskapen i Danmark, och först i Lybeck fick jag skydd och anständiga kläder. Hjälp mig, broder, att resa dalfolket och befria vårt land!"

Anders Persson släppte hans händer, bekymrad och tankspridd. "Förr gjorde du alltid oss andra glada med ditt lustiga snack", sade han. "Nu är det

slut med glädjen och friden för oss alla. Själv är du en eftersatt rymling. Stannar du här, blottställer du också mig och hela mitt hus. Gå vidare uppåt socknarna, gå, gå — utefter älvarna, genom de stora skogarna! Dröj aldrig länge på ett ställe! Här i bergslagen är folket mer stillsamt. Nej, vill ingen annan höra dig, så tala till de sturska Mor-

ORNÄSSTUGAN.

karlarna. Det rådet är allt, som jag har att giva dig."

Missmodig hängde Gustav Vasa åter yxan över axeln och fortsatte sin ensamma vandring.

På gården Ornäs råkade han nästa dag ännu en gammal bekant. Det var frälsemannen Arent Persson. Arent slog upp sin stora päls och sin breda famn och lovade genast att fara kring till grannarna och höra efter, om de hade lust att packa piltunnorna och börja uppror. Ornässtugan var prydlig och stor, och när Gustav Vasa hade blivit till-

räckligt undfägnad vid bordet av hustrun, den ståtliga Barbro Stigsdotter, tog Arent ljuset från bordet och lyste honom vänligt till sovstället på loftet. Här fanns det både kuddar och varma, snövita fårskinnsfällar att krypa ned emellan. Uttröttad, men nöjd att äntligen ha träffat en pålitlig vän, kastade Gustav Vasa sig på bädden och somnade tryggare än på länge.

Fram mot gryningen väcktes han av en mjuk hand, som lades på hans skuldra. När han slog upp ögonen, stod Barbro lutad över kudden. Det borde kunna ha gjort en hemlös flykting glad om hjärtat att först av allt i den friska vintermorgonen möta hennes ungdomliga ansikte, men det var blekt och förskrämt. "Förstå, kära herre, till vilka I har kommit", viskade hon och höll in andan för att lyss nedåt vägen. "Kan I höra bjällran därnere? Det är Arent, som varit hos grannarna och rådgjort, och nu åker han förbi utan att gå in. Han kör raka vägen till den danska fogden, som vi äro släkt med. Men jag kan inte bära på samvetet, att en så ung och ädel herre som I skall sättas i järn av fogden och skickas till kung Kristian. Fort upp ur fällarna, om livet är kärt! Jag har sagt till drängen att hålla med en släde nedanför svalgången."

Hon ryckte till sig en av de smala och långa dukar, som voro kastade över bjälkarna i taket till prydnad. "Åk till Jon präst i Svärdsjö!" rådde hon och sköt den yrvakna gästen framför sig till ett litet utbyggt rum bredvid svalgången. Det var nio alnar ned till marken, men Barbro Stigsdotter hade starka armar. Om de hade varit svaga, vet ingen, hur det, i den tid som nu är, kunnat se ut i vårt land. Raskt band hon duken om Gustav Vasas bröst och

firade varsamt ned honom till släden. Det skedde i en god stund, ty på andra sidan kunde hon redan se fogdens ryttare, som kommo för att gripa honom vid strupen.

Nu visste Gustav Vasa, att han skulle bli förföljd, och i susande fart ilade snart släden över den frusna sjön Runn. När han kom fram till Svärdsjö, gick han först några dagar och tröskade med drängarna, innan han vågade tala om för prästen, vem han var. Prästen, som då kände igen honom från gamla läsdagar i Uppsala, försökte att visa honom de små hedersbetygelser, som han var i stånd till i sin torftighet, och stod själv vördnadsfullt och höll i handduken åt honom, då han tvättade sig. Men det fick hans nyfikna huskvinna se, och Gustav Vasa gav sig då åstad för att söka ett nytt gömställe ett stycke därifrån hos kronoskytten Sven Älvsson i Isala.

Det ångade varmt genom den öppna stugdörren, ty ute var det bitande vinter, men därinne dånade det i ugnen, och Sven Älvssons hustru höll just på med storbak. Gustav Vasa ställde sig bredvid henne och värmde händerna, men lång stund hunno de inte att språkas vid, förrän en spejare stack in huvudet. Bakom honom döko allt fler karlar upp i dörren, och som de nu stodo där och vilade sig mot sina spjut, begynte de tala med hustrun. De berättade henne, att ett stort pris var satt på herr Göstavs huvud, och undrade, var den stackaren nu höll sig gömd.

Var det då nu förbi med barndomens och ynglingaårens drömmar om att befria det förtryckta och olyckliga fäderneslandet? Ensam och vapenlös stod han med händerna utsträckta över ugnen och teg.

Men Sven Älvssons hustru, som nyss fått veta, vem han var, hon var inte sämre än Barbro Stigsdotter, utan fann på råd i nödens stund. "Vi står du här och koxar och gapar på främmande, som hade du aldrig sett folk förr?" ropade hon till honom som till en dum bonddräng och gav honom en smäll över ryggen med brödspaden. "Packa dig du strax ut på logen och tröska!"

Spejarna skrattade åt honom, där han lommade ut till logen och släpade fötterna efter sig. Morska och bistra stampade de sedan i väg genom snön åt sitt håll för att söka i andra gårdar, ty att en så förnäm man som herr Göstav skulle bli hanterad på det sättet med en brödspade, det kunde de ändå inte tänka sig. Så snart de voro borta, bäddade Sven Älvsson ned sin gäst i ett halmlass och körde uppåt skogarna.

Vägen slingrade ödslig och lång mellan skyhöga furor, och Gustav Vasa låg i timmar och lyddes till det sakta och sövande knarret från medarna. Bäst som det var, stannade släden och omringades av spejare. Han hörde, hur de frågade efter honom, och misstänksamt stucko de flera gånger sina spjut genom halmen. Det riste till i benet, och han kände, att han blivit sårad och började blöda. Men han bet samman läpparna och låg orörlig. Efter en stund förstod han, att spejarna hade ridit vidare utan att märka något, ty medarna började återigen att knarra.

Sven Älvsson råkade emellertid att vända sig om på halmen och fick då se, att blod droppade på snön från lasset. Utan att länge betänka sig hoppade han ned, drog sin kniv och skar hästen i ena foten, så att ingen skulle behöva undra över blodspåren.

Först när färden hade gått ända upp till de inre socknarna, vältrade han undan halmen, så att flyktingen kunde stiga upp och fortsätta sin vandring mot nya äventyr. Här träffade Gustav Vasa ett högväxt och mannavulet folk, som var självrådigt och stolt, men också ärligt och förnöjsamt, och det forntidsaktiga tungomålet sjöng så vackert och hjärtegott. Under en av juldagarna steg han i Mora upp på en liten kulle för att tala, ty det var just, när allmogen kom ut från kyrkan.

Äntligen stod han nu öga mot öga med de oböjliga männen i Mora, och de samlades omkring honom i en tät ring. Många hade med sig sina vapen, och bågar och spjutskaft voro fullristade med dalrunor. Omgiven av blå bergåsar, låg den frusna och översnöade Siljan som en vid slätt, och en frisk nordan förde hans ord med sig ut över mängden. "Hur länge skola vi vara trälar, vi som äro födda till frihet?" ropade han, och hans kinder darrade av sinnesrörelse. "Ännu minnas de gamla, vad svenska män ha fått utstå under de främmande konungarna. De unga höra det förtäljas och lära sig redan från barndomen att hata en sådan styrelse. Snart återstår oss intet annat än tomma hus, magra åkrar och osäkra liv. Själv har jag nyss mist både fader och fränder. Dalamän, I som alltid voren frimodiga och oförfärade, alla Sveriges innebyggare vända nu sina ögon till er. Med Guds hjälp står jag redo att bli er hövitsman och föra er an mot tyrannerna."

Morkarlarna hörde noga på, men när de började rådslå med varann, blevo de tvehågsna. "Vad veta vi om dig, unga herre", sade de. "Begiv dig du av, vart du bäst kan! Om kung Kristian är sträng mot de höga, blir det hans sak. Vi ha lovat honom trohet och vilja leva i fred för oss."

Blossande av harm och blygsel, märkte Gustav Vasa, att allt, som hans sorg och hans ungdomliga iver lagt honom på tungan, det hade han talat för döva, och hopplös och förtvivlad vandrade han vidare. En fjärdingsväg från Mora höll han sig flera dagar gömd under Morkarleby bro. Sedan spände han skidor på fötterna och flydde bort mellan de snötyngda grenarna, bort över de ändlösa fjällvidderna, där den stora, stjärntindrande vinternatten tynger över själen, så att hjärtat stannar, och den ensamma känner sig övergiven av hela världen. Ibland sökte han sig en stunds vila i någon tom fäbodstuga och satt där frusen och svulten utan att kunna längta till det bröd, som han hädanefter skulle få mottaga ur främmande händer i främmande land. På sina skidor styrde han slutligen ned utför backarna till Västra Dalälven, som annars flöt djup och klar, men nu låg överisad. På sidorna utefter älven funnos små odlade åkerlappar, men dalgången blev allt trängre, och branterna kommo allt närmare med sina ödemarker. Tystnaden under nätterna bröts av någon hungrig rävs skällande tjut eller det vinande ljudet i isen, när älven frös till hårdare. Den kallaste vintern var kommen, och nu befann han sig i den sista byn nedanför norska gränsen.

Om morgonen, när han steg ut från sitt nattkvarter för att vika in i skogen, fick han syn på två skidlöpare, som följde hans spår och ivrigt vinkade åt honom. "Stanna, kära herr Göstav", ropade de på sitt goda dalamål, "vi äro skickade från Mora."

Trött och modlös, stödde han sig över sin stav och såg på dem med hotfulla ögon. Men de drogo efter andan och fortsatte glädjefullt: "Morkarlarna de ha gått och blivit ångerköpta, kan du väl tänka. Och

nu hålla de på att väpna sig. Du lärde dig krigets hantverk under salig herr Sten. Kom och bliv vår hövitsman! Sexton unga drängar skall du, sanna våra ord, få till livvakt."

Då steg en djup suck av lättnad ur hans bröst, ty han kände, att de menade allvar. Kortare syntes honom också nu den väg tillbaka, där han nyss hade haft så tunga sorger att bära.

När bondehären samlats, skallade gånglåtarna genom skogarna, och så drogo dalkarlarna då åstad med bågen på axeln för att uppsätta sin hövding i det svenska högsätet.

42. Dalkullans visa om Gustav Vasa.

Var markens ros skall vissna, var sommar följs av
höst,
men aldrig dör den bilden, som bor i folkets bröst.

I våra berg och dalar han lever ännu kvar
den kungen, som oss alla har älskat som en far.

Han gick i våra skogar, han tröskat på vår strand,
han vässte våra pilar, han lossat våra band.

Hur skön är kungakronan! Den trotsar stormens
hot,
när så i folkets kärlek den har sin fasta rot.

Hur skön är kungaspiran, en himmelsk stråle lik,
när till de ringas kojor den tränger hugnerik!

Hur skön är kungagraven, när den, som bor däri,
har lämnat kvar ett minne, som skall välsignat bli!

43. Martin Luther.

Luther var icke svensk. Men hans verk har varit av sådan betydelse för Sveriges utveckling och Sverige av sådan betydelse för hans verks befästande och fullbordan, att en skildring av hans liv och verksamhet nödvändigt hör med i framställningen av svenska folkets öden.

1. Luthers barndom och ungdom.

Vem var då Luther?

Så här har han själv sagt: "Jag är bondeson, min far var bonde, min farfar och mina förfäder voro bönder."

Martin Luthers fader hette Hans och bodde i den lilla byn Möhra i Türingen. För att söka sig bättre inkomster flyttade han kort efter sitt giftermål till Eisleben, där han hoppades kunna förtjäna mer på bergsbruk. Där föddes hans äldste son, Martin, den 10 november 1483. Redan ett halvt år därefter flyttade föräldrarna till Mansfeld, som var en huvudort för bergsbruket i trakten. Även där tyckas de till en början ha haft svårt att draga sig fram. Sedan blev det bättre, och det var väl behövligt, ty med tiden växte barnskaran. Till slut bestod den av sju syskon.

Sträng arbetsamhet och sträng hushållning blev hemmets regel. Barnens uppfostran var sträng, nästan hård. Martin glömde aldrig, att han som barn fått ris av sin mor för att han olovandes tagit *en* nöt. Och fadern agade honom en gång så hårt, att Martin i flera dar var rädd för honom och endast småningom kunde lockas att nalkas honom.

I skolan var uppfostran ännu strängare. Och i kyrkan inplantades, genom det myckna talet om jungfru Marias och helgonens förböner, hos gossen den föreställningen, att Gud var en hård och sträng tyrann. Denna föreställning födde i den uppväxande gossens själ en fruktan och ångestkänsla, som ytterligare ökades genom den vidskepelse och övertro, som på alla sidor omgav honom. Själv berättar han: "Ifrån min tidigaste barndom lärdes jag att tänka på Herren Kristus endast såsom en sträng och vred domare, så att blotta namnet Jesus kom mig att blekna och darra av förskräckelse."

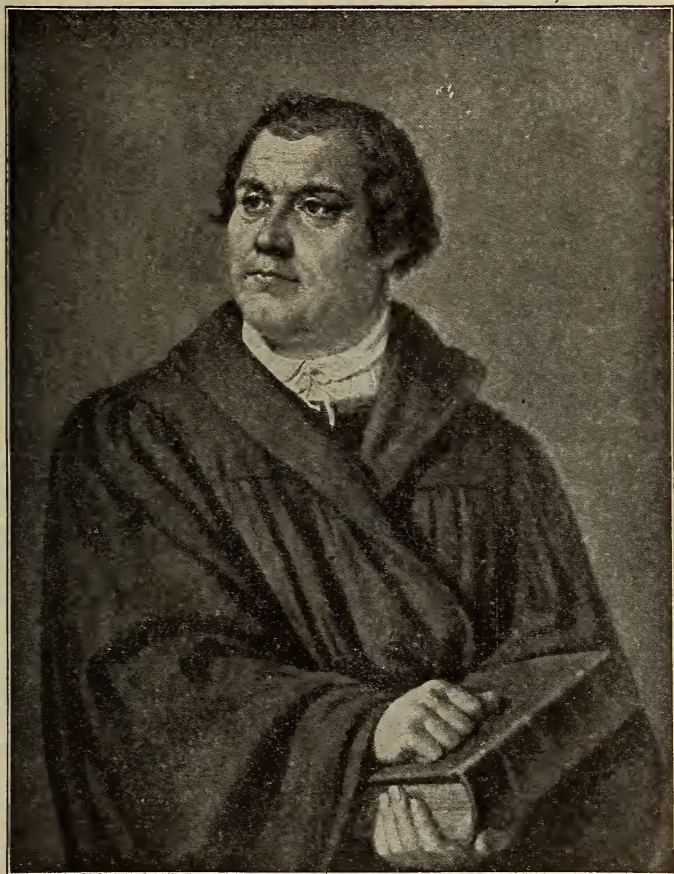
Vid fjorton års ålder sändes Martin till skola i Magdeburg. Han fick där vid ett tillfälle se en furste av Mansfeld i botgörardräkt, vilket redan då hos honom väckte tanken att på den vägen vinna en nådig Gud. Efter ett år togo föräldrarna honom från skolan i Magdeburg och sände honom till skolan i Eisenach, där de hoppades, att han skulle erhålla hjälp av några av moderns släktingar, som bodde där. Men dessa synas hava gjort föga för gossen. Den fattige Martin måste gå omkring och sjunga för att få något att äta, och ofta fick han om kvällarna lägga sig utan mat. Men Gud sörjde för honom. Tillsammans med några andra fattiga gossar var han en dag ute för att sjunga för bröd. Redan hade de sjungit utanför flera hus utan att få någonting. Slutligen kommo de till ett hus, som tillhörde en rik borgare vid namn Cotta. Där stod nu den stackars Martin bedrövad och modlös. Men när sången började, klingade hans röst klar och vacker i den friska vintermorgonen. Dörren öppnades, och den ömhjärtade husfrun kom ut. Hon kände igen den klara rösten, ty hon hade ofta med glädje lyssnat

till skolgossens sång i kyrkan. Hon bjöd nu Martin komma in, ej för att giva honom allmosor utan för att han skulle få stanna där och bo i hennes familj. Denna vänlighet och kärlek glömde Luther aldrig.

Vid aderton års ålder begav sig Luther år 1501 till universitetet i Erfurt. Han studerade flitigt och kunde efter blott fyra års studier taga filosofie doktorsgraden. Här fortsatte han också ivrigt de studier i bibeln som han allaredan under skoltiden i Magdeburg haft tillfälle att börja. Men rättrogen katolik som han var, fann han icke ännu i den boken den frälsande sanningen om Kristus och om syndernas förlåtelse genom honom. Han strävade att med egna krafter och goda gärningar vinna Guds välbehag, men ärlig självrannsakan visade blott hans oduglighet härtill. Han kunde därför aldrig tänka på döden och domen utan den största fasa och förskräckelse.

Nu inträffade några händelser, som ännu mer förökade hans oro och ängslan och som ändrade hela hans levnadsbana. En av hans närmaste vänner dog hastigt, och själv blev han allvarligt sjuk. En annan vän ingick oförmodat i kloster och väckte därigenom åter hos honom tanken på försakelsens väg. Så hände det, att då han en gång återvände efter ett besök i sitt hem, han plötsligt överfölls av ett häftigt åskväder. Med ett bedövande brak slog åskan ned bredvid honom. Fruktande, att hans sista stund var kommen, sjönk han på sina knän och lovade att ingå som munk i ett kloster, om Gud sparade hans liv.

Två veckor senare klappade Martin Luther tidigt en morgon i gryningen på porten till augustinerklostret i Erfurt. Den öppnades. Han framställde

MARTIN LUTHER.

sitt ärende och anmodades att stiga in. Så föll den tunga klosterporten igen efter honom.

2. Luther framträder som reformator.

Ingen klosterbroder kunde gärna taga sina munkplikter på mer allvar än Luther. Utan ringaste knot fullgjorde den lärde mannen de lägsta sysslor: han fick ombesörja rengöringen i klostret, och han gick kring stadens gator med tiggarpåsen. Han underkastade sig de hårdaste kroppsliga späkningar, han fastade, vakade, bad snart sagt dygnet om. Han ville verkligen uppriktigt söka vinna Guds förlåtelse och befrielse från synden. Men den gamla fruktan för Guds vrede nedtryckte honom alltjämt, och tanken på hans synd plågade honom dag och natt.

Under sitt fortsatta studium av bibeln fick Luther till slut sina ögon öppnade för innehållet i Rom. 1: 17. Genom detta och andra liknande bibelord väcktes så småningom i hans själ förtroende till Gud, som "icke vill någon syndares död" utan så älskat människorna, att han sänt dem "sin ende son, på det att var och en, som tror på honom, icke skulle förgås utan hava evigt liv." — Lyckligt var även att Luther vid denna tid fick en yttre verksamhet att sköta: han avslutade nämligen nu sina studier vid universitetet i Wittenberg och började själv hålla föreläsningar. Han fattade det som ett av Gud honom givet uppdrag att oförfärat draga fram sanningen, sådan han funnit den i bibeln. Inom kort var han den mest berömde professorn i Wittenberg, och hans föreläsningar räknade de talrikaste åhörarna.

På hösten 1517 kom till Wittenberg en s. k. avlatskrämare. För att skaffa pengar brukade påvarna utsända personer, som sålde brev, i vilka påven

för Kristi och helgonens förtjänsters skull lovade köparen avlat. Därmed menades förlåtelse för synder. Man glömde till slut, att för förlåtelse krävdes ånger, och sålde avlat för de synder man begått och för dem man skulle begå — alltefter priset på avlatsbrevet! Det berättas, att en man köpte sig avlat för de synder, som han framdeles skulle göra. När han väl fått sitt avlatsbrev, rövade han avlatskrämarens penningskrin och förklarade, att den synden var ju redan förlåten!

LUTHER-MONUMENTET I WORMS.

Avlatshandelns styggelse kunde Luther ej stillatigande åse. Han uppspikade på kyrkodörren i Wittenberg en skrift, som i 95 punkter (teser) innehöll en framställning av avlatens missbruk. Detta skedde den 31 oktober 1517 och var början till *reformationen*. Skriften avtrycktes och lästes över hela Tyskland och vann anhängare i tusental. Äntligen hade någon vågat sjunga ut med sanningen! Påven bannlyste Luther. Därmed utstöttes han ur den kristna församlingen, han förbjöds att gå i kyrkan, och ingen kristen fick hava något umgänge med

honom. Men Luther var icke rädd: i närvaro av en stor skara anhängare uppbrände han det påvliga bannbrevet utanför stadsporten. Därmed hade han för alltid brutit med den romerska kyrkan och drog allt flera med sig. Hans arbete att rensa kyrkan från missbruk och påviska villfarelser, som stredo mot bibeln, kallas den lutherska *reformationen,* d. v. s. kyrkoförbättringen. Hans anhängare blevo kallade *protestanter.*

3. Luther i Worms och på Wartburg.

För att göra slut på den sålunda uppkomna söndringen inom kyrkan befallde kejsar Karl V, att Luther skulle infinna sig i Worms för att där stå till svars inför riksdagen (1521). Många fruktade, att denna resa skulle bli Luthers sista, att han skulle bli fängslad och dömd att brännas, såsom Johan Hus blivit hundra år förut. Men Luther svarade frimodigt, att "om ock Hus blev bränd, blev icke sanningen bränd." Och så for han åstad.

På morgonen den 16 april kom Luther fram. Då han trängde sig igenom folkhoparna på väg till rikssalen, kom en kejserlig överste fram till honom, klappade honom på axeln och sade: "Lille munk, du är nu på väg till en strid hetare än någon, som jag och många andra krigsöverstar hava utkämpat. Men har du rätt, och är du viss på din sak, så gå i Guds namn dristigt framåt och var vid gott mod! Gud skall icke övergiva dig."

Luther fördes nu in i en sal, där två hundra höga herrar voro samlade, beredda att förhöra honom. Under en praktfull tronhimmel vid väggens mitt satt kejsaren, den mäktige Karl V, som ägde ett så stort

rike, att solen aldrig gick ned i det. Luther blev nu tillfrågad, om han författat alla de böcker, man räknade upp för honom, och om han ville återkalla, vad han sagt i dem. På den första frågan svarade han obetingat *ja*. På den andra kunde han inte giva ett lika enkelt svar, sade han, ty det kunde vara möjligt, att han i något misstagit sig.

Man sade honom då, att det ingalunda vore meningen att begynna någon underhandling med honom, utan att man fordrade ett klart och enkelt svar, om han vore villig återtaga sina uttalade åsikter eller icke. Då skall Luther hava svarat: "Om jag icke genom vittnesbörd ur Guds ord eller genom klara bevis övertygas om att jag tagit fel, kan jag intet återkalla, ty det är icke rådligt att handla mot sitt samvete. Här står jag. Jag kan icke annat. Gud hjälpe mig!"

Luthers svar gjorde djupt intryck både på hans vänner och fiender; det var på en gång ödmjukt och hjältemodigt. Till och med goda katoliker skickade honom lyckönskningsgåvor och besökte honom i hans härbärge.

Kejsaren befallde honom att genast lämna Worms och inom tre veckor vara åter i Wittenberg. Men redan innan denna tid var förliden, förklarade han Luther fågelfri: vem som anträffade honom finge ostraffat döda eller fängsla honom. Och alla hans skrifter skulle brännas.

Luther lydde kejsarens bud och begav sig i väg. Han nalkades redan sin hemtrakt, då i en hålväg inne i skogen vagnen plötsligen hejdades av fem maskerade ryttare, som förde med sig en löshäst. Kusken blev av dem övermannad och Luther utryckt ur vagnen, iförd en lång ryttarkappa och kastad upp

på löshästen. Så bar det i väg genom skog och mark. Efter en lång och tröttande ritt kom Luther till ett befäst slott, som han icke sett förut, fick stiga av hästen och fördes in i ett rum i slottet, där han måste avlägga sin munkdräkt och ikläda sig en adelsmans kläder med värja vid sidan. En småsven kom in till honom, bugade sig och frågade, om "junker Georg" befallde något.

Så småningom fick Luther förklaring på den underliga behandlingen. Den hade skett på hans herres, kurfursten Fredrik den vises, befallning och för att skydda Luther mot katolikernas förföljelser.

Nära ett år vistades han nu här på slottet, deltog i jakter och sökte skicka sig som en adelsherre, men hans tankar sysslade ständigt med det stora verk han påbegynt, och dag och natt arbetade han på att översätta bibeln.

Sedan Luther lämnat Wartburg och återvänt till Wittenberg fortsatte han att i tal och skrift förkunna bibelns lära om frälsningen och höll oförtrutet på därmed till sin död, som inträffade den 18 februari 1546.

44. Ett brev från Luther till hans lille son Hans.

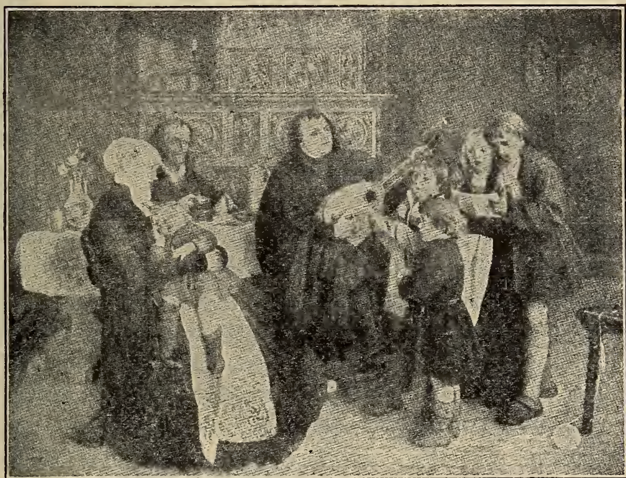
Min käre lille son!

Jag hör med glädje, att du läser snällt och beder flitigt. Gör så, min son, fortfar därmed! När jag kommer hem, skall jag giva dig en vacker marknadsgåva.

Jag vet en ljuvlig trädgård; där gå många barn, som ha guldrockar på sig och plocka sköna äpplen,

päron, körsbär, gula och blå plommon under träden, sjunga, hoppa och äro glada. De ha också små vackra hästar med guldbetsel och silversadlar. Jag frågade mannen, som rår om trädgården, vad det var för barn. Han svarade: "Det är barn, som gärna bedja och som äro läraktiga och fromma."

Då sade jag: "Käre herre, jag har också en son,

LUTHER I KRETSEN AV SIN FAMILJ.

han heter Hans Luther, kunde inte han också få komma i trädgården och smaka på dessa goda äpplen och päron och rida på dessa små vackra hästar och leka med de här barnen?" Då svarade mannen: "Jo, om han gärna beder, är läraktig och from, så får han också komma i trädgården och även Lippus och Jost. Och när de alla kommit, så skola de också få pipor, trummor, fioler och allahanda strängaspel,

och de skola även få leka och skjuta med små bågar."

Och han visade mig där en vacker gräsplan i trädgården, inrättad till lekplats; där hängde gyllene pipor, trummor och vackra silverbågar. Men det var bittida på morgonen, så att barnen icke hade ätit ännu, därför kunde jag inte vänta på leken utan sade till mannen: "Ack, käre herre, jag vill strax gå och skriva om allt detta till min käre lille son Hans, att han beder flitigt och läser snällt och är from, så att han också kan få komma i den här trädgården. Men han har en kusin, Lena; henne måste han hava med sig." Då sade mannen: "Gärna, gå och skriv till honom!"

Därför, min käre lille Hans, läs och säg också åt Lippus och Jost, att de läsa och bedja, så skolen I tillsammans få komma i trädgården.

Den allsmäktige Guden vare med dig! Hälsa kusin Lena och giv henne en kyss å mina vägnar!

Din käre fader
Martinus Luther.

45. Dragonen vid Lech.

Då Gustav Adolf på sitt segertåg genom Tyskland hunnit till floden Lech och beslutat övergå den, ville han taga reda på hur djup strömmen var.

Åtföljd av en liten trupp ryttare red konungen därför ut för att välja tjänligt ställe till övergången. Han följde stranden, dock på något avstånd, emedan Tillys kanoner ofta tvärt över strömmen skickade kulor efter de svenskar, som visade sig. Länge red konungen förgäves, ty floden, som flöt rakt fram mellan sumpiga stränder, lämnade intet tillfälle till

övergång. Äntligen visade sig ett passande ställe. Strömmen gjorde en böjning och bildade därigenom på den motstående sidan liksom en udde eller halvö. Västra stranden var dessutom vid pass elva fot högre än den motsatta. Dessa fördelar ville konungen begagna men fann vid närmare undersökning, att Tilly, som förutsett ett sådant försök, redan hade besatt den gent över liggande stranden. Detta förargade Gustav Adolf, men det avskräckte honom icke.

"Hör hit, gossar", ropade han åt några av sina följeslagare, "femtio riksdaler åt den, som skaffar mig säker underrättelse, hur djup floden är där borta vid böjningen." Ryttarna redo ditåt, men kunde ej nalkas stranden för den på andra sidan liggande fiendens eld.

Då framträdde en dragon och begärde tillåtelse att klädd som bonde gå dit och undersöka läget. Konungen biföll, dolde sina ryttare och ställde sig själv på en avlägsen höjd för att med kikaren betrakta uppträdet. Efter en stund kom dragonen ut ur en närbelägen by, alldeles förklädd till bonde och bärande en lång stång på axlarna. Han gick rakt till det anvisade stället, ropade åt bäjerska soldaterna och bad, att de skulle hjälpa honom över. Då de icke kunde efterkomma denna önskan, gjorde han ett försök att vada över och gick ut i strömmen, tills vattnet stod honom till midjan, alltjämt kännande sig för med stången. När slutligen strömmen blev för djup, stannade han, skakade betänkligt på huvudet och gick tillbaka igen. De bäjerska soldaterna skrattade åt hans försök, och en av dem frågade, om han kunde simma.

"Nej, landsman", svarade bonden.

"Är du då tokig, som vill gå över?" sade bäjraren, "floden är tjugotvå fot djup."

"Hur vet du det så säkert?" frågade bonden.

"Jo", svarade den andre, "våra officerare mätte den just i går."

"Ack", sade bonden, "kan icke någon av landsmännen gå emot mig ut i strömmen och sedan med stången draga mig över djupet? Jag skall gärna giva honom en halv dukat för besväret."

En soldat kastade av sig kläderna och vadade ut i vattnet; likaså bonden, så att man därav lätt kunde se, huru mycket flodbotten sluttade på begge sidor. Men då bonden av låtsad räddhåga bar sig för oskickligt åt, sam bäjraren över för att hjälpa honom. Bonden började då upprepa långa berättelser om sina olyckor och huru de elaka svenskarna förstört alla hans sädesfält. Men då han icke vågade för andra gången giva sig utåt djupet och den nakne bäjraren började frysa, sam den senare tillbaka igen och lämnade bonden åt sitt öde. Denne återvände, som det tycktes, ganska nedslagen och bedrövad, men uppsökte snart konungen och lämnade honom de erhållna underrättelserna. Gustav Adolf gav honom på stället en riklig belöning.

Med ledning av dessa underrättelser började man strax det förberedande arbetet. Av anskaffat virke sammansattes en mängd starka bockar med benens höjd lämpad efter vattnets djup. Meningen var, att dessa skulle nedsättas uti floden, beläggas med plankor och sålunda bilda en brygga. Dessa timmerarbeten förehades på något avstånd från floden för att icke i förtid väcka fiendens uppmärksamhet.

När alla förberedelser voro färdiga, förde Gustav Adolf hela sin här till det bestämda stället och verkställde övergången under skydd av en häftig eld från kanoner och handgevär.

46. Slaget vid Lytzen.

Wallenstein, den fruktansvärde, hade brutit in i Sachsen. Han lät sina vilda skaror förhärja landet för att därigenom tvinga dess kurfurste att avstå från förbundet med Gustav Adolf. Denne skyndade då det betryckta landet till hjälp.

När den svenske konungen kom till Sachsen, hälsade honom det jublande folket som sin räddare. Men genom hans själ flög en aning, att hans tid snart var ute, och han sade ödmjukt: "Man sätter för mycken lit till min person; jag är intet annat än en svag och dödlig människa."

Wallenstein trodde emellertid, att Gustav Adolf ännu var kvar i Sydtyskland. Han hade därför sänt bort sin förnämste general, Pappenheim, med en del av hären. Hans övriga trupper lågo förlagda i byarna kring Lytzen, där han tänkte slå upp ett fast vinterläger. När Gustav Adolf fick veta detta, utropade han. "Jag tror sannerligen, att Gud givit fienden i min hand", och han beslöt att genast angripa de kejserliga.

En av Wallensteins förposter märkte emellertid den 5 november mot aftonen, att en större fientlig styrka var i antågande. En ryttare sprängde genast åstad för att anmäla detta för fältherren. Denne ville till en början ej tro det, men snart blev han övertygad därom, då han fick höra dånet från de svenska kanonerna och se några av sina regementen komma flyende. Nu slogs alarm, signalskott dånade, och bud sändes åt alla håll med befallning, att trupperna skulle ila till huvudlägret. Även Pappenheim fick befallning att infinna sig det fortaste han kunde.

Emellertid hade det inbrytande mörkret hejdat svenskarna. Wallenstein fick tillfälle att under natten samla och ordna sin här, som han uppställde norr om vägen till Leipzig. På ömse sidor om denna löpte djupa diken. Under hela natten arbetade man på att göra dessa djupare och bredare. Av den uppkastade jorden bildades bröstvärn, och nere i dikena ställdes de säkraste gevärsskyttarna. Strax bakom dikena fick artilleriet sin plats. Bakom artilleriet ordnades fotfolket och rytteriet i stora fyrkanter. Wallenstein hade själv ordnat härens uppställning vid skenet av bloss och vakteldar. Då dagsljuset började skönjas genom dimman, lät han fältprästerna läsa mässan. Därefter tog han sin plats i mitten av slagordningen. Så väntade han svenskarnas anfall.

Även den svenska hären tillbringade natten på öppna fältet. Den var uppställd på två linjer, som voro ungefär jämnstarka och ordnade på samma sätt. I mitten, som anfördes av Nils Brahe, stod huvudsakligen fotfolket. Den högra flygeln utgjordes till största delen av rytteri under konungens befäl. Den vänstra, vars befälhavare var hertig Bernhard av Weimar, bestod likaledes till största delen av rytteri. Så väl mitt som flyglar voro indelade i små, lättrörliga avdelningar. Framför första linjen stod artilleriet. Andra linjen anfördes av Kniephausen.

I daggryningen höll svenska hären morgonbön och uppstämde Luthers psalm "Vår Gud är oss en väldig borg". En av konungens följeslagare bad honom, att han skulle taga på sig ett harnesk, men han vägrade. En kula, som satt kvar i axeln sedan striderna i Preussen, hindrade honom nämligen att fritt röra

sig, när han var klädd i den tunga järnrustningen. "Gud är mitt harnesk", sade han. Han klädde sig i älghudskyller och grå rock.

När allt var i ordning, satte konungen sig upp på en vit springare, mönstrade hären och höll därvid ett kort uppmuntringstal till trupperna. överallt mottogs han med jubel. Då han vände åter till den högra flygeln och red förbi det blå regementet, ropade han: "I dag, gossar, skola vi segra och göra slut på alla våra besvär." Soldaterna svarade med dånande bifall: "Ja, ja!" Men plötsligt tystnade jublet, och ett utrop av oro flög över deras läppar. Konungens häst hade snavat, vilket i deras ögon förebådade olycka. Men Gustav Adolf ryckte upp hästen med tyglarna och fortsatte sin väg, vänligt hälsande åt alla håll. Sedan han kommit tillbaka till högra flygeln, besteg han samma bruna springare, som han ridit i slaget vid Breitenfeld.

*

Gustav Adolf ville börja striden så snart som möjligt, för att Pappenheim ej skulle hinna tillbaka, innan den var avgjord. Men han måste vänta, ty dimman, som låg över fältet, blev allt tätare, så att soldaterna knappt kunde se sina närmaste grannar. Då tog konungen upp psalmen "Förfäras ej, du lilla hop!" De soldater, som stodo närmast, stämde in i sången. Flera och flera deltogo däri, allt eftersom de ur töcknet fingo höra sina kamraters sång, och slutligen instämde hela hären i denna konungens bön.

Den grå dimman började färgas röd, dock icke av den efterlängtade solen utan av fem eldpelare, som stego upp i luften från staden Lytzen, som Wallenstein stuckit i brand. Men ännu var det för dunkelt

GUSTAV ADOLFS-KAPELLET VID LYTZEN.

för att kunna börja striden. Härarna stodo stilla under tystnad. Blott kanonernas dån hördes. Omkring klockan tio kändes ett lätt vinddrag. Dimman började skingra sig, och äntligen kunde härarna se varandra. Då drog konungen sitt svärd, knäppte händerna om fästet och bad: "Jesus, Jesus, hjälp mig i dag att strida till ditt heliga namns ära!" Därefter svängde han svärdet över huvudet och kommenderade: "Framåt!"

Artilleriet mångdubblade sina skott, och svenska härens första linje ryckte fram. En mördande eld från artilleriet och skyttarna i landsvägsdikena mottog den.

"De drabbat samman med dunder och knall
i höstdagens ljusningstimma.
Det smattrar från gravar och dikesvall;
det blixtrar i gulgrå dimma.

— — — — — — — — —

Att segra, segra i dagens kamp
är ringaste ryttares tanke
ännu, då han fallande griper i kramp
sitt tag om springarens manke."

Fotfolket hejdades ett ögonblick. Då hoppade konungen av hästen, tog själv en pik och gjorde sig färdig att gå främst i stormen mot gravarna, men han förmåddes av soldaternas rop och böner att avstå därifrån. Han steg då åter till häst och red till högra flygeln för att taga befälet över den.

Nu ryckte mitten av svenska slaglinjen fram med sådan häftighet, att flera regementen trängde över vägen, erövrade det fientliga batteriet, kastade tillbaka två av fiendens stora fyrkanter och höllo på att överväldiga den tredje, då de angrepos i sidan av fientliga ryttare. Nu måste de vika, förlorade det tagna batteriet och drevos tillbaka över landsvägen.

Rytteriet på svenskarnas högra flygel hade svårt att komma över de djupa dikena. Hästarna ryggade tillbaka för gevärselden, men ryttarna trängde dock över landsvägen. Konungen var en av de främsta.

"Där är han, där syns han i sträckt galopp,
se, plymen på hatten nickar!
I kyller hans jättegestalt söks opp
av vänners och fienders blickar.

Sin sviktande flygel han själv för an
och leder i handgemänget.
Han vågar sitt liv som en simpel man,
och skidan är tom i gehänget."

Då nådde honom underrättelsen om att batteriet var erövrat av fotfolket. Han blottade sitt huvud och tackade Gud. Mitt emot honom stodo kejserliga ryttare, som från topp till tå voro klädda i mörka harnesk. Konungen pekade på dem och sade till den finske översten Stålhandske: "Grip an de där svarta bussarna! De komma att göra oss ont." Stålhandske ilade åstad. Konungen åter skyndade till sina övriga rytteriregementen och uppmanade dem till anfall. Smålänningarna hade ännu icke kommit över diket. Konungen red till dem. Just som han kom fram, träffades deras överste av en fientlig kula och sjönk till marken. Nu fick Gustav Adolf bud, att hans fotfolk vek tillbaka över landsvägen. Då satte han sig i spetsen för smålänningarna för att skynda till deras hjälp.

" 'Framåt över graven i segerfärd!
För oss filistéerna flykte!
Framåt med Herrans och Gideons svärd!
I dag våra mödor vi lykte!'

Han bärs som på stormens vingar framåt
i dimman, där salvorna braka.
Likt hagel det smattrar mot harneskplåt,
och hästarna stryka tillbaka."

Dimman bredde sig åter över nejden. Än glesnade den, än blev den så tät, att man knappast kunde se några steg framför sig. Konungen råkade in bland de fientliga ryttarna. Flera av omgivningen föllo, och de andra slöto sig närmare omkring honom. Hans häst fick ett pistolskott genom halsen, och han själv träffades av ett annat i armen. "Konungen blöder!" ropade de omgivande svenskarna. "Det är ingenting, mina barn. Raskt framåt!" sade han. Men då smärtan blev häftigare, bad han hertigen av Lauenburg, som red vid hans sida, att oförmärkt föra honom ur striden.

Kort därpå träffade honom ett nytt skott mellan axlarna. Han föll av hästen och släpade ett stycke i stigbyglarna. Då flydde hertigen, och av konungens följeslagare var en tysk hovsven den ende, som fanns kvar. Han sökte förgäves lyfta konungen upp på sin egen häst. Därunder rusade ett par kejserliga ryttare fram och frågade, vem den sårade var. Svennen vägrade att yppa det, men Gustav Adolf svarade själv: "Jag är konungen av Sverige." Ryttarna skola då ha försökt släpa den dyrbare fången med sig. I detsamma kommo emellertid nya hopar av smålänningarna och skrämde de fientliga ryttarna på flykten. Men då hade en av dem redan givit konungen ett dödande skott genom huvudet.

* * *

Konungens blodiga häst, som med tom sadel sprang framför leden, var det första sorgebudet. Stålhandske sände ilbud, som underrättade hertig Bernhard om olyckan. Han meddelade den till Kniephausen. Denne svarade, att hans trupper voro i god ordning, och att man kunde göra ett vackert återtåg. Då utbrast hertigen: "Här är icke fråga

MINNESSTENEN VID LYTZEN, UTMÄRKANDE PLATSEN, DÄR GUSTAV ADOLF ANTOGS HAVA STUPAT.

om återtåg utan om hämnd, om seger eller död." Därpå tog han överbefälet och kommenderade: "Framåt!"

Den svenska slaglinjen bröt åter fram med fördubblad kraft. Högra flygeln kastade över ända de fientliga skaror, för vilka konungen fallit. Mitten trängde åter över landsvägen och erövrade för andra gången fiendens kanoner. Vänstra flygeln hade hittills endast med svårighet hållit stånd mot det talrika fientliga artilleriet. Nu gick även den segerrikt fram, erövrade ett batteri och vände dess kanoner mot fienden. Bland de kejserliga uppstod en väldig förvirring. Den ökades ännu mer därav, att i trossen några krutvagnar sprungo i luften med ett ljudligt brak. Då trodde nämligen de kejserliga, att man anföll dem även i ryggen.

Oförmodat störtade emellertid en större kejserlig styrka fram mot svenskarnas högra flygel och tvingade den att vika tillbaka. Det var Pappenheim, som nu kommit och ville uppsöka sin konungslige motståndare för att med honom kämpa på liv och död. Då svenskarnas högra flygel drevs tillbaka, råkade Nils Brahe med fotfolket i den största fara. Han själv sårades dödligt, och hans regementen ledo fruktansvärd manspillan. Även hertig Bernhard nödgades draga sin flygel något tillbaka. Härmed slutade svenskarnas andra anfall. Ett uppehåll i striden inträdde, varunder täta dimmor ånyo lägrade sig över fältet och skymde bort de båda härarna för hvarandra.

Kort därpå bröt solen åter fram genom dimman. Till sin häpnad fick Wallenstein se svenska hären ännu en gång rycka an i slutna led liksom vid slagets början. Den andra linjen hade nu ryckt upp och

fyllt de luckor, som uppstått i den första under den heta kampen. Man hörde trötta soldater ropa till varandra: "Kamrat, skola vi ännu en gång däran?" Man lovade varandra att segra eller dö. Vid nattens inbrott bröto svenskarna ännu en gång över landsvägen, togo åter de fientliga kanonerna och trängde oemotståndligt fram. Wallensteins soldater veko undan, och för första gången måste denne fältherre giva tecken till återtåg.

Hans här upplöstes i flykt, men svenskarna, som voro för trötta att förfölja, stannade kvar på slagfältet såsom segrare.

Det berättas, att en livknekt, som blivit sårad vid konungens sida, försökt att med tillhjälp av tretton bönder från nejden vältra en stor sten till det ställe, där konungen fallit. Under suckar och tårar hava de "endast förmått föra den till det ställe, där den nu ligger. Men rätta platsen, där konungen dött, skall vara fyrtio steg därifrån på en åkerren, där fordom en robinia stått." Över denna sten, som bär inskriften "G. A. 1632", är uppfört ett minnesmärke av järn och därinvid ett minneskapell.

Årligen den 6 november vandra den lilla staden Lytzens invånare i högtidligt tåg hit ut för att med tal och sång fira minnet av "guldkonungen från Norden", som offrade sitt liv för att rädda de förtryckta.

47. Från "gråkappans" färder.*

Storm, snöslask och regn. Och så en ryttare, som strävar fram mot vinden.

---

* På grund av att konung Karl XI på sina täta färder i sitt rike vanligtvis var iförd en grå ryttarkappa, hade folket givit honom det skämtsamma namnet Gråkappan.

Det är frampå aftonen, mörkret tilltager, men bortifrån skogen lyser ett enstaka rött ljus. Mot detta styr ryttaren sin häst.

Nu är han framme, hovarna slå genom en portgång, och så ljuder en stämma: "Hallå! Är det någon hemma?"

Intet svar.

"Hallå!"

Då öppnas en låg dörr, en flod av ljus strömmar ut i mörkret, och inne i ljusfloden står en gammal man.

"Vem ropar?"

"En vägfarande."

"Var välkommen i Herrens namn!"

"Tack, min gubbe!"

"Ni stannar väl här över natten?"

"Tack, det är fult väder och —"

"Ja, kom in! Ni kan behöva litet varmt och torrt."

Ryttaren är redan ur sadeln, hästen i stallet, och så kommer mannen in i den lilla låga förstugan. Den gamle räcker honom handen och för honom in i vardagsstugan, där det är varmt och gott, och där en gammal fryntlig kvinna ger honom plats vid bordet.

"Nu ska Ni snart få något att mumsa på, men först måste Ni ha torrt på Er."

Och utan att be om tillåtelse börja värden och värdinnan att ivrigt draga i var sin ridstövel, och vattnet forsar om dem.

"Bevare oss väl, han är ju alldeles genomvåt", säger den fryntliga gumman. "Ja, Gud har inte sparat på vätan", säger ryttaren leende, och den gamla fortsätter: "Hör du, min lille man, du får

allt gå efter din rock och din skjorta och tofflorna med."

"Hm ja", säger den gamle litet betänksamt, "det är bara det ledsamma med det, mutter, att jag inte har mer än *en* rock." — "Låt den vara", säger ryttaren, "jag reder mig nog med min egen." — "Nej, minsann Ni det gör", säger mannen, "men nog är det underligt..."

"Gå nu efter den, far lille!" säger kvinnan, och gubben ger sig av, under det att ryttaren litet undrande följer honom med ögonen och därefter ser sig om i det låga rummet med de vitmenade väggarna, som äro rämnade och spruckna litet varstädes.

Men gubben kommer strax tillbaka, och i handen håller han en något sliten prästrock. Ryttaren nickar förstående, ser helt mild ut och säger: "Nu förstår jag, varför Ni tvekade — Ni är en Herrens tjänare."

"Ja, det är på tjugonde året jag är hans ringa tjänare här i socknen."

"Och Ni ansåg kanske, att den där rocken inte borde nyttjas av någon, som inte vore vigd eller smord i Herrens Guds namn?"

Den gamle nickade, och ryttaren tillade mycket allvarsamt: "Och Ni har rätt, min gubbe. Men giv mig ändå rocken. Jag skall försöka att inte skämma den — och dessutom — vem vet, om inte också jag är smord — *Ni* kan åtminstone inte veta det!"

Den gamles ögon vilade på ryttaren, och hustrun satte händerna i sidorna och såg noga på honom.

"Är då kanske också Ni en Herrens tjänare?" sporde prästen litet tvivlande. "Det äro vi väl alla", löd svaret. "Men *smord?*" — "Ja, vem vet..."

Det blev så tyst där inne, och de båda gamla gåvo

akt på den allvarliga klangen i främlingens stämma. "Hur det än må vara med den saken", sade prästen, "vredgas nog inte Herren Gud över att hans prästrock begagnas till att värma en vägfarande man, som fryser."

"Ni har rätt, gubbe." Och de tryckte varandras händer. Ryttaren fick på sig prästrocken, och byxor och strumpor och tofflor fick han också. Kort därefter sutto de alla tre bänkande vid ekbordet, på vilket talgljuset brann, och vid vilket ett krus porsöl, litet bjuggkaka och två salta sillar förtärdes, sedan man dessförinnan bett Gud välsigna den goda maten.

Därute tjöt stormen, och regnet piskade mot fönsterluckorna, som ibland skakade och smällde.

"Nu skola vi väl i Herrens namn gå till vila", sade prästen, sedan han tackat Gud för maten, och främlingen svarade: "Tack ska ni ha, gott folk!"

De gamla följde honom kort därefter till sängkammaren. Där stod en stor tvåmanssäng med omhänge.

"Sov nu gott i Guds heliga namn!" — "Tack, tack, detsamma önskar jag eder!"

Då ryttaren blivit ensam i rummet, knäböjde han och bad sin aftonbön samt låg strax därpå djupt insomnad på kuddarna. Men de gamla, som bäddat åt sig i fållbänken i vardagsstugan, lågo länge och pratade om vem den sällsamma gästen kunde vara, och prästhustrun måste tillstå, att hon noga undersökt hans kappa. Men inte hade hon kunnat se något märkvärdigt på den. Enkel och grå var den och till på köpet litet nött i kanterna.

Och så somnade de med knäppta händer. Men i sängkammaren hade främlingen icke kunnat sova länge, ty så fort han somnat, var det något, som

började plaska honom i ansiktet. Först trodde han, att han drömde, men nej — han gned sig med handen över pannan, och våt blev han! Då vände han sig om — så där, ja! Nu rann det av alla krafter nedåt ryggen! — Han vände sig en gång till — så där! Nu rann det på bröstet! Litet förargad flög han upp från kuddarna — han ryste till, ty han satte fötterna i en vattenpuss och hade så när fallit omkull, ty stengolvet var halt.

Han slog genast eld, och nu fick han se, att regnet trängde igenom det otäta bjälklaget och rann ned på honom. Först undrade han, hur han skulle göra, men så tog han ett väldigt tag i sängen och drog bort den i ett hörn, där taket var något tätare. Och nu sov han skönt till ljusan dag.

Då knackade det försiktigt på dörren, och in steg den gamla prästmannen, som gjorde en betänksam min, när han såg, att sängen blivit flyttad. "Jag förstår, jag förstår", sade han. "Han får inte vara ond på mig, för att jag, mitt gamla nöt, rent av glömde säga honom, att det är litet galet med taket."

"Ja", svarade främlingen leende, "litet vått var det ju — men äro alla era tak sådana?" — "Ja, detta är allt det bästa. Här ligga mor och jag annars, men i natt lågo vi i vardagsstugan." Främlingen gick raskt fram till prästen och fattade hans hand: "Och för min skull ha ni avstått från er egen goda säng?" Den gamle nickade. "Tack, tack", sade främlingen och rätade upp sig, så att han var riktigt ståtlig att skåda, "jag skall löna er för det."

"Skall Ni?" sade den gamle litet förvånad. Men den andre skyndade sig att helt vänligt säga: "Men, min gode man, hur kan det komma sig, att Er prästgård är i ett så bedrövligt skick?"

"Hå, Gud har varit god mot mig, men av Kungl. Majestäts goda mynt har jag föga. Småland är fattigt, och så är även jag."

"Ja, men Ni vet väl, gode herr pastor, att Kungl. Majestät ålagt bönderna att hålla såväl kyrkor som prästgårdar i anständigt skick, och Ni har ju rättighet att låta bönderna utföra arbetet."

"Väl känner jag Kungl. Majestäts brev", sade den gamle. "Men bönderna här ha tillräckligt att göra för egen räkning, och under den tid de hade ledigt från skörden och annat lät jag dem arbeta med att sätta kyrkan i stånd, ty Ni skall se, den har varit i ett bedrövligt skick."

"Och Ni lät sätta *den* i stånd först..."

"Ja", log den gamle mannen, "först Guds hus, sedan människornas!"

"Det skall jag komma ihåg!" utbrast främlingen med värme och bredde ut armarna och slog ihop dem om prästen. "Det var ett duktigt famntag, det där", pustade den gamle och drog efter andan.

Strax därefter satt främlingen i sadeln. De båda gamla stodo på var sin sida om honom för att säga honom farväl i Herrens namn. "Ack, om jag bara kunde ge er båda, ni goda människor, något i gengäld för all er godhet!"

"Nej, nej, Ni skall inte ge oss någonting."

"Skulle ni tycka om att få mitt porträtt?"

"Ja-a", sade mannen. — "Det kunde nog vara roligt", sade hustrun, och i detsamma kände hon, att en tung penningpåse lades i hennes hand.

Men innan de båda gamla visste ordet av, var ryttaren utom porten, och hovslagen förtonade bortöver backen.

De gamla stodo en stund och sågo på varandra.

Och så knöt kvinnan upp penningpungen.

"Vad är det i den, mor lilla?"

"Pengar."

"Av vilket slag?"

"Nej, aldrig har jag sett på maken!" utbrast hon och blev blossande röd. "Det är idel dalrar, idel silverdalrar!"

"Men han talade ju om sitt porträtt."

"Ja, visst gjorde han det." Hon höll en daler i handen och vred och vände på den, som hade hon aldrig förr sett kungens mynt. Men så ljusnade plötsligt hennes ansikte, och hon pekade på myntet och sade: "Käre min lille man, där är det ju, där är det ju!"

"Vad är det, som är där?"

"Porträttet — där, där, det är ju Kungl. Majestäts livs levande drag, och där står det: 'Karl XI, Sveriges konung'."

"Vad säger du — vad i all världen säger du — kungen?" Tysta stodo de nu med öppen mun.

"Det var *kungen!*" utbrusto båda på en gång, och så knäppte de ihop sina händer.

* * *

En liten tid därefter red en ryttare in på en annan prästgård i Småland. Han bar en grå, sliten kappa, och liten och mager var han. Med mycken möda fick han äntligen reda på prästen i stora festrummet, där denne satt och smorde sig med oxstek, korvsoppa, svinlever, lybska kringlor och moskovitbröd samt drack vin i sällskap med åtskilliga språksamma gäster. Tjock och bred var han, och guldkedja hade han på magen.

"Vad vill han?" sporde prästen i ovänlig ton, då

han fick syn på den slankiga figuren i den grå kappan. "Jo, jag skulle så gärna vilja fråga välärevördige herr pastorn, om det inte vore möjligt, att jag kunde få stanna här över natten, eftersom min häst inte kan trava längre, för han har fått något slags värk i benet."

"Då kan han väl leda djuret!" — "Ja, det förstås." — "Han ser mig inte för förnäm ut att gå på egna ben — det är väl därtill vår Herre gett honom dem", sade den tjocke prästen med klunkande stämma. "Ja, glöm inte vår Herre!" sade främlingen helt stillsamt.

"Vad menar han med det?" inföll prästen uppbrusande.

"Å, just ingenting särskilt."

"Jo, minsann gör han så! Svara mig — eller —"

"Eller vad?" kom det så fogligt.

"Eller han skall få se på annat — nå, vad menade han?"

"Åh, jag menade bara, att när jag red förbi er kyrka däruppe på backen, såg det verkligen ut, som om Herrens tjänare glömt honom, ty gudshuset var så ruskigt och förfallet — men det rår väl inte Ni för, ärevördige herr pastor?"

Prästen hade lugnat sig litet, ty han hade upptäckt ett egendomligt leende kring främlingens mun, men så rätade han upp sin feta rygg, slog sig på magen och sade: "Ja, se det där är något, som inte han förstår sig på. Sådant skola bönderna dra försorg om."

"Ja, visst skola de det", sade främlingen. "Både kyrkan och prästgården skola ju bönderna underhålla, och därför tror jag, att de älskat prästen högre än vår Herre, efter de ha byggt en så ståtlig

prästgård, att den ser ut som ett slott, under det att Guds hus är att likna vid en fårfålla."

Längre kom han inte, ty blodet rusade till huvudet på den tjocke prästen, och kort därefter blev den näsvise ryttaren jagad på porten. Men denne log för sig själv, då han red uppför backen. På dess krön vände han sig om och blickade tillbaka: i dalen låg den stora, präktiga prästgården och här, strax bredvid honom, det förfallna, arma, eländiga gudshuset. Och så nickade han och gav hästen sporrarna.

Men i början på maj månad kom det ett stort brev så väl till den gamle, magre prästen som till den unge, tjocke. Båda breven voro från domkapitlet i Växjö. Och det förra brevet innehöll, att den gamle prästen från första juli 1685 förflyttades till den goda prästgården, där kungen blivit utvisad. Brevet till den unge prästen innehöll däremot, att denne från samma datum förflyttades till den gamla förfallna prästgården i Småland. Och på så sätt fick det goda gamla prästfolket en förträfflig prästgård, men den tjocke prästen fick mången natt känna, hur det regnade in i sängkammaren med det spruckna taket.

Och som den gamle fromme prästen drog försorg om att hans kyrka snart blev reparerad och den andre prästen lät sig angeläget vara att sätta sin prästgård i gott stånd, så fick vår Herre på det sättet två goda kyrkor och landet två goda prästgårdar.

Men den, som log helt förnöjt, var ryttaren i den gråa kappan, och ryttaren var Svea och Göta rikes kloke konung, hans stormäktiga majestät Karl den elfte.

48. Hur Karl XII "intog" Polens huvudstad Krakov.

Krakovs besättning bestod blott av några hundra man, men fästningsverken voro så starka, att försvararna bort kunna hålla sig länge nog. Karl skickade Magnus Stenbock med några hundra man för att uppfordra staden att ge sig. När dessa kommo fram, visade sig stadens befälhavare över stadsporten och började underhandla. Till slut svarade Stenbock, att han icke kunde ge svar på polackens förslag; det finge konungen göra. Då lät den polske befälhavaren leda fram en "skön häst" för den, som skulle framföra hans förslag till Karl XII.

Under tiden hade konungen emellertid blivit otålig, och innan någon visste ordet av, var han där själv. Han ropade till Stenbock: "Ären I ej inne ännu?" varpå han själv gick fram till stadsporten och bultade på, ropande: "öppna, edra hundsfottar!" — "vilket sannolikt ingen av polackerna förstod", anmärker ett ögonvittne bland Karls officerare, "ty befallningen efterkoms ej." Då befallde konungen, att den nyss lämnade hästen skulle föras fram, och ropade, att porten skulle öppnas för att släppa in stadens befälhavares häst. Denna uppmaning efterkoms. I samma ögonblick porten öppnades, trängde svenskarna på, kommo in och jagade vakten framför sig. De hade fått order att icke skjuta eller hugga utan blott damma på med muskötkolvar eller käppar. Vakten flydde till slottet och visade sålunda vägen för svenskarna, vilka samtidigt med de förföljda trängde in på borggården, innan de där uppställda

kanonerna hunno begagnas. En polsk löjtnant var färdig att ge en salva, men Karl ryckte luntan ur handen på honom. Besättningen överlämnade sig åt svenskarna på nåd och onåd.

Karl begav sig helt lugnt in i själva staden och red ensam en halvtimme genom gatorna. Man skulle just skicka ut folk för att leta efter honom, då han själv återigen stod bland de sina och kunde berätta för dem, hur staden såg ut!

49. På Värnamo marknad.

Vid Värnamo på marknaden
en aftonstund det var,
då Per och Kersti bytte ring
som troget fästepar.
Sen skildes de att taga tjänst,
envar med mod och hopp.
"Om sex år ses vi här igen" —
så hade de gjort opp.

Och Per han kom till kyrkherrgåln.
Fastän hans tjänst var sträng,
så slapp han att gå ut som knekt —
man tar ej prästens dräng.
Och Kersti hos befallningsmans
fick sköta plog och harv,
som blivit kvinnfolksgöra nu
i Carols tidevarv.

I sina träskor gingo de
den tunga mödans stråt
och rörde aldrig av sin lön
en enda kronans plåt.

"Om sex år", så det hette jämt,
"då blir det annat slag,
då ha vi sparat samman nog
att bygga hjonelag."

Och tiden skred med snäckans fjät
evinnerligen lång.
På många månader ibland
de tu knappt mötts en gång.
För dans och lek var ingen böjd
i dessa sorgens år,
men efter väntans mulna tid
vart sjätte gången vår.

Den arma svenska jorden nu
sig gjorde riktigt grann
och sken som utur tårar upp
till lust för fattigman
och strödde glada färgers prål
längs varje dikesvall,
liksom i vintras aldrig smällt
ett skott vid Fredrikshall.

Vid Värnamo på marknaden
de möte stämt, de två.
Bland magra stutar var ej svårt
varann att hitta på.
Med rörelse och köpenskap
det jämmerligt gått ned,
fastän det sports, att herrarne
snart skulle göra fred.

Men prästgårds-Per, han hade mynt
och var så morsk och käck,
och slantar hade Kersti ock

uti sin kjortelsäck.
Med ögon strålande af fröjd
de satt sig i en vrå
och klingade med pengarne
och viskade som så:

"Nu, vännen lilla", sade Per,
"är jag min egen karl
och kan ta upp ur ödesmål
det torpet efter far.
Med nitti daler fick jag ut
min lön i kyrkherrgål'n." —
"Och jag har sexti", Kersti sad',
"då står man sig i Smål'n."

"Men hör du, Per!" — från Kerstis drag
här leendet försvann —,
"den sortens pengar, som vi fått,
jag aldrig lika kan.
De kallas nödmynt, säger folk,
och det är visst och sant,
det kostat nöd att skrapa hop
den styvern slant för slant.

Men det är bara koppar, Per,
med Görtzens gudar på
och namn, som ingen kristen själ
kan lära sig förstå.
Jag vore nöjd, om pengarne
blott bure kungens bild —
tänk, Per, om smulan, som vi ha,
rakt skulle gå förspilld!"

"En stolla är du, Kersti lill'!
Mig klockarn bättre lärt:

det är den höga kronans mynt
och guld och silver värt;
och denne krigsman, som du ser,
med lejonet bredvid,
så flink och färdig, är kung Karl,
just som han drog i strid.

Nog är det rätta pengar, du,
det har ej någon nöd.
Ej kronan tar med svek och list
från fattigman hans bröd.
Kom nu, så gå vi gladeligt
att köpa till vårt bo
båd' slev och gryta, tösen min,
och först och sist en ko!"

*

I marknadsbråket vandrade
de tu med muntert mod
och tittade och prutade
på allt från bod till bod.
Då skar igenom folkets sorl
en röst av välkänt ljud...
Hos Per och Kersti klack det till —
här kommo onda bud.

I rock, av blanka knappar prydd,
med ämbetsnäsa röd
och stämma barsk klev länsman fram
och allmän tystnad bjöd.
Han öppnade ett tryckt plakat,
och hastigt runt omkring
slöt sig med häpna anletsdrag
en stum åhörarring.

Det var med *alldenstund, ithy*
och mer av samma sort
ett kungligt brev, där meningen
så kunde fattas kort,
att kopparbiten, som i går
för daler gått och gällt,
numera gällde ingenting —
och så var det beställt.

Så gruvlig dom i förstone
ej Kersti fullt förstod:
"I *nåder* slöts ju skrivelsen,
och drottningen är god!"
Men Per, som stod där blek, begrep
omsider denna nåd:
"Ack nej, du Kersti, stackars tös,
här finns ej någon råd."

*

Vid Värnamo på marknaden
det var en aftonstund,
där vandrade ett fästepar
med sorg i hjärtegrund.
Med bittert löje Per såg fly
sin fagra lyckodröm,
och bakom randig förklädssnibb
flöt Kerstis tåreström.

De satte sig bland blommorna
på daggig åkerren.
Bak fjärran skogar, dunkelblå,
sjönk kvällens rosensken.
Emellan tallar steg en rök
ifrån ett litet hem —
ack, hoppet om en egen härd
var slocknat ut för dem.

Det suckade så tungt i norr —
det var en sorgegök,
och djupare i förklä'ts famn
då Kerstis huvud dök.
Så mänget bröst i Sveriges land
hans dubbelsuck förstod:
den ena tonen sade *sorg,*
den andra *tålamod.*

Den starke Per, han lindade
om hennes liv sin arm,
och veka ord sig bröto fram
ur svallet av hans harm.
Så mild som månen över sjön
kom trösten till hans brud:
"Och finns för oss ej lag och rätt,
så finns dock Herren Gud!

Vi ha ju hälsan, hurtigt mod
och raska armar tu
och börja bara om igen,
det är ej värre, du.
Vi ta oss tjänst, så får det bli,
tills glatt en annan vår
vi sätta bo och köpa kon,
som ej vart köpt i år."

Han talte många andra ord
av kraft och bergfast hopp,
och Kersti mellan tårarna
såg ur sitt förklä' opp
och frågade med ögat ljust
av kärlek och av tro:
"Så råkas vi om sex år då
på nytt vid Värnamo?"

50. Jonas Alströmer.

Under "stora ofredens" svåraste år gick i London en ung svensk affärsman med huvudet fullt av planer på att göra sitt arma fädernesland starkt och lyckligt igen. Hans namn var *Jonas Alström.* Son till en fattig borgare i Alingsås, hade han tidigt måst lämna hemmet för att tjäna sitt uppehälle. Först var han bodgosse men kom sedan som bokhållare över till London, där han snart kunde öppna egen handel och blev en förmögen man. Men det smärtade honom att se — såsom han själv skriver — "sitt kära fäderneslands barn skicka sina penningar till ett främmande land för varor, dem de lika väl kunde tillverka hemma". *"Sveriges välstånd, om det vill"*, heter en bok, som Alström senare skrev. Den tanken följde honom redan nu och blev till en "brännande längtan" att i Sverige införa de näringar, som givit England välmakt. Men först måste han ut och taga kännedom om vad som behövde göras. Han reste omkring i England, Tyskland, Holland och Frankrike och besåg grundligt deras fabriker, i synnerhet spinnerier och väverier. Han tog reda på de bästa arbetssätten, de nyaste förbättringarna inom olika industrier.

Men Alström ej blott undersökte och studerade, han köpte också på sina resor upp maskiner och redskap samt tog i sin tjänst arbetare, som skulle undervisa de oerfarna svenskarna. Allt måste dock ske i största hemlighet, ty de fabriksidkande staterna voro rädda för att få medtävlare och hade därför förbjudit utförsel av alla sådana redskap.

I Amsterdam befraktade han ett fartyg på Sverige med vävstolar, maskiner och arbetare. Men holländarna spionerade ut, vad Alström hade för sig, och ämnade vid den bestämda avgångstiden lägga beslag på alltsamman. Skepparen anade emellertid oråd och lyckades i nattens mörker komma ut ur hamnen. Och på morgonen, när tulljakterna satte efter flyktingen, hade denne redan fått för stort försprång. Snart fick Alström den glädjande underrättelsen, att den dyrbara laddningen lyckligt ankommit till Sverige.

Alström hade utsett sin fädernestad till medelpunkt för Sveriges nya fabriksverksamhet. Men vid hemkomsten var hans förmögenhet nästan förbrukad. Och här behövdes stora summor för byggnader, råvaror och arbetslöner. Men Alström tappade aldrig modet. "Kärran knarrar väl", plägade han säga, "men hon går dock." Han lyckades också föra verket vidare genom att förmå förmögna män att ingå bolag med honom. Ständerna anslogo även tid efter annan betydliga summor till lån och understöd åt Alingsåsverken.

Alingsås blev som en ny stad. Här växte upp spinnerier, väverier, färgerier, och stadens folkmängd ökades i samma mån. Viktigast av de varor, som tillverkades, voro yllevävnader. För att få god ull införde Alström får av bättre ras än den svenska. För färgeriernas behov lät han plantera stora områden kring staden med söderns viktigaste färgväxter. Alingsås blev snart en plantskola, där personer utbildades till att på andra orter sköta fabriker.

Alströms kanske allra nyttigaste åtgärd var likväl hans arbete för att göra *potatisen* allmänt känd i Sverige. Men det dröjde flera mansåldrar, innan

intresserade män och kvinnor lyckades övertyga Sveriges allmoge om vilken välsignad hjälp denna härdiga och rikt givande växt var i kampen mot hungersnöd. Envist föredrog bonden att förkorta sina dagar med barkbröd — så hade ju far och farfar gjort!

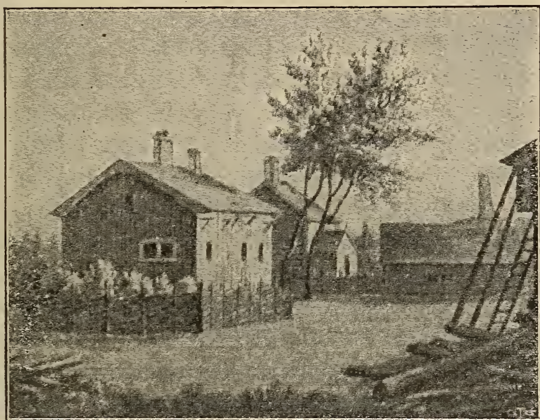
För sina förtjänster om landet blev Alström adlad och antog då namnet Alströmer.

51. Karl von Linné.

Anno 1707 i maj månad, "just i vackraste våren, då göken utropat sommaren", föddes i det lilla torvtäckta komministerbostället Råshult nära Möckeln, i en av Smålands fagraste nejder, *Karl Linnæus*. Det var i den tid, då Sveriges och dess unge konungs rykte stod som högst. Den lille i vaggan skulle en gång bli konung i blommornas rike och göra sitt land ärat, när dess politiska storhet var svunnen.

Lycka bodde i komministerns tjäll liksom i kyrkoherdebostället Stenbrohult på själva stranden av Möckeln, dit Karls föräldrar flyttade in, när barnet var årsgammalt. Goda, varmhjärtade människor voro de, kyrkoherden och hans unga maka, och blommor voro deras kärlek. På Stenbrohult, "där förr ej var en kvist", anlade den nye kyrkoherden "en skön trädgård, vilken han uppdrog med egen hand och den i stånd satte, att han övergick alla trädgårdar i Småland", berättar Karls yngre broder. Här tillbragte föräldrarna helst sina lediga stunder, och blommor blevo barnets käraste leksaker Det berättas, att "fadern tog den lille sonen med sig ut, stundom i trädgården och stundom ut på gärdet, läg-

gandes ofta barnet i gräset och lämnande det ett litet blomster att roa sig med i handen.” När Karl blev så stor, att han kunde bruka kratta och spade, fick han anlägga sin egen lilla trädgård, och där hade han till slut “ett stånd av allt, som fanns i trädgården”. Snart “fick fadern ingen ro för pilten, som stadigt frågade namn på växterna, långt mera än fadern kunde svara”. Så berättar Linnæus på äldre

RÅSHULT.

dagar om sig själv. Och det är rörande att läsa, hur den åldrande vetenskapsmannen ofta längtar från all sin ära tillbaka till barndomshemmets blommor, till barndomens lyckliga tid.

Men hur kort är den tiden ej! En höstdag stod prästgårdsskjutsen för dörren. Den sjuårige gossen rycktes bort från föräldrar, syskon och sina vänner blommorna och sattes i Växjö skola. “Sedan den dagen var jag en förbiflygande vildgås”, klagar

Linnæus på sitt flärdlösa, trofasta språk. "Fjärran blev jag kastad ifrån kära anhöriga, där jag måste leva ensam främling för mig själv." Men sitt "ljuva hem", det glömde han aldrig.

Nu fick han sitta i ett mörkt och kallt skolrum, där fyra klasser arbetade på en gång under ett buller värre än "på den stormigaste sockenstämma" — för att använda en annan berömd växjöpilts ord. Där var "jämmer och oreda: latin, katekes, glosor och stryk". Var arbetsvecka släpade sig fram lika enformigt efter schemat och slutade med lördagens räfst för hela veckans synder, vilken kallades stutamöte efter det gamla goda namnet på avbasning: "stut". Brottslingarna sjöngo: "Misskundelig Gud, låt nådens sol upprinna!" En skolgosse bar in risen till rektor, och med "stryk och ris inpå bara kroppen" skedde vedergällningen efter gammal sträng straffbalk.

Grekiska, hebreiska, teologi och all denna lärdom, som behövdes för en blivande präst, — det var vad Linnæus här fick plugga in. Ty gymnasiernas uppgift var dåförtiden nästan endast att utbilda präster. Men den unge Karl hade sin glädje i fristunderna, då han, såsom han berättar, brukade "fly boken; ty gossens nöje var endast att få gå ibland blomstren och där lära sig känna örterna". Men naturkunnigheten ansågs på den tiden för en "onyttig vetenskap", som varken gav anseende eller brödföda åt sin idkare.

Lyckligtvis hade dock Växjö även lärare, som intresserade sig för botaniken. I en av dessa fick Karl Linnæus en varm vän, som gjorde klart för ynglingen, att han borde bli läkare. Ty botanik var då ett av de viktigaste ämnena för den medicinska ba-

nan. Men Karl skulle ju bli präst — det var fars och mors älsklingsdröm. En dag tog han mod till sig och trädde inför sin fader. "Min far, bed mig aldrig om att bli präst, ty det har jag slätt ingen lust före." Han talade om sin håg att bli läkare och naturvetenskapsman. "Får jag så lycka, som jag har lust, så fattas ej utvägar för mig." Då lät fadern till slut sin framtidsdröm fara och sade med tårfyllda ögon: "Så give Gud dig lycka! Jag skall ej tvinga dig till det, som du ej har lust."

Med vackra vitsord för uppförande och begåvning lämnade Karl Linnæus gymnasiet och inskrevs vid Lunds universitet. Här blev han snart som barn i huset hos professor *Stobæus*. Hos honom fick den unge studenten "se ett artigt museum av allehanda slags naturalier: stenar, snäckor, fåglar och herbarier, sådant gossen aldrig sett". Med hela sin brinnande håg kastade han sig nu på naturens studium. Han samlade och pressade, han iakttog och begrundade. Han läste ej för att minnas blott utan för att själv bedöma det som han läste, jämföra det ena med det andra, ordna och draga sina slutsatser. Han visade med andra ord utpräglade *vetenskapliga* anlag.

För att få studera under större förhållanden fortsatte Linnæus vid Uppsala universitet. Han hade väntat sig mycket av den botaniska trädgården. Men den hade aldrig kommit i stånd efter den stora eldsvåda, som 1702 härjat Uppsala. Lika besviken blev han på universitetets lärare i naturvetenskap, vilka voro brutna gubbar. Han fick t. ex. aldrig höra en botanisk föreläsning. Nu blev det en svår tid för ynglingen. "Han begynte lida verkelig nöd." Härom berättar han närmare i sin levnadsbeskrivning:

"Linnæus måste sätta sig i skuld för maten och hade icke penningar till att sula sina skor utan måste gå på bara foten med något papper, som han hade i skon."

En vårdag sitter Linnæus i botaniska trädgården och undersöker några växter, då han får se en vördnadsbjudande man nalkas. Denne inlåter sig i samspråk med den unge studenten och förvånar sig över hur väl han är hemmastadd i botaniken. Han ber ynglingen följa sig hem, och då han kommer till professor *Olov Celsius*' gård, stiger han in där. Nu förstod Linnæus, att det var den lärde teologie professorn själv, som han haft att tala med. "Linnæus" berättar han i sin levnadsbeskrivning, "måste gå efter sitt herbarium, varav doktor Celsius blev ännu mera övertygad om Linnæi insikt i denna vetenskapen." Snart blev Linnæus även här som barn i huset och fick tillgång till Celsius' bibliotek, "som även i botaniken var mycket vackert". Han hade all anledning att "tacka Gud, som så nådigt givit honom en annor Stobæus i Uppsala".

Den 23-årige studenten erhöll snart det hedrande uppdraget att sköta en professors föreläsningar i botanik. Ingen av professorerna hade så många åhörare som han. Han talade ju med sådan ungdomlig hurtighet och värme. Men icke minst lockade de botaniska utflykter, som han ledde. Det var något nytt att få så omedelbart studera den levande naturen.

* * *

Linnæus' arbetsrum hade blivit en av Uppsalas sevärdheter. Det var ett riktigt museum, från golv till tak fyllt av växter, djur och stenar. Här satt den unge forskaren och skrev hela högar med vetenskap-

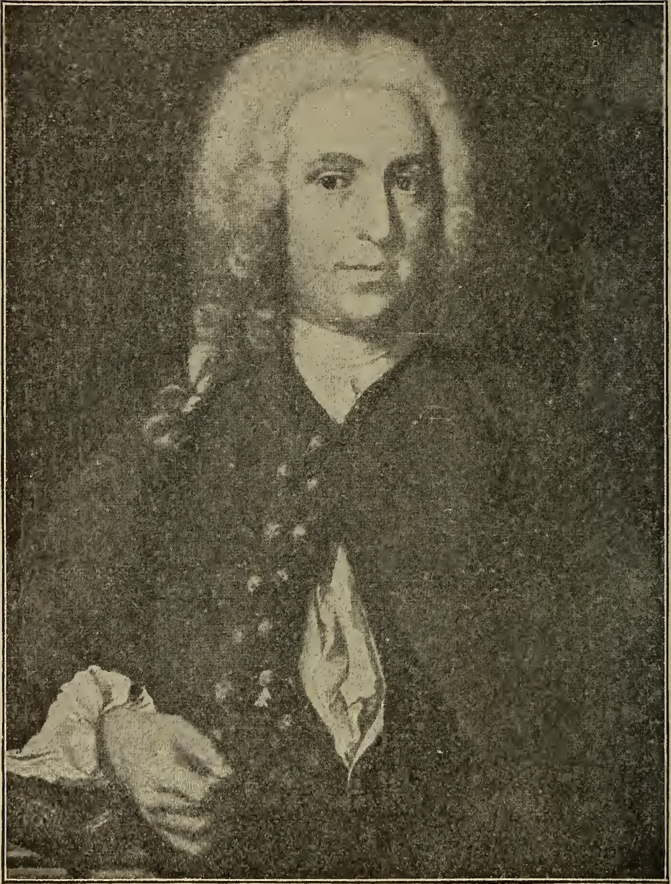
liga avhandlingar, om vilka han segerviss hoppades, att de skulle reformera naturvetenskapen och göra honom själv berömd. Men en sak fattades: pengar till tryckningen. Linnæus måste ut i stora världen och intressera vetenskapernas inflytelserika gynnare för sina arbeten.

I blomsterlandet Holland blev det, som dessa förhoppningar förverkligades, och så fick Linnæus tryckt den bok, vilken skulle skapa hans världsrykte. Dess namn var *Systéma naturæ* (systemet över naturen). Här uppvisade han det sammanhang och den ordning, som råder inom naturens tre riken: djurens, växternas och stenarnas.

Vad Linnæus under sin vistelse i Holland uträttade har icke sitt motstycke i botanikens hävder och knappast i någon annan vetenskaps heller. Han kom till naturvetenskapens villervalla med den ordning och klarhet, varefter alla längtat men som ingen mäktat åstadkomma. Han gav enkla, lättfattliga lagar, som blevo allmänt antagna, och förvandlade så naturvetenskapen till *verklig vetenskap.* En av vår tids största naturvetenskapsmän sammanfattar sitt omdöme om Linnæus sålunda: *"Utan den grundval, Linnæus lagt, vore ingen modern naturforskning möjlig."*

Mitt under lyckan och arbetsglädjen i främmande land bland vänner och beundrare greps Linnæus av längtan hem till Sveriges skogar och sjöar, till dess ljusa sommarnätter, till de svenska vännerna och sin käresta vän långt uppe i Dalom, sin väntande brud. Han avslog de mest smickrande anbud om vetenskapliga anställningar i andra länder och tog ett rörande avsked av sina vänner i Holland.

Så var Linnæus åter hemma. Han slog sig ned i

KARL von LINNÉ.

Stockholm för att som läkare vinna sin utkomst. Nu blev han i stånd att bilda eget hem och var snart lycklig familjefar.

Under sin stockholmstid bildade Linnæus tillsammans med några andra för naturvetenskaperna intresserade män, däribland Alströmer, *Svenska vetenskapsakademien.* Dess syfte var att utvidga och sprida kunskaperna i matematik och naturvetenskaper, med tanke särskilt på dessa vetenskapers praktiska gagn för industri och jordbruk.

Linnæus började dock snart längta ifrån läkarens bekymmer, ifrån denna omgivning av sjukdom och död tillbaka till den ljuva blomstervärlden. Han tänkte också med saknad på den tid, då han i Uppsala fick uppenbara naturens hemligheter för vetgiriga ynglingaskaror. När professuren i medicin och botanik därstädes blev ledig, sökte och fick Linnæus denna. Nu hade han kommit på den plats, som han länge önskat sig. Under mer än ⅓ sekel blev Uppsala medelpunkten för naturvetenskapernas, särskildt botanikens studium.

Ungdomstiden med dess kamp och svårigheter var förbi. Men lika ungdomsfriskt var Linnæus' sinne, lika innerlig hans glädje över naturens skönhet och skaparens vishet. Den meddelade sig också till hans åhörare. "Den, som hörde honom, blev mera rörd än av den vältaligaste predikan", säger en av hans lärjungar. Han såg på naturens rike med skaldens känsliga sinne likaväl som med forskarens djupblick. "Ack, store Gud!" utropar han, "huru full är världen av din ära!" Karl Linnæus blev aldrig sin vördade faders efterträdare på predikstolen i Stenbrohult, men han var hela sitt liv sin Guds trofaste förkunnare.

Åhörarne formligen trängdes kring Linnæus' lärostol. Ingen student, vilket ämne han än ägnade sig åt, lämnade universitetet utan att ha haft någon högtidsstund som åhörare av den store Linnæus. Och män, som hade studieåren långt bakom sig, män som beklädde höga ämbeten, reste till Uppsala för att få äretiteln "Linnæus' lärjunge". Ej blott från Sverige utan från så gott som alla europeiska länder kommo

åhörare, ja ända från Amerika. Något sådant hade Uppsala universitet aldrig upplevat.

Ferierna tillbragte Linnæus på sin kära lantgård *Hammarby* nära Uppsala, där han byggde ett museum och anlade en stor trädgård. Fjärran från stadens stenöknar njöt han här ej av vila men av arbete i naturens sköte. Här skrev han, och här höll han föredrag för intresserade lärjungar, stående i sitt museum, just vid den uppslagna dörren. Åhörarne sutto eller lågo i gräset framför honom.

På äldre dagar blev Linnæus adlad — det var den tidens sätt att belöna även vetenskapliga förtjänster

— och utbytte då sitt frejdade namn mot *von Linné*. Lysande utmärkelser och lockande anbud kommo från främmande land. Men Linné var lycklig i den lilla svenska universitetsstaden och lät ej locka sig bort. När han blickade tillbaka på sin bana, var det med tacksamhet mot all god gåvas givare.

Men också en blomsterkonung måste vissna, liksom markens blommor vissna. "Jag har strävat och arbetat av all håg, alla krafter och allt sinne; själva järnet nötes", säger han. Han tecknar i följande ord de sista årens sorgliga tillstånd: "Linnæus haltar, kan knappt gå, talar oredigt, kan knappt skriva." År 1778 på nyåret lämnade Karl Linnæus' ande stoftet. Men på hans skrivbord fann man efter hans död ett papper. På det papperet stod med darrande, nästan oläslig stil det sista ord han skrivit — ett ord, bara ett enda: "Stenbrohult"...

Ett snille med ett barnahjärta! Sådan var han, blomsterkungen. Över dörren till sin sängkammare hade han skrivit: *Lev oförvitligt! Gud ser dig.*

52. Ur Anna Maria Lenngrens diktning.

1. Pojkarna.

Jag minns den ljuva tiden,
jag minns den som i går,
då oskulden och friden
tätt följde mina spår:
då lasten var en häxa
och sorgen snart försvann,
då allt utom min läxa
jag lätt och lustigt fann.

Uppå min mun var löjet,
och hälsan i mitt blod;
i själen bodde nöjet,
var människa var god.
Var pojke, glad och yster,
var strax min hulda bror;
var flicka var min syster,
var gumma var min mor.

Jag minns de fria fälten,
jag mätt så mången gång,
där ofta jag var hjälten
i lekar och i språng;
de tusen glada spratten
i sommarns friska vind,
med fjärlarna i hatten
och purpurn på min kind.

Af falskheten och sveken
jag visste intet än;
i var kamrat av leken
jag såg en trogen vän.
De långa lömska kiven,
dem kände icke vi;
när örfilen var given,
var vreden ock förbi.

Ej skillnad till personer
jag såg i nöjets dar,
bondpojkar och baroner,
allt för mig lika var;
i glädjen och i yran
den av oss raska barn,
som gav den längsta lyran,
var den förnämsta karln.

Ej sanning av oss döljdes
uti förtjänst och fel;
oväldigheten följdes
vid minsta kägelspel.
Den trasigaste ungen
vann priset vid vår dom,
när han slog riktigt kungen
och greven kasta' bom.

Hur hördes ej vår klagan,
vårt späda hjärta sved
vid bannorna och agan,
som någon lekbror led!
Hur glad att få tillbaka
den glädje riset slöt!
Min enda pepparkaka
jag med den sorgsne bröt.

Men, mina ungdomsvänner,
hur tiden ändrat sig!
Jag er ej mera känner,
I kännen icke mig.
De blivit män i staten,
de forna pojkarna,
och kivas nu om maten
och slåss om titlarna.

Med fyrti år på nacken
de streta med besvär
tungt i den branta backen,
där lyckans tempel är.
Vad ger då denna tärnan,
så sökt i alla land?
Kallt hjärta under stjärnan,
gul hy och granna band.

2. Slottet och kojan.

Jag har en lantlig stuga,
den stugan är dock min.
Men ödmjukt skall man buga
att till mig komma in.

Så föga högt från marken
har den sin resning fått —
men där, framför åt parken,
där står ett skyhögt slott.

I prakt och stoj otroligt
där bor en herreman.
Jag sover alltid roligt,
men det gör inte han.

Han hovman är, dess värre,
en präktig stjärna bär,
men stackars nådig herre,
hur litet säll han är!

Jag satt framför min koja
en vacker aftonstund,
då plötsligt hördes stoja
hans koppel kring min lund.

Hans nåd förbi mig trädde,
just som jag bäst, förnöjd,
försynens godhet kvädde
i menlöshet och fröjd.

Det var en liten visa,
som själv jag gjort — jo, jo —
att himlens herre prisa
för lugn och sinnesro,

för sundheten och födan,
för faderligt försvar,
för vila efter mödan
och ångerfria dar.

Hans nåde, stödd mot bössan,
grant hade hört min sång —
jag teg och tog av mössan,
han tankfull gick sin gång.

Han göt en suck av smärta,
ha, den förstod jag gott:
"Giv mig ditt glada hjärta
och gärna tag mitt slott."

Då lyfte sig mitt öga
till den, som delat så:
palatsen åt de höga
och glädjen åt de små.

53. Den svenska gymnastikens fader.

En höstdag år 1804 syntes ett segelfartyg komma över Öresund från danska sidan. Bland passagerarna var en svensk, som vände åter till sitt land. Hans namn var Per Henrik Ling.

Hårda hade de dagar varit, då han levat utanför sitt fädernesland. Både hunger och köld hade han prövat på. *En* tanke hade dock hållit honom vid mod — hoppet att en gång kunna återvända till svenska bygder. Det var utomlands han lärt sig förstå, vad det är värt att äga ett fosterland. Medan vattnet brusade kring stäven på fartyget, trängde sig hågkomsterna fram inom honom. Han min-

des barndomshemmet i Småland med de vidsträckta ljunghedarna, de tiomila skogarna, vargarna, som tjöto, medan snön yrde. Han mindes insjön, som låg där så stilla i sommartider, omsluten av mjuka, tuviga ängar med alar och vitstammiga björkar. Han mindes ock berättelsen om sin farfars far, som sades ha levat i ej mindre än etthundrafem år och ha haft sjutton söner och två döttrar.

Sedan han lämnade Sverige, hade fem år förflutit, och många voro väl de, som ej kände igen honom. Men snart blev han både känd och berömd. En märkvärdig man var han, djärv och rådig och väl förfaren i många slags idrotter. Han tycktes leva lika mycket i forntiden som i nutiden. Han kände förfädernas seder och bruk, deras sånger och sägner. När han talade om Nordens forntid, om de manliga dåd våra förfäder utfört, om den själsstyrka och

handlingskraft, som forntidskvädena besjunga, då var det, som om en storm skakade honom själv och ryckte andra med sig. Ja de, som hörde på, nästan blygdes över den vekliga tid, vari de levde.

Han ej blott talade om Nordens forntid, han diktade också om den. Han var skald. Han visste, att det fanns en skatt av sång och sägen från äldsta tider, och han ville draga fram den i ljuset. Därför sjöng han om den vise Oden, den starke Tor, den blide Balder, om vikingaliv och vikingastrid, om urgammal folktro, om dvärgar och jättar.

Ej blott forntiden väcktes till nytt liv i hans diktning utan även personer och händelser från de följande tiderna i Sveriges hävder. Det var, som ville skalden med sin diktning omsluta allt vad svenskt är, Sverige i sång och sägen, Sverige sådant det växer i åkrarnas äring eller slumrar i bergens rika innandömen.

Ju äldre han blev, ju mer fick han med ungdom att göra. När han ett tiotal år efter sin återkomst flyttade från Lund till Stockholm, skall han vid avskedet från sina vänner ha yttrat endast de orden: "Sveriges ungdom!"

Vad ville han denna ungdom?

I Stockholm fanns i början av 1800-talet en plats, som hette Styckgjutaregården, emedan där låg ett kanongjuteri. Kanoner kallades nämligen på den tiden "stycken". Nu ligger där en anstalt, som kallas Gymnastiska centralinstitutet. Den, som på 1820-talet gick in genom inkörsporten till Styckgjutaregården, råkade kanske därinne möta en herre av medellängd, snarare under än över, smärt och senig och mycket snabb i sina rörelser. Han hade grå, blixtrande ögon, tunna hoppressade läppar, skarpt

tecknad haka. Det var skalden, som numera var bofast i Stockholm. Han kom från en gammal byggnad, genom vars öppna dörr man kunde se in i en stor sal med gymnastikredskap. Han ställde sina steg mot en skara ungdomar, som var samlad på själva gården, gick mitt in i skaran och ordnade den till något slags övningar. De olika övningarna voro många. Han lät ungdomarna böja på kroppen, framåt, bakåt och åt sidorna, eller sträcka på armarna, uppåt, utåt och nedåt. Han lät dem äntra på linor som sjömännen, uppför stänger, liksom då man klättrar i träd, sitta upp och av på en trähäst liksom en ryttare på en levande häst. Han lät dem gå på en bräda, ställd med den smala kanten uppåt, ungefär som då man skall gå på en spång över en bäck. Han lät dem balansera på en vågrätt lagd mast, som hade stöd under mitten och den ena änden, under det att den andra, där man skulle stå, vippade upp och ned.

Många roliga namn fanns det på rörelserna. Ibland skulle man gå "tuppgång". Då måste man sträcka riktigt på ben och vrist vid varje steg man tog. Ibland skulle man ta en "bröstsup", d. v. s. göra en djup inandning och föra armarna uppåt och sedan utåt och nedåt. Ibland skulle man "såga", d. v. s. först sträcka ena armen nedåt och den andra framåt, ungefär som vedsågaren fattar med ena handen om träet och med den andra för sågen ifrån sig, men även böja ryggen och knäna så, att fingerspetsarna rörde vid marken. Sedan måste man räta ut kroppen igen, i det ena armen sträcktes uppåt och den andra utåt. Stundom fick man stämma i med en sång för den rätta fartens skull.

Detta var början till den över hela världen beröm-

da *svenska gymnastiken*. Ling är skaparen av denna, och den har sedermera av hans lärjungar ytterligare utbildats. I alla Sveriges skolor förekommer numera varje dag en stunds övning i gymnastik efter Lings system. Detta system är grundat på en noggrann kännedom om människokroppens byggnad och avser att giva en allsidig utbildning av alla dess muskler. Även här i Amerika har detta system väckt uppmärksamhet och flera framstående skolmän ha besökt Sverige för att på ort och ställe studera detsamma. I åtskilliga amerikanska skolor har det allaredan införts.

54. Esaias Tegnér.

Kyrkoherden i Millesvik var död, lämnande efter sig änka och sex oförsörjda barn, fyra söner och två döttrar. Den lilla penningsumma han hade hoplagt för de två äldre sönernas fortsatta studier vid universitetet i Lund måste nu användas till hans begravning, och studenterna fingo såsom informatorer själva skaffa sig sitt uppehälle.

Yngste sonen, Esaias, var vid faderns död icke mycket över nio år. Läsa innantill kunde han. Det hade han lärt vid sin moders surrande spinnrock. Och han skrev en vacker och redig stil. Men inte kunde man tänka på att låta honom gå den långa studievägen. Han måste ut i världen. När därför en vän till familjen, kronofogde Branting på Högvalta, erbjöd sig att ta honom till sig på fogdekontoret och utbilda honom till sitt biträde, så tog modern tacksamt emot anbudet.

På hösten 1793 reste hon med elvaåringen till

Högvalta. Mycket såg han ej ut för världen i sina grå vadmalskläder och randiga ylleväst. Men de stora blå ögonen, som voro så klara och kloka, och det

ljuslockiga håret gjorde, att man ej kunde låta bli att se på pojken och tycka om honom. I rummet utanför kronofogdens kontor fick han bo, och en enkel brädsoffa blev hans nattläger. — Snart blevo han och Branting goda vänner. Den lille Esse visade

sig vara en riktig "karlakarl" på kontoret och skötte de stora fogdeböckerna lika bra som någon annan. Behagliga avbrott i det enformiga arbetet vankades också alltsomoftast, då han fick följa med Branting på dennes resor i distriktet. Hur glad var han ej, då han fick kliva upp på baksätet i den gamla schäsen och följa med på en lång resa genom härliga granskogar, där linnéan täckte marken, förbi skummande älvar eller över leende bygder, där rågen stod hög!

Allteftersom tiden skred framåt, visade Esaias allt starkare håg för läsning, och under sommaren, då han hade mera ledigt, drog han sig gärna undan till en enslig plats med sina böcker. Ja, emellanåt klättrade han upp på torvtaket eller högsta pinnen av en stege för att få vara riktigt i fred. Mest älskade han Björners "Kämpadater", ett stort, tjockt arbete i läderband, innehållande en samling fornsagor. Roligast av alla sagorna var historien om Fritjof den djärve. Så inne i sagornas värld var han, att han mången gång glömde sina åligganden. En gång råkade han att av misstag sanda — med bläckhornet. Länsmannen, som stod och väntade på att få skrivelsen, blev förargad och utbrast: "Du är då alltid en slarv. Gud vet, vad det skall bli av dig!" — "Å, jag må väl åtminstone duga till länsman", var det snabba svaret.

Snart blev det klart för fosterfadern, hur ovanligt begåvad Esse var, och han började fundera på om det var rätt att behålla honom hos sig såsom skrivare. Under en färd, som de en stjärnljus natt gjorde tillsamman, kom den trettonårige gossen att uppenbara, huru mycket han på egen hand inhämtat om himlakropparna och deras lagar. Då fattade

Branting beslutet att meddela sig med kapten Löwenhielm på Malma, där Esaias äldste bror, Lars Gustav, var informator, och fråga honom, om han ej skulle vilja ta emot Esaias i sitt hem och låta honom få deltaga i undervisningen. Oaktat barnskaran i det löwenhielmska hemmet var stor och penningtillgången knapp, svarade husfadern ja. Då Lars Gustav sedan efter halvtannat år lämnade Malma för att bli informator hos brukspatron Myhrman på Rämens bruk, var ett av villkoren, att han skulle få ta med sig sin yngre bror.

En vacker juliafton år 1797 kommo en ung man och en halvvuxen gosse vandrande fram genom barrskogen, som omgav Rämen. Åkdonet hade de lämnat efter sig, ty de ville i ro njuta av den vackra vägen. Just som de veko ut ur skogen, mötte dem en härlig anblick: en sjö med hundratals små täcka holmar och på näset, som terrasslikt sluttar ut i densamma, Rämens vackra herrgård, omkransad av björk och fur. Rämen var ett stort och präktigt ställe, och ägaren var en begåvad, viljekraftig man. Ordning, arbetsamhet och punktlighet krävde han såväl av de underlydande som av den stora familjens medlemmar, men så föregick han också själv med gott exempel. Brukspatronen var även en lärd man, som på sina lediga stunder njöt av att få studera de gamla grekiska och romerska författarna. Icke mindre än åtta gossar och två flickor växte upp i hemmet.

Man kan tänka sig, hur väl Esaias skulle trivas bland Rämens alla väldiga bokskåp. Här riktigt frossade han i att studera språk och litteratur, och så utomordentligt minne hade han, att han endast tre eller fyra gånger behövde läsa igenom en sida

i ett stort svensk-latinskt lexikon för att sedan kunna alla orden utantill. Så har det sagts om honom, att han "slukade grekiska, läskade sig med latin och njöt ett och annat av de levande språken som efterrätt".

Det var en stor lycka för Esaias Tegnér att få växa upp bland en krets glada, kärnsunda ungdomar, som älskade idrott och friluftsliv. Annars hade han troligen överansträngt sig genom studier. Nu drogo de unga gossarna Myhrman honom ut i skog och mark till brottning och språng, till trissa och klot. Om vintern åkte man kälke från svindlande höjder eller skridsko på den spegelblanka sjön.

Efter ett längre besök hos modern år 1798 återkom Esaias Tegnér till Rämen men denna gång i egenskap av lärare för de yngre gossarna Myhrman. Han föreföll nu tystare och mera sluten, och det var svårare än förr att få honom ut ur studierummet. Det bästa man kunde ge honom var ljus, ty de ljus, som den ordentliga husmodern på Rämen delade ut åt honom liksom åt husets övriga medlemmar, räckte ej långt. En morgon, när huspigan kom in till honom för att elda, satt han ännu kvar vid boken och blev mycket häpen över vad hon ville "så sent".

Redan på Högvalta hade Tegnér börjat skriva vers, och han fortsatte att författa på Rämen, men ingen fick veta om hans försök, ty ju mer han lärde känna de stora författarna, ju mindre tyckte han att han själv dugde till att skriva poesi.

* * *

Tack vare understöd från Branting och Myhrman blev det möjligt för Tegnér att fortsätta sina studier vid universitetet i Lund. En septemberdag 1799 körde genom norra tullen i Lund två stora, fullpac-

kade bergslagskärror. På dem åkte fyra unga studerande. Det var Esaias Tegnér och tre bröder Myhrman. I kistor, koffertar och lådor hade de mat, kläder och böcker instuvade.

I Lund arbetade Tegnér om möjligt ännu flitigare. Själv säger han, att han läste 18 till 20 timmar om dygnet, och i sällskapslivet deltog han nästan ej alls. Men med häpnad sågo professorerna hans stora begåvning och djupa kunskaper, särskildt i latin och grekiska.-

Under somrarna vistades Tegnér alltjämt på Rämen, och där sammanträffade han år 1804 med Geijer, som med en del kamrater företagit en jaktutfärd till östra Värmland. På följande sätt beskrives Tegnér av Geijer: "Man kunde kalla honom den frånvarande gästen ibland de många närvarande. Han var smärt och spenslig med ljust, lockigt hår och blåa, särdeles klara ögon. Men dessa ögon tycktes ej se något framför sig, och deras ägare vankade omkring liksom i en halv dröm. Blott om hans uppmärksamhet väcktes på något, strålade dessa ögon med ett eget, skalkaktigt ljus, vanligen åtföljt av ett blixtrande infall och ett godmodigt småleende. Man visste lika litet gången av hans tankar som solstrålens väg genom löven, ty allt, vad han sade, blänkte."

I allmänhet var Tegnér vid denna tid rätt tung och dyster till sinnes. Livet syntes honom underligt, ja gåtfullt, och ofta hängav han sig åt grubbel. Hans äldste brors död, som inträffade 1802, grep honom djupt, och det var egentligen endast under sommardagarna på Rämen, som man kunde få se honom lysa upp. En oro av särskilt slag tryckte honom därjämte: han hade fattat kärlek till yngsta dottern

i huset, Anna, och visste, att hon älskade honom tillbaka, men han såg inga utsikter att kunna gifta sig på länge.

Emellertid ljusnade det småningom för honom. Han blev lärare vid universitetet i Lund och kunde då sätta eget bo. 1806 stod bröllopet på Rämen, och glada och lyckliga reste de unga makarna så till sitt hem i Lund.

Ifrån denna tid sker en stor förändring i Tegnérs lynne. "Den snillrike grubblaren var snart i sitt hem den älskvärdaste värd, i alla kretsar en efterlängtad gäst för sitt spelande skämt, sin ljungande kvickhet, sina blixtrande infall", säger en av hans levnadstecknare.

* * *

År 1812 blev Tegnér utnämnd till professor i sin älsklingsvetenskap, grekiska. Samma år flyttade han in i egen gård, ett litet hus, som ännu finns kvar i delvis samma skick som på Tegnérs tid. Låt oss ett ögonblick flytta oss hundra år tillbaka i tiden och göra ett besök i skaldens hem!

På den höga stentrappan utanför det enkla envåningshuset leka några lockiga barn med en frodig mops. Det är Tegnérs favorithund, Atis, som regelbundet följer sin herre till föreläsningarna i grekiska, och som hela tiden, medan lektionen varar, ligger vid hans fötter. Blir föreläsaren, såsom lätt händer, så intresserad av sitt ämne, att han glömmer tiden, så börjar Atis rycka honom i rocken för att påminna honom om hur mycket klockan är.

Vi stiga upp för trappan till skaldens hem och träda in i en stor sal till höger. Men innan vi öppna dörren, få vi först höra efter, om ej därifrån höres ljudet av tunga steg och ett dovt, entonigt gnolande.

Är detta fallet, då diktar skalden, och då lämna alla honom i fred, till och med Atis. Men höres intet därinifrån, så stiga vi på och taga en överblick av det enkla rummet. Från golv till tak gå bokhyllor, framför en pärlfärgad soffa står ett brunbetsat skrivbord, och ingenting anmärkningsvärt finnes utom två fördjupningar i de bägge motsatta hörnen på golvet, där Tegnér vänt under sina vandringar fram och tillbaka i kammaren.

I detta enkla rum tillbringade Tegnér de lyckligaste arbetsåren i sitt liv. Här förberedde han sig till sina föreläsningar, här skrev han också de härliga diktverk, som buro hans namn utöver allt Sveriges land.

En vinterkväll på nyåret 1819 satt Tegnér vid brasan och läste i sagorna från forntiden. Hans tankar gingo tillbaka till barndomsdagarna i Värmland, till Björners "Kämpadater" och särskildt till sagan om Fritjof den djärve. Ju mer han fördjupade sig i sagan, dess kärare blev honom Fritjofsgestalten, dess mera älskade han att lägga in i den allt det stolta, vackra och höga, som utmärker det nordiska ynglingaidealet. Det är sant, att Tegnérs Fritjof i mycket blev forntidens Fritjof olik, men sådan Tegnér framställde honom för sin samtid blev han dess älskling.

Först 1825 blev diktverket färdigt. Vi nutidsmänniskor kunna knappast föreställa oss, vilket uppseende Fritjofs saga väckte i Sverige, då den kom ut. Man skyndade sig att genom avskrifter låta vänner och bekanta få del av den. Man njöt av den lysande stilen med dess klarhet och bildrikedom, och man lärde sig den utantill, ja, man rent av levde med i dikten. Men det var icke blott det svenska

folket, som älskade den, även andra nationer beundrade den. Efter hand överflyttades hela dikten eller delar därav till de flesta europeiska språken, och Tegnérs namn nämndes i utlandet vid sidan av Linnés.

När det från alla håll hördes stämmor, som prisade den store skalden, var det dock en här i Sverige, som såg mycket nyktert och kritiskt särskilt på Fritjofs saga och visade på åtskilliga brister i den. Det var Tegnér själv. Så fullkomligt fria från fåfänga och självöverskattning och så benägna att erkänna andras förtjänster ha ytterst få stora män varit. Just därför, att allt det pris, som kom honom till del, föreföll honom oförtjänt, var det honom ibland en plåga.

Vad som emellertid ej kunde annat än fröjda honom, var studenternas hyllning. Ungdomen älskade han, och den älskade honom tillbaka. Hur mången kväll, då han satt vid sin lampa i arbetsrummet, blev han ej kallad ut att lyssna till en serenad av unga, friska röster! Och när de många taktfasta stegen hördes på gatorna och torgen i närheten av Tegnérs bostad, visste man genast, vad som skulle ske. "Naturligtvis ska de till Tegnérens och ropa vivat*", sade man. Och starka ljödo leveropen, när Tegnér trädde fram till fönstret eller ut på trappan och talade till sina unga vänner.

Tegnér var nu inte längre den tyste och förläste studenten från fordom. På hur många glada bjudningar både i Lund och på de stora godsen var inte han med som den mest firade gästen! Dikter av olika slag, för det mesta kvicka och skämtsamma, strödde han omkring sig, och det fanns knappast nå-

---

* Leve.

gon ung dam i skaldens sällskapskrets, som ej ägde några verser av honom i sitt album.

Det var emellertid ingalunda blott solljus över Tegnérs liv. Den präktiga och kloka fru Anna hade ytterst svårt att få inkomster och utgifter att gå ihop, ty barnskaran hade vuxit, och professorslönen var ej stor. De ekonomiska bekymren tyngde Tegnér rätt mycket, och häri har man kanske att se en av orsakerna till att han år 1824 mottog kallelsen att bliva biskop i Växjö stift.

Skilsmässan från Lund, studenterna och lundaborna kändes mycket svår för skalden. "Det känns, som om man övergåve ett fädernesland, vars värde man först kände, då man skildes från det", yttrade Tegnér vid sin sista föreläsning.

* * *

Jämte det dryga arbetet hemma i stiftet följde med biskopskallet åtskillig annan verksamhet, såsom riksdagsmannaskap och medlemskap i en mängd kommittéer.

Man tycker, att vistelsen i Stockholm jämte omväxlingen av arbete skulle ha berett skalden glädje, men så var ej förhållandet. Tegnér kunde ej lida den liberala oppositionen under Karl Johans tid. Ridderlig som han var, plågades han särskilt av de hätska anfallen mot den gamle kungen. Som vanligt skydde han ej att säga ut, vad han tänkte, och detta ådrog honom många angrepp från politiska motståndare i både riksdag och tidningar.

Säkert skulle Tegnér ha tagit dessa angrepp med ganska mycken ro, om han varit frisk. Men ända sedan han flyttade till Växjö, hade hans hälsa varit vacklande. Sjukdomen yttrade sig i en svår oro i sinnet, i retlighet och svårmod. Rätt tidigt anade

han, att han inom sig bar anlag till sinnessjukdom, men med järnvilja ägnade han sig åt arbetet, besluten att ej i förstone släppa taget. År 1840 bröt dock svagsinnet ut, och Tegnér fördes till ett sjukhem i Slesvig. Även under denna tid kunde han emellertid författa och skrev då bland annat den vemodiga dikten "Avsked till min lyra".

Efter någon tid blev Tegnér bättre och kunde återvända till Växjö samt återtaga sitt arbete. Men han var en bruten man, och de, som besökte honom på hans biskopssäte, Östrabo, tyckte sig se en sjuttioårig gubbe i stället för en sextioårig man.

I oktober månad 1846 träffades Tegnér av slag, och den 2 november slöt han sin levnad. Sedan länge hade han varit beredd på döden.

Följande söndagsafton bisattes den döde. Under lanternors sken skred sorgetåget fram mot Sankt Sigfrids stad genom Östrabo allé, vars lönnar och aspar susande strödde sina sista blad över skaldens kista. Vid begravningen, som ägde rum den 17 november, syntes bäst, hur älskad Tegnér varit — det fanns personer, som rest 30 mil för att närvara vid högtiden. Och djup var tystnaden i den oerhörda folkmassan, då Tegnérs gamle vän biskop Heurlin tackade honom för vad han varit för Sveriges folk och lyste frid över hans minne.

55. Ur Tegnérs diktning.

1. Flyttfåglarna.

Så hett skiner solen på Nilvågen ner,
och palmerna ge ingen skugga mer.
Då griper oss längtan till fädernejorden,
och tåget församlas. Mot Norden, mot Norden!

Och djupt under föttren vi se som en grav
den grönskande jorden, det blånande hav,
där oron och stormen var dag sig förnyar;
men vi fara fria med himmelens skyar.

Och högt mellan fjällen där ligger en äng.
Där nedslår vår skara, där redes vår säng,
där lägga vi ägg under kyliga polen,
där kläcka vi ut dem vid midnattssolen.

Ej jägaren hinner vår fredliga dal.
Där hålla gullvingade älvor sin bal.
Grönmantlade skogsfrun spatserar i kvällen,
och dvärgarna hamra sitt gull ini fjällen.

Men åter på bergen står Vindsvales son
och skakar de snöiga vingar med dån,
och hararna vitna, och rönndruvan glöder,
och tåget församlas. Mot söder, mot söder!

Till grönskande ängar, till ljummande våg,
till skuggande palmer står åter vår håg.
Där vila vi ut från den luftiga färden,
där längta vi åter till nordliga världen.

2. Karl XII.

Vid hans minnesfest år 1818.

Kung Karl, den unga hjälte,
han stod i rök och damm.
Han drog sitt svärd från bälte
och bröt i striden fram.
"Hur svenska stålet biter,
kom, låt oss pröva på!
Ur vägen, moskoviter!
Friskt mod, I gossar blå!"

Och en mot tio ställdes
av retad Vasason.
Där flydde, vad ej fälldes.
Det var hans lärospån.
Tre konungar tillhopa
ej skrevo pilten bud;
lugn stod han mot Europa,
en skägglös dundergud.

KARL XII:S LIK FÖRES ÖVER NORSKA GRÄNSEN.

Där slog så stort ett hjärta
uti hans svenska barm,
i glädje som i smärta
blott för det rätta varm.
I med- och motgång lika,
sin lyckas överman,
han kunde icke vika,
blott falla kunde han.

Se, nattens stjärnor blossa
på graven längesen,
och hundraårig mossa
betäcker hjältens ben.
Det härliga på jorden,
förgänglig är dess lott.
Hans minne uti Norden
är snart en saga blott.

Dock — än till sagan lyssnar
det gamla sagoland,
och dvärgalåten tystnar
mot resen efter hand.
Än bor i Nordens lundar
den höge anden kvar.
Han är ej död, han blundar;
hans blund ett sekel var.

Böj, Svea, knä vid griften!
Din störste son göms där.
Läs nötta minnesskriften!
Din hjältedikt hon är.
Med blottat huvud stiger
historien dit och lär,
och svenska äran viger
sin segerfana där.

3. Ur Fritiofs Saga.

Ingeborgs klagan.

Nu är det höst,
stormande häver sig havets bröst.
Ack, men hur gärna jag sute
ändå där ute!

Länge jag såg
seglet i väster, det flög på sin våg.
Ack, det är lyckligt, får följa
Fritjof på bölja.

Bölja, du blå,
svall ej så högt, det går fort nog ändå.
Lysen, I stjärnor, och sägen
seglaren vägen!

När det blir vår,
kommer han hem, men den älskade går
ej till hans möte i salen,
icke i dalen;

ligger i mull,
bleknad och kall för sin kärleks skull,
eller hon klagar och blöder,
offrad av bröder. —

Falk som han glömt!
Du skall bli min, jag vill älska dig ömt.
Själv vill jag mata för ägarn
vingade jägarn.

Här på hans hand
virkar jag in dig i dukens rand,
vingar av silver och rika
guldklor tillika.

Falkvingar tog
Freja en gång och kring rymderna drog,
sökte i norr och i söder
älskade öder.

Länte du ock
vingarna ut, du ej bure mig dock.
Döden allena mig bringar
gudarnas vingar.

Jägare skön,
sitt på min skuldra och blicka åt sjön!
Ack, hur vi längte och blicke,
kommer han icke.

När jag är död,
kommer han säkert; minns då, vad jag bjöd:
hälsa och hälsa du åter
Fritjof, som gråter!

ISFARTEN.

Kung Ring med sin drottning till gästabud far,
på sjön står isen så spegelklar.

"Far ej över isen", den främling sad':
"han brister, för djupt är det kalla bad." —

"Kung drunknar icke så lätt", sad' Ring,
"den, som är rädd, kan gå sjön omkring."

Den främling blickar så mörk med hot,
han spänner stålsko i hast på fot.

Slädtravarn sätter med makt åstad,
han frustar lågor, han är så glad.

"Sträck ut", skrek kungen, "min travare god,
låt se, om du är av Sleipners* blod!"

Det går, som stormen går över sjön,
den gamle ej aktar sin drottnings bön.

* Sleipner hette Odens åttafotade häst.

Men stålskodd kämpe står heller ej still,
han far dem förbi, så snart han vill.

Han ritar mång' runa i isens famn,
skön Ingeborg åker över sitt namn.

Så ila de fram på den glatta ban,
men under dem lurar den falska Ran.*

Hon stöter ett hål i sitt silvertak,
och släden ligger i öppen vak.

Skön Ingeborg vart så blek på kind,
då kommer den gäst som en virvelvind.

Han borrar sin stålsko i isen fast
och griper i gångarns man med hast.

Då svänger han lätt med ett enda hopp
båd' häst och släde på isen opp.

"Det tag vill jag prisa", sad' kungen fort,
"ej Fritjof den starke det bättre gjort."

Så vände de åter till kungsgård om;
den främmande blev där, tills våren kom.

Fritjofs frestelse.

Våren kommer, fågeln kvittrar, skogen lövas, solen ler,
och de lösta floder dansa sjungande mot havet ner.
Glödande som Frejas kinder tittar rosen ur sin knopp,
och i mänskans hjärta vakna levnadslust och mod och hopp.

* Havets gudinna.

Då vill gamle kungen jaga, drottningen skall med på jakt,
och det hela hov församlas, vimlande i brokig prakt.
Bågar klinga, koger skramla, hingstar skrapa mark med hov,
och med kappor över ögat skrika falkarna på rov.

Se, där kommer jaktens drottning! Arme Fritjof, se ej dit!
Som en stjärna på en vårsky sitter hon på gångarn vit,
hälften Freja, hälften Rota, skönare än bägge två,
och från lätta purpurhatten vaja högt de fjädrar blå.

Se ej på de ögons himmel, se ej på de lockars gull!
Akta dig, det liv är smidigt, akta dig, den barm är full!
Blicka ej på ros och lilja, skiftande på hennes kind,
hör ej på den kära stämman, susande som vårens vind!

Nu är jägarskaran färdig. Hejsan, över berg och dal!
Hornet smattrar, falken stiger lodrätt emot Odens sal.
Skogens åbor fly med ångest, söka sina kulors hem,
men med spjutet sträckt framför sig är valkyrjan efter dem.

Gamle kungen kan ej följa jakten, som hon flyger fram,
ensam vid hans sida rider Fritjof, tyst och allvarsam.
Mörka, vemodsfulla tankar växa i hans kvalda bröst,
och varthelst han än sig vänder, hör han deras klagoröst.

"O! vi övergav jag havet, för min egen fara blind?
Sorgen trivs ej rätt på vågen, blåser bort med himmelns vind.
Grubblar viking, kommer faran, bjuder honom opp till dans,
och de mörka tankar vika, bländade av vapnens glans.

Men här är det annorlunda: outsäglig längtan slår
sina vingar kring min panna; som en drömmande jag går,
kan ej glömma Balders hage, kan ej glömma eden än,
som hon svor, — *hon* bröt den icke, grymma gudar bröto den.

Ty de hata mänskors ätter, skåda deras fröjd med harm,
och min rosenknopp de togo, satte den i vinterns barm.
Vad skall vintern väl med rosen? Han förstår ej hennes pris,
men hans kalla ande kläder knopp och blad och stjälk med is."

Så han klagade. Då kommo de uti en enslig dal,
dyster, hopträngd mellan bergen, överskyggd av björk och al.
Där steg kungen av och sade: "Se, hur skön, hur sval den lund!
Jag är trött, kom låt oss vila! Jag vill slumra här en stund." —

"Icke må du sova, konung; kall är marken här och hård,
tung blir sömnen, upp! jag för dig snart tillbaka till din gård." —

"Sömnen, som de andra gudar, kommer, när vi minst det tro",
sade gubben. "Unnar gästen ej sin värd en timmes ro?"

Då tog Fritjof av sin mantel, bredde den på marken hän,
och den gamle kungen lade tryggt sitt huvud på hans knän,
somnade så lugnt, som hjälten somnar efter stridens larm
på sin sköld, så lugnt, som barnet somnar på sin moders arm.

Som han slumrar, hör! då sjunger kolsvart fågel ifrån kvist:
"Skynda, Fritjof, dräp den gamle, sluta på en gång er tvist!
Tag hans drottning, dig tillhör hon, dig har hon som brudgum kysst,
intet mänskligt öga ser dig, och den djupa grav är tyst." —

Fritjof lyssnar: Hör! då sjunger snövit fågel ifrån kvist:
"Ser dig intet mänskligt öga, Odens öga ser dig visst.
Niding, vill du mörda sömnen? Vill du värnlös gubbe slå?
Vad du vinner, hjälterykte vinner du dock ej därpå." —

Så de bägge fåglar sjöngo; men sitt slagsvärd Fritjof tog,
slängde det med fasa från sig fjärran i den mörka skog.

Kolsvart fågel flyr till Nastrand, men på lätta vingars par
som en harpoton den andra klingande mot solen far.

Strax är gamle kungen vaken. "Mycket var den sömn mig värd,
ljuvligt sover man i skuggan, skyddad av den tappres svärd.
Dock, var är ditt svärd, o främling? Blixtens broder, var är han?
Vem har skilt er, I, som aldrig skulle skiljas från varann!" —

"Lika mycket", Fritjof sade, "svärd jag finner nog i Nord;
skarp är svärdets tunga, konung, talar icke fridens ord.
Mörka andar bo i stålet, andar ifrån Nifelhem,
sömnen är ej säker för dem, silverlockar reta dem." —

"Jag har icke sovit, yngling, jag har blott dig prövat så;
obeprövad man och klinga litar ej den kloke på.
Du är Fritjof, jag har känt dig, alltsen i min sal du steg,
gamle Ring har vetat länge, vad hans kloke gäst förteg.

Varför smög du till min boning, djupt förklädd och utan namn?
Varför, om ej för att stjäla bruden ur den gamles famn?
Äran, Fritjof, sätter sig ej namnlös uti gästfritt lag,
blank är hennes sköld som solen, öppna hennes anletsdrag.

Ryktet talte om en Fritjof, människors och gudars skräck,
sköldar klöv och tempel brände den förvågne lika käck.
Snart med härsköld, så jag trodde, kommer han emot ditt land,
och han kom, men höljd i lumpor, med en tiggarstav i hand.

Varför slår du ned ditt öga? Jag var också ung en gång;
livet är en strid från början, ungdomen dess bärsärksgång.
Klämmas skall hon mellan sköldar, tills det vilda mod är tömt;
jag har prövat och förlåtit, jag har ömkat och förglömt.

Ser du, jag är gammal vorden, stiger snart i högen in;
tag mitt rike då, o yngling! tag min drottning, hon är din.
Bliv min son till dess och gästa i min kungssal som förut!
Svärdlös kämpe skall mig skydda, och vår gamla tvist har slut." —

"Icke", svarar Fritjof dyster, "kom jag som en tjuv till dig;
ville jag din drottning taga, säg, vem skulle hindrat mig?
Men min brud jag ville skåda, en gång, ack! blott en gång än.
O jag dåre! halvsläckt låga tände jag på nytt igen.

I din sal jag dröjt för länge, gästar mer ej där, o kung!
Oförsonta gudars vrede vilar på mitt huvud tung.
Balder med de ljusa lockar, han, som har var dödlig kär,
se, han hatar mig allena, ensamt jag förkastad är.

Ja, jag stack i brand hans tempel; varg i veum heter jag;
när jag nämnes, skrika barnen, glädjen flyr ur gästfritt lag.
Fosterjorden har förkastat en förlorad son med harm,
fridlös är jag i min hembygd, fridlös i min egen barm.

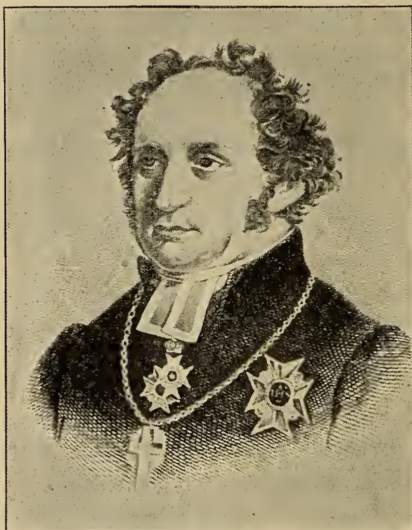
Icke på den gröna jorden vill jag söka friden mer,
marken bränner under foten, trädet ingen skugga ger.
Ingeborg har jag förlorat, henne tog den gamle Ring,
solen i mitt liv är slocknad, bara mörker runtomkring.

Därför, hän till mina vågor! Eja, ut, min drake god!
Bada åter becksvart bringa lustigt i den salta flod;
vifta vingarna i molnen, väsande de vågor skär,
flyg så långt som stjärnan leder, som besegrad bölja bär!

Låt mig höra stormens dunder, låt mig höra åskans röst!
När det dånar runtomkring mig, då är lugn i Fritjofs bröst.
Sköldeklang och pilregn, gubbe! Mitt i havet slaget står,
och jag stupar glad, och renad till försonta gudar går.”

56. Johan Olov Wallin.

Mot slutet av 1700-talet fanns det i Stora Tuna socken i Dalarne en liten syskonskara, som växte upp i fattigdom och försakelse men också i härdande arbete och frisk lek ute på fält eller i skog. Far låg ute i kriget med ryssen, och mor, som hade så mycket att tänka på och ställa med, frågade sig mången gång med bävan, hur hon skulle fostra sina söner och döttrar till duktiga, redbara svenska män och kvinnor. Hurtiga och friska voro de utom den äldste, Johan Olov, som inte orkade springa och rasa som syskonen. Men så kunde han i stället så mycket säkrare läsa i bok, och mången kväll, då modern greps av oro för maken därute i kriget, fick han läsa högt för henne den ena trösterika psalmen efter den andra ur den gamla psalmboken.

En dag på hösten 1788 kom en nioårig gosse vandrande in till Falun med ett stort matskrin i handen. Det var Johan Olov Wallin, som nu skulle börja

skolan i staden. Inte visste föräldrarna egentligen, hur de skulle kunna ha råd att hålla gossen där. Men de hoppades, att vänliga människor skulle ta sig an honom och låta honom få matdagar. Och så bodde de ju ej längre från Falun, än att de då och då skulle kunna förstärka hans matsäck. Det gick också, som de väntade. Flera familjer öppnade sina hem för den begåvade gossen, som redan första vårterminen var duktigast i sin klass, och när han vid 15 års ålder lämnade Falu skola för att fortsätta studierna vid Västerås gymnasium, hade både lärare och kamrater klart för sig, att han var en ovanligt begåvad yngling.

Säkerligen fick Wallin slita mycket ont under sin gymnasietid, och troligen hade han frusit och svultit många gånger, innan han måste besluta sig för att ånyo stanna hemma en tid. På hösten 1799 var han emellertid färdig med studierna vid Västerås gymnasium. Det "omdöme" från rektor, vilket han medförde till Uppsala, var ett af de vackraste, som någonsin givits åt en yngling.

Nu begynte ett strävsamt men friskt och glatt ungdomsliv för Wallin. Det gällde att snarast möjligt bli färdig med studierna, ty föräldrarna kunde ej bistå honom, och de stipendier han erhöll voro otillräckliga för hans underhåll. Men efter studietimmarna var han tillsammans med kamrater. Då lästes högt, då pratades och skämtades, då gav man sig ut på långa vandringar i stadens närhet. På somrarna tog Wallin vanligen plats som informator i någon prästgård. Så gick tiden, och år 1803 var han färdig med sina studier, blev filosofie magister och erhöll lagerkransen.

Ursprungligen hade Wallin tänkt att bli präst,

men hans svaga hälsa, som genom studier och nattvak hade blivit ännu klenare, kom honom att tveka, huruvida han skulle duga därtill. Hur skulle han med sitt svaga bröst kunna utan att taga allvarlig skada anstränga rösten så, som behövdes för att predika i en stor kyrka?

De närmaste åren efter promotionen vistades han såsom informator hos en familj dels på landet och dels i Stockholm. Under studenttiden hade han ägnat sig rätt mycket åt diktning, men endast ett par av de alster han fått införda i tidningar hade väckt någon uppmärksamhet. Men så med ett slag blev han berömd. År 1805 flög hans namn över hela Sverige: han hade av Svenska akademien vunnit trenne belöningar — det största antal, som akademien någonsin på en gång tilldelat en diktare.

Den stora glädjen gav Wallin mer kraft och livsmod. Han beslöt att låta prästviga sig och fick kort därpå anställning såsom teologie adjunkt vid krigsakademien på Karlberg. Mycket arbete hade han och liten lön: 155 riksdaler om året jämte husrum! Men han hjälpte sig fram utan skuldsättning och yttrade senare om dessa år: "Nu var min gladaste tid. Jag var sökt och gärna sedd av alla, fann bifall för allt, vad jag gjorde, skrev verser och predikningar med stigande framgång, mötte vänner, var jag kom, och såg framtiden i det ljusaste perspektiv. Sedan kom lyckans tid, och glädjen var förbi."

Anledningen till att Wallin senare ej såg livet lika ljust låg nog främst i den oro och det svårmod, som bodde djupast inne i hans själ. Och dysterheten växte sig allt starkare hos honom under medgångens dagar. Han sökte då glömma sig själv i en rastlös

verksamhet. Så blev Wallins liv en enda lång arbetsdag.

För utomstående kunde det emellertid synas, som om senare delen av Wallins levnad vore fylld av solljus, ty snabbt steg han från den ena befattningen till den andra. Han blev efter några år kyrkoherde, därpå domprost, så pastor primarius i Stockholm och slutligen Svea rikes ärkebiskop.

* * *

Redan tidigt hade Wallin vänt sin håg till psalmdiktningen, och då riksdagen beslöt att tillsätta en kommitté för att omarbeta 1695 års psalmbok, blev Wallin den drivande kraften i kommittéen. Genom hans rastlösa arbete kunde psalmboken mycket snart komma ut. Men många, många nätter hade han tillbringat vid skrivbordet.

1819 års psalmbok är den vi ännu använda, och få protestantiska länder, om ens något, ha en sådan skatt av andliga sånger. Wallin var så rädd om de gamla psalmerna, t. ex. Olaus Petris, Spegels och Svedbergs, att han ej gärna rättade i dem annat än ord och uttryck, som voro så gamla och egendomliga, att man ej kunde förstå dem. Därför ha vi också många av dem kvar i nästan samma gestalt, som de hade, då de sjöngos av våra förfäder i Sveriges kyrkor på Karl XII:s tid. Till dessa gamla skatter kommo emellertid många nya härliga psalmer, bland dem ej mindre än 123 stycken av Wallin själv. Flera av våra mest kände psalmer äro författade av honom, t. ex. "Var hälsad, sköna morgonstund!" Många beröra döden och det eviga livet, såsom de utomordentligt vackra "Till härlighetens land igen" och "Så skön går morgonstjärnan fram".

Det var emellertid icke endast som psalmförfattare Wallin älskades och beundrades av sin samtid utan också som predikant och lärare. Det tempel, där han skulle predika, var ofta långt i förväg fyllt av folk. Till varje vrå av kyrkan nådde hans mäktiga stämma. Och vare sig det gällde glädje eller sorg, kände man det i hemmen som en stor lycka och tröst att lyssna till den varmhjärtade själasörjarens ord. Särskilt de lidande hade i honom en vän. Vid sjuksängen och graven gav han helt sig själv, han, som så väl visste, vad lidande ville säga.

Allt det ansträngande arbetet bröt dock till sist fullständigt Wallins försvagade krafter. Han anade själv, att slutet ej var långt borta, men med sin järnvilja höll han sig uppe, och ej ens när han blev svårt sjuk, kunde man förmå honom att gå till sängs. Slutligen blev han dock tvungen att göra detta. Då han blivit så svag, att han inte längre kunde föra pennan, lyssnade han med tacksamhet till de vänner, som läste högt för honom ur Johannes evangelium. Den 30 juni 1839 var hans levnads sista strid utkämpad. Det var en skön och stilla söndagsmorgon. Solen sken klar och härlig över Odinslunds lummiga kronor, och klockorna hade just börjat ljuda från de båda templen i grannskapet, förkunnande, att Herrens dag var inne.

Sällan har någon svensk mans död väckt så mycken sorg och saknad som Wallins, och nästan enastående var deltagandet vid begravningen. Hans stoft fördes till Nya kyrkogården i Stockholm, och på den plats, varifrån han en gång invigt denna de dödas stad, fick han sitt sista vilorum.

På hans minnesvård läses följande av honom själv författade inskrift:

"Jordens Oro Viker
för den frid, som varar.
Graven allt förliker,
himlen allt förklarar."

57. Kungshatt.

En konung i Sverige, han flyr icke gärna,
står stilla i spetsen som himmelens stjärna
och lyser och strider för hela sin här;
ty håller ock Sverige sin konung kär.

Men är han allen i förvillande skogen
och svärdet är brustet och hästen är trogen
och fienden efter i hamn och i häl,
då rider han undan. Däri gör han väl.

Den mordiska hopen med glimmande spetsar
ren drager sitt notvarp i tätaste kretsar
och ropar: "Rid undan till havsuddens kant!
Vi taga dig väl uppå klippans brant."

På klippan är kungen och havet inunder,
och bakom är döden och trummornas dunder.
Han hör, hur hon nalkas, den brusande jakt,
guldsporren han frestar med väldig makt.

Men gångaren reser sig — djupet förskräcker —
så rak som en karl, och sitt betsel han bräcker.
Han stryker tillbaka. Den modige kung
nedfäller sin hatt uppå blommande ljung.

Allt högre det trummar, och sköldarna klinga;
men konungen klappar på rykande bringa
sin fåle och säger: "Förråder du mig?
Det gjorde du aldrig i storm och i krig."

Och hästen förnimmer den vänliga handen,
ser tvärt över viken den grönskande stranden,
hör dånet bakom sig. Han störtar sig då
så modig och snövit i böljorna blå.

O ve, det är konungens yttersta timma!
Nej, konungen lever, och hästen kan simma;
han simmar så väl och så stolt som en svan,
och vågorna leka med fladdrande man.

De kungliga fiskare, alla de hundra,
stå skamliga kvar uppå berget och undra.
De tänkte så säkert få konungen fatt
men fingo ej mera än konungens hatt.

På klippan syns hatten i viken sig spegla,
och alla ännu, som på Mälaren segla,
de hälsa Kungshatt. Och det säges med rätt,
att svearnas konung ej gripes så lätt.

58. Försakelse.

Vi skulle jag ej möta glad min plåga?
Hon är en ängel, sänd ifrån min Gud.
Vi skulle jag den gode Fadern fråga,
varför han valde henne till sitt bud?

Som fågeln under moderns vingar vilar,
intill hans bröst jag lutar mig till ro;
och kommer döden än med tusen pilar,
jag segrar dock, och segern är min tro.

Liksom en duva mild sig bönen höjer
emot min Faders stjärnefäste blå,
och när min Fader i sitt ljus hon röjer,
hon viskar stilla i hans öra så:

"Låt offret av min vilja dig behaga,
o, du, som djupet av mitt hjärta ser!
Jag vill av dig min kalk med kärlek taga,
liksom du honom utav kärlek ger."

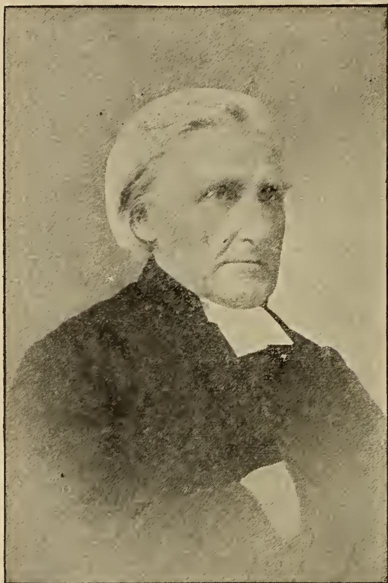
59. Nykterhetskämpen Peter Wieselgren.

En av dryckenskapens kraftfullaste bekämpare i Sverige var Peter Wieselgren. Han tillhörde en gammal ansedd värendsk bondesläkt, som alltsedan Gustav Vasas dagar suttit vid samma gård.

Redan som barn hade han fattat avsky för rusdrycker, och hans ovilja mot dem förstärktes än ytterligare genom följande tilldragelse. I Växjö kom han en dag på väg till skolan att giva akt på en man, som stod innanför gallret i ett av fängelsets fönster och blickade ut med så sorgsna ögon. Det var en ung bonde, som under ett rus dräpt sin hustru och därför nu skulle gå till döden. Den unge gymnasisten greps av medlidande, och besjälad som han var av en varm kristen tro, skaffade han sig tillstånd att få besöka den olycklige fången. Han hörde skildringen av två unga makars lycka, han hörde ock, huru denna för alltid krossats genom mannens gruvliga missgärning. Så starkt grep denna bild ur livet den unge Wieselgren, att den alltid stod levande för honom.

Ynglingen blev student, filosofie doktor och lärare vid universitetet i Lund samt mottog år 1833 kallelse till befattningen som kyrkoherde i Västerstads pastorat i Skåne. Hans företrädare därstädes hade dött vid 92 års ålder, och den ålderdomsskröplige själasörjaren hade alls ej förmått sköta församlings-

vården. Bönderna voro fattiga, okunniga och försupna, skolor funnos icke, sedefördärvet var stort, och brotten voro många. Jordbruket låg i lägervall, men överallt omhuldades dess "binäring": brännvinspannorna voro talrika, och dryckenskapen stod i flor.

Den unge kyrkoherden dröjde icke att sätta yxan till roten. Han grep in "med Elias anda och kraft", såsom en hans samtida uttryckte sig, och det ej blott inom det egentliga prästerliga området utan överallt, där han såg, att rättelse och hjälp behövdes. Det gällde för honom att väcka sina församlingsbor till sedligt och religiöst ansvar. Men på samma gång arbetade han på att lära dem, hur de skulle odla sin jord och sköta sin hushållning. Ingen vart kom han dock med dem, så länge de voro slavar under brännvinstörsten.

Så vände han sig då med en brinnande nitälskan emot detta brännvin, i vilket fanns källan till det allmänna eländet. Hans lösen i striden mot folkfienden var icke måttlighet utan *avhållsamhet.* Är icke, frågade han, just det *måttliga* bruket av rus-

drycken den snara, som i tusende fall fört till omåttlighet? Måste det då ej vara *allas* plikt att *fullkomligt avstå* från bruket av drycker, vilka med fördärv hota både förbrukarna, deras anhöriga, ja, hela samhället? Antingen innebär detta bruk en fara för förbrukarna själva — och då böra de av denna anledning avstå därifrån. Eller ock innebär deras föredöme en fara för andra, som äro svagare än de — och då böra de för dessas skull försaka sin frihet. Ty väl är den kristnes frihet stor, men hans brödrakärlek måste dock vara större.

* * *

Både Wieselgrens ämbetsbröder och andra åsågo hans strid med förvåning och till en början även med ett visst medlidande med "svärmaren". — "Han tror", skrev en präst, "att eländet i hans pastorat kan hjälpas genom att hålla förhör, predikningar och förmaningar. De förstå av allt, vad han säger, endast, att han är bedrövad över deras stora okunnighet och sedefördärv. Därför reste sig ock vid en gudstjänst en gammal käring upp på en bänk i hans kyrka och sade: 'Hör du, präst! Stå inte du där å straffa Västerstads byamän, för di ä klogare å bättre än du, om du så står i tre tima å präkar; för inte förstår vi möet, vad du sier, å inte villa vi förstå'et heller'."

Säkert var det många bland byamännen, som gåvo gumman rätt. Och då deras kyrkoherde allt kraftigare ryckte dem inpå livet, då han ej blott enskilt och ifrån predikstolen bestraffade dem utan ock drog dem inför kyrkorådet och där avslöjade deras sedeslöshet och skamliga gärningar, då intogos de av förbittring och beslöto att hämnas och göra sig honom kvitt.

För att icke någon enskild skulle kunna antastas såsom gärningsman, beslöto de att vid en gudstjänst i kyrkan under predikantens gång mellan sakristian och predikstolen ställa till stark trängsel och därunder utföra sitt dåd. Men då Wieselgren vid det överenskomna tillfället steg ut ur sakristian och med bibeln i hand tecknade sin önskan att komma fram, trängdes man nog — men blott för att alldeles mot sin vilja öppna honom väg.

Så lejde man då en utsläppt fästningsfånge, som förut varit åbo i församlingen, att passa på prästen, då denne ensam red ut i sockenbud åt avlägsna utkanter. Två gånger var ock denne på jakt efter det utsedda villebrådet. Från hästryggen såg kyrkoherden på rörelsen i den högväxta rågen, var förföljaren smög sig fram, han såg bösspipan höjas och dess mynning riktas mot sig — men, såsom mannen sedan bekände, han hade ej mod att trycka ned hanen, och det skott, som skulle döda, förblev i pipan.

Sist beslöt en bonde, som inför kyrkorådet bestraffats för sitt skändliga leverne, att taga prästens liv. Han kallade denne i sockenbud till sin hustru och föregav, att hon låg på sitt yttersta och önskade undfå den heliga nattvarden. Ehuru i hemlighet varnad, begav sig den oförfärade kyrkoherden likafullt åstad. Inkommen i stugan, där den föregivna sjuka låg påklädd under täcket och stönade och jämrade sig, tillsade han henne att genast stiga upp ur sängen. Sedan så skett, vände han sig mot bonden själv, som stod lurande med sin yxa i handen bakom en dörr, och befallde honom att lägga undan yxan. Han lydde.

Så talade han till dem bägge allvarliga ord och manade särskilt mannen att avstå från sitt usla

leverne, öppna sitt hjärta för Gud och bedja honom om förlåtelse. Men bonden svarade, att med sådant vore det tids nog; han skulle tänka på det, när han låge på sotsängen. *"Du får ingen sotsäng!"* ljöd då det ljungande svaret. Och några få dagar därefter föll mannen under ruset i sin egen brunn och drunknade.

En känsla av fruktan genombävade de hatfyllda sinnena. Man frågade med en viss oro, hur långt den stränge prästens makt väl sträckte sig.

Inom några år var svaret givet: just så långt, som kärlekens makt nådde. Ty man insåg omsider, att det var *den* makten, som ledde hans verksamhet. Men därmed var ock motståndets ande besegrad, och man fick bevittna, hur den nyss så förvildade församlingen blev fullständigt omskapad.

En grannpräst, som kände till, hur det förut varit ställt i församlingen, gästade nu en gång Wieselgrens anspråkslösa prästgård, där yttertaket var täckt med torv, där fönstren hade små, blyinfattade rutor, och där golven i de låga rummen voro beströdda med enris och sand. "Då jag såg", berättar han, "vilken förändring där försiggått i församlingen, vilken andakt där rådde i kyrkan, vilka svar han i predikoförhöret avlockade unga och gamla, föll jag i den största förundran. Jag gick dagen därefter med honom i skolan: där vimlade det av snygga och uppmärksamma barn. Jag följde honom i bondgårdarna: där bodde trevnad och frid. Jag var med honom ute på åkrar och ängar: där arbetade ett lyckligt släkte."

Orsaken till denna förändring låg tydligen i den framgång nykterhetsarbetet haft. Den nykterhetsförening, som Wieselgren stiftat i sin församling,

hade vunnit stor tillslutning, och snart växte den ut över sockengränsen. Inom kort hade den utbrett sig till fem län. Medlemmarnas antal belöpte sig till nära 3,000, och i föreningens styrelse sutto 180 jordbrukare, som för alltid upphört med sin brännvinsbränning.

* * *

Samma dystra erfarenheter, som Wieselgren gjort i sin socken, mötte honom överallt i landet, och han tvekade icke att var som helst upptaga kampen mot det onda. Under färder från Skåne upp till Norrland talade han för ständigt nya skaror, och hans stridsskrifter letade sig väg till hög och låg. Även nu reste sig mot honom en storm av förbittring, han överhöljdes av hån, gyckel, smädelser — men hans mod svek icke. Hans fosterlandskärlek drev honom stadigt framåt i striden, hans hänförande, övertygande vältalighet, hans starka tro, hans brinnande hjärta ryckte allt flera med sig.

Nykterhetsföreningarna blevo allt talrikare, allt manstarkare. Själve tronföljaren, den ädle människovännen, sedermera konung Oskar I, slöt sig till den nya rörelsen. Och honom följde flera av landets yppersta män: den store kemisten Berzelius, den utmärkte läkaren Magnus Huss, ärkebiskopen av Wingård, professorn, sedermera biskopen Thomander med flera, och slutligen var en förbundshär av inemot 100,000 man bildad.

Så brötos gamla dryckesvanor. Druckna gäster ansågos ej längre som värdfolkets största heder; ruset började tvärtom dömas som en skam. Och sedan man fått blicken öppen för de fruktansvärda skador, som förbrukningen av rusdrycker medförde, blev det även möjligt att ändra den lag, som visat

sig så mäktigt befordra det onda. Med glädje underskrev konung Oskar I den 18 januari 1855 de nya förordningar, vilka fullständigt avskaffade husbehovsbränningen.

* * *

Lätt är det ej att mäta allt vad Sverige vunnit på den ändringen. Men mångenstädes uppfattades den av bönderna som en kränkning av deras rätt, och från deras led förnam man ett gny av förtrytelse. Man befarade oroligheter, och djärva våldsamheter begingos här och där. I Blekinge gick det så långt, att landshövdingen begärde, att Kronobergs regemente måtte få order att rycka ned i hans län. *"En kronobergare skall han få!"* säges konung Oskar ha svarat; och till Wieselgren, som nu var kyrkoherde i Hälsingborg, kom konungens begäran, att denne än en gång måtte fara ut och tala folket till rätta.

Han gjorde så. Under sommaren 1855 genomreste han flera län, upplyste och lugnade de upprörda sinnena. Överallt möttes han med vördnad och förtroende, och under intrycket av den nya anda, som behärskade folket, kunde han ur djupet av sitt hjärta med glädje och tacksamhet utropa: *"Om ett sådant folk får man aldrig förtvivla!"*

Sina sista tjugu år verkade han som domprost i Göteborg. I sitt och seklets 77:e år lade han sig för alltid till vila. Över hans stoft reste hans åhörare en vård; en annan sådan står där Vislanda—Bolmens järnväg går över ägorna till den gård, där hans vagga stod. Och i Humlegården i Sveriges huvudstad vittnar hans byst om vad en enda man kan uträtta för ett folk, när han besjälas av ädel hänförelse.

60. Vega.

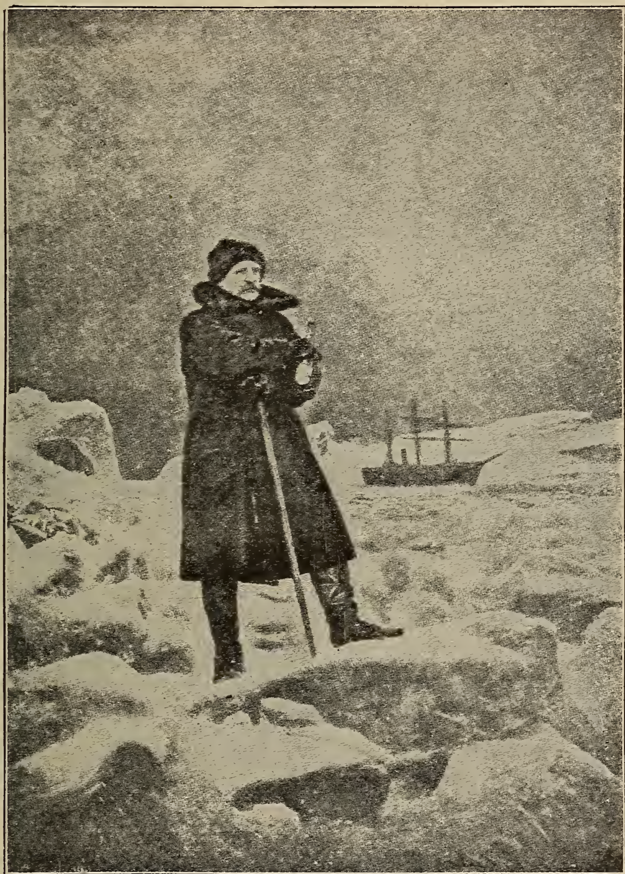
Kolumbus hade upptäckt Amerika, sjövägen till Indien var funnen och förbi Sydamerikas sydligaste udde hade Magellan seglat in i Stilla havet. Men, frågade man, skulle man ej kunna finna en kortare väg till Ostasien: antingen en nordöstlig genom att segla längs Asiens norra kust (nordostpassagen) eller en nordvästlig genom att färdas längs Amerikas norra kust (nordvästpassagen). Modiga män försökte finna svaret. Försöken kostade mångas liv, andra utsattes för stora faror. Svaret blev dock ej funnet. Slutligen, 326 år efter det första försöket, lyckades den svenske professorn Adolf Erik Nordenskiöld att kringsegla Asien.

Sedan konung Oskar II av Sverige, Oskar Dickson i Göteborg och sibiriske köpmannen Alexander Sibiriakoff lovat att försträcka de erforderliga penningmedlen, anmodade Nordenskiöld löjtnant L. Palander att för färden utvälja ett fartyg och bliva dess befälhavare under resan. Valet föll på Vega, som var avsett för sälfångst i Ishavet.

Den 22 juni 1878 lämnade Vega Karlskronas hamn, och redan den 19 augusti uppnådde fartyget Asiens nordligaste udde, Kap Tjeljuskin. Därifrån gick Vega vidare åt öster.

Vid den sydligaste av Nysibiriska öarna mötte man tät is, som fartyget dock kunde bryta igenom. Därefter blev havet åter mera fritt från is, men snart började den svåraste delen av färden. Ofta spärrades vägen av stora isblock, som stodo på grund. Då måste fartyget taga sats och med full fart ränna mot dem för att maka dem åt sidan. Nät-

terna voro nu så mörka, att fartyget under dem måste förtöjas vid en isflake. Även om dagen var man

ADOLF NORDENSKIÖLD.

ofta tvungen att ligga stilla för dimma och is. Den 28 september hopfröso ismassorna så hårt, att Vega måste lägga sig för ankar i en bukt, som ligger en-

dast ett par dagsresor från Beringssund. Här nödgades nu Nordenskiöld jämte övriga deltagare i färden övervintra. Fartyget ställdes i ordning för vintern. Däcket täcktes med ett tjockt snölager, varefter ett taklikt tält spändes upp mellan masterna och relingen. Fyra kaminer uppställdes under däck i olika delar av fartyget. Till bränsle användes dels drivved, dels stenkol. På stranden uppfördes ett hus av isblock. I detta skulle väderleksiakttagelser göras. Fördenskull höllo deltagarna i färden turvis vakt både dag och natt i ishuset, som man med en lina hade förenat med fartyget. I den linan skulle man hålla sig, då man i mörker eller yrväder gick mellan Vega och observatoriet. I annat fall kunde man lätt gå vilse.

Vinterlivet var visserligen enformigt men icke oangenämt. Man steg upp kl. 7:30, åt frukost och gick därpå vanligen ut för att hämta frisk luft på däck eller, om det var vackert väder, på land. Större delen av dagen användes till undersökning av samlade naturföremål, nedskrivning av vad man iakttagit, läsning m. m. Kl. 7:30 intogs aftonmåltiden, sedan fördrevs tiden med samtal, läsning m. m. Kl. 10 begav sig var och en till sin hytt för att gå till vila.

Stundom företogos utfärder dels för att jaga, dels för att lära känna landet och dess befolkning. Villebrådet under vintern var harar och snöripor, under våren en mängd simfåglar: ejdrar, alkor och gäss av flera slag.

Den 18 juli 1879, då flera av de resande rustade sig till en färd inåt landet, ropar någon, att Vega är i drift. Han hade rätt. Ismassorna voro i rörelse. Maskinen eldades upp. Vega var åter i gång, sedan hon vilat nio månader och tjugo dagar. Fyrtioåtta

timmar senare passerade Vega under kanonsalut och med den blågula flaggan i topp Asiens östligaste udde, östkap.

Sjövägen kring Asien var funnen.

61. Du Sveriges bygd.

Du Sveriges bygd, du stilla land
med vita björkar över strand,
med ljusa hagar, röda tjäll
och gökens rop i sommarkväll;

du julens land med vintersnö,
med stjärnor över frusen sjö,
med bjällerklang ur furuskog,
där malmen bröts till harv och plog;

du land, där vi som barn ha lekt,
du land, där moders hand oss smekt;
var än i fjärran går vår stig,
vi längta hem, ja, hem till dig.

62. Nobel* och hans stiftelse.

Den dag, då nobelprisen utdelas, är Sverige föremål för hela den bildade världens uppmärksamhet. Den dagen överlämnas i dess huvudstad storartade belöningar åt dem, som under det närmast förflutna året "gjort mänskligheten den största nytta" genom forskningar inom *fysiken, kemien* och *läkarvetenskapen* eller genom att inom *litteraturen* skriva det utmärktaste arbetet i "idealisk" riktning. Det femte nobelpriset utdelas av norska stortinget till den, som verkat mest för *freden* och folkens förbrödring. Nobelprisen äro de största belöningar, som någonsin regelbundet utdelats för bragder på den andliga kulturens område. De uppgå nämligen till omkring 140,000 kronor vardera.

Det var en man, fallen för det djärva och storslagna, den svenske ingenjör, som skänkte nästan hela sin genom snillrikt uppfinnararbete förvärvade förmögenhet till belöning och understöd åt mänsklighetens märkesmän. 30 millioner kronor stor är den fond, vars ränteavkastning skall så fördelas, sedan nödiga omkostnader frändragits. Djärvt var ock Nobels livsvärv. Det tog hans egen broders liv, det experimenterande, som ledde till uppfinnande av *dynamiten,* ett av de starkaste och farligaste sprängämne vi känna. Därmed hade Nobel satt i mänsklighetens tjänst nya väldiga krafter att besegra naturhindren med. Det nya sprängämnet, som är flera gånger starkare än krutet, har haft ofantlig bety-

* Uttalas Nåbäll'. Namnet är bildat efter Nöbbelövs socken i Skåne, därifrån släkten härstammar.

delse för gruvdriften, anläggande av järnvägar och kanaler, grundsprängningar för byggnadsföretag m. m. Dynamiten har inbesparat år av arbete och kostnader av milliontals kronor på ett sådant arbete som Sankt Gotthardstunneln. Ja, många av vår tids väldiga ingenjörsarbeten skulle knappast kommit till stånd utan Nobels nya sprängämne. Säkert får man räkna i milliarder, när fråga blir om de besparingar dynamiten åstadkommit över hela världen. Så har Nobels snille mäktigt bidragit att genombryta skiljemurar mellan folken och alltså föra mänskligheten framåt. Sprängskotten vid Gellivara likaväl som i Alperna och Suezkanalen ha varit hederssalut för den snillrike svensken.

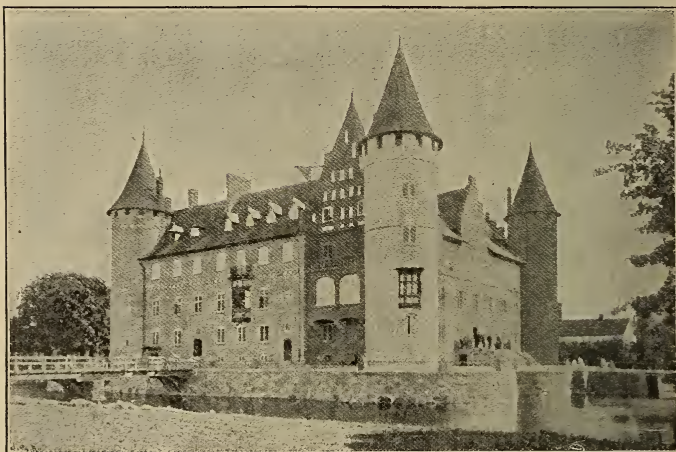
63. Ett skånskt herregods.

I södra Skåne, i en äkta herrgårdsbygd, ligger Näsbyholms gods, invid järnvägen mellan Malmö och Ystad. Där skola vi göra ett besök. Vi styra vår färd, icke till själva Näsbyholm, där ägaren bor, utan till medelpunkten för allt arbete på godset, Näsbygård. En dryg timme tar det att från järnvägsstationen vandra dit, och vi ha god tid att se oss omkring. Marken höjer och sänker sig vågformigt, och skogsdungar resa sig här och var, särskilt omkring de större gårdarna. Frodiga ängar och bördiga fält utbreda sig omkring oss. Men de skogklädda åsarna borta vid horisonten påminna oss om att vi icke befinna oss på den egentliga Söderslätt utan i brytningen mellan denna och skogsbältet norr därom.

Alla ägor, som vi se, tillhöra det väldiga godset,

vilket omfattar en hel socken och sträcker sig in i fyra andra.

Vår väg leder över en sidländ ängsmark med frodig grönska. För omkring 50 år sedan var denna mark sjöbotten, och ängen kallas ännu i dagligt tal för "Näsbyholms sjö". Den omfattar inte mindre än 350 hektar, d. v. s. ett område ungefär lika stort som en mindre herrgård.

TROLLEHOLM, ETT AV SKÅNES MÅNGA HERREGODS.

För en dryg mansålder sedan uttappades den ganska grunda sjön, gräs såddes i dyn, och så småningom överdrogs det hela av en frisk och tät grässmatta. Men länge dröjde det, innan man med hästar och vagn vågade sig ut på det sviktande gröna täcket. Folk i orten berättar, att det till och med hänt, att hästar och oxar trampat igenom den tunna grässvålen och försvunnit i den bottenlösa dyn. Men det är kanske bara en gammal sägen. Ännu i dag

märker man emellertid, hur marken på vissa ställen gungar under hästarnas hovar. Den forna sumpiga och värdelösa sjöbottnen lämnar numera sin ägare en inkomst av omkring 50,000 kr. om året.

Här och var kantas "sjöns" stränder av bokskog med jättelika träd. Så vackert det är inne i skogen nu på försommaren med den djupa, friska grönskan! Se där rör sig något guldskimrande mellan buskar och snår! Det var roligt. Då skola vi se efter vad det är. Se, nu syns det igen! Det är ju en fasantupp! Näsbyholm är vida bekant för sitt fasaneri. Det var det första skånska gods, som bestod sig med ett sådant. Den ena fasanen efter den andra få vi syn på, ej blott de granna tupparna med sina långa, vajande stjärtfjädrar utan också de rätt oansenliga hönorna. Här och där i skogen finna vi små högar majs och säd, som man lagt ut till fåglarna. Men som kycklingar matas de med ägg och kokta risgryn. överallt, där fasaner finnas, anställas om hösten stora jakter på det välsmakande villebrådet.

Bäst vi stå där och spana efter fåglarna, få vi mitt över i gläntan se en förtjusande tavla: det är en flock rådjur i sin vackra, rödbruna sommardräkt, vilka lugnt beta på gräsmattan och inte ha en aning om vår närvaro. Plötsligt få de emellertid syn på oss. De visa just inte någon rädsla men draga sig med smidiga och behagfulla rörelser närmare skogsbrynet för att i händelse av fara snabbt kunna försvinna i skogens gömslen. Också ett par hjortar lyckas vi få se, som beta på den saftiga ängsbiten inne i skogen. Vi få sedan höra, att både hjortar och rådjur året om vistas här i skogen, där man om vintern för deras räkning lägger ut hela stackar av hö.

Men vi få ej längre dröja bland all skogens härlighet utan fortsätta fram till huvudgården. Där bli vi så väl mottagna, och man föreslår, att vi i vagn skola göra en tur omkring på godset, som vi ännu sett blott en liten del av. Det blir två timmars färd mellan väldiga åkrar med vete, råg, korn och havre, saftiga ängar och vackra skogsdungar. Hur mycket säd, som odlas, får man en föreställning om, när man hör, att från godsets huvudgård försäljes för omkring 100,000 kr. spannmål varje år. Men så äro också åkrarna mönstergillt skötta. Det kan man se på den rika, kraftiga växtligheten. Detsamma är fallet med ängarna och skogen. Årligen utgallras en del träd, föras tillsammans och läggas upp i högar, varefter auktion hålles på dem. Ingenting får förfaras. Varje år planteras och besås också nya sträckor, vilka då inhägnas, för att rådjuren ej skola skada de späda plantorna.

Alldeles invid huvudgården utbreda sig väldiga fält, bevuxna med långa rader små gröna plantor. Det är betor, en annan av Näsbyholms inkomstkällor. Här finnas både foderbetor och sockerbetor. Försäljningen av sockerbetor kan inbringa inemot 30,000 kr. om året.

Men inhöstar man på Näsbyholm goda skördar, så måste man också ha rik tillgång på arbetskraft, och stora summor åtgå till att betala denna. Det finns flera olika grupper arbetare på godset. Fast anställda äro de s. k. statkarlarna samt husmännen. De förra få lön dels i penningar, dels i s. k. stat, d. v. s. säd, potatis, mjölk o. d. Husmännen ha ett eget litet område att bruka, omkring 1½ hektar, för vilket de erlägga en låg arrendeavgift. För övrigt leva de av att göra tjänst på gården mot timpenning.

Statkarlens högsta önskan är i allmänhet att få övertaga ett husmansställe, när ett sådant blir ledigt, ty han har därmed upphört att vara tjänare och vunnit en jämförelsevis fri och oberoende ställning. Utmed vägen, där vi foro fram, ligger en liten låg byggnad, just ett sådant där husmansställe. Far själv är ej hemma, men mor och barnen ta emot oss, och vi göra en titt både i det trevliga lilla hemmet och i "kostallet". Nu är kon ute på bete, men i stället få vi se några präktiga grisar, som tumla om i halmen. De betyda rätt mycket för det lilla hushållet, ty väl födda grisar betala sig bra, när de försäljas.

Men mycket annat folk än husmän och statkarlar behövs för allt arbetet på gården. Ängarnas skötsel ha en s. k. ängmästare och ett tiotal ängsarbetare om hand, och skogen står under uppsikt av två skogvaktare med 8 à 10 män under sig. När sommaren kommer och betorna skola skötas, blir det nästan en folkvandring till Näsbyholm. Då kommer allt betfolket. Detta utgöres till största delen av unga blekingsflickor, som återvända till gården år efter år. De få bostad och avlöning men skola hålla sig med mat själva.

Under vår färd genom godset passera vi också åtskilliga större arrendegårdar, som se så trevliga ut med sina murgrönsklädda väggar, sina stora trädgårdar och vackra skogsparker. — På godset finnas ej mindre än ett hundratal arrendatorer. Oftast gå deras gårdar i arv från far till äldste sonen, som övertager arrendet, när fadern dör.

* * *

Vill man se arbetet riktigt i sin bästa fart, skall man göra ett besök på Näsbygård en dag mitt under den brådaste hösten. Klockan halv sju börjar arbets-

dagen. Ännu ligger daggen skimrande på de gula sädesfälten, och folket måste därför sysselsättas med tröskning och annat inomhusarbete, tills solen hunnit torka upp den våta marken. Några karlar äro dock ute med liarna för att runtomkring sädesfälten bana en första körväg för skördemaskinen. Kl. 9 sker arbetsbyte. Ångtröskan blåser stoppsignal. Självbindare, som på samma gång avskära säden och binda den i kärvar, draga rasslande fram utmed sädeskanten. Karlar och kvinnor draga ihop kärvarna och ställa upp dem i skylar. Från ett annat fält köres lass efter lass i en ständig ström mot gården. Genom en hissinrättning lyftes hela lasset på en gång från vagnen upp i ladan eller stacken. Varje minut är dyrbar. Det gäller att så fort som möjligt få grödan inbärgad, ty annars kan det hända, att regn och rusk försvårar arbetet och fördärvar skörden.

Klockan sex slutar arbetet för dagen. Med trötta steg vandra arbetarna mot hemmet. För mången av dem är dagens möda dock ännu icke slut. Kvällens sista timmar användas för bärgningen av egen gröda hemma på de små tegarna. Sent kommer man i säng, men tidigt nästa morgon är man åter på sin post vid herrgården. Man vill varken försaka den goda dagspenningen eller försumma de egna bestyren där hemma. Vid Näsbygård utbetalas i avlöningar åt arbetare av olika slag en årlig summa av bortåt hundra tusen kronor. Och ändock inbesparas mycken mänsklig arbetskraft genom användning av elektricitet. Både trösk- och hackelsemaskinerna drivas med elektricitet, och detsamma är fallet med sågen, svarveriet och sliperiet, där det trävirke beredes, som behöves för godsets räkning.

Till sist göra vi ett besök vid Näsbygårds kanske största sevärdhet, den berömda ladugården. År 1895 började vid denna gård det ihärdiga arbetet med att utrota nötkreaturens lömskaste fiende, tuberkulosen. Man ville till varje pris skaffa sig en tuberkelfri kobesättning för att sedan kunna sälja friska avelsdjur och en fullkomligt smittofri mjölk. Genast efter födelsen skildes därför kalvarna från den gamla ladugården och infördes i en ny. Endast

fullt friska kalvar fingo leva. På sådant sätt uppdrog man en fullständigt ny kreatursstam, som icke kom i beröring med den gamla. Varje djur undersökes nu årligen en eller två gånger av veterinär, och vid minsta tecken till tuberkulos flyttas det från gården.

Man iakttager den allra största försiktighet för att undvika smitta. Själva stallet är uppfört av betong, tegel och järn. Rengöring och luftväxling äro de allra yppersta. Golv, rännor och foderbord renspolas tre gånger dagligen, omedelbart före varje mjölkning. Väggar och inredning spolas och borstas

minst två gånger i veckan. I detta rymliga och ljusa stall stå 200—300 kor, alla svart- och vitbrokiga. Djuren få den omsorgsfullaste vård. De ryktas och rengöras före varje mjölkning. Juvren tvättas och torkas noga. Emellanåt släppas korna ut i en särskild inhägnad för att hämta frisk luft.

Djuren ha sina särskilda skötare, som sysselsättas endast med detta arbete, och årligen komma en hel del unga män och kvinnor till Näsbyholm för att utbilda sig till ladugårdsföreståndare och kreatursskötare. All personal, som sysselsättes i ladugården, står under ständig läkaruppsikt, och var och en måste, innan han börjar arbetet, taga på sig en särskild dräkt, som förvaras i en sluten garderob i förstugan. En särskild ladugårdsföreståndare övervakar, att givna föreskrifter noga följas, och inte ens vi, som bara komma på besök, få utan vidare stiga på utan måste först fukta våra skor med en smittorenande vätska, lysol, som förvaras i en spann vid dörren.

Mjölken tömmes i förtenta kärl och föres omedelbart till ett särskildt avkylningsrum. Därpå forslas den på järnväg till godsets försäljningslokal i Malmö, där den i tillslutna flaskor föres ut i handeln.

Mycken omsorg och stora penningsummor offrar alltså Näsbyholm på sin ladugård, men möda och kostnader bli också rikligen belönade. Kreaturen äro friska och skina av välmåga samt giva en riklig mjölkavkastning. Om en ko, "Svartan", berättas, att hon under tre månader å rad dagligen lämnade 42 liter mjölk av bästa beskaffenhet. Den årliga mjölkmängden vid Näsbygård uppgår till över en million liter och inbringar omkring hundra tusen kronor.

Näsbyholms goda rykte har utbrett sig icke blott inom Sverige utan även till stora delar av utlandet, och årligen komma skaror av lantmän från olika länder för att bese godset och särskilt ladugården.

* * *

Det talas i vår tid mer än någonsin om välsignelsen av småbruk, om hur viktigt det är, att så många människor som möjligt få sin egen lilla gård att försörja sig på. Men alltjämt behöves nog också stora herrgårdar i olika landsändar. Ty endast de ha råd att göra de dyrbara försöken med nyheter inom jordbruket. Också ha i många fall storgodsen varit föregångare, när det gällt att införa nya sätt att bruka jorden, moderna åkerbruksredskap och förbättrade kreatursraser. De ha även varit böndernas läromästare i mejerihanteringen. En del herrgårdar stå som mönster beträffande jordens skötsel och kreaturens vård.

Många av de skånska herregodsen äro även på annat sätt prydnader för sitt landskap. De ståta med borgar eller slott, som räkna sin ålder i århundraden. Med sina väldiga murar, som trotsat angreppen från våldsammare tider än våra, med sina tinnar och torn, sina breda vallgravar och åldriga parker höra de till Sveriges främsta sevärdheter.

64. Papper.

Har du någon gång, då du suttit lutad över din skrivbok, funderat över var det vita papperet framför dig kommer ifrån? Och har du tänkt på hur det skulle vara, om inte papperet funnes till? Nästan inga böcker skulle vi äga, inga tidningar, intet lämp-

ligt material att skriva på. Bra litet skulle efterkommande släkten veta om hur vi arbetade och hade det; och vi skulle ej känna till mycket om våra förfäder och deras liv.

Redan för flera tusen år sedan användes papper att skriva på. I egyptiska gravar har man funnit talrika handskrifter, förfärdigade av fibrer från växten papyrus, som liknade säv, och som fanns i stor myckenhet i landet. Flera lager bast lades ovanpå varandra, fuktades med vatten, pressades, torkades, sammanfogades med ett limämne och glättades. Naturligtvis fick man något, som var mycket olika vårt fina papper, men det gick att skriva på det. Och namnet papper har just uppkommit av ordet papyrus.

Under tidernas lopp efterträddes den sköra och bräckliga papyrusen av pergamentet. Detta bestod av djurskinn, som bereddes på särskilt sätt, så att det blev vitt. Pergamentet var naturligtvis betydligt hållbarare än papper men också mycket, mycket dyrare. Men så hittade man på att tillverka papper av bomulls- och linnelump. Och än i dag göres det finaste och hållbaraste papperet därav.

Redan för ungefär 400 år sedan började man i Sverige anlägga pappersbruk, men det bruk, vi i dag skola besöka, anlades i början av 1700-talet. Det är Lessebo bruk, i närheten av Växjö.

Nu för tiden består ett pappersbruk av en mängd olika byggnader, så att det hela, med arbetarbostäder, bildar ett litet samhälle för sig. Först bege vi oss till handbruket, där papperet tillverkas för hand.

Just nu har ett stort parti balar med lump kommit med järnvägen. Den mesta lumpen kommer från Tyskland. Besynnerligt nog kan Sverige ej

förse pappersbruken med tillräckligt av sådan vara. Först sorteras nu lumpen. Linne, bomull och ylle skiljas åt, likaså vitt och färgat tyg, grövre och finare vara. Samtidigt därmed avskär arbeterskan med en upprättstående kniv, som är fäst vid arbetsbordet, alla fållar och sömmar, knappar, hyskor och hakar. Därefter skäres lumpen sönder i små bitar i den s. k. lumpskärningsmaskinen, och sedan skall den göras ren. Detta sker först på torr väg, d. v. s. medelst piskning i maskin, och sedan genom kokning. I väldiga järnkittlar, som långsamt svänga omkring, och som äro fyllda med skarp lut av soda eller kalk, befrias lumpen från alla föroreningar av olja, tjära, lim, färg m. m. Under den ständiga omsvängningen spolas luten oupphörligt omkring lumpen. I sex till tolv timmar pågår bykningen, som avslutas med en sköljning i rent, varmt vatten.

Sedan föres lumpen in i stora, vattenfyllda kar. Tvärs över dessa går en järnvals, som hastigt svänger omkring. Den är fullsatt med knivar och vilar mot ett underlag av andra knivar i karet. När nu lumpen drives framåt med vattenmassan, repas den sönder mellan knivarna, så att massan blir tunnare och tunnare. Snart ser den ut som gröt och slutligen som välling. Under tiden blekes den också med klorkalklösning, så att den blir alldeles vit. Slutligen tillsättas de färgämnen, som varje pappersSort skall ha. "Vällingen" tappas sedan för sista gången i ett kar igen. Vid karet arbeta två personer med att förvandla den till papper. Den ene doppar i sned riktning ned i karet en form av metallduk med en lös träram, tar upp den, skakar den, så att vattnet rinner av, och ser hela tiden noga efter, att massan på formen är likformig och jämn. Så lyftes

ramen av, och den andre arbetaren övertar formen. Han vänder den med den kvarliggande massan nedåt och pressar fast denna mot ett filtstycke. Massan släpper då formen och ligger som ett vått pappersblad på filten. Efter en stund har på detta sätt en hel liten stapel av omväxlande pappersblad och filtar bildats på bordet bredvid.

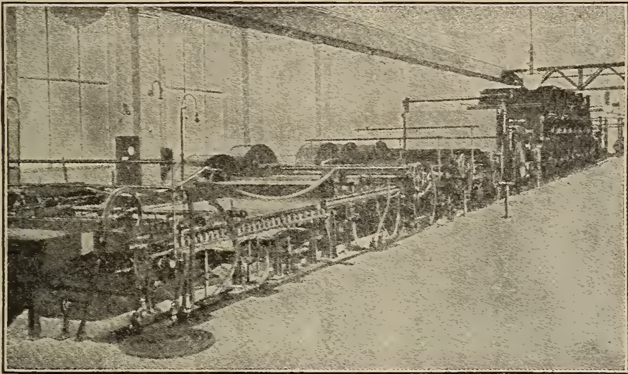
Så kommer pressningen. När stapeln nått en bestämd höjd, skjutes den in i en stark press, så att vattnet, som finns kvar i bladen, avlägsnas. Nu kunna filtarna tagas bort, och pappersarken pressas enbart för sig. Ju finare papperet är, ju fler pressningar måste det genomgå.

Därpå föras arken upp till torksalarna. I stora, väl uppvärmda rum hängas de upp på runda stänger, så att de på avstånd likna en hop tvättkläder. Nu är papperet visserligen vitt och vackert men så löst, att det skulle duga endast till sug- och filtrerpapper. För att det skall bli riktigt starkt, måste det limmas. Bunt efter bunt doppas ned i en limlösning, pressas och torkas ånyo i torksalarna. Sist följer glättning mellan zinkplåtar, varigenom papperet erhåller en fullständigt jämn yta. Därpå vikas arken ihop och inpackas i balar. Den stämpel, som syns, om man lyfter upp papperet mot dagen, får detta redan vid formningen. I metallformen finns nämligen stämpeln inpressad.

*

För hand tillverkas emellertid blott de finaste och starkaste papperssorterna. Det är sådant papper, som användes till sedlar samt viktiga skrivelser, såsom handlingar utfärdade av konungen och rikets ämbetsverk. Vanligt skriv- och tryckpapper tillverkas icke för hand utan i maskin.

Men innan vi gå och se på de väldiga pappersmaskinerna, måste vi ta oss en titt in i den del av fabriken, där man gör papper av ett annat råämne än lump. Länge hade kineser och japaner hållit på att tillverka papper av träartade växter, då man i mitten av 1800-talet började i Europa försöka sig på samma sak. Och nu tillverkas det allra mesta papperet i världen av trä. Trämassan får man billigast genom sönderslipning av veden i dess råa form. Men

EN MODERN PAPPERSMASKIN.

den råvara man erhåller på detta sätt är så dålig, att den icke enbart kan användas till att göra papper av. Bättre trämassa erhåller man på ett annat sätt. Det kunna vi se här på Lessebo. Vi få följa tillverkningen ända från det träet sönderdelas i kubbar, som skalas och befrias från kvistar. Vi få se, hur det förvandlas till "flis" och sedan kokas sönder till en grötlik massa i vatten med tillsats av kalk och svavelsyrlighet. Efter att därpå ha passerat åtskilliga rensmaskiner blekes denna massa på förut beskrivet sätt. Den kallas cellulosa.

Såsom redan nämnts, går den största delen av råvarorna in i den del av fabriken, där tillverkningen av papper sker medelst maskin. En modern pappersmaskin är något kolossalt. Den nöjer sig inte med mindre än en arbetssal av 80—100 meters längd och kostar minst 150,000 kronor. Maskinen är så ypperligt inrättad, att den tunnflytande "välling", som kommer in i ena änden av densamma, avlämnas i andra änden som färdigt papper. Under det att i handbruket tre arbetare på en arbetsdag om tio timmar ej förmå göra mer än omkring 2,000 ark papper, kan en stor maskin varje minut tillverka en ända till 180 meter lång och 3—4 meter bred pappersbana.

Under årens lopp ha allt större pappersmängder erfordrats. Vi behöva ju endast tänka på hur mycket papper som åtgår till de många böcker och tidningar, som nu finnas.

Av omslagspapper tillverkas i Sverige stora mängder, särskilt av den starka bruna sort, som över hela världen är berömd under namnet svenskt kraftpapper.

65. Timmer.

Vi vandra i skogarna dagen i ända.

Vi hälsa på i timmerhuggarnas kojor. De ligga strödda längs åarnas och tjärnarnas stränder, dessa låga blockhus med en dörr på ena gaveln, ett fönster på den andra. Framsidan är fullklottrad med inskrifter. över dörren ståtar lokalens namn—"Mörtå hotell", "Genså hotell", "Grand hotell med festvåning n:r 1" — och däromkring ha gästerna ristat sina namn härs och tvärs.

Invändigt upptages vardera långväggen av en bred "lave" av tvärstockar, en väldig syskonbädd, som rymmer femton man eller mer. Nu på dagen är den belamrad med nattsäckar, näverkontar, bleckflaskor och kuttingar m. m. Framför fönstret står ett väggfast bord med kaffekoppar och tallrikar och mitt i rummet, under takets öppna rökfång, en stor stenkista till spis. Där glöda några bränder, och i

KOJA FÖR TIMMERHUGGARE.

askan trängs en hel skara bukiga kaffepannor på tre fötter. De bära smeknamnet "orrar", och namnet är träffande: man tycker sig se en skock svarta skogsfåglar sitta där och vila och värma sig. Deras varma, mörka blod är skogsfolkets förnämsta njutningsmedel.

Kring dem samlas man om kvällen. Då berättas där historier, sannsagor och äventyr. Det finns hjältar bland de där skogsmännen, ynglingar, som upplevat åtskilliga spännande romaner, som gjort brag-

der i det fördolda, som inte bara själva mer än en gång känt dödens kalla fingrar kring sin strupe i en virvlande fors, i ett brakande, lossnande fäste, utan som också mer än en gång sprungit ut på rullande stockar eller kastat sig huvudstupa i skummande djup för att rädda en kamrat.

Vi vandra i skogarna dagen i ända, upp och ned för branterna, av och längs strömmarna. Vi beskåda flottningens olika förlopp. Det är en hel historia att följa stockarnas färd från höjderna ned i dalarna, från vildmarken till bygden.

Där står en dunge högst på en ås, höga tallar med raka, smärta stammar och mörka kronor. När vinden kommer farande, stå de och gunga av och an och gnola och mumla, ett entonigt brus, där man tycker sig höra liksom lösryckta bitar av en halvhög sång.

"Vem vet, vad som väntar, vem vet, vad som väntar", gnolar det.

"Vart ska vi gå och vad ska vi bli? Höga master på stormdrivna skepp, virke i stuguväggar, plankor i golv — där trampa tunga steg, där dansa lätta fötter.

Bord ska vi bli, där fattigman äter sin aftonvard, bänkar, där gamla trötta ben få vila, ved och bränsle, som lyser och värmer.

Bort ska vi gå. — Vem vet, vad som väntar..."

Och de fällas, och de släpas ned till ån över stock och sten. Snart ligga de samlade i lugnvattnet ovanom översta dammen.

De ligga där liksom ännu förlamade och dövade efter fallet uppe i höjden. Så glida de sakta fram mot luckan och närma sig det öppna svarta svalget, stanna en sekund, som vore de tveksamma och ville

betänka sig, innan de störta ned, sugas därpå plötsligt in i gapet, dyka ned med framänden och skymta ett ögonblick under vattnet som mörkstrimmiga jätteålar.

Så försvinner stock efter stock blixtsnabbt i mörkret under dammbron. I nästa ögonblick komma de fram på andra sidan, kila utför genom timmerrännan och kastas med dån och dunk ner i den skummande gulvita forsen, som kokar och jäser, brusar och sjunger. De glida vidare och köra än mot ena, än mot andra stranden men få sig en knuff av de påpassliga vaktkarlarna, som kanta ån på vissa avstånd med sina hakar och spakar. Stockarna göra en vresig vändning för stöten och fortsätta seglatsen mitt i fåran.

Nej, inte är det döda stockar bara. De ha liv, de ha förvandlats till varelser av kött och blod, till mörkstrimmiga, stora fiskar, jätteålar, sjöormar.

Där kommer en grånad gamling simmande. Där reser sig en annan upp över ytan och höjer ilsket ett platt huvud och en lång, smal hals. Här ilar ett helt stim fram och efter dem en stor grov klump, ett väldigt odjur, en haj, som jagar tumlare.

Där nedanför fallet sätter sig en lång stock på tvären, ondsint och surmulen, kilar in sig mellan stenarna på båda stränderna och sitter där envis och säker. Flera närma sig, rusa mot honom som murbräckor, vräka sig upp på honom och giva honom knuff på knuff. "Undan med dig!" ropa de. "Hej, du Motvalls käring, i väg med dig, släpp oss fram och följ med strömmen!" Men han svarar ingenting, sitter där butter och tvär. Det blir ett fäste, en hel barrikad, hundratals stockar huller om buller inkilade och intrasslade om varann. Och nya kom-

ma alltjämt rusande, stöta emot, kila in sig i springor och hål, resa sig på ända, lassa sig på varann, bita sig fast vid varann.

Vaktkarlarna samlas. De komma rusande utefter stränderna, pulsande i drivorna, som äro djupa än, fast det är långt fram i maj. De balansera på stammarna och hoppa från sten till sten, från stock till stock. "Å, hugg i!" De bända, bryta och draga, de hugga sina vassa harpuner i odjurens hårda kött, riva och slita i den trassliga härvan.

Och så småningom lossnar det. En efter annan blir fri och ger sig motvilligt och trögt i väg. Härvan börjar glesna och med ens mullrar det till — nu gäller det att med ett par blixtsnabba hopp rädda sig i land — ett väldigt smattrande brak, och vägen är fri! Hela skocken glider vidare i knuffande, brådskande, bråkig trängsel.

Mitt i forsen ligger en stor sten. Den ena stocken efter den andra törnar emot honom. Han låtsas om ingenting i början. "Det är några småpojkar, som roar sig", tänker han, "ingenting att bry sig om." Men stockarna bli större, knuffarna hårdare och häftigare. "Vad är meningen", mumlar han och ruskar på sig, "vad vill ni mig, era spolingar?" Så kommer en hel skock på en gång och puffar till honom från alla håll. Han börjar bli vred, han vacklar och kastas av och an. "Här har jag legat i tusen år", säger han, "utan att den vildaste vårflod kunnat rubba mig en tum, och lika länge tänker jag ligga här än. Var så god och kom ihåg det, och låt mig vara!" Det hjälper inte, han lossnar, förlorar fotfästet, rycks med av strömmen, vältes runt över den knaggliga bottnen, slungas mellan stockarna som en boll och hamnar slutligen i en grop i någon undan-

gömd vik, där han inte ligger i vägen för allt det friska och nya och levande, som skall fram, och som måste fram.

Han är inte ensam. Gång på gång slitas block och kullerstenar loss av forsens och stockarnas enade makt och rulla om varann på bottnen. Det dånar och dundrar och mullrar som fjärran åskor, som avlägsna, ihållande kanonsalvor.

Ån vidgar sig till en tjärn. Där skingras skocken. De sakta farten, flyta omkring var för sig hit och dit, vind för våg, utan mål. Och sädesärlor komma singlande, slå ner på dem och taga sig en lusttur på sjön. Eller ock hejdas stockarna av motväder, drivas samman och packas ihop i vikarna. — Och män komma roende, stående på "suggor" — två eller flera hopfogade stockar — och beväpnade med hakar. Stam efter stam skjutes bort till tjärnens andra ände. Och där börjar åter samma dans, genom dammarna, utför forsar och fall, ner mot den stora sjön i dalen.

Det är väldiga sagodjur, fångade uppe i urskogarna och vallade utför älvarnas vägar, över tjärnarnas gläntor, genom dammarnas grindar och led, ner till den stora sjön. Där drivs hela hjorden samman, tjudras och kopplas och drages över vida fjärdar till målet, sågverket på andra stranden.

Och där släpas den ena stockfisken efter den andra in och slukas. Där släpas jätte efter jätte till slaktbänken och klyves av skarpa klingor i ett dövande, väsande dån.

66. Fosterlandet.

Ej med stora later och starka ord
skall du visa kärlek till hemmets jord.
Nej, med handen på plogen
och med slagan på logen
och med tankens kraft vid ditt arbetsbord.

Fosterlandet blir vad du gör det till,
blir så ljust och fagert och rikt du vill.
Det är du, som bebor det,
av din gärning beror det:
fosterlandet blir vad du tror och *vill.*

Ej är Sverige fattigt, ej mörkt, ej kallt.
Där var järn i jorden, när drivan smalt.
Och i sommarkvällsljuset
rodnar rågen vid suset
av den svenska furan, som hägnar allt.

Snöland, solland, lyssna! Kring skär och strand
sorla tusen böljor, dem kölden band.
Tusen vaknande unga
viljor verka och sjunga.
Ja, det röjs och plöjs i vårt fosterland.

III. FRÅN AMERIKA.

67. Svenskarna i Nya Sverige.

1. I Carl Springers stuga.

Det var en afton år 1691 i februari. Isen på floden *Delaware* i Nordamerika, som alltsedan januari legat så stark, att man kunde med släde fara över till den lilla holländska staden *Gloucester* på andra sidan floden, höll på att gå upp. Det var sällan den låg så länge. Och vanligtvis dröjde det lång tid, innan kölden fick bukt med de vilda vågorna i floden, som tornades upp av den starka strömmen, vilken trängde in i viken från havet. En gång hade det hänt — det var den vintern, då Karl X Gustav tågade med sin här över Bält —, att isen på Delawarefloden på en enda natt byggde en bro så stark, att hjortarna kunnat springa över. Det berättade indianerna ännu som något mycket märkvärdigt. Nu knallade och brakade det som kanonskott, när isstyckena bröto sig lösa.

I ett av husen i *Kristina,* en liten stad, som låg vid flodens mynningsvik, voro den kvällen rätt många människor församlade. Huset var byggt av tegel och uppfört i två våningar. Överst lågo två sovrum, och i bottenvåningen fanns ett stort rum, som användes till dagligstuga, och ett kök. Ett gott stycke från huset låg ett skjul för boskapen. Nästan hela året om brukade djuren gå ute och beta på öppna fältet. Fåren betade t. o. m. av det nya gräset, som stack upp under snön. Men när oväder kom, och det kom ofta mycket häftigt, då voro djuren glada att få söka skydd inne i skjulet. Det var visserligen glest nog, men stängde ändå ute den värsta kölden

och blåsten. Kring gården låg en stor trädgård, men nu vilade snön tung på de präktiga träden, som på sommaren burit de härligaste frukter.

Inne i dagligstugan var det varmt och gott. Och ju starkare man hörde vindens tjut utanför och vågornas rytande, dess gladare var man åt lugnet och värmen inomhus. Rummet var annars så enkelt det kunde vara. Väggarna voro vitlimmade. Den enda prydnaden var ett kopparstick, som föreställde konung Karl XI i kröningsdräkt med konungamantel samt i handen äpplet och spiran. Att den svenske kungens porträtt fanns här, berodde på att det var svenskar, som bodde i Kristina. De hade bosatt sig där på drottning Kristinas tid. Därför hade de kallat den första stad de byggde efter henne. Och hela området, där svenskarna bodde, kallade de *Nya Sverige*. Det var nu över femtio år sedan de första svenskarna stego i land vid Delawareflodens mynningsvik.

De enda möbler, som funnos i det stora rummet, voro ett bord mitt på golvet, stolar och ett skåp, som stod på ena långväggen. Där förvarade husfadern de värdesaker han ägde. Alla möblerna voro av valnöt, ty trakten var rik på valnötsträd. I skenet från den flammande brasan, som brann i den öppna spiseln, och de hemstöpta talgljusen, som stodo på bordet, kunde man se, att det var en mängd människor församlade därinne.

Överst vid bordsändan satt husfadern. Det var en kraftig man, som tycktes vara i sina bästa år. Ögonen sågo klara och skarpa ut. Man kunde se, att han sett mycket och varit med om mycket. Man kunde också förstå, att han haft många svårigheter i sitt liv, ty i hans ansikte funnos djupa fåror. Men

i kväll såg han glad ut. Helt nära honom satt hans hustru. Hon hade sin spinnrock bredvid sig, men spinnrockshjulet fick vila en stund, medan hon lyssnade till vad en av männen i stugan berättade. Emellanåt såg hon upp på sin man. Det var en hastig och nästan skygg blick, men det låg så mycken kärlek i den. Hon visste ju så väl, varför hennes mans blick ibland blev så sorgsen. Det var inte många bland svenskarna i det främmande landet, som haft ett så oroligt liv som han.

2. Carl Springers historia.

Carl Springer hette han. Han var född i Stockholm och hade hela sin barndom bott i ett hus mitt emot Klara kyrka. Det huset hade ägts av hans far, registratorn i kungliga kammarkollegium, *Christoffer Springer.* I Klara skola, som låg alldeles invid kyrkogården, hade han varit skolgosse. Sedan hade hans far skickat honom till London för att lära sig engelska språket. Så en dag, när han var nere vid hamnen och såg på, hur de många skeppen från främmande länder lastade och avlastade sina varor, greps han bakifrån av några starka karlar. En kavle sattes i hans mun, och de bundo för hans ögon. Så bars han bort. Han visste ingenting om var han var, förrän bindeln togs bort efter ett par timmar. Då fick han se, att han var ombord på ett skepp, som styrde ut till havs.

Efter många veckors färd landade det i Virginien i Amerika, landskapet söder om Delaware. Där såldes han till tjänare under fem år. Han hade det svåraste arbete. I brännande solhetta måste han arbeta ute på tobaksfälten. Men det svåraste var ändå att vara alldeles skild från de kära i hemmet

och från sitt land. Inte kunde han heller sända hem någon underrättelse.

Så gingo de fem åren. Han blev fri. En gång hade han fått höra, att det skulle bo svenskar uppe vid floden Delaware, och med stora svårigheter lyckades han komma dit. Svenskarna togo väl emot honom. Han tyckte, att det liksom var litet av hans eget land, som han träffade på i Delaware. Där funnos stora, djupa furuskogar som i Sverige, forsande älvar och klara sjöar. Han kunde inte komma hem, ty han hade inga respengar, och inte heller hade på många år något svenskt skepp landat där. Så beslöt han att stanna och arbeta, tills han finge nog penningar att kunna resa hem. Snart hade han samlat en penningsumma. Den var inte stor, men den räckte till att köpa ett bra stycke jord, ty jorden var ännu mycket billig. Där byggde han en liten stuga. Och han arbetade så träget på åker och äng och i trädgården, som han anlagt, att han kunde bygga det präktiga hus, som han nu bodde i.

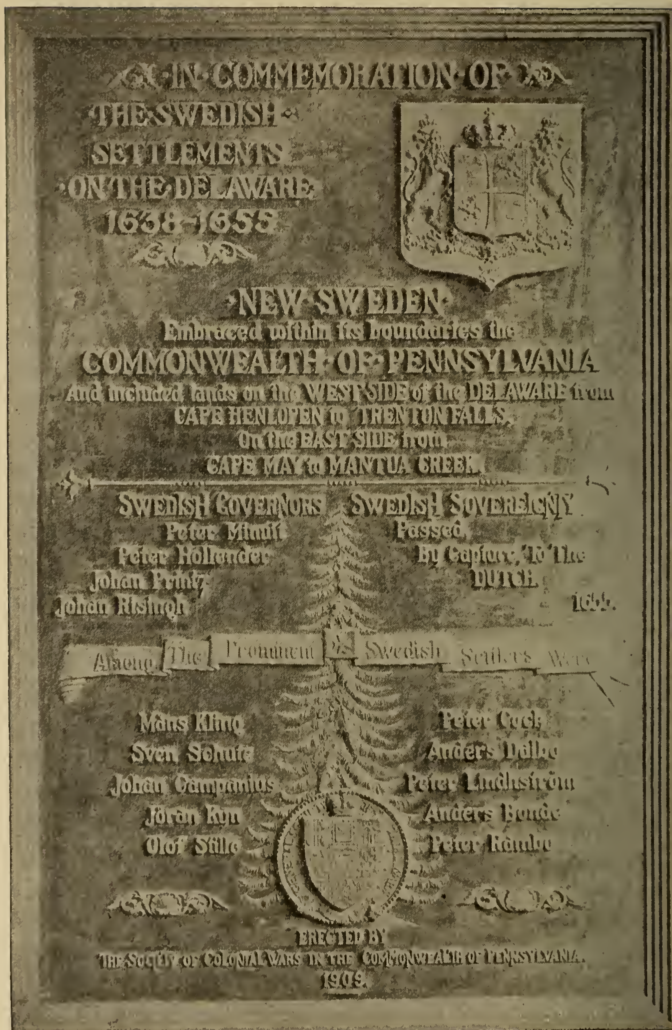
Dit hade han för sex år sedan fört sin unga hustru, som var född därute i det främmande landet, fastän hennes föräldrar voro svenskar. Förut hade hon inte hört så mycket om landet, som låg så långt borta. Men hennes man hade talat så mycket med henne om det, att hon snart tyckte hon kände det lika bra som han. Och hon längtade nästan lika mycket dit, som han gjorde.

Carl Springer ville aldrig ens för sig själv erkänna, att han kanske aldrig skulle få komma tillbaka till sitt fädernesland. Och ändå var det väl inte mycket troligt, att han någonsin skulle få återse det. Här hade han ju sitt uppehälle. Nu hade han också sin familj att tänka på. De hade tre små rara barn:

en liten gosse, som var fem år och hette *Christoffer* efter farfar. Så var det lilla *Beata,* som hette som farmor, och så den allra minsta, *Maria,* som ännu låg i vaggan. Men om han säkert visste, att han aldrig skulle få se Sverige igen, då tänkte han, att han inte skulle kunna leva längre. Hans hustru trodde, att den tanken ändå ibland kom för honom. Han jagade bort den. Den fick inte stanna. Men hon såg på hans blick, när den kom. Och det kunde dröja länge, innan hennes kärleksfulla blick och milda ord kunde skingra vemodet. Bäst lyckades det kanske för de små barnen. Då de kröpo upp i hans knä, kunde han ju inte annat än glömma sin oro.

I kväll var Carl Springer glad. Det var en riktig högtid för svenskarna i Kristina. Nästan så många människor, som stugan kunde rymma, voro samlade hos Carl Springer. Där funnos gamla och unga, män och kvinnor. Barnen sutto hopkrupna i en lång rad framför spiseln. Där funnos två gamla män, *Peter Rambo* och *Anders Bonde,* som för 54 år sedan kommit över bland de första nybyggarna. Det hände nog annars också, att mycket folk var samlat i Carl Springers stuga. Om söndagseftermiddagarna brukade de komma dit för att höra honom läsa i bibeln och i Luthers postilla. Men denna gång var det inte honom de lyssnade till utan en ung man, som satt bredvid honom.

Han var svensk, hette *Anders Printz* och hade några veckor förut kommit över till Delaware med ett engelskt skepp. Han hade som pojke varit en riktig vildbasare och alltid längtat efter att få vara med om vilda äventyr. Då han var en liten gosse, hade det roligaste han visste varit att höra sin gamle

TILL NYA SVERIGES MINNE.

Minnestavla uppsatt i rådhuset i Filadelfia.

farbror, som varit guvernör, styresman, i Nya Sverige, berätta om landet därborta. Han hade haft så mycket att förtälja. Roligast hade ändå Anders tyckt det vara att höra om indianerna därborta i väster. Nu hade han äntligen fått sin önskan uppfylld och kommit över. Och efter en lång och besvärlig färd från den engelska staden, där fartyget landat, hade han i går kväll knackat på hos Carl Springers. Där hade han fått både hjärterum och husrum. Och i kväll hade Carl Springer skickat bud till alla sina grannar, för att de skulle få höra nytt om Sverige.

3. Gamle Peter Rambo berättar om svenskarna i Nya Sverige.

"Ja, det är andra tider hemma i Sverige, än när jag och *Anders Bonde* för över femtio år sedan kom hit", sade gamle *Peter Rambo,* när Printz slutat att berätta. "Ingen, som levde då, visste vad den välsignade freden ville säga. Och nog dröjde det länge, innan vi, som kom hit över, fick bo riktigt i frid och ro."

"Vill inte fader Peter tala om lite, hur ni hade det här i början", bad unge Printz.

"Ja, det kan göra ungdomen här gott att få höra, hur de gamla fått sträva och arbeta, för att de unga skulle få det så lugnt och bra, som de nu har", instämde Carl Springer.

"Nog kan jag tala om en del", sade Peter, "och Anders kan hjälpa mig, om minnet sviker."

"Jag skulle väl då att börja med tala om, hur det var, när vi först kom hit. Sex månader hade vi varit på väg, när vi fick se det här nya landet. Nya Sverige sade vi genast, att vi ville kalla det. Det

var ju en påminnelse om hemlandet. Så såg vi också strax, att det var så mycket, som påminte om landet vi lämnat. Den här stora älven liknar älvarna hemma i Norrland. Vi kallade den *Nya Sverigesälven.* Då vi närmade oss den udden, som skjuter ut i älvens mynning, och där vi skulle lägga till, såg vi också höga berg som i Sverige med vacker skog. Och redan medan vi ännu var långt borta, strömmade mot oss den allra härligaste vällukt. Det var doften från alla träden. Och i dem sjöng fåglar med de allra grannaste färger så innerligt vackert. När vi kommit i land och såg det riktigt på nära håll, tyckte vi det var en riktig lustgård vi kommit till. Och luften var så frisk, riktigt som hemma, och vattnet i källorna lika klart och välsmakande."

"Minns du, far", sade Peters gamla hustru, som kommit med över som femtonårig flicka, "hur pastor *Torkillus* slog ihop sina händer och ropade: 'Landet må med rätta heta Kanaans land, varandes mig icke hälften sagt av dess härlighet'. Och så kallade vi udden, där vi landsteg, *Paradisudden.*"

"Så begav vi oss av inåt landet", berättade Peter Rambo vidare. "Och ju mer vi fick se av det, dess bättre förstod vi, vilket gott land det var. En av oss, som varit i många länder, sade, att allt vad Ryssland har av fisk, Spanien av järn, Frankrike av vin, det fanns alltsammans samlat här.

Det var på västra sidan av floden svenskarna slog sig ner. För det var så, att holländarna redan tagit den östra. Det var indianerna, som ägde landet. Det hade nog inte varit svårt att bara ta det från dem. Vi hade fullt upp med kulor och krut och bössor, och med våld hade de flesta européer, som ägde land i Amerika, tagit det. Men vi var svenskar, och

svenskarna aktar andras rätt. I det brev, som talade om vad guvernören, som var satt att styra svenskarna i det nya landet, skulle tänka på, stod det också, att han skulle behandla indianerna väl och inte tillåta, att någon orätt gjordes dem. Landet skulle svenskarna ordentligt köpa av dem."

"Nog minns jag väl", sade hans hustru, "när indianerna kom ner för att sätta sina bomärken under köpekontrakten. Så rädda vi flickor var, när vi fick se alla hövdingarna. Fjädrarna och de brokiga ormskinnen de hade på huvudet svängde, när de gick. I öronen hade de ringar och kring halsen band, som tumknogar av deras dödade fiender var uppträdda på. Vi tyckte de såg hemska och elaka ut. Men det var inte så farligt. De kände oss bara inte och trodde, att svenskarna var lika stora fiender till rödskinnen, som de andra vita männen varit."

"Ja, att börja med var de inte alls att lita på", sade Anders Bonde. "Jag minns väl, när jag en gång beställde en kalkon av en indian, som var en stor fågelfängare. Nästa dag kom han dragande med en örn. När jag förebrådde honom, för att han varit oärlig, sade han bara: 'Inte kunde jag tro, att den, som bott här i landet ett par månader, skulle förstå sig på fjäderfäna här.' Men när de till sist förstod, att vi verkligen ville dem väl, då kunde man inte ha bättre och ärligare vänner än indianerna."

4. Svenskarnas längtan efter att få höra Guds ord predikas.

Carl Springer hade mest suttit tyst, under det de gamla talade om gångna tider. Det var, som om han tänkte på något, som bedrövade honom. Men

så på en gång var det, som om en ny tanke kommit för honom.

"Det är en sak, som ingen ännu talat om, och jag tror ändå, att det är något, som vi äldre tänkt på mer än något annat. Och vi sörjer över det. Vi har talat om vilket gott och fruktbart land vi bor i. Gud har hjälpt oss i vårt arbete, så att vi har allt vad

GLORIA DEI-KYRKAN I FILADELFIA.

vi behöver. I Nya Sverige behöver ingen, som vill arbeta, lida nöd. Och allt det är vi tacksamma för. Men det är inte nog, att kroppen får, vad den behöver. Vi har också odödliga själar, som behöver näring. När den svenska regeringen sände de första svenskarna hit, skickade den med allt vad de behövde för att kunna få sitt uppehälle i det främmande landet. Men i den förordning, som guvernören skulle lyda, stod också dessa orden: "Framför allt skall

guvernören tänka på att Gud, den Allrahögste, bevisas en sannskyldig gudstjänst och tillbörlig ära, lov och pris, och fördenskull att gudstjänsten efter svenska kyrkans sedvänjor blir ivrigt bedriven, och alla, isynnerhet ungdomen, må få undervisning i kristendomens huvudstycken.' Därför, på alla ställen, där svenskarna slog sig ner, byggde de en kyrka. Det var mycket enkla kyrkor. Och inte såg de just ut som kyrkorna hemma i Sverige. De var byggda som de hus nybyggarna uppförde åt sig själva, men runtom var en utbyggnad. Därifrån kunde man skjuta, om indianerna anföll, som de gjorde i början. Det var oroliga tider. Men när de gamla psalmerna ljöd, och församlingen fick höra på predikan av prästerna, som följt med hit ut, kände den sig trygg. Då kände människorna också, att de utgjorde en av de många församlingarna, som hörde Sveriges kyrka till. De gjorde det lika väl som de människor, som i de svenska kyrkorna samma dag sjöng samma psalmer och hörde samma Guds ord.

Under många år hade svenskarna så glädjen att få fira gudstjänst i sina kyrkor. Men nu har det kommit svåra tider. Den siste prästen är nu så gammal och sjuk, att han inte kan predika. De sista nio åren har han också varit blind. Ändå har han i många år varje söndag låtit leda sig till kyrkan för att hålla gudstjänst. Men nu har han inte på ett helt år kunnat komma till kyrkan."

"Har ni då inte på den långa tiden fått höra en predikan?" frågade Anders Printz.

"Hade vi inte haft Carl Springer", sade en av männen, som förut suttit tyst, "vet jag inte, hur det skulle ha gått för oss. Men varenda söndag har han samlat oss i kyrkan. Där har han läst alla bönerna,

som de står i handboken, och för varje gång en predikan ur Luthers postilla. Och vi har trott, att Gud inte skulle tycka illa vara, att en, som inte är präst, stod för gudstjänsten i kyrkan, då vi förlorat vår präst. Men vi kan ändå inte vara annat än oroliga, när vi tänker på hur det kan gå, om vi inte får hit en man, som vet mera om den sanna lutherska läran, än vad vi olärda bönder kan göra. Då kan det hända, att vi råkar in i samma villfarelser, som de många partier och sekter, som finns här i landet. De har allt många gånger försökt att få oss över till sig."

"Så är det också det", sade Carl Springer, "att det är stor fara för att våra barn glömmer bort sitt svenska språk. Vi bor ju mitt ibland andra folk. Om vi bara hade skollärare och svenska böcker, vore det en välsignad sak. Nu har vi bara den handbok och den postilla, som vi läser i om söndagarna, och så två biblar. Men de har genom att hela året gå i lån mellan oss blivit så illa åtgångna, att det snart kommer att bli omöjligt att läsa dem."

"Men varför har ni då inte vänt er till Sverige och bett om hjälp?" frågade Anders Printz. "Vår nådige konung älskar den lutherska läran och har gjort mycket för att de svenska barnen skall få kristlig kunskap. Säkert skulle han hjälpa er, om han visste om er nöd."

"Två gånger har vi skrivit hem till Sverige", svarade Carl Springer. "Men antingen har breven inte kommit fram, eller har de, som de varit ställda till, inte förstått, vart de skulle vända sig för att söka hjälp åt oss. Det var enkelt, ringa folk. Sedan, när vi väntat i månader på svar, skrev vi till högvördiga domkapitlet i Hollands huvudstad. I brevet sade vi,

att vi äro som får utan herde, som kycklingar utan höna, som sjuka utan läkare och i allra största fara. Och vi bad därför att få en luthersk präst. Vi hade också hört, att många svenska studenter studerade därute, och tänkte, att vi kanske kunde få en sådan. Vi skulle hederligen avlöna honom. Nu har ett år gått, sedan vi skrev det sista brevet.

När nu denne unge svensken så oförmodat kom hit ut till oss, kom den tanken för mig: Kanske är han det redskap, som Gud valt att hjälpa oss. Kanske skall han, när han återvänder till Sverige, finna människor, som han kan tala med om vår längtan, och som kan hjälpa oss."

Anders Printz måste avtorka en tår, innan han kunde svara. "Jag är ung och ringa", sade han. "Inte känner jag många förnäma och mäktiga hemma i Sverige. Och inte betyder mitt ord mycket. Men det har förr behagat Gud att välja ringa verktyg, då han velat utföra stora ting. Kanske hjälper han mig att tala så om er nöd och längtan, att det väcker samma iver att hjälpa er, som edra ord väckt hos mig. Give han då också åt människorna större makt att hjälpa er, än vad jag, eder obetydlige tjänare, äger."

Då reste sig alla, män och kvinnor. De tävlade om att få trycka hans händer. De sågo redan den dag, då svensk gudstjänst ännu en gång skulle firas på främmande jord, då ännu en gång Guds rena ord skulle förkunnas, barnen genom dopet tagas upp i församlingen, och den heliga nattvarden utdelas. Och innan människorna skildes åt för natten, tog Carl Springer fram den gamla nötta bibeln och läste Davids 42:dra och 43:dje psalm, där det står: *Sänd ditt ljus och din sanning. Må de leda mig, må de*

PRINTZ TÄLJER EN LEKSAKSHÄST.

föra mig till ditt heliga berg och till dina boningar, så att jag får gå in till Guds altare. Och svenskarna hade fått nytt hopp, att Gud skulle möta deras längtan.

5. Vad Anders Printz hörde i indianlägret.

En dag, när Anders Printz satt i stugan och täljde en leksakshäst åt lilla Christoffer, kom Carl Springer in och frågade, om han hade lust att följa med på ett besök hos indianerna. Printz önskade ingenting högre. Utrustade med en duktig matsäck gåvo de sig i väg, och följande dag vid middagstiden hunno de indianlägret. Indianerna togo väl emot dem och gladde sig mycket över att få råka sin gode vite vän Carl Springer. De båda svenskarna stannade tre dagar i lägret. Printz var mycket intresserad av vad han där såg och hörde. Om kvällarna tyckte han om att sitta och lyssna till hur en av de äldsta i stammen berättade indianernas gamla sagor. Han talade om den store anden *Manitu* och om livet på *de sälla jaktmarkerna.* Men han berättade också om sitt folks vänskap med svenskarna. Han talade om den fromme magister Campanius, som varit präst bland svenskarna, medan indianen var ung. Han blev indianerna så kär, att de, som de sade, "ständigt ville vara hos honom". All sin lediga tid använde han till att lära sig deras språk, ty det var bara några få indianer, som förstodo engelska. Så snart han kunde tillräckligt, översatte han den svenska katekesen till indianernas språk. Det är roligt att tänka på att den första bok, som trycktes på indianernas språk, var en svensk katekes. Och samtidigt med att svenska barn hemma i Sverige sutto och stavade i sina katekeser, sutto indianerna i sina wig-

wams borta i den vilda västern och lärde också de kristendomens huvudstycken.

Det gick inte så, som den fromme prästen hoppats och bett om. Indianerna omvände sig inte till Gud. Men en svensk, som skrivit om denna tid, säger, att "genom Campanius' umgängelse fingo de åtminstone en liten smak av Guds sanna kännedom, så de sade, att lika mycket som de vitas bössor överträffade indianernas pilar, lika mycket överträffade deras Gud indianernas."

Det var med riktig saknad Anders Printz sade farväl åt sina indianska vänner. De hade inte kunnat tala mycket till varandra, men de hade förstått varandra ändå. Och han hade börjat inse, att om än människorna tillhöra mycket olika folkslag, så har Gud skapat dem till varandras bröder, som både kunna och skola hjälpa varandra i kärlek.

6. Svenskarna få sina egna präster.

En dag i juli 1697 var det liv och rörelse i Kristina. Folk hade samlat sig från alla trakter. Några hade gått eller ridit ända till 20 mil för att komma dit. Det var också en viktig dag och en glädjedag för de svenska nybyggarna. De präster, som de så länge längtat efter och bett om, hade äntligen kommit. För några dagar sedan hade de landat längre söderut vid älven. Där hade Carl Springer och några andra av de förnämsta männen i de olika församlingarna mött dem. Och människor, vilka bodde så långt borta som 12 svenska mil, hade kommit ned till floden. De trodde knappt, att det var sant, att de skulle få hjälp. Det var nu över 4 år, sedan de fingo brev från Sverige, att konungen ville skicka dem en präst. Så många gånger hade deras hopp

svikits, att de nu nästan upphört att hoppas. Därför kunna vi förstå, att de voro glada, när de sågo, att det var riktigt sant. Och nu hade de samlats i den lilla enkla träkyrkan, där det inte varit gudstjänst på så länge, för att få se de svenska prästerna. Dessa hade bett folket komma dit för att framföra en hälsning från det gamla landet. De ville också berätta för svenskarna om hur det gått till, att de svenska prästerna nu voro i det främmande landet för att predika där.

Också några indianer voro med. De hade blivit så glada, när de hörde, att den svenska kungen skickat präster över. De sade, att de voro glada över det, därför att det visade, att Sverige inte glömt sitt folk. Och indianerna tyckte nästan, att svenskarna voro som deras eget folk.

När alla voro samlade, kommo de tre prästerna in i kyrkan. De hade riktigt svårt att komma fram, ty alla ville trycka deras händer och önska dem välkomna. Ivrigast var man att se på den av dem, som skulle bli kyrkoherde i Kristina. Det var pastor *Erik Björk.* Pastor *Rudman* skulle bli kyrkoherde i Vicacoa. Den tredje prästen skulle inte stanna länge i Nya Sverige.

Det var en vardag, och först nästa söndag skulle gudstjänst hållas. Men sammankomsten började ändå med bön av pastor Rudman. Han tackade Gud, som skyddat honom och hans vänner under den farliga färden. Han tackade, för att Gud hört de svenska församlingarnas bön, och han bad Gud om hjälp, att deras arbete måtte bli till välsignelse.

Och medlemmarna i den lilla svenska församlingen i främmande land böjde andäktigt sina huvuden och instämde i bönen.

68. John Ericsson.

1. Barndom och ungdom.

Den, som år 1816 gjorde ett besök vid de pågående arbetena på Göta kanal, möttes av en egendomlig syn: en tretton års pojke, som utförde mätningar för kanalverket, fast han var så liten till växten, att han måste stiga upp på en stol, när han skulle se genom avvägningsinstrumentet. Ännu mer förvånad blev främlingen, när han fann, att den lille lantmätaren ledde utstakningsarbetet för en arbetsstyrka på icke mindre än sex hundra man. Den unge gossen bar namnet John Ericsson.

John Ericssons vagga hade stått i Värmland i ett fattigt bergsmanshem vid Långbanshyttan norr om Persbergs gruvor. I denna omgivning av gruvor och masugnar utvecklades hans rika mekaniska anlag.

Redan som liten gosse visade John klart, vartåt hågen låg. Nio år gammal var han, när han med endast kniv och borr förfärdigade ett litet sågverk, som drevs med vattenkraft. Det var ett mästerverk i sitt slag. I en fyrkantig ram av trä hade den lille sågbyggaren inpassat en klockfjäder, som han förvandlat till ett sågblad med tillhjälp av en fil, lånad från en smed i grannskapet. Axeln var gjuten av en söndrig tennsked. I övrigt var maskineriet helt och hållet av trä. Allt var fint och putsat, och ingenting saknades, icke ens bädden, på vilken timret skulle dragas med kedjor ur vattnet upp i såghuset.

Följande år förfärdigade han modellen till en vattenpump för gruvor. Till drivkraft begagnade han vinden ungefär som vid en väderkvarn.

Mycket tidigt började han också utföra kartor och ritningar till maskiner. Ritbestick ägde han emellertid ej. Men John var aldrig rådlös. Han gjorde sig själv en passare av björk och fäste nålar som spetsar i passarens ben. Pensel för färgläggning av sina ritningar saknade han också. Efter enträgna böner erhöll han slutligen tillåtelse att plocka hår ur sin moders pälskappa, dock endast med villkor, att skörden togs så försiktigt, att det ej märktes, var han plockat. På det viset fick han nog till två små penslar.

Det var de ritningar och modeller han under dessa år utförde, som riktade Baltsar von Platens uppmärksamhet på honom. "Fortsätt", sade han, "som du börjat, min gosse, och du skall en dag uträtta något stort!"

Vid sjutton års ålder övergick John Ericsson till militäryrket och tog som fänrik inträde vid Jämtlands fältjägarkår. Där vann han snart allas hjärtan genom sitt hurtiga och öppna väsen, sin duglighet och sina kunskaper. Men militärlivet tillfredsställde icke i längden en yngling, som hade så många mekaniska idéer i sitt huvud. Det fattiga hemlandet gav honom icke möjligheter att förverkliga dem. Då beslöt han att flytta över till mekanikens och industriens förlovade land, England. Så lämnade han, 23 år gammal, sitt fosterland, dit han icke mer skulle återvända.

2. Uppfinningar.

I England kastade han sig med rastlös iver på arbete med uppfinningar.

Genom att konstruera en *ångspruta* på hjul kan han sägas ha blivit en grundläggare av det moderna

eldsläckningsväsendet. Förut, då sprutorna drevos med handkraft, kunde strålen kastas endast till en ringa höjd, och vattenmängden var alldeles otillräcklig för en verksam släckning. När den väldiga, aldrig tröttnande ångkraften sattes i armkraftens ställe, gjordes ett omätligt framsteg i striden mot det farliga elementet. Vid en stor eldsvåda i London fick John Ericsson tillfälle att visa förvånade åskådare, vad hans ångspruta förmådde.

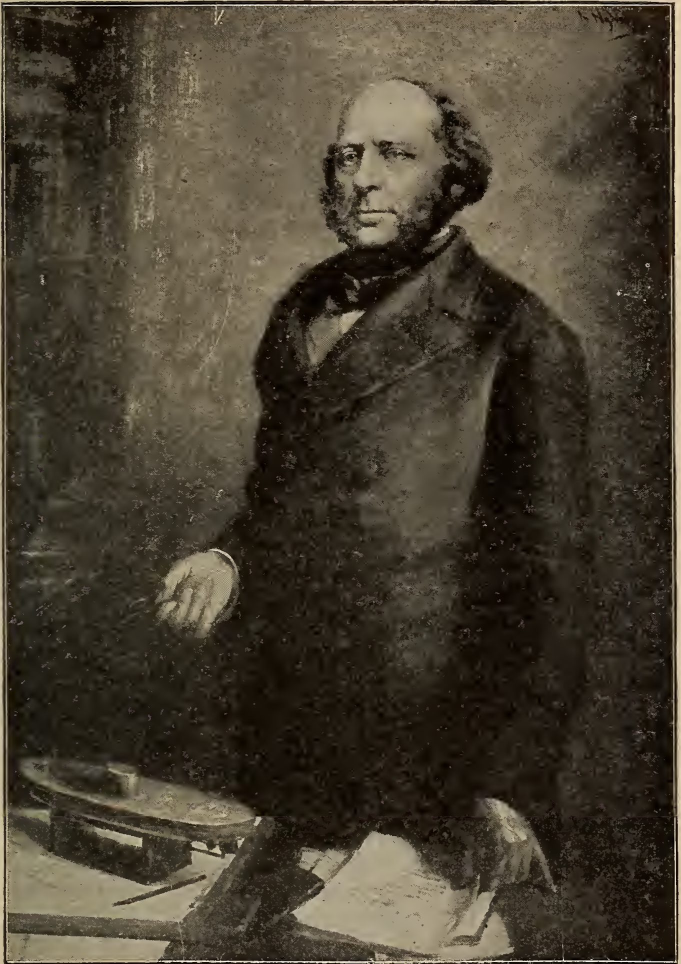
Uppfinnaren gladde sig åt det lyckade resultatet och tog för givet, att hans ångspruta skulle vinna allmän användning i världsstaden. Men nu liksom otaliga gånger sedermera skulle han få erfara, att han "gjort upp räkningen utan värden". En kommitté tillsattes för att avge utlåtande om den svenske ingenjörens ångspruta. Hans vän Adolf von Rosen, som senare blev bekant för sitt framgångsrika arbete för järnvägsanläggningar i Sverige, vistades då i London. Han berättar följande om kommitténs arbete:

"Vederbörande" kommo tillsammans, slogo sig på sina knän och ruskade på huvudet.

"Utmärkt spruta", sade en, "men inte duger en sådan i London. Den behöver ju hela sjöar med vatten, och det har vi inte här".

"Vad skulle våra 'eldgossar' — det var brandkåren — leva av, om staden köpte en sådan spruta?" anmärkte en annan. "Vi finge underhålla dem och deras hustrur och barn och betala till — och det bleve alldeles för dyrt".

"Och så", inföll en sakkunnig och lade pekfingret på näsan, "är det ingalunda osannolikt, att ännu bättre apparater för eldsläckning kunna uppfinnas. Och vad särskilt denna spruta vidkommer, är den

JOHN ERICSSON.

alldeles för kraftig för vanliga fall. Och även om tillräckligt med vatten kunde skaffas, så är det fara värt, att en så stor vattenmängd, utsprutad i luften, skulle åstadkomma skador på annat sätt. Den kunde t. ex. bilda dimmor, varav vi hava mer än nog förut”.

Alla de vise männen voro ense därom, att man inte kunde gå nog försiktigt till väga, då fråga var om att rubba sekelgamla vanor och inrättningar. Och därför slutade överläggningen med att kommittén för närvarande avstyrkte användandet av den nya ångsprutan.

Följden blev, att ångsprutan kasserades såsom vådlig att begagna och därtill stridande mot engelska undersåtars fri- och rättigheter.

Numera begagnas som bekant ångsprutan i hela världen och har räddat tusentals liv samt egendom till oberäkneligt värde.

Det var vid denna tid, som man i England började tänka på att bygga järnvägar. En höstdag 1829 skulle tävlan äga rum mellan *lokomotiv* på den nyanlagda järnvägen mellan Liverpool och Manchester. John Ericsson deltog med ett lokomotiv, som överträffade alla medtävlare genom sin vackra byggnad och sin snabbhet. I sju dagar frustade Ericssons lokomotiv fram och tillbaka över den lilla tävlingsbanan. Men på den åttonde, just då hans seger syntes säker, råkade ångpannan ut för ett missöde, som gjorde, att han drog sig tillbaka från tävlingen, där han antagligen skulle ha erhållit priset, om han kvarstått. Nu tillföll detta engelsmannen Stephenson, som några år tidigare hade byggt det första lokomotivet. Orsaken till missödet med Ericssons lokomotiv låg däri, att det måst byggas alltför hastigt. Han

hade nämligen icke fått reda på tävlingen, förrän redan två tredjedelar av förberedelsetiden gått.

Större lycka hade emellertid John Ericsson i sitt arbete på att förbättra samfärdseln till sjöss. Han hade klart för sig, att ångkraften aldrig kunde få den stora användning inom sjöfarten, som den borde ha, så länge fartygen skulle framdrivas med skovelhjul vid sidorna. Ty dessa medförde obehagliga skakningar, och i sjögång var det ej nog med att de arbetade mycket oregelbundet, utan de togo även lätt skada. I sjökrig kunde ju krigsfartyg med stora hjulhus lätt göras redlösa medelst ett par välriktade skott.

År 1836 lyckades John Ericsson konstruera den första praktiskt användbara *propellern*. Då inbjöd uppfinnaren styrelsen för den engelska örlogsflottan att låta sig i sin stora ämbetsbåt bogseras på Temsen av hans lilla propellerbåt. Inbjudningen antogs, och färden gick med en snabbhet, som förvånade både deltagare och åskådare. Nu tycker man, att örlogsflottans styresmän bort vara övertygade om uppfinningens praktiska användbarhet. Ingalunda! Efteråt fick uppfinnaren ett skriftligt meddelande, att amiralitetsherrarna funnit sig mycket besvikna på provresans resultat! Ja, man kunde få höra en verkligt "sakkunnig" herre göra sig kvick med det yttrandet, att "den stackars upptäcktsmakaren måste ha haft en skruv lös i huvudet, vilken han anbragt i ändan på sin båt".

Därmed var propellerns öde avgjort i England — tills vidare.

Först sedan Frankrike, Amerika och Sverige lagt sig till med denna löjliga propeller, fick också styrelsen för den engelska örlogsflottan bekväma sig till

att av John Ericssons bolag för 20,000 pund sterling* köpa sig rättigheten att begagna "den flyttbara skruven", som nu användes på världens alla ångbåtar.

De många motgångarna gjorde emellertid, att Ericsson ledsnade på England och 1839 för alltid flyttade över till Amerika. Där fann den svenske uppfinnaren det intresse för sin storartade förbättring av samfärdsmedlen till sjöss, vilket han förgäves hoppats på i England. Snart fick han vara med om att se sjöfarten på Nordamerikas stora sjöar i ansenlig utsträckning skötas av propellerångare.

3. Monitor.

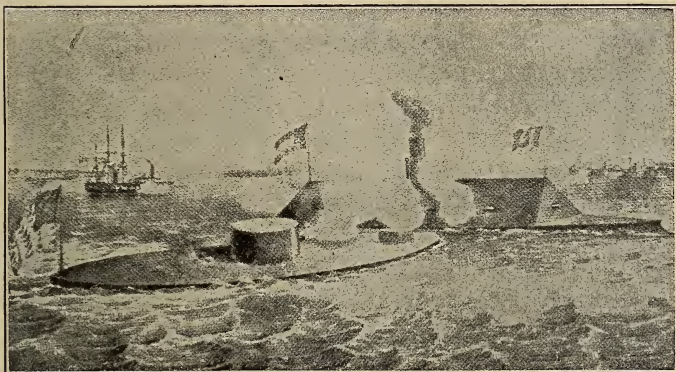
År 1861 utbröt det nordamerikanska inbördeskriget, i vilket det bland annat gällde, om sydstaterna skulle få sin vilja igenom och fortfarande hålla miljontals människor i slaveri. Det såg mörkt ut för nordstaterna, som kämpade för negrernas befrielse. Sydstaterna hade plötsligen fått till sin hjälp ett fruktansvärt, järnbeklätt krigsfartyg, kallat Merrimac. Det borrade i sank alla motståndare det mötte. De skurar av järn, som utslungades mot vidundret, återstudsade från dess pansarfjäll. En allmän fasa grep nordstaternas invånare. Man väntade, att den osårbara kolossen skulle förstöra hela nordstaternas flotta.

Emellertid hade John Ericsson byggt sin *Monitor*. Aldrig förut hade man sett ett fartyg av sådan form flyta på vattnet. Närmast liknade den över vattenytan synliga delen ett strykjärn, som uppbar ett runt torn, i vilket en väldig kanon var uppställd. När det underliga fartyget gjorde sin första tur, hälsades

* Ett pund sterling=$5.00.

det med allmän misstro, och i en tidning omnämndes det till och med under namnet "Ericssons dårskap". Men den dårskapen befanns vara en vishet, som gav nordstaterna segern.

Då den lilla Monitor först kom och oförsynt lade sig i vägen för kolossen Merrimac, fäste denna ingen uppmärksamhet vid sin motståndare. Men när två kulor från "strykjärnet" borrade sig in i dess pan-

sar, fann den för gott att sakta farten för att med en bredsida krossa sin motståndare.

Denna salut gjorde emellertid icke den ringaste verkan, utan Monitor gick Merrimac alldeles in på livet och hindrade den att komma fram. Då började ett envig, vars make världen aldrig förr skådat.

Inom några minuter var stridsplatsen inhöljd i rök, så att de många tusen åskådarna på stranden icke kunde förnimma annat än det dövande dundret av de grova kanonerna och det ihåliga dånet och rasslet, när kulorna träffade Monitors torn eller Merrimacs pansar. De kunde genom röken urskilja krut-

blixtarna, de sågo kulor slungas i luften och explodera, medan andra, som icke träffat, återstudsade långt utefter vattenytan åt alla håll. Men det förfärliga, som försiggick inom "molnstoden", kunde endast anas.

Under ängslan och spänning hade man i tre timmar väntat slutet av den kamp, på vars utgång så mycket berodde. Plötsligt blev det tyst. Oron steg till det yttersta. En av kämparna var slagen — därom var intet tvivel — men vilken?

Kort därefter ångade vidundret Merrimac långsamt ur rökmolnet och försvann.

Merrimac hade således kommit levande ur striden — men Monitor? Han måste alltså ha krossats av odjuret och uppslukats av havet.

Spänningen och oron blevo slutligen olidliga, då en vindkåre drev röken utåt havet, och se — på den spegelblanka vattenytan låg Monitor ensam kvar som segerherre, glänsande mot en bakgrund av krutröksmoln.

Då utbröt ett enda omätligt jubel. Som en löpeld gick det över vatten och land. Monitors seger över Merrimac blev en avgörande vändpunkt i kriget. John Ericssons och Monitors namn voro på allas läppar, och efter krigets lyckliga utgång för nordstaterna hälsades den svenske ingenjören som "befriare av fyra miljoner slavar".

Men John Ericsson lät ej berusa sig av framgången. Med samma lugna ihärdighet som alltid arbetade han på nya uppfinningar. Arbete var hans liv. Allt offrade han för sin plikt: familjelivets såväl som sällskapslivets glädje. När han blev trött, kastade han sig utan vidare på ett bord med en tjock bok eller en pall till huvudkudde. Där njöt han en stunds

slummer, innan hans hand ånyo grep till passare och ritstift.

4. Drag i John Ericssons personlighet.

I sitt levnadssätt var den store uppfinnaren ytterst enkel. Hans dryck var under de senaste trettio åren endast vatten. Han yttrade en gång, att han ej med en enda dollar ville bidraga till en så sedefördärvande hantering som försäljning av starka drycker. Varje morgon tog han sig gymnastik. Grönsaker, bröd och något kött voro hans föda.

Oegennytta var ett av Ericssons mest framstående karaktärsdrag. Några rikedomar samlade han ej på sina uppfinningar, ehuru han kunnat bli mångmiljonär, om han velat. De summor han förtjänade använde han till nya experiment eller till understöd åt behövande vänner och nödlidande, som sökte hans hjälp. Under sådana förhållanden var det ej underligt, att hans egen ekonomiska ställning stundom blev mycket bekymmersam.

Mitt under framgången i främmande land glömde Sveriges son icke sitt fattiga fosterland. Under arbetet på sin Monitor hade John Ericsson ständigt Sveriges kustförsvar i sina tankar. "Sverige med sitt lyckliga läge, omgivet av hav såsom naturliga utanverk, kan alldeles otvivelaktigt försvara sig mot vilken fiende som helst, om man vill draga full nytta av dess för anfall ogynnsamma kuster och begagna dess goda järn, dess mekaniska skicklighet och dess sjöfolk — det bästa i världen — på ett ändamålsenligt sätt", yttrade han en gång till sin vän von Rosen.

Och med glödande kinder och strålande ögon och med det egendomliga, okuvliga, energiska uttrycket i hela sin personlighet tillade han: "All den förmåga

försynen skänkt mig, min bästa kraft, mitt arbete, hela min strävan här i världen skall jag alltid ägna åt mitt fosterlands förkovran, lycka och självständighet. För detta mål vill jag leva, för det vill jag dö".

"Det vore", skriver han en annan gång, "en förebråelse mot den mekaniska vetenskapen att säga, att ett vapen icke kan konstrueras, vilket i händerna på 10,000 förståndiga och käcka soldater kunde förstöra en fiende 100,000 man stark". Han följde politikens gång för att spana ut, om fara hotade det gamla hemlandet. Och han förklarade sig beredd att "i samma stund, som krig förklarades av eller mot Sverige, återvända hem för att med liv, förmögenhet och krafter bidraga till fosterlandets försvar".

"Jag känner blott ett hemland", skrev John Ericsson en gång på äldre dagar, "och hellre må mitt stoft komma att vila under en grushög på svensk jord än under ett marmormonument i detta land". — Hem skulle han komma, först när han gjorde den sista färden, sedan hans långa arbetsdag var ändad. "Jag vilar; denna vila är härlig, skönare än ord kunna beskriva" — det var det sista den oförtrutne arbetaren yttrade.

Förenta staternas regering visade sin tacksamhet för vad denne Sveriges son uträttat genom att bereda honom en likfärd utan motstycke. Under stora högtidligheter bragtes hans stoft ombord på pansarkryssaren Baltimore, som förde det över oceanen till det gamla hemlandet. Under gripande hedersbetygelser mottogs den dödes kista i Sveriges huvudstad, varifrån den på järnväg fördes till Filipstads fagra kyrkogård, där ett gravkapell uppförts åt den store Värmlandssonen.

På vägen till folkskolan vid Långbanshyttan är upprest ett minnesmärke av järn med följande inskrift: "I en bergsmans hem vid Långbanshyttan föddes bröderna Nils Ericson den 31 januari 1802 och John Ericsson den 31 juli 1803, vilka båda hava gagnat fäderneslandet. Deras väg genom arbete till kunskaper och oförgängligt rykte står öppen för varje svensk yngling".

69. Våra fäder deltaga i inbördeskriget.

Den 12 april 1861, då jag mot aftonen gick från rådhuset ned till staden*, kom en vän springande efter mig och omtalade, att de upproriska i Södern hade börjat beskjuta Fort Sumter. Nyheten spridde sig hastigt och det var ett ögonblick av allmän hänförelse och förbittring. Männen rusade från sina bostäder ut på gatorna och begärde att få ingå i arméen. Arbetare bortkastade sina spadar och verktyg, hantverkare lämnade sina arbetsmaskiner, och unga farmare spände från sina hästar, kvarlämnande plogarna på fälten, och redo in till närmaste stad för att anhålla om att bli inskrivna i hären. Om några dagar utkom guvernörens proklamation om att 1,000 man skulle hålla sig redo att tåga i fält från vår stat. Denna första upphetsning kom så plötsligt, att skandinaverna, som voro mera betänksamma, då det gällde dylika företag, knappt hade tid att få klart för sig vad som var å färde, förrän den första utskrivningen hade försiggått.

Några månader förgingo, och striden vid Bull Run utkämpades. Det var nu icke längre endast en över-

* Red Wing i Minnesota.

ilad upphetsning; man hoppades icke längre att hela upproret skulle kunna undertryckas i ett enda slag eller inom några få månader, utan insåg tydligt och klart, att kriget skulle bli bittert och långvarigt. Det var först då, som skandinaverna i Minnesota började röra på sig. Inom loppet av några dagar samlades vid Fort Snelling 70 svenskar och 30 norrmän från Red Wing, Vasa, Chisago Lake, Stillwater m. fl. platser, och inmönstrades i tredje regementet som kompani D med mig som kapten. Kompaniet bestod av själva blomman av våra unge män. På grund av ömsesidigt erkännande från alla de andra nio kompanierna i vårt regemente intog kompani D inom en månad efter dess inskrivning hedersplatsen såsom i alla avseenden det bästa kompaniet i regementet och bibehöll utan ringaste gensägelse denna plats under fyra års tjänstgöring i fält. Det fanns även många andra delvis eller ock helt och hållet svenska militärkompanier från andra stater i arméen.

I början av november anlände tvenne ångare och togo regementet om bord vid Fort Snelling. Vi hade order att sluta oss till Buells armé i Kentucky. Några dagar senare hade vi slagit läger på ett gyttjigt åkerfält i Kentucky snabbt lärande oss soldatlivets plikter och görande oss förtrogna med en armés alldagliga liv i fält. Ungefär åtta månader senare gjorde vårt regemente jämte 6,000 man andra trupper den beryktade marschen över Cumberlandbergen. Vi bröto upp från Murfreesboro vid middagstiden en brännande het dag i slutet av maj och tågade tjugo mil, vilket ansågs vara en lång marsch för första dagen. De flesta av männen ledo av skavsår på fötterna och alla voro mycket trötta. Vi tillagade vår aftonmåltid och hade just lagt oss till vila

på ett öppet stort fält samt börjat falla i sömn, då uppbrottssignal ljöd klockan tio på aftonen. Inom några minuter var hela truppen uppställd och anträdde åter under tystnad marschen framåt. Vi tågade hela den natten och till middagen dagen därpå, tillryggaläggande inalles en vägsträcka av 80 mil, till en del över en mycket svår bergväg, utan annan vila än en timmes rast tre gånger om dagen för att koka oss litet kaffe samt den extra vila en del män erhöllo, då de ytterligt utmattade föllo ned vid vägkanten, varest de fingo ligga till dess eftertruppen hann upp dem. Då vi slutligen anlände till vår bestämmelseort, hade fienden, som vi förföljde, redan tågat vidare, och vi hade att återvända samma väg vi kommit, ehuru icke i så forcerad marsch.

I början av juni förenade vi oss med de trupper, som under general Grants befäl belägrade Vicksburg, och kvarstannade där, tills denna plats kapitulerat. Belägringen av Vicksburg är så väl känd från historien, att jag icke här vill göra något försök att beskriva densamma. Under fem veckors tid var kanonaden och gevärselden så ihållande och stark, att soldaterna blevo vanda därvid, liksom passagerarna på en ångbåt bliva vanda vid propellernas buller, så att när kapitulationen slutligen inträffat och elden upphörde, vi icke kunde sova under en eller två nätter på grund av den ovanliga tystnaden.

70. Nybyggarliv.

I maj månad 1870 kommo vi från Sverige till Amerika och stannade först hos min farbror i södra Minnesota ett år. Resan från Sverige hade gått ganska bra, men den tog oss jämnt en månad. Far

var mycket sjuk på sjön, och mycket dålig mat fingo vi där. När vi kommo till farbror, blevo vi mycket väl mottagna, och för första gången fingo vi äta amerikanskt vetebröd — sådant som vi nu äta varje dag. Det vetebröd, som vi fingo under sjöresan, var salt och osmakligt. Min farbror hade då ett mycket litet och dåligt hus, så att det blev mycket svårt för honom att härbärgera oss alla — vi voro tio i familjen. Men så inrättade han en säng med två våningar, och så packade vi ihop oss det bästa vi kunde, så att vi alla fingo plats att sova. Mest besvärades vi dock av den då så vanliga ohyran vägglöss. De hade ett eget sätt att fånga dessa på. De togo nämligen ett bräde och borrade däruti en massa hål och indränkte så brädet i lervatten, vilket dessa objudna gäster tycka mycket om, och stack så ner brädet vid sängkanten. Om morgonen hade dessa odjur samlat sig i hålen, och då tog man brädet och skakade det över en kittel med kokande vatten.

På våren 1871 for far västerut för att söka efter "homestead". Resan gällde Fergus Falls, där han hade en bekant. Denne var honom behjälplig att uppsöka ett lämpligt jordstycke, och där ha vi alltsedan bott. Far arbetade sedan på järnvägsbygge till i oktober. Då hyrde han ett par oxar och en vagn och kom ned och hämtade familjen. Väglängden var ungefär 125 mil, och resan tog oss tio dagar. Vi hade då med oss hitut fem årsgamla kalvar och en ko, som vi köpte, innan vi reste. Tre av kalvarna voro stutar och två kvigor. Då de voro två år, begynte vi köra med dem. För plogen behövde vi nämligen fyra dragare. Alltså körde vi med tre stutar och en kviga, och det gick utmärkt bra. Vi brukade denna kviga till dylikt arbete i tre år, och

hon stod arbetet bra, men hon var något svår att tämja. I en stad på resan ut köpte vi tio säckar mjöl — 100 lbs. i var säcken. Detta skulle bliva vårt bröd under vintern. Det kostade då $4.00 pr säck. Detta var fars sista penningar.

Vi jagade och fiskade, så att vi fingo kött. Under tiden vi byggde hus på vårt inköpta jordområde, bodde vi i en övergiven jägarhydda ett litet stycke därifrån. Den var blott 10 fot lång och 8 fot bred, med jordtak och utan golv, så att man kan föreställa sig, att där ej var stort rum. Men så följde vi farbrors metod och gjorde en säng med två våningar. Det blev visserligen något svårt att komma i den, enär den kom litet för nära taket, men för oss små gick det nog. Det värsta vi ledo av under den månad, som vi bodde där, var det myckna regnet, som alltjämt dröp. Så fingo vi äntligen vårt hus färdigt och fingo flytta in i detsamma. Man kan tänka sig, hur vi barn då jublade, och det var icke heller utan att far och mor gjorde detsamma, och det var väl icke så underligt heller, ty detta var det första hus, som far och mor ägt. Det blev nu en mycket sträng vinter och mycken snö. Och fastän vi voro mycket dåliga skyttar, sköto vi likväl hjortar, så att vi fingo kött till husbehov. På detta sätt gingo åren, fastän somrarna voro regniga och vintrarna kalla. Det, som var mest lönande vid denna tid, var jakten på pälsdjur. Hade det icke varit för denna sysselsättning, hade det varit svårt för oss att reda oss. Många av nybyggarna ledo verklig nöd. Men oaktat all nöd och försakelse var folket ändå alltid vid gott humör. De voro vänliga, hjälpsamma och framför allt friska. Hade någon på den tiden blivit sjuk, skulle det ansetts som oförklarligt. Alla, som kom-

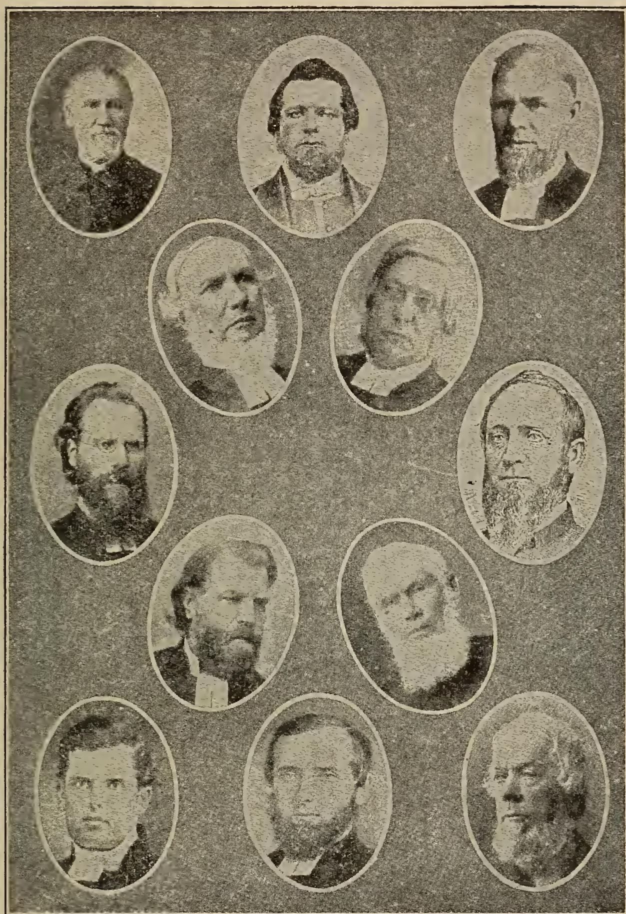
mo, voro välkomna, och vart man kom, var man välkommen. Folk från skilda socknar och län, ja, alla nationer voro som bröder och systrar.

Det dröjde ej länge, förrän vi började få besök av en pastor, som predikade för oss, utdelade nattvarden och döpte barnen. Hur folket kappades om att få öppna sina hus för sammankomsterna, och hur alla gladdes att få höra Guds ord! Några bland oss hade kvar sina svenska psalmböcker, och en gång, när pastorn kom, hade han med sig flera stycken, som han sålde bland oss. Han skaffade också katekeser och bibliska historier, så att barnen kunde få komma till söndagsskola varje söndag. Gudstjänst hade vi till att börja med endast en gång i månaden, och efter dess slut bjöds alltid hela menigheten på smörgås och kaffe. Det blev på det viset riktiga folkfester.

71. Augustana-synodens stiftande.

Redan året efter grundläggandet av kolonien Nya Sverige vid Delaware, d. v. s. år 1639, hade svenska kyrkan bland de där bosatta svenskarna upptagit kyrklig verksamhet. Denna pågick mer eller mindre regelbundet ända till år 1831, när den siste svenske pastorn avled. Det skulle dröja blott sjutton år, innan evangelisk förkunnelse i Amerika åter skulle ljuda på svenskt tungomål. Men den lutherska kyrkoverksamhet, som då upptogs bland de landsmän, vilka vid denna tid i allt större skaror börjat att invandra till Förenta staterna, var fullt självständig och oberoende av Sveriges kyrka.

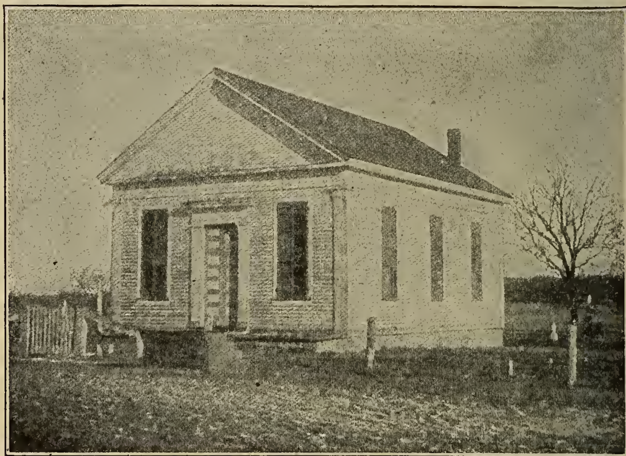
År 1845 hade åtskilliga svenska familjer utvand-

P. Carlson. J. P. C. Borén. P. A. Cederstam.
M. F. Håkanson. L. P. Esbjörn.
E. Norelius. A. Andreen.
Erland Carlsson. P. Beckman.
O. C. T. Andrén. Jonas Swensson. T. N. Hasselquist.

PRÄSTER NÄRVARANDE VID SYNODENS STIFTANDE.

rat från Sverige till Amerika och bosatt sig i New Sweden i staten Iowa. Dessa sammanslöto sig alla-redan 1848 till en luthersk församling och utvalde bland sig en till lärare, som bland dem förvaltade nådemedlen. Följande år anlände från Sverige pastor L. P. Esbjörn åtföljd av en större skara immigranter. Han bosatte sig i Andover i Illinois och

NORSKA KYRKAN I ROCK CO., WISCONSIN.

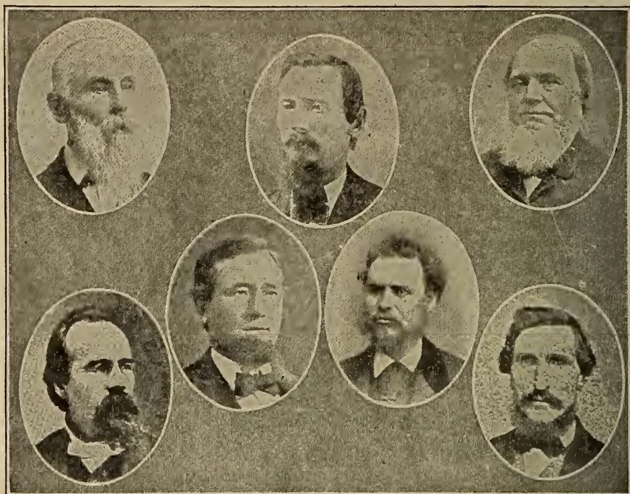
stiftade där på våren 1850 en evangelisk luthersk församling med till en början endast tio kommunikanter. Några dagar senare hade dock kommunikantantalet vuxit till trettio. Dr Norelius, som i ett stort emigrantsällskap anlände till Andover på hösten samma år, berättar: "I november 1850 såg jag Andovers församling, som då hade förökat sig något litet; men den var ej större, än att den fick rum i Esbjörns kök, det största rummet i huset, där vi

sutto på några lösa bräder omkring köksspisen. Där och då hörde jag för första gången Esbjörn predika. Såsom han då stod vid ett enkelt bord och vördsamt och med kristligt allvar förrättade gudstjänsten, står han ännu livslevande för mina själsögon."

Snart nog stiftades av Esbjörn flera församlingar på olika platser inom Illinois, och från en av dem, den i Galesburg, utfärdades kallelse till pastor T. N. Hasselquist i Sverige. Han antog densamma och anlände till Galesburg på hösten 1852. På grund av den alltjämt ökade immigrationen utvecklades verksamheten allt mer och kom att omfatta allt större område. Församlingar stiftades ej blott i Illinois och Iowa utan även i Pennsylvania och New York, i Minnesota och Indiana. Ännu några pastorer från Sverige kommo för att biträda i verksamheten, men man började också att undervisa män från de egna församlingarna och bereda dem för prästämbetet. För denna undervisnings bättre ordnande upprättades en skandinavisk professur vid ett läroverk i Springfield i Illinois. Detta tillhörde den lutherska Norra Illinois-synoden, till vilken de svenska församlingarna anslutit sig. Men det dröjde ej länge, förrän man kände, att det skulle vara bättre, om man bildade ett självständigt kyrkosamfund och hade eget läroverk. Därför beslöt man att för detta syfte utlysa ett möte att hållas i den norska kyrkan i Rock County nära Clinton i Wisconsin.

Där samlades på den utsatta dagen, den 5 juni 1860, ombud från svenska och norska församlingar. Mötet började kl. 3 på eftermiddagen med högtidlig gudstjänst, därvid pastor Hasselquist predikade. Han blev ock utsedd att såsom ordförande leda förhandlingarna vid mötet. Enhälligt beslöts nu att

utträda ur Illinois-synoden och bilda eget samfund, som erhöll namnet *Skandinaviska evangeliska lutherska Augustana-synoden,* och till dess förste president valdes pastor Hasselquist. Ävenså beslöt man att upprätta en egen läroanstalt för utbildande av präster, vilken till en början förlades till Chicago

J. Erlander. N. Palmqvist. Johan Jonason.
N. Dahlgren. Jonas Engberg.
O. Paulsen. C. Sköld.

LEKMÄN NÄRVARANDE VID SYNODENS STIFTANDE.

och där stod under pastor Esbjörns ledning. Tre år senare flyttades den till Paxton, där Hasselquist blev dess föreståndare och där den förblev till år 1875, då *Augustana College och teologiska seminarium* fick sitt nuvarande läge i Rock Island.

Svenska och norska församlingar fortforo att tillsammans utgöra en synod till år 1870, då de i all vänskap beslöto att skiljas.

* * *

Så uppstod vår Augustana-synod. Då våra förfäder grundlade den, voro de varken många eller mäktiga, och icke hade de mycket av denna världens goda. Men de hade det som var mera värt. De hade kärlek till Guds ord och till hans kyrka och församling, de hade ett uppoffrande sinne, som glatt och villigt delade med sig av det lilla de ägde, och de hade klar blick för vad som behövdes, för att verksamheten i framtiden skulle utvecklas och hava framgång.

De hava nu slutat sitt arbete. *Vi* skola fullfölja det.

72. Ett studentupptåg.

I skogsbackarna vid Mississippi lyste, sjöng och doftade det maj. Efter en kylig, gråruskig och surmulen månad var våren stadd vid sitt allra bästa lynne. Gula och blå violer stucko fram med sina svenska färger därute i ravinerna bakom Sionskullen, och anemonerna bredde ut skärvita blommattor vid skogskungens fot — under jätteeken på den högsta kullens krön. Kardinalfågeln tog sina klara flöjttoner virtuosmässigt och levnadsglatt; bruntrasten, ortens mångsidige mästersångare, satt i sumacbuskarna och översvämmade hela dalgången med en flod av växlande melodier. I de gula lerbrinkarna, där spårvägen skar igenom kullarna och ångmotorn — studentspråkets "ångnibus" — frustade fram var tjugonde minut, var det ett ohejdat kvitter och myrl och fladder och bosättningsbestyr af strandsvalor i tiotusental.

Uppe i den röda tegelbyggnadens många studentrum grasserade vårfebern epidemiskt. De flesta

eleverna måste ligga i och plugga — det fanns ingen bot — men efter fullbordade examina fick årets seniorklass en veckas lov för att skaka av sig bokdammet och ta sig en grundlig luftkur för den gängse sjukan.

Nu gällde det att dra största möjliga nytta av friveckan, men framför allt att hitta på något nytt, pikant äventyr, som skulle driva opp kamratandan till sin högsta potens och kvarlämna det sista glada minnet från studieåren vid Augustanas lärdomshärd.

Förslag på förslag väcktes och förkastades. En utflykt med picnicskorg på ena armen och studentska på den andra? — Nej, det hade man ju varit med om förr. En kamratfest inomhus kring dukade bord? — Asch, det var för banalt och vardagslikt, helst som man hade ett halft dussin kalas i de mera gästvänliga professorshemmen i kikaren. Men hade man då inte sitt klassdagsprogram med historik och profetia och klasspoem? Nej, den geniala uppfinningen hörde vid Augustana ännu till ofödda studentgenerationers annaler.

"Hevreka!" hojtade klassiskt en av kamraterna mitt under den brydsamma rådplägningen. "Vi drar åt skogen och håller en äkta pow-wow. Själv är jag livad för att klämma i med ett par indiantjut vid skilsmässan från den beniga Löfstedtskan*." Den snillegnistan föll i de utpinta hjärnornas torra fnöske och det fattade strax eld.

"Hurra!" — "Bra rutet, lejon!" — "Tack för det ordet, gamla Skinnstrumpa", instämdes det från alla kanter.

Sagt och gjort. Omfattande förberedelser tarvades inte, ty naturbarnens anspråk äro ju små. I

* Löfstedts grekiska grammatik.

kvällningen vände den lilla stammen av rödskinn blekansiktena och bildningen ryggen och tågade i högtidlig gåsmarsch uppför kullen och bort genom ekskogen på sök efter lämplig lägerplats. På tryggt håll utom civilisationens råmärken anlade vildarna med tillhjälp av medhavda filtar den dräkt, som hörde till pjäsen, och läger slogs först i en mycket enslig avkrok inom Svarta Hökens forna jaktmarker.

Den första omsorgen blev nu att släpa ihop bränsle till en ordentlig lägereld. Några halvruttna, snustorra lönn- och hickorystammar staplades upp i wigwamform, varpå tomrummet fylldes med ris och löv. Hövdingen utnämnde en officiell brasmästare, som också fick i uppdrag att gnida eld med bågsträng och träpinne efter vildarnas sedvänja. Dess bättre fanns det inga grejor till hands, ty det arbetet hade förvisso krävt ett gnoende och snoende, som bräckt allas tålamod, helst en stark vårkvällskyla redan begynt dra fram genom dalsänkan.

"Låt då stammens skarpaste huvud slå eld med en snilleblixt", befallde hövdingen.

Inte ens detta gick för sig i ett nafs, utan nödgades man anlita civilisationens säkrare elddon, tändstickorna. Snart flammade brasan högt i sky och fullbordade med sitt skarpa sken de forna blekansiktenas förvandling till veritabla rödskinn.

"Kaye, aye, bow-wow, heap big pow-pow!" stojade krigarna under det de, flaxande med sina filtar, trådde en vild krigsdans kring den sprakande stockelden. Såsom indiantjutet väl är stamfader till det så kallade "college yell", så kanhända det improviserade skränet innebar fröet till det koncentrerade studentoljud, som kort därefter infördes vid Augustana så-

som kamratandans om inte högsta så dock högljuddaste uttryck.

När vilden i de lössläppta ungdomarna fått rasa ut en god stund, slogo de sig emellertid ner vid lägerelden, lugna och fredliga, som om de aldrig ett ögonblick haft tomahawken i åtanke, utan ingenting hellre önskat än att låta calumetten vandra laget runt. Fatalt nog var hövdingen själv — klassens välvise custos — ledamot i antitobakssällskapet och erinrade, att i förbudet mot allt rökverk var inte ens fredspipan undantagen.

Illusionen var grusad. Det var den första, som föll, krossad mot det civiliserade samhällets järnhårda lagbalkar. Nåväl, man fick finna sig i att fortsätta rådplägningen lika fredligt i alla fall.

Därnäst skulle kämparna i tur och ordning berätta om sina märkligaste bragder. Den äldste skulle börja. — Nej, har man hört på? — Inte ens han hade ett enda stordåd eller hjälteäventyr att skryta med! Vad månde då de yngre skolpiltarna ha för rödskinns-odysséer att komma med?

Se, hjältedikten kräver ett tragiskt inslag i sin vävnad, och det enda tragiska var härvidlag, att gossarna ännu

"ingen annan sorg försökt
än att mustaschen växer trögt".

Tänk att man på lärdomens bana kämpat sig ända fram till studentexamen och dock så plötsligt skulle upptäcka, att livets bärsärksgång ännu inte ens var anträdd. Illusionen nummer två var förbi!

Timmarna ha flytt snabbt undan, och nu pockade de tunna studentmagarna på att få ut *sin* rätt. Skaffning hade medförts i en försvarlig matkorg. Fram med den! Knakande under sin börda av stort

tillskurna smörgåsar med mellanlägg langades korgen fram, och matematiskt troget som cirkeln kring sitt centrum slöt den hungriga skaran ring omkring denna tilldragande medelpunkt.

"Här hade prof. W— fått ett ypperligt exempel på centripetalkraftens verkningar", anmärkte klassens nestor, numera teologie doktor och välbeställd pastor i en burgen lantförsamling.

"Eller prof. U— på molekylernas ömsesidiga attraktion", inföll klassens vetenskapsman, själv den minsta "molekylen" och känd för sitt goda huvud och sitt briljanta humör. Träffar någon en klotrund och fryntlig praktiserande läkare i en av västerns storstäder, så är det han.

"Någon har sagt, att hungern skapar snillen och nihilister. Det låter som hälften skulle vara sanning", högg en kamrat in. Några gnäggade bifall.

"Den satsen söker du således till hälften *försnilla* och till hälften *annihilera*", parerade en av de angripna snarfyndigt och knep sig den kraftigaste skrattsalvan.

"Än mättnaden då?" ville någon veta.

"Den föder försoffning — ät, får du se", fick frågaren till påbröd.

Sedan vetenskap och filosofi sålunda kommit på tal, föll hela indianstammen ur rollen och började dra studentskämt och professorshistorier om vartannat, allt insyltat i kommentarier och infall. Gammalt och nytt kom till heders, dr C— och fönsterrutan, prof. W— och de glömda galoscherna, dr H— och seminaristen, som slutat röka, m. m., men allt det där får någon annan gammal augustanare berätta. Blott prof. E—s beryktade vits hör hit, ty den gällde en medlem av just denna klass.

"Herr Scott", inledde professorn en vacker vårdag sin lektion i svenska, "när är det livsfarligt att gå ut i skogen?"

Den tillfrågade försjönk i funderingar, ur vars djup läraren själv till sist nödgades förhjälpa honom med svaret:

"Jo, när träden skjuta *skott*".

Snabbare än en filmkamera kunnat uppfånga förloppet, stuvades smörgåsarna in och efter slutad mess sutto alla som uppfyllda av en gemensam tacksamhetskänsla. Matsäcken var ingen illusion: den hade stått bi.

Lägereldens glöder började falna, och med dem slocknade lusten att fortsätta äventyret, ehuruväl kamraterna dragit åstad fast beslutna att insnodda i sina filtar tillbringa natten i "indianlägret". Studentkasernens luxuösa tältsängar locka med underlig makt deras håg, och snart är den lilla troppen stadd på hemmarsch i majnattens lyhörda tystnad.

* * *

Det hade gått för sig att spela vilde för en natt, men knappt ens det. I arla morgontimma stod kamratkretsen åter på kulturens vigda mark. Något synligt märke ville de lämna efter sig på alma mater Augustanas klassiska grund. De hade därför låtit resa en minnessten, som skulle invigas nu i själva soluppgången liksom till sinnebild för studentsångens ord, att "den ljusnande framtid är vår". I sluten ring kring eklövskransad granit skänkte kamraterna sin gärd åt minnet och löftet. Den lilla akten slöts med avsjungandet av en sång. Det var en av Röda Molnet från kvällen förut egenhändigt tillyxad drapa, ur vars förgätna stanser dessa rader räddats åt eftervärlden:

Stenen skall stånda som
stod åt minnet,
dyrt sedan djäkne-
dagar ännu.
Vänskapen vare,
aldrig den vissne,
evigt bestånde vårt
brödraförbund.

73. En morgon vid diakonissantalten.

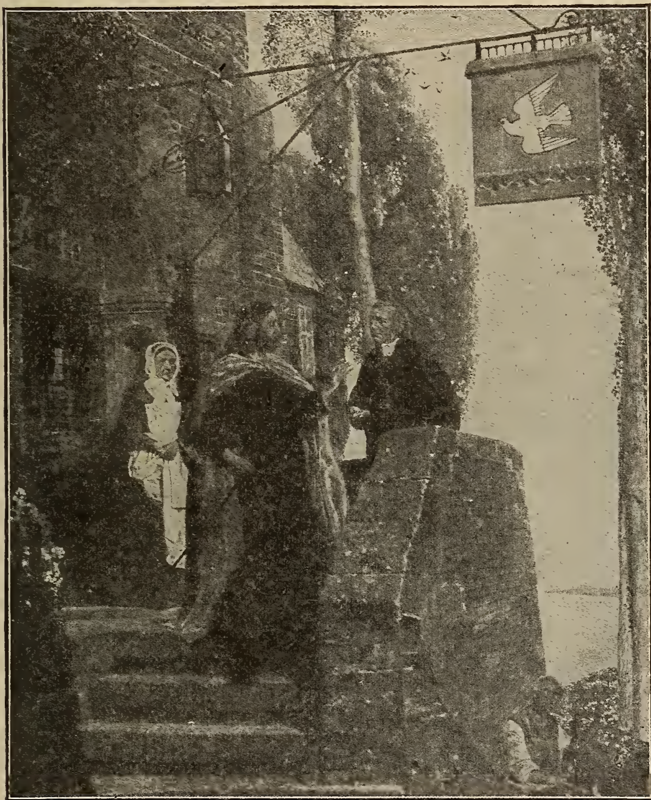
På en vacker kulle i norra delen av Omaha ligger Augustana-synodens diakonissanstalt. De äldre invånarna i staden säga, att kullen fordom kallades "Cherry Hill". Nu kunde den benämnas "Charity Hill". Diakonissanstalten är början till en hel liten barmhärtighetskoloni.

Där ha vi först diakonisshemmet. Såsom namnet angiver, är detta diakonissornas hem. Och ett lyckligt och trevligt hem är det. Därom övertygas vi, så snart vi trätt inom dörren. Överallt är så snyggt och rent, och varje sak är på sin rätta plats. Till vänster om korridoren ligger kapellet, som är anstaltens gemensamma helgedom. Det är kyrkligt inrett med predikstol och altare samt en målning av den korsfäste Kristus såsom altartavla. Här hava alla, som behöva vila och uppbyggelse för sin själ, en kär tillflyktsort. Klockan halv sju på morgonen samlas systrarna i kapellet till gemensam morgonbön. Vi höra dem uppstämma en av våra sköna svenska psalmer, t. ex. "Pris vare Gud, som låter oss glade vakna opp" eller "Din klara sol går åter opp". Därefter läses ett stycke ur Guds ord, och en bön bedes. Alla systrarna instämma högt i Fader vår och välsignelsen. Omedelbart efter morgonan-

dakten spisas frukost. Den serveras i köket. Detta sparar arbete och gör måltiden familjär och hemtrevlig. Sedan går var och en till sitt arbete för dagen.

Låt oss följa med dem, som gå till sjukhuset på andra sidan gatan. Det första, som våra blickar falla på, sedan vi kommit in, är en oljemålning på väggen i väntsalen. Det är den s. k. diakonisstavlan. Den framställer den barmhärtige samariten i det ögonblick, då han giver värden två silverpenningar och säger: "Sköt honom, och vad du mer kostar på honom, skall jag betala dig, när jag kommer tillbaka." I huvudpersonen känna vi igen Mästaren själv. Värden är doktor Fliedner, grundläggaren av den första diakonissanstalten, och värdinnan är syster Gertrud, den första diakonissan på Fliedners anstalt. Genom den öppna dörren se vi en skymt av den slagne och sårade mannen, som fått en fristad i härbärget. Flaggan med blå duk och en flygande vit duva med en oljekvist i näbben är diakonissfanan. Hela tavlan vill framställa, att diakonissverksamheten står i Jesu tjänst, att den vill åtaga sig, så långt den kan, alla lidande och nödställda och att dess mål är den himmelska friden. — Men nu få vi icke betrakta den vackra och lärorika tavlan längre. Klockan slår sju. En av anstaltens pastorer går upp på andra våningen, och vi följa med. Här förrättas morgonandakt på engelska språket. Sjukhuset är byggt i form av en vinkel, och där korridorerna mötas, är ett litet altare, inför vilket pastorn tjänstgör. Därifrån kan han höras av alla patienterna på våningen, då dörrarna till sjukrummen äro öppna. Det låter så vackert i den tidiga morgonstunden, då systrarna och andra, som

samlats i korridoren, gemensamt sjunga "Nearer, my God, to Thee" eller någon annan välkänd sång. Femton minuter senare hålles liknande andakt på tredje våningen. Vid half 8-tiden börja doktorerna att komma. Emellertid lämna vi sjukhuset och be-

"DIAKONISSTAVLAN"

giva oss till en annan av byggnaderna. Vi kunna dock icke annat än giva akt på, att alla rummen, vi gå förbi, äro fyllda av sjuklingar, och så säges det vara i hela sjukhuset. Tänk, vilken mission att tjäna Herren bland alla dessa lidande!

Vi inträda i Nazareth, hemmet för gamla och invalider, just som frukostklockan ringer. Om några ögonblick är en stor skara samlad i matsalen. Där äro 80- och 90-åringar, krymplingar, som gå med kryckor, och invalider, som förts in i rullstolar. De två stora borden bliva snart fullsatta. Invaliderna, som ej kunna sitta till bords, äro kvar i sina stolar och få matas av systrarna. Bordsbönen läses, och måltiden begynner. Vi lämna nu matsalen och begiva oss upp till andra och tredje våningen. På andra våningen är den stora, vackra samlingssalen. Vi känna oss så hemma här, ty vi märka, att vi befinna oss mitt i Augustana-synoden. Bland tavlor, som pryda väggarna, är ett större porträtt av doktor Hasselquist, en av synodens patriarker. En annan tavla visar oss Herren Kristus, en annan tron, hoppet och kärleken. Den oumbärliga kammarorgeln saknas icke heller. Det är i denna sal som födelsedagarna firas och andra samkväm hållas. Från tredje våningens veranda på södra sidan av byggnaden är en vacker och storslagen utsikt över staden. Strax nedanför Nazareth ligger diakonissanstaltens trädgård med det vackra växthuset, där anstaltens "blomsterkung" för spiran. Sedan vi sett oss mätta på utsikten, gå vi tillbaka i korridoren. Här möta vi nu systrar, som bära omkring matbrickor till lama, krymplingar och sjuka, som äro för svaga att lämna sina rum. Bortåt ett dussin sådana finnas här.

I Bethlehem, barnhemmet, som vi nu besöka, är

frukosten redan överstånden. Ungefär ett halvt dussin barn äro för små att gå i skolan. Dessa få därför stanna hemma; de övriga göra sig just i ordning att gå. Folkskolan är belägen blott några minuters väg från barnhemmet. Gärna ville vi stanna en stund bland de små och se, huru de sysselsätta sig i lekrummet. Här har var och en sitt särskilda fack, där leksakerna förvaras, som goda vänner ihågkommit dem med vid jul och andra tillfällen. I matsalen ville vi ock studera tänkespråken, som äro inbrända på panelningen, och tavlorna, som erhållits från Sverige och framställa de fyra årstiderna. En blick in i badrummet visar oss, att varje barn har sin egen tandborste, tvättlapp och handduk. Då vi måste gå och därför säga farväl till systern, som förestår hemmet, svarar hon med ett blitt och älskligt leende: "Tack för besöket; var god och kom igen, när Ni kan stanna lite längre."

Det blir icke möjligt att hälsa på i alla byggnaderna vid anstalten. Och ännu mindre att närmare bese dem och lära känna allt vad vi ville om den mångsidiga verksamheten. Därtill behövde vi flera dagar. Vi göra dock återigen ett besök i diakonisshemmet. I skolsalen är systerklassen samlad. De ha lektion i kyrkohistoria. En av pastorerna är läraren, och eleverna äro provsystrar. Läxan handlar om reformationen. Svaren visa, att eleverna äro duktiga studerande och väl förtrogna med Martin Luthers liv och verksamhet. Läsordningen på väggen angiver de ämnen, som studeras i diakonisskursen. Pastorn undervisar i bibelkunskap, kyrkohistoria och katekes; husmodern i diakoni, engelska, svenska, räkning, bokföring, skrivning och metodik; den ledande systern på sjukhuset i sjukvårdslära;

och husläkarna i fysiologi, anatomi och materia medica. Dessutom hållas föreläsningar av doktorer på staben en eller två gånger i veckan.

Rummet innanför skolsalen är systrarnas matsal. Den är ljus och trevlig samt smakfullt prydd med vackra krukväxter. Här spisas middag och kvällsvard. Vid festliga tillfällen, då gäster äro inbjudna, blir matsalen för trång. Då öppnas dubbeldörrarna till skolsalen på norr och klassrummet på söder, så att alla tre rummen utgöra en stor festsal. På samma sätt kunna dessa rum förenas med kapellet. Vid gudstjänster och kyrkliga fester kan därför rum beredas för en ansenlig skara besökande. Den fest, som vårt folk särskilt tycker om, är anstaltens årsfest. Då förekommer också invigning av diakonissor. De provsystrar, som genomgått den bestämda kursen och befunnits dugliga, bliva då genom bön och händers påläggning högtidligt insatta i diakonissämbetet. Såsom sådana helga de sitt liv i Jesu och hans församlings tjänst. De tjäna de sjuka, lidande och nödställda för Jesu skull. Alltid få de erinra sig, att "själen i barmhärtigheten är barmhärtighet mot själen". Därför söka de också att vinna sina skyddslingars hjärtan för Herren.

Nu få vi avsluta vårt besök vid diakonissanstalten. Den är i sanning en oas i denna världens öken. Vi lämna den under känslan av att det är sant, vad som sagts: "Att känna diakonissaken är att älska den."

74. Julen i "Bethlehem."*

Det är julafton år 1916.

"Jag har så bråttom", hörs en syster i diakonisshemmet säga, "jag hinner inte gå varken till sjuk-

* Bethlehem är namnet på barnhemmet vid diakonissanstalten i Omaha.

husets eller ålderdomshemmets julfester, men till Bethlehem måste jag gå, ty det finns ingenting trevligare på julafton än att få bevittna julglädjen i barnhemmet."

En orsak, varför julen där är så skön och efterlängtad, är nog den, att man så långt i förväg berett sig på dess firande.

Hade du varit lycklig nog att bo i något av hemmen tillhörande diakonissanstalten, hade du den 1:sta adventssöndagen blivit väckt tidigt på morgonen av tonerna till sv. ps. 53: "Bereden väg för Herren". Om du då gläntat på dörren, skulle du fått se några vitklädda gestalter med ljus i handen stående borta i korridoren — det var flickorna från Bethlehem, som gjorde johannestjänst.

Barnhemsfamiljen, fastän liten i jämförelse med andra dylika, måste ju ihågkommas med julklappar; hela huset får lov att rengöras; och julbaket sedan! I synnerhet är det en högviktig dag, när julbockarna skola bakas. Då stänges köksdörren väl till. Ett par av de större flickorna få den avundsvärda förmånen att hjälpa till, men de övriga få nöja sig med vad litet de genom nyckelhålet kunna uppfånga. Inövandet av sånger tar också tid, ty jul kan icke firas utan sång, det är omöjligt. De barn, som gå i söndagsskolan, ha fått stycken att inlära för julfesten, så alla ha bråttom. Barnen tycka i alla fall, att tiden går fasligt långsamt, men systermamma vet rakt inte, hur hon skall hinna bli färdig med allt i rättan tid.

Äntligen har det dock kommit så långt, att barnhemsfamiljen får äta i köket. Fastän trångt och besvärligt, är detta dock efterlängtat, ty det betyder, att julen inte är långt borta. Nu skall matsalen —

det största rummet i huset — förvandlas till festsal. Rullgardinerna dragas ned, dörrarna låsas, och ingen annan än systermamma eller hennes biträde får gå dit in. Nog försöka barnen passa på, när de se systermamma ämna sig dit in med något hemlighetsfullt paket, att om möjligt uppfånga en skymt av härligheten, men det misslyckas vanligtvis. Den ende, som har bättre tur, är lilla Palmer — kelgrisen — ej fullt tvåårig. Han hänger sig fast i kjolen, och med händerna fulla kan hon ej frigöra sig från det lilla bihanget, och så får han följa med in. Det gör ju heller ingenting, ty han är för liten för att kunna skvallra om vad han ser, annars skulle han säkert tala om för treårige Paul, att han sett en gunghäst därinne, och för fyraårige Earl, att där också stod en tricykel i ett hörn.

Ett nytt tecken till att julen står för dörren är det, när drängen kommer med julgranen, som fått fot, så den kan stå för sig själv. Den hälsas med handklappningar och jubel men försvinner snart i det hemlighetsfulla rummet, där den skall prydas med ljus och de allra vackraste saker.

Ännu en gång får man gå och lägga sig, innan det kan bli jul, och det är väl, ty tiden går fort, när man sover. När man vaknar nästa morgon, kan man säga: "I dag är det julafton!"

Till middagen "doppar man i grytan", och sedan det är undanstökat, vilja barnen göra sig julfina. Det är långt till kl. 5, då granen skall tändas, men det är omöjligt att taga sig för någonting i dag. Man bara väntar och väntar. Tålamodet vill rakt taga slut. Till råga på allt får man inte ens vara där nere utan måste stanna uppe i andra våningen. Småpiltarna äro de enda, som få springa omkring efter

behag. Man hör, att det är folk där nere, och man vet, det är de främmande, som kommit för att glädjas med dem som äro glada.

Äntligen gives det efterlängtade tecknet, och barnen komma troppandes ned. De bli dock stående i trappuppgången och stämma upp den traditionella julhälsningen: "Goder afton, goder afton, både herre och fru. Vi önska eder alla en fröjdefull jul!" Den ena sången avlöser den andra — svenska, engelska, tyska —, sist uppstämmes: "Skynden, tänden ljusen snart!" o. s. v. Under tiden ha ljusen tänts, så att när de komma till orden: "Se, nu lysa ljusen klart!" ha dörrarna till matsalen slagits opp, och den hittills fördolda härligheten strålar dem till mötes, och de få tåga dit in. Där står julgranen så strålande skön, och till dess ära uppstämmes ännu en sång. Därunder har en och annan kastat längtansfulla blickar mot de på borden uppstaplade julklappshögarna, av vilka det finnes lika många, som det är barn i Bethlehem. Somliga saker äro för stora att vara på bordet, såsom gunghästen och tricykeln, men det är så mycket bättre för småpiltarna. Lilla Palmer, som inte lärt sig skilja på mitt och ditt, vill gärna tillägna sig allt han tycker om, och det skulle kanhända ha kommit till handgripligheter på självaste julafton, om det inte varit så mycket annat, som kommit honom att glömma både gunghäst och tricykel.

Nu inträder det en förväntansfull tystnad, som blott avbrytes av prasslande papper och verksamma händers sysslande med paket. Man kan inte ännu finna uttryck för sina känslor. Edvin betraktar sina nya skridskor med en blick, som säger mera än ord, och den sexåriga Anna smeker med moderlig stolthet sin nya docka. Ja, alla finna saker i sina högar, som

kunna vara antingen till nytta eller nöje, och snart finner man ut, att medelst somliga kan man åstadkomma makalöst mycket väsen. Tungans band lossas, och det ljuder snart i alla tonarter. Nu skall man jämföra med och beundra vad grannen fått, och detta framkallar många utrop. De främmande gå omkring — se och beundra, också de. Sorlet stiger och stiger, tills en av de besökande fruarna säger: "Nej, nu är det bäst jag går; mitt huvud står inte ut med det här."

Innan vi taga avsked göra vi dock en titt ut i köket. Barnen äro alldeles för lyckliga för att bry sig om mat, men det går dock icke an att låta dem gå till sängs med tom mage. På ett stort bord stå koppar fyllda med mjölk; mot varje kopp stöder sig en julbock sju tum i längd. Sedan den blivit förtärd, är till och med en barnamage nöjd.

En besökare anmärker: "Detta är inte nog för alla barnen?" Nej, de barn, som äro konfirmerade och således räknas till de vuxna, äro inbjudna till den gemensamma aftonmåltiden i diakonisshemmet, där det naturligtvis bjudes på lutfisk och julgröt.

Man skulle nog gärna stanna uppe längre än vanligt på julafton, om det inte vore för ottesången. Men ingen av dem, som är i skolåldern, vill gå miste om julottan, och därför äro Bethlehems invånare snart i drömmarnas värld, där de på nytt få genomleva julaftonens tilldragelser.

Det är också något annat, som gör att de vilja vara tidigt uppe juldagsmorgon. De vilja nämligen låta sitt ljus lysa för människorna. Den som färdas förbi Bethlehem, säg kl. 5—5:30 juldagsmorgon, får se julljus tindra i varje fönster — en härlig syn! Den vill påminna om honom, som är världens ljus,

och vilkens födelse framkallade sådant jubel bland änglarna, att de uppstämde sitt: "Ära vare Gud i höjden och frid på jorden bland människor, till vilka han har ett gott behag!"

Nu har jag till någon del beskrivit julen i Bethlehem. Säg mig, du som läser detta, skulle du inte velat vara med?

75. Fjärde juli på prärien.

Förberedelserna.

Ett sådant stök och fläng och rustande! Den glada barnkullen i den nykomna immigrantfamiljen kunde inte minnas något ditåt, om det nu inte skulle vara en påskafton i det så nyss övergivna hemmet i gamla Sverige. För då skulle trädgårdsgångarna jämnas mellan de nyss utspruckna stickelbärsbuskarna och blomstersängarna med de gula påskliljorna i kanten, allt ris och löv, som legat och skräpat hela vintern, skulle bort och hela gården skulle vara räfsad och ren, innan de fingo slå ring omkring det stora fällbordet och med högtiden i sinnet äta var sitt påskägg till merafton.

Här ute på det nya Amerikas breda prärie var det denna gång en helt annan fest, som förestod, men det rustades likväl under mycken svensk svett och möda, ty den amerikanska högsommarhettan var stark och emigrantbarnens iver att få vara med om sin första fjärdejulifest stod högt över feberstrecket på fars gamla pålitliga Celsius, som ännu inte hunnit bli riktigt klok på de amerikanska värmegraderna.

Jo, vad det rustades! Den nyinköpta lilla yankee-

farmen var ovanligt nog prydd med planteringar kring huset och gården, och fastän dessa voro en smula förvuxna och vanvårdade, fanns här något att göra av. Far själv tuktade först till och sträckte opp skuggträden och högg bort allt förfulande vildvuxet i den rymliga dungen av valnöt, ask, boxelder och cottonwood, de sistnämnda av barnfantasien omdöpta till bomullsträd. Sedan ris och ruskor makats undan för att omsider å båle brännas, stakades ut en hel liten labyrint av trädgårdsgångar. Med cedrarna kring den vita förstukvisten som utgångspunkt gick huvudgången rakt fram mellan de unga, smäckra valnötsstammarna, svängde så runt den nystöttade vinranksbersån, tog av nedåt köksträdgården och jordgubbslandet i sänkan, men ändrade plötsligt kurs igen vid hörnet av blomsterträdgården och krökte in mellan fruktrika persikoträd och dignande, rödskimrande hallonbuskar, åtrade sig än en gång och smög sig utmed syrenhäcken bort under körsbärsträden och var tvärt framme vid cederbuskarna igen.

Den botaniska rundresan fingo sedan pojkarna göra om med hacka och spade och kratta. De gjorde processen kort med rölleka, snärjgräs, grodblad och allahanda örter, till dess gången låg klar och renrakad som en prästhaka på en lördagskväll. Här röjdes ju väg i smått för den amerikanska folkfrihetens eriksgata eller närmare bestämt för den Swedeburgska församlingens gemensamma fjärdejulifest, fast hönsgårdens pullor och en och annan rödbrösta sågo saken helt ur nyttans synpunkt, i det de passade på att skaffa sig krävan full av daggmaskar och andra jordkryp. Materialisterna ska ju ha sitt, de också.

Den till nybyggnader hemtagna brädstapeln fick släppa rundligt till av sitt virke. Fars såg och hammare voro i farten flera dagar å rad. Bänkar och trädgårdssoffor uppsattes här och var bland buskarna, inne i bersån och under de skuggrikaste lövtaken. Kring en tillfällig plattform med talarstol grupperades sittplatser åt hela settlementets befolkning — män, kvinnor och barn. Men till en folkfest bland "fattiga nybyggare" har alltid hört tre ting: mat, mycken mat och god mat. Ett långbord, som sträckte sig ett försvarligt stycke bort åt skogen, uppslogs därför mellan de tätaste trädraderna. Och när slutligen med tanke på ungdomens nöjeskrav en slänggunga blivit anbragt mellan två stadiga popplar, var allt klappat och klart på tillredelsedagarnas sista afton, vadan den bråda och stökiga tredje juli anno 1879 i allsköns sommarnattslugn kunde glida över i "den ärorika fjärde".

Samling.

Småpojkarna, som även på den stora festdagen liksom alla dagar fingo gå i vall med boskapen, höllo hela förmiddagen skarp utkik från betesmarkens högsta backe. På de milsvida prärierna runt omkring dem böljade gräshavet för sunnanvinden. Synranden var blå av solrök och gick i vågor även den i den dallrande solhettan. Fram mot middagstid kunde de i väster iakttaga en rad mörka föremål, som kröpo backe upp och backe ned och alltjämt kommo närmare. Det var den glesa, milslånga räckan av skjutsar, som en och en eller tre, fyra i klunga förde settlementets folk man ur huse samman till fest. Det var bastanta, skramlande lumbervagnar allihop, vilket också kunde vara av nöden, ty

när farmarfar och farmarmor skulle ut och färdas med barn och blomma och kanske dräng på köpet, ville det gärna bli en laddning, som starkt påfrestade hjuldonen i de gropiga prärievägarna.

Jo, det var sant, nybyggets mest försigkomne farmare ståtade redan på den tiden med buggy — en skinande, svartpolerad halvtäckare, vars lilla vagnskorg hängde och guppade på sina fjädrar mellan de spinkiga hjulen som en spindelkropp på sina långa ben. De andra fingo samt och synnerligen hålla till godo med att skumpa till vägs i sina arbetsvagnar ännu några år, till dess liggfjädersåkdonen, åttitalets lyxekipage, kommo i allmänt bruk.

När vallpojkarna kommo hem på middagsrast, såg gården ut ungefär som hållplatsen på Hesslehoims marknad, den enda de sett. Smällfeta arbetshästar knaprade på sina majskolvar i bakvagnarna, stampade så marken skalv och snärtade nervöst med långa, yviga tagelviskor bland flugsvärmarna. överallt vimlade det av folk — de brynta gubbarna mest i schoddy av obestämbar färg, de vuxna sönerna och drängarna litet elegantare i reglementerad mörkblå sars, mororna i kalikå, en och annan gumma i sin bästa stass från gamla landet, småtöserna i blommiga dräkter och långa byxhålkar med spetsar, de större flickorna naturligtvis i sockerduk och småpojkarna i vad som helst.

Festsalut.

Piff! — Piff-piff-piff. — Paff! — Paff! smattrade det oupphörligt därborta i pojkskocken kring slänggungan. Det unga Svensk-Amerika gav sin nya fosterlandskärlek luft i fyrverkerier och knalleffekter. En lyckans gullgosse med flera buntar kinesiska

smällare delade frikostigt med sig åt vallpojkarna, som inga hade, och de roliga pjäserna expedierades på ögonblicket — knall och fall. Det kändes så bussigt amerikanskt, det där — nästan som att ta ut sina första papper på medborgarskap.

Piff! — Paff! — Pfui! small och väste det bland trädgrenarna och i gräset runt omkring.

Fram och åter gick slänggungan hela dagen, regelbundet som den blanka messingspendeln i fars svenska klocka därinne på väggen. Alla flickorna skulle förstås ha sin tur. Inte ens den tanigaste tösabiten blef utan. Men om de vuxna bland landsbygdens rosiga döttrar fingo de längsta turerna, så berodde det väl på att pojkarna, som också turade om på sitt vis med gungandet, kommo av sig i räkningen.

Festmiddagen.

Nu stod långbordet dukat. Varje husmor bullade ju opp för sitt matlag, men gränserna läto sig inte så noga uppdragas, utan för hungriga pojkögon såg det ut som en halv fjärdingsväg av idel mat.

"Dinnern är redig", proklamerade församlingens kvinnliga förstyre. Församlingen var vakant, och man hade den sommaren "student till präst." Sedan denne hållit bordsbön, vidtog programmets första och drygaste nummer.

Detta bestod av pösiga vetebullar, som trängts om rum i pannorna, tills de blivit höga som berg, ostkaka och gulbruna rispuddingar med en myckenhet ägg i, vita bönor med fläsk, bruna bönor med köttbullar, stekt kyckling, hönspastej och höns i gelé, guldcake, silvercake, ljusgul, färgglad solskenscake och mörk, dyster chokladcake, lemonpajar med höga snödrivor av vispad äggvita, fästningslika äppel-

pajar, skyddade mot stormning genom en skottfri degkrans runt omkring, mincepaj och custardpaj, beströdd med riven muskott, fry-cakes och cookies och — ännu yttermera paj.

När måltiden äntligen var överstånden, befanns församlingen inte längre vakant, så vitt man vill hålla sig till bokstaven, men moran, som bjudit till bords, hade sagt ett sant svensk-amerikanskt ord, ty middagen *var redig.*

Festprogrammet.

I den förnöjsamma sinnesstämning, som mättnaden skänker, bänkade man sig så småningom i valnötsträdens skugga kring plattformen. Studenten, som var dagens ceremonimästare, ordförande, sånganförare och festtalare i en person, tittade på klockan, bjöd tystnad i pojkklungan och tog upp en hemlandssång.

O, låt vårt folk i kristlig tro
uti din skugga, Herre, bo
i bördig, fridsäll bygd.

De profetiska orden om öknen och ödemarken, som skall blomstra och bära frukt, åhördes, under det man omsusades av varma ångor från fruktträdgård, majsåker och sädesfält, och vid orden: "turturduvan skall varda hörd i vårt land", — kuttrade det inte så tydligt längst där bortifrån videhäcken i skogsdungens bryn?

"Tag av mössan!" viskade i detsamma stora syster i örat på den ena vallpojken, som glömsk av sig själv stod lutad mot en trädstam i stilla festrus och förundran. Mössan kom av i blinken, men därmed voro också funderingarna om turturduvan som bortblåsta, och känslan av skam och tafatthet förtog honom för en stund all högtidsstämning.

Efter bönen och en fosterländsk sång af den nystiftade lilla kyrkokören trädde talaren fram till det med en blomsterbukett och en enkel liten flagga prydda bordet.

"Medborgare — självständighetsförklaring — kungen av England — betungande skattebördor — icke ett ord med i landets styrelse — ned med tyrannerna — krossade till och med gossarnas skridskobanor — förtryckta kolonier — fria stater — människorättens förkämpar — —"

Det var ett duktigt och manhaftigt tal om hur Amerika slog sig fritt från England för länge, länge sen. Pojken stod en bra stund och njöt av att höra på vältaligheten — särskilt det högtidligt och majestätiskt framrullade ordet *medborgare,* vad allt det nu kunde innebära. Och tänk, att man *krossade gossarnas skridskobanor* — undrar någon på att det blev krig? — —

"Du glömmer väl inte, att släppa ut kreaturen igen."

Det var ett bud från far, och han hade den hos föräldrar berömvärda vanan att bli åtlydd.

Talaren fick föra frihetskriget till slut bäst han kunde utan vallpojkens bistånd. Denne och hans yngre bror pallrade sig modstulna och övergivna bort från festglädjen och barnstojet. En och annan smällare, som affyrades i smyg, hördes ännu på långt håll ge kläm åt det dundrande frihetstalet. Sländgungan gick ideligen och slungade just nu över vallpojkarnas huvuden en liten vitklädd tösunge högt i sky — —

Men vallpojkarnas grämelse fick den oskäliga fänaden dyrt umgälla.

"Betungande bördor" — och Broka, som drog sig

efter, fick sig en duktig klatsch av piskan. — "Självständighet" — och därmed fick Stjärna, som sökte stjäla sig till en havretofs i åkerkanten, ett nyp över ryggen. "Ned med tyrannerna — kungen av England" — det kostade tjuren, som smitit in i ett majsfält, ett regn av piskrapp, hvarunder han vek och krökte sig som en orm. —

Festen och lekarna därhemma fortgingo till bort mot kvällningen, det fingo nu pojkarna både se och höra på en halv mils avstånd. Det var just detta, som bet sig in i deras pojkmedvetande och, redan innan den sista skjutsen från backkrönet i väster kört rakt in i solnedgången, hunnit hos dem förvandla den glada festdagen till ett bittert och melankoliskt fjärdejuliminne.

LIBRARY OF CONGRESS
0 003 179 534 5
